

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE BAŞKANLIK SİSTEMİ
TARTIŞMALARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sevil GENCAN

Sivas

Ekim, 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE BAŞKANLIK SİSTEMİ
TARTIŞMALARININ SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sevil GENCAN

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Sivas

Ekim 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Toplumsal Yapı ve Değişme
Tezin Başlığı : **Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Sosyolojik İncelemesi**
Savunma Tarihi : 08.09.2017
Danışmanı : Yrd. Doç Dr. Fatih Arslan

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ziyet Bahadır

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih Arslan

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Sevil Gencan tarafından hazırlanan **Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Sosyolojik İncelemesi** başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Sevil GENCAN

ÖNSÖZ

Tez konuma karar verdiğim zaman, başkanlık sistemi tartışmaları, akademik ve siyasi kanattan ilgi olmasına karşın pek fazla gündemi meşgul etmeyen bir konuyken daha sonra tamamen gündemi işgal etmiş ve sistem üzerine görüşler ard arda gelmeye başlamıştır. Bu da çalışmamızın farklılaşmasına ve kabul edilmiş bir sistem üzerine yazılmasına sebep olmuştur. Bu süre içerisinde benden yardımlarını ve bilgisini esirmeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN'a çok teşekkür ediyorum. Bu uzun ve yorucu süreçte sürekli yanımda olup sabırla beni destekleyen aileme ve arkadaşlarıma da sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevil GENCAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XI
ÖZET	XV
ABSTRTACT	XVII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. SİYASAL SİSTEMLER	5
1.1. Yönetim Sistemleri	6
1.1.1. Monarşi	6
1.1.2. Aristokrasi.....	8
1.1.3. Demokrasi	9
1.2. Siyasal Parti Sistemleri	13
1.2.1. Tek Parti Sistemi	14
1.2.2. İki Partili Sistem.....	16
1.2.3. Çok Partili Sistem	18
1.3. Demokratik Hükümet Sistemleri.....	19
1.3.1. Parlamenter Sistem.....	19
1.3.2. Başkanlık Sistemi.....	23
1.3.3. Yarı Başkanlık Sistemi.....	27
İKİNCİ BÖLÜM	33
1. TÜRK SİYASİ TARİHİNİN GELİŞİMİ	33
1.1. Türkiye’de Çok Partili Dönem Öncesinde Siyaset (1876-1946)	33
1.2. Çok Partili Dönem	51
1.2.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve İktidar Oluşu	51

1.2.2.	27 Mayıs 1960 Darbesi ve 1961 Anayasası.....	62
1.2.3.	1960 Darbesinden Sonra Kurulan Ortak Hükümetler	68
1.2.4.	Adalet Partisi'nin İktidarı	71
1.2.5.	12 Mart 1971 Muhtırası	75
1.2.6.	1973 ve 1977 Seçimleri	78
1.2.7.	12 Eylül 1980 Darbesi ve 1982 Anayasası.....	82
1.2.8.	ANAP ve Özal Dönemi (1983-1993)	88
1.2.9.	1991-2002 Koalisyon Hükümetleri ile Ülkeyi Yönetmek.....	97
1.2.10.	AK Parti Dönemi ve Recep Tayyip Erdoğan (2002-).....	103
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		121
1. BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARI.....		121
1.1.	Başkanlık ve Parlamenter Sisteminin Karşılaştırılması.....	121
1.2.	“İstikrar” İçin Hükümet Sistemi Değişikliği Şart Mı?	123
1.3.	Çift Başlılık Sona Eriyor	127
1.4.	Diktatörlüğü Dönüşmesi Tehlikesi Var Mı?	130
1.5.	Başkanlık Sistemindeki Fren ve Denge Mekanizmaları.....	133
1.6.	Türk Tipi Başkanlık Sistemi.....	143
1.7.	Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları	149
SONUÇ.....		153
KAYNAKÇA.....		159
EKLER		179
ÖZGEÇMİŞ		187

KISALTMALAR

- AA: Anadolu Ajansı
- AB: Avrupa Birliği
- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
- ANAP: Anavatan Partisi
- AP: Adalet Partisi
- BĞMZ: Bağımsız
- CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Anlaşma Örgütü)
- CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
- CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
- DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi
- DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- DP: Demokrat Parti
- DTP: Demokratik Toplum Partisi
- DYP: Doğru Yol Partisi
- Fak- Fuk- Fon: Fakir Fukara Fonu
- FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü
- FP: Fazilet Partisi
- GİK: Genel İdari Kurulu
- GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
- HES: Hidroelevtrik Santral
- IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

İHL: İmam Hatip Lisesi
İTC: İttihat ve Terakki Cemiyeti
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü
LGBT: Lezbiyen, Gay, Biseksüel ve Transgender
MBK: Milli Birlik Komitesi
MC: Milliyetçi Cephesi
MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK: Milli Güvenlik Kurumu
MHP: Milli Hareket Partisi
MKP: Milli Kalkınma Partisi
MKYK: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu
MNP: Milli Nizam Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü)
ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OHAL: Olağanüstü Hal
OYAK: Ordu Yardımlaşma Kurumu
RP: Refah Partisi
SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP: Sosyal Demokrat Parti
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP: Türkiye Birlik Partisi
TCF: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi - Cephesi
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TM: Temsilciler Meclisi
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
YÖK: Yükseköğretim Kurulu
KHK: Kanun Hükmünde Kararnameler

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri demokratik hükümet sistemlerinden biri olan parlamenter hükümet sistemiyle yönetilmiştir. Tek partili ve çok partili dönemlerde siyaset kurumu normal seyrinde gelişme gösterememiştir. Birçok sebepten dolayı kesintiye uğrayan siyasi sistemin yerine yeni bir sistemin gerekliliği son dönemlerin en çok tartışılan konusu olmuştur. Parlamenter sistem yerine başkanlık ya da yarı başkanlık sistemine geçilmesi talep edilmiştir. Çalışmamızda Türkiye'deki sistem değişikliğinin gerekli olup olmadığı tartışmaları, başkanlık sisteminin genel özellikleri ve önemi, Türk siyasi tarihinde başkanlık sistemine dair söylemlerin tarihsel gelişimi gibi konuların sosyolojik incelemeye tabi tutulması amaçlanmıştır. Tezimiz, betimleyici bir çalışmaya dayanmaktadır. Öncelikle konuya ilişkin kavramsal çerçeve ortaya konmuş, sonrasında da Türk siyasi tarihinin gelişimi özellikle sisteme dair anayasa yapım süreçlerine ve anayasal değişikliklere yer verilmiştir. Çalışmanın odak noktasını ise başkanlık sistemine dair güncel tartışmaların analizi oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Sosyolojisi, Başkanlık Sistemi, Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Türk Tipi Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Seçimi, Hükümet Sistemleri, Parlamenter Sistem.

ABSTRACT

It is governed by a parliamentary government system, which is one of the democratic government systems after the establishment of the Republic of Turkey. In single-party and multi-party periods, the political establishment did not show improvement during its normal course. The necessity of a new system instead of the political system which has been interrupted by many reasons has been the most discussed topic of recent periods. It has been requested to replace the parliamentary system with a presidential or semi-presidential system. It is aimed to discuss issues such as whether the system change in Turkey is necessary in our work, the general features and the importance of the presidential system and the historical development of the discourses on presidential system in Turkish political history. Our thesis is based on a descriptive study. Firstly, the conceptual framework of the subject was put forward, and then the development of the Turkish political history, especially the constitution making processes and the constitutional changes concerning the system were given. The focus of the study was the analysis of current debates on the presidential system.

Keywords: Political Sociology, Presidential System, Presidential System Discussions, Turkish Presidential System, Presidential Choice, Government Systems, Parliamentary System.

GİRİŞ

Türkiye'nin siyasi gündemini son yıllarda işgal eden konulardan biri hükümet sistemi değişikliğidir. Anayasanın değiştirilmesi teklifiyle birlikte sistemin de değiştirilmesi gerektiğini düşünen iktidar partisi, sistem üzerindeki tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri parlamenter hükümet sistemiyle yönetilmiş ancak zaman zaman kurulmuş olan sistemin yerine yeni bir sisteme geçmenin daha doğru olacağı dile getirilmiştir. İktidar partisinin, Özal'lı yıllarla başlayan hükümet sistemi değişikliği talebini, uzun bir aradan sonra gündeme getirmesi dikkatleri üzerine çekmiştir. Bundan dolayı eleştirilmiş ve sistemin Türkiye'ye uygun olmayacağı görüşünün yayılmasına sebep olmuştur. Demokratik yönetim biçimlerinden biri olan parlamenter sistemin yarattığı siyasi tahribatın, başka bir demokratik sistem olan başkanlık sistemine geçişle çözüleceği yönünde görüşlerle sistem üzerinde değişiklik yapılmaya başlanmıştır. İlk değişimlerden biri 2007'deki anayasal değişimle gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere, 2007 yılında cumhurbaşkanının seçileceği dönemde 367 krizi ortaya çıkmıştır. Anayasanın 102. maddesine göre cumhurbaşkanı seçilebilmek için, ilk iki turda nitelikli çoğunluk (367 oy), sonraki iki turda ise salt çoğunluk (276 oy) aranmaktaydı. Yeterli sayıya ulaşamadığı için 2007'de cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik düzenlemeye gidilmiştir. Ağustos 2014'te mevcut cumhurbaşkanını halkın seçmesinden itibaren ise fiilen, Türkiye parlamenter sistemin ötesine geçmiştir. Fiilen uygulanan siyasal sistemin, anayasal ve kurumsal yeni bir çerçeveye kavuşturulması gerekmiştir.

Bir imparatorluğun devamı olan demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nde tek adam olma tartışmaları kuruluşundan beri hemen her dönemde yaşanmıştır. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu hükümdarları, kut anlayışı ile Osmanlıları tek güç olarak yönetmiştir. Zamanın, çağın değişmesi ve farklı ihtiyaçların doğması ile her şey gibi yönetim sisteminin de değişmesini gerekli kılmıştır. Değişen yönetim şekli 1876 Kanuni Esasiyle önce tek güç olan hükümdar, yetkisini ikinci bir güç olma potansiyeli taşıyan bir meclisle paylaşmıştır. Bu tek gücün kırılma noktası olmuştur. Bundan sonraki süreçte bir kişinin gücünden ziyade devleti oluşturan "millet" in gücüne doğru bir değişim geçirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra yerine demokratik bir Türk devleti kurulmaya çalışılmıştır. Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak, döneminin tek gücü olarak görülmüştür. Ancak, gücünü ve yetkilerini meclisle paylaşmış ve aldığı kararları meclisin onayına sunmuştur. Bir hükümdarlık olmasa bile karar verme gücü ve yaptırımlarıyla tek kişinin gücü ortaya çıkmıştır. Atatürk'ten sonra başa geçen İsmet İnönü'de buna benzer bir güce sahip olmuştur. İsmet İnönü, "Milli Şef" olarak adlandırıldığı dönemde aynı yetkilerle donatılmıştır. Atatürk ve İnönü'ye verilen yetkiler dönemin şartlarıyla ele alındığında olması gereken bir durum gibi gözükmemektedir. Yeni bir devlet kurarak, tüm eski düzen değiştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için koşullar oluşana kadar hızlı karar alabilme adına, yetkilerin tek kişide toplanması garipsenmemiş hatta biri tarafından yönetilmeye alışan halk bu durumu normal karşılamıştır. Demokratik bir ülke olabilmek için, Batı Medeniyeti'nin en iyi hükümet sistemi olduğu düşünülen parlamenter sisteme geçilmiştir. Uzun süre tek parti tarafından yönetilen ülke, çok partili hayata geçiş için denemelerde bulunsa da başarısız olmuştur. Fakat, 1946 yılına gelindiğinde ilk muhalefet partisi Demokrat Parti kurulunca başarısız denemeler son bulmuştur.

Çok partili hayata geçiş ile 1950'li yıllardan 2017'ye yılına gelinceye kadar dönemlerinin parlayan yıldızları ve güçlenen iktidarları: 1950-1960 yılları arasında Adnan Menderes; 1965'ten sonra Süleyman Demirel; 1980-1990 yıllarında Turgut Özal; 2000-2017 yılları arasında Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Bu dönemlerde başkanlık sistemine geçişe dair söylemler daha fazla dikkat çekmiştir.

Son yıllarda sisteme dair tartışmalar artmış, kamuoyunun bu konuya ilgisi de aynı oranda artış göstermiştir. Son noktayı koyan ise 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimiyle olmuştur. Bu girişimle birlikte başkanlık sistemine geçiş için düğmeye basılmıştır. Yeni anayasa değişikliği teklifi ve halkın seçimine gidilecek bir referandum sürecinden bahsedilmeye başlanmıştır. Keza referandum tamamlanmış, sisteme dair anayasal değişiklikler halk tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Başkanlık sistemi son yıllarda tartışmaların konusu olsa da herkesin aklını meşgul eden soru şu olmuştur: Parlamenter sistemin tüm olanaklarından yararlanan iktidar partisi, hem yasama hem de yürütmede neredeyse tek güç olmuşken sistem

değişikliği talebinde neden bulunmuştu. Parlamenter sistemin sebep olduğu istikrarsız hükümetler, 2002'den beri varlığını bile göstermemişken, koalisyon hükümetlerine, istikrarsız hükümete ve bunların sebep olduğu darbelere neden bir dayanak olarak tutunmuşlardır. Bu durumu iki nedene bağlamak mümkündür: İlki, gerçekten parlamenter sistem tıkanı ve sistem değişikliği zorunludur. İkincisi ise, siyasi liderlerin en çok düştükleri tuzak ve engel olunamayan iktidar arzusunun neden olduğu “tek adam olma” niyetidir. Biz her iki nedenin de tek başına açıklayıcı mahiyette olmadığını, bu nedenle de sürecin ayrıntılı bir sosyolojik analize tabi tutulması gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle, bu çalışmanın ana eksenini birden fazla boyuta sahip bu sürecin çok nedenli bir sosyolojik tahlilini yapmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL SİSTEMLER

Sistem, sosyolojinin önemli kuramlarından biri olan yapısalcılık-işlevselcilik kuramının öncüsü Talcott Parsons'ın önemle üzerinde durduğu ve kuramının temelini oluşturan bir kavramdır. Parsons, toplumun belli bir sistem içerisinde aksamadan çalıştığını ve değişimlerin olmadığını, olacaksa bile bunun çok yavaş bir şekilde gerçekleşeceğini söylemiştir. Toplumsal sistem, parçalardan oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Her parçanın yerine getirmesi gereken bir işlevi vardır ve diğer parçalarla sürekli bir etkileşim halinde olan bir bütündür. Bir parçada meydana gelecek aksaklık zincirleme bir şekilde toplumun en ufak kesimini dahi etkileyecektir. Parsons'a göre, sistem kendini sürdürmeye ve dengeye önem verir (Ritzer 2012:104-105).

Toplumsal sistem, içerisinde birçok sistemi barındırarak hepsini bir arada tutmaktadır. Sistemin parçalarından biri de siyasal sistemdir. Siyasa veya siyasal sistem, toplumsal hedeflerin peşine düşerek, eyleyenleri ve kaynakları o hedefe yönelik harekete geçirerek amaca ulaşma işlevini yerine getirir (Ritzer 2012:107). Siyasal sistem, önemli ölçüde otorite ya da iktidar içeren, yerleşik ve belli insan ilişkileri kalıbı olarak tanımlanabilmektedir. Siyasal sistem, bir ülkede iktidarı, hükmetmeyi ve otoriteyi içeren kurumsallaşmış insan ilişkileri biçimi olarak tanımlanabilir (Şaylan 1981:5)

Siyasal sistemde meydana gelecek bir değişim sistemin diğer parçalarını da etkileyecektir. Bundan dolayı sistem içerisinde alınan kararlar ve sistem işleyebilmesi için gerekli kurallar toplumdaki bireyleri bağlayıcı nitelikte olacaktır. Karar ve kanunları oluşturmak için, toplum ve sistemden gelen istekler önemlidir. Toplumun ve sistemin istekleri sisteme girmekte, belli işlemlerden geçerek kararlar olarak çıkmaktadır. Her sistemde farklı katılma kanalları vardır. Sistemin işleyebilmesi için de kaynaklara ihtiyacı duyulmaktadır. Sistem, toplumdaki gelen istekleri işleyerek kararlar üretmektedir. Sistem, girdi-süreç-çıkış döngüsüyle işlemekte, ertelenen istekler ve kararlar tekrar bu döngü içerisine girebilmektedir. Siyasal sistem süreci, bu şekilde kendini besleyerek devam etmektedir (Okutan 2011:171:174).

Alınan kararlar doğrultusunda, toplumsal istekleri karşılamak, kolektif amacı gerçekleştirmek ve düzeni sağlamak için kanunlara ihtiyaç duyulmuştur. Kanunları yapma görevi ise devletin önemli unsurlarından biri olan yasama kuvvetine bırakılmıştır. Kanunları oluşturan yasama kuvveti iken, kanunların işleyişini yürütme kuvveti sağlamıştır. Toplumdaki bireylerin kanunlara uymaması halinde karşılaşılabilecek yaptırımlara ise yargı kuvveti karar vermiştir.

Siyasal sistem, içerisinde farklı sistemleri barındırmıştır. Bunlardan biri de yönetim sistemleridir. Yönetim sistemleri, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiye göre farklılık göstermiştir. “Kim yönetiyor?” ve “Hangi kurallara göre yönetiyor?” sorularına verdiğimiz cevap bizlere yönetim sistemine ilişkin bilgi sunmuştur. Genel itibarıyla bilinen yönetim sistemleri; monarşi, aristokrasi ve demokrasidir.

1.1. Yönetim Sistemleri

Toplumların siyasal sistemleri ve yönetim biçimlerinin toplumun temel örgütlenme biçimine ya da toplumsal ve ekonomik yapısına göre değiştiği bilinen bir gerçektir. En üstün kamu otoritesi olarak devlet ve onun yürütme organı olan hükümetle, yürütmenin kamu hizmetlerini yerine getirme aracı olan yönetim örgütü, tarihte gözlenen çeşitli toplum tiplerine göre köklü değişimler göstermiştir. Süreli bir değişim ve evrimleşme içinde olan bu sistemlerin, tarihsel süreç içinde izlediği en genel doğrultu, çeşitli güç merkezleri arasında dağılmış olan siyasal otoritenin halkın temsilcisi olan organlar elinde giderek merkezleşmesidir (Sencer 1985:141). Yönetim sistemleri, iktidarı kullananların sayısına ve iktidarın sahip olduğu yetkilere göre üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bunlar: Monarşi, Aristokrasi ve Demokrasi'dir.

1.1.1. Monarşi

Tek adam yönetimi anlamına gelen monarşi, dilimize Fransızca “Monarchie” kelimesinden kazandırılmıştır. Türkçede monarşi yerine, imparatorluk, hükümdarlık ya da krallık kelimeleri daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.(Gözler 1999:52)

Monarşi'nin tarihi eski çağlara kadar uzanmıştır. Platon, Devlet adlı eserinde en iyi yönetim şeklinin nasıl olması gerektiğini açıklamış ve yönetim biçimlerine şu sözleriyle değinmiştir: Yönetilenler arasında bir adam sivrilirse buna krallık; birçokları sivrilirse buna soyluluk yönetimi, yani en iyilerin yönetimi denir. (Platon 1998:100) Platon en iyi yönetim biçiminin tekin yönetimi olduğunu dile getirmiştir. Platon'un öğrencisi Aristoteles'te monarşiyi tanımlarken yönetenlerin sayısına göre tanımlama yapmıştır. Aristoteles, "Politika" adlı eserinde, ortak iyiliği amaçlayan bir kişinin yönetimi olarak monarşiyi tanımlamıştı (Aristoteles 1993:81). Aristoteles monarşiyi kötü bir yönetim şekli olarak değil; aksine hükümdarın iyi olduğu ve egemenliğini kamu yararı için kullanması durumunda, en iyi yönetim biçimlerinden biri olabileceğini söylemiştir.

Eski zamanlardan modern zamanlara doğru gelindiğinde, monarşi tanımlarında farklılık olmamıştır: Carré de Malberg'e göre, monarşi egemenliğin tek kişiye ait olduğu bir rejimdir. Diğer bir ifadeyle "hükümdar devlet gücünde muhtevi bütün iktidarların ortak ve en yüksek sahibidir (Akt:Gözler 1999:54). Benzer bir tanımlı da Duverger yapmıştır. Duverger'e göre, monokratik rejimde (Monokrasi ve monarşi aynı anlamı taşımaktadır. Uygulamada monokrasi geneli ifade ederken, monarşi kelimesi kalıtsal monokrasileri belirtir) bir tek kişi (kral, diktatör, imparator, başkan, naip,vb.) tek başına hükümeti meydana getirir. İktidarın tek elde toplanması, iktidarın güçlenmesini sağlar. Bununla birlikte hükümetin gücü, monokrasinin türüne göre az ya da çok değişir (Duverger 1994: 25).

Anayasa hukukunda da monarşiyi açıklamak için " kuvvetler birliği" ilkesi kullanılmıştır. Kuvvetler birliği rejimi; yasama, yürütme ve yargı erklerinden iki veya daha fazlasının birleştirilmesidir. Burada da dikkat çeken kuvvetlerin tek bir erkte toplanmasıdır. Bu erk yasama olabileceği gibi yürütme erki de olabilir. Kuvvetleri elinde tutan tek bir kişi ya da heyet olabilir (Kılıçoğlu 2013:35-36).

Yasaların gücü ile birlik kurmuş ve devlette yürütme gücünü elinde tutan, bu gücü tek başına kullanmaya hakkı olan kimseye monark ya da kral adı verilmiştir. Kolektif bir varlığın bireyi temsil ettiği bütün öbür yönetimlerin tersine, monarşide birey kolektif varlığı temsil etmiştir (Rousseau 2012 :67).

Monarşinin farklı türleri de vardır. John Locke'a göre; "yasalar yapma iktidarını, bir kişinin eline verebilir ve o zaman bu bir monarşidir. Yasama iktidarı bir kişiye ve onun mirasçılara verilmişse, bu bir kalıtsal monarşidir. Yasama iktidarı, bu kişiye sadece yaşamı boyunca verilmişse, fakat bu kişinin ölümü üzerine iktidar, sadece bir halef atanması amacıyla halka dönüyorsa, bu bir seçimli monarşidir."(Locke 2004:108).

Tarihte iktidarla ilgili işlemler her zaman seçim yoluyla olmamıştır. Geleneksel şef çoğu zaman kuvvet, hile ya da büyü yoluyla kendini kabul ettirmiş; ama her halükarda sivil itaat denilen gizemli şey'in sırrını bulmaya çalışmıştır. Görülmektedir ki en istikrarlı siyasal iktidarlar zordan çok ideolojik tehdit, büyüçülük veya din yoluyla kendilerini kabul ettirmiştir: Roma Cumhuriyeti, imparatorları çok çabuk tanrılaştırılmıştır. Ortaçağ'dan bu yana Kilise, hükümdarları kutsallaştırma ayiniyle meşrulaştırma işini üstlenmiştir: Fransız monarşisinin tarihine özellik kazandıran olgu, kralın seçimle gelmesinden, kilise'nin meşrulaştırdığı kalıtsal bir sisteme geçilmesidir: Kral tahtında sadece Tanrı'nın isteğiyle oturmaktadır. Tanrısal hukukun egemenliği halkın büyük ölçüde inançlı olmasında ve kutsallaştırma ayininde temel bulmaktadır. Kilise'nin kutsadığı krala itaat etmemek günah işlemek anlamına gelir. Kilisenin onayı olmadan kralın tahtını ele geçirmek gasptir. (Cotteret, Emeri 1991:5)

Monarşi tanımlarında, genellikle gücün tek elde toplanmasına ve gücü sınırlayacak başka bir gücün olmamasına yer verilmiştir. Monarşi, bazen diktatörlükle bazen de tiranlıkla karıştırılmıştır. Monarşi, bütün topluluğun yararını amaçlayarak bir kişinin yönetmesine dayalı iken, kişinin kendi çıkarını amaçlaması ve topluluğu yok sayması monarşinin tiranlığa dönüşmesi olarak tanımlanmıştır.

1.1.2. Aristokrasi

"Kim yönetiyor?" sorusuna verilen cevap, eğer bir grup ya da azınlık yönetiyor şeklindeyse yönetim biçimimiz aristokrasi olarak tanımlanmıştır. Aristokrasi, monarşi'nin aksine gücü tek elde değil bir grupta toplamıştır.

Platon ve Aristoteles, aristokrasiyi monarşiden sonra en iyi yönetim biçimi olarak görmüştür: "Aristokrasi, bir kişiden çoğunun, ama bir azlığın yönetimi olarak

tanımlanmıştır. En iyi yönetim krallık yönetimidir. İktidarın, bir çokluğun eline geçmesini istemez bunu bir zorunluluk olarak görür.” (Aristoteles 1993:81).

Klasik Çağ’ın, Eski Yunan gibi önemli uygarlıklarından biri de Roma’dır. Roma kralı Etrüsk’ü kovarak yönetimi ele geçiren, kendilerine patricii(babalar) denen Latin aristokratları, krallığa duydukları düşmanlıktan dolayı, krallığı yıkıp yerine cumhuriyeti kurmuştur. Bir yönetime cumhuriyet denilmesi için meclislerin halk meclisi olması zorunlu değildir. Roma cumhuriyeti halk meclisi olmamasına karşın “aristokratik bir cumhuriyet”tir (Şenel 1996:187).

Montesquieu, yönetim biçimlerinin bir üst yapı olarak toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapısı tarafından oluşturulduğunu sezmiştir. Türlü etkenler belli başlı üç yönetim biçimine vücut verir: Monarşi, Cumhuriyet(a. Aristokratik Cumhuriyet, b. Demokratik Cumhuriyet) ve istibdat. Cumhuriyet’te halkın bir kısmı yönetime sahip ise aristokrasi söz konusudur. Aristokrasilere örnek olarak Isparta, Yeni Çağların Genova ve Venedik gibi şehir cumhuriyetlerini göstermiştir (Akt: Gürkan 1988: 21).

J.J. Rousseau, üç çeşit aristokrasiden bahsetmiştir: doğal, seçime bağlı ve soydan geçen aristokrasi. Seçime bağlı aristokrasi en iyisidir, çünkü gerçek anlamda aristokrasi budur. Seçime bağlı aristokrasi de üyelerin seçkin olması gibi bir üstünlüğü vardır. Çünkü halk hükümetinde bütün yurttaşlar devlet yöneticisi olarak doğar, ama aristokrasi hükümeti sadece bir avuç insanı yönetici yapar; onlar ancak seçim yoluyla yönetici olmuştur (Rousseau 2012:65).

Aristokrasinin de sapmış ve bozulmuş şekli vardır: Oligarşi. Bazı düşünürler aristokrasi yerine oligarşiyi kullanmış, bazıları ise aristokrasinin bozulmuş şeklinin oligarşi olduğunu söylemiştir. Bir azınlığın kamu için hizmeti aristokrasi, bu azınlığın servet ve güç için daha fazlasına sahip olmak istemesi ve çıkarlarına hizmet edecek faaliyetlerde bulunması oligarşi olarak ifade edilmiştir.

1.1.3. Demokrasi

Dünya genelinde en iyi yönetim biçimi, demokrasi olarak kabul görmüştür. Demokrasi denildiği zaman akla ilk gelen halkın kendi kendini yönetmesi olmuştur. Demokrasilerin en temel özelliği seçime dayalı oluşu, seçimlerin açık ve rekabet

ortamında gerçekleşmesidir. Kağıt üstünde demokrasi ile yönetilen ülkeler sayıca çok fazladır; ama gerçek anlamda demokrasiyi tam anlamıyla uygulayabilen ülke var mıdır? Birçok araştırmacı, demokrasiyi çalışma konusu haline getirmiş ve demokrasi 19.yüzyıldan günümüze gelinceye kadar çok tartışılan konularından biri olmuştur. Demokrasi başlığı altında, demokrasiyi hem en iyi yönetim biçimi olarak görenlere hem de bunun en kötü yönetim biçimi olduğunu savunanlara yer vererek kısa bir anlatımı yapılmıştır.

Eski Yunan ve Roma düşünürleri, demokrasiyi iyi yönetim biçimi olarak görmemiştir. Hatta en kötü yönetim biçiminin demokrasi olduğunu savunmuşlardır. Aristo, bütün topluluğun iyiliği için yurttaşların hepsinin uyguladığı yönetime politeia(anayasal yönetim) adını vermiştir. Ve demokrasiyi politeia'nın bozulmuş şekli olarak açıklamıştır. Demokrasi yoksulların çıkarına hizmet ettiği, bütün topluluğun yararını amaçlamadığı için kötü yönetim şeklidir (Aristoteles 1993:81).

Cicero da Aristoteles gibi demokrasiyi eleştirmiştir. Cicero, yönetim biçimlerinin özürlerini sayarken, demokrasinin özrü: sıradan her vatandaşa siyasal haklar tanındığı için, bu yönetimin eşitlik anlayışının, siyasal hakların herkesin yeteneğine göre dağıtılmasını gerektiren doğru eşitlik anlayışına uymayışı olduğunu eklemiştir. Demokrasinin bozulmuş biçiminin yığının tiranlığı olacağını söylemiş ve “çoğunluğun tiranlığı” gibi bir görüşü ortaya atmıştır (Akt:Şenel 1996:198).

Rousseau, demokrasiyi eleştirenlerden biri olmuştur. Ona göre, “demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır. Çokluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi doğal düzene aykırıdır. Kamu işleriyle uğraşmak için halkın ara vermeden toplanması düşünülemez ve bu iş için yönetim biçimi değişmeden komisyonlar kurulamayacağı da kolayca anlaşılır. Hiçbir yönetim demokrasi ya da halk yönetimi kadar iç savaş ve karışıklıklara elverişli değildir. Çünkü demokrasi kadar durmadan biçim değiştiren, varlığını korumak için daha çok uyanıklık ve yiğitlik isteyen hiçbir yönetim yoktur. Böylesi bir kuruluş içinde yurttaş güçlenmeli, direktme kazanmalı, erdemli bir kişi olarak her gün içinden şu sözleri tekrar etmelidir: Bir tanrılar ulusu olsaydı demokrasi ile yönetilirdi. Böylesi olgun bir yönetim insanların harcı değil.”(2012: 63-64).

Kim yönetiyor? Sorusuna verdiğimiz cevap bizlere yönetim sistemine dair bilgi sunacağına daha önceki başlıklarda değinilmiştir. 20.yüzyıla geldiğimizde bu soruya verilen en popüler cevap ise, “halk kendi kendini yönetiyor” şeklinde olmuştur. 20.yüzyılda en sık rastladığımız demokrasi kavramı ve demokrasinin tanımlanmasındaki belirsizlikten doğan, her yöne çekilebilme özelliğinden dolayı, demokrasi anlamsız bir kelimeye dönüşmüş ve kavram kargaşasına neden olmuştur.

Tarihin farklı zamanlarında ve dünyanın farklı yerlerinde birbirleriyle rekabet halinde olan demokrasi modelleri gelişmiştir. Bunlar doğrudan ve dolaylı demokrasi, siyasal ve sosyal demokrasi, çoğulcu ve totaliter demokrasi ve benzerlerini kapsamıştır (Heywood 2011:271). Antik Çağ’da eleştirilen ve kötü yönetim olarak adlandırılan demokrasi 20.yüzyılda her ülkenin sahip olmak istediği ve sorgulamadan koşulsuz kabul ettiği ve saygı duyduğu bir yönetim şekline dönüşmüştür.

Burada üzerinde durmamız gereken iki demokrasi modeli vardır: Biri doğrudan ya da katılımcı demokrasi; diğeri ise, temsili ya da dolaylı demokrasidir. Atina demokrasisinin temel taşı tüm vatandaşların polis veya şehir devletindeki yönetime doğrudan ve sürekli katılımı olmuştur. Toplu katılımı içeren, kura ve rotasyonla seçilmesi durumunda her vatandaş kamu görevi alabilmiştir. Atina demokrasisi bazen katılımcı demokrasi diye de isimlendirilmiş doğrudan demokrasinin bir biçimidir. Benzer sistem, şehir meclisleri demokrasisi şeklinde yerel seviyede ABD’de özellikle New England’da ve İsviçre kantonlarındaki şehir meclislerinde uygulanmaya devam etmiştir (Heywood 2011: 273). Doğrudan demokraside, halk doğrudan yönetime katılmıştır. Halkın kendi kendini yönetmesinin uygulamaya geçmiş halidir. Halk aktif olarak siyasete katılmış, diğer yurttaşlarla görüş alışverişinde bulunmuş ve kendi yasasını kendi koymuştur. Ama bunu günümüz devletlerinin sahip olduğu kalabalık nüfusla yapmak oldukça zor olacaktır. Bütün yurttaşların yönetime doğrudan katılması olanaksızdır.

Yurttaşların yönetime doğrudan değil de, kendisini yönetmesi için seçtiği temsilcilerle siyasete katılmaları temsili ya da dolaylı demokrasi yoluyla gerçekleşmiştir. Günümüz demokrasileri, bir fiili zorunluluktan dolayı, temsili demokrasiler şeklinde işlemiştir. Duverger bu gerçeği, “demokrasinin en basit ve

gerçekçi tanımının yöneticilerin dürüst ve serbest seçim yoluyla, yönetilenler tarafından seçildiği rejim” olduğunu ileri sürerek ifade etmiştir. (Akt:Yavuz 2009:286). Temsili demokrasi, sınırlı ve dolaylı demokrasi biçimidir. Sınırlılık seçim döneminin süresine bağlı olarak birkaç yılda bir oy verme anlamında, halkın katılımının seyrek aralıklarla ve kısa süreli olmasından kaynaklanmıştır. Dolaylı olması ise, halk ile yönetim arasında belirli bir mesafe konulmuştur. Halk bu siyasi süreçte, sadece kendilerini yönetecekleri seçerken yer almış ve kendisi doğrudan güç, ya hiç kullanmaz ya da nadiren kullanmıştır (Heywood 2011:277).

Ömer Çaha, demokrasinin sahip olması gereken değerleri şu şekilde ifade etmiştir: (2011:222-229)

- 1) Halk Egemenliği: Demokrasinin en önemli değerlerinden biri halk egemenliğine dayanmasıdır.
- 2) İnsan Hakları: Milli iradeyi sınırlandıran bir mekanizma görevi görür. Milli irade insan haklarına aykırı herhangi bir karara imza atamaz.
- 3) Hukukun Üstünlüğü: Demokrasilerde hukuk en üstün norm olarak kabul edilir. Bunun nedeni hukukun herkes için ve herkesi bağlayıcı bir karaktere sahip olmasındandır.
- 4) Muhalefet: Demokraside şiddete başvurmadığı sürece alternatif görüşler, düşünceler, öneriler, değerler, yaşam biçimleri, inançlar ve felsefeler serbestçe kendilerini ifade edebilirler. İktidar kendisini meşru yoldan devirmeyi amaçlayan siyasal muhalefeti meşru olarak kabul eder. Bilindiği gibi demokratik rejimler çok partili sistemlere dayanırlar. Muhalefette bulunan partiler bir yandan iktidarı denetlerken, iktidar üzerinde baskı mekanizması oluştururken, bir yandan da kendi programlarıyla iktidara hazırlık yaparlar.
- 5) Denetim: Demokratik rejimler alternatifleri arasında en fazla denetlenebilen rejimlerdir. Hukukun üstünlüğü ilkesinden dolayı bu rejimlerde keyfiyete yer yoktur. Demokratik rejimlerin olmazsa olmaz özelliklerinden biri güçler ayrımıdır. Yasama, yürütme ve yargı birbirinden bağımsız işleyerek birbirlerini denetlerler.
- 6) Açık Toplum: Demokratik toplumlar her tür değişik görüşlere, yaşam biçimlerine, inançlara, alternatiflere açıktırlar. Açık toplumlar her tür fırsat,

imkan ve girişime karşı açık oldukları için toplumsal hareketlilik buralarda daha fazla gelişmiştir.

- 7) Özgürlük: Demokrasilerin sağladığı önemli değerlerden biri özgürlüktür. Demokrasilerde kabul edilen anlayışa göre, özgürlük tektir, ancak kullanımı çeşit çeşittir. Tek olması, herkes için aynı şeyi ifade ediyor olmasıdır. Çeşitliliği ise, herkesin özgürlüğünü kendince yaşamasını ifade eder.
- 8) Eşitlik: Demokrasi her şeyden önce herkesin hukuk önünde eşitlik ilkesi başta olmak üzere, herkes için geçerli olan imkan ve fırsat eşitliğini getirmiştir.
- 9) Sivil Toplum: Demokrasi ile sivil toplum el ele gittiği anlaşılmıştır. Demokrasinin geliştiği yerlerde sivil toplumda gelişmiştir. Devletin yönlendirmesine maruz kalmaksızın kendi varlıklarını sürdürebilme hakları vardır.
- 10) Barış: İsyan, başkaldırı, kanlı çatışma gibi olaylar demokratik toplumlarda görülmez. Demokratik ülkeler arasındaki ilişkilerin de barışçı mekanizmalara dayandığını unutmamak gerekir.

Çaha'nın da ele aldığı gibi, bir ülkede demokrasiden bahsedebilmemiz için, yukarıda yer verdiğimiz değerlere sahip olması gerekmektedir. Dünya genelinde, çoğu ülke demokrasi ile yönetildiğini iddia etmiştir. Bu ülkelerin, demokrasinin vazgeçilmez değerlerinin tümüne sahip olup olmadığı sürekli tartışılan bir konu olmuştur.

1.2. Siyasal Parti Sistemleri

Siyasi partilerin varlığı, demokrasinin gerekli koşullardan biridir. Demokrasi başlığında da değindiğimiz gibi muhalefetin varlığı demokrasi için şarttır. Bir ülkedeki siyasi sistemi, demokratik olarak tanımlayabilmek için birden fazla partinin varlığına ihtiyaç vardır. Bunlar: İktidar partisi ve iktidarı denetleyecek muhalefet partisi. Partiler, yalnızca demokrasilerde değil meşruti monarşilerde de görülmüştür. Örneğin; Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet dönemindeki İttihat ve Terakki Partisi. Meşruti monarşi, anayasa ile sınırlandırılmış iktidar anlamına gelmektedir. Bu dönemde padişahın yanı sıra bir meclis görevde bulunmuştur ve İttihat ve Terakki

Partisi bir süre denetlemekle yetinmiştir. Değişen koşullar sebebiyle daha sonra iktidarı ele geçirmiştir.

Siyasal partiler, bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlardır (Kışlalı 2005:261). En önemli amaçları ise çoğunluğu kazanarak iktidara sahip olmaktır. Toplum içerisinde birçok çıkar grubu bulunmuş ve bu çıkar gruplarının istekleri, beklentileri ve sorunları birbirlerinden farklılık göstermiştir. Bu durum partilerin çeşitliliğe sahip olmasını sağlamıştır. Bazen birbirine yakın ve uzlaşabilecek görüşlerin birleştirilmesi ile siyasal eğilimler birkaç partiye indirgenip çeşitlilik azaltılabilmektedir. Bireyler, kendi görüşleri, yaşayış tarzları ve çıkarlarına en uygun olan partiyi benimsemiştir. Partiler, yönetenlerle yönetilenler arasında bir köprü görevi görmüş; toplum beklentilerini, sorumlu kişilere ileterek toplumsal düzenini sağlayıcı rol oynamıştır. Siyasal partiler hakkındaki bilgilerden sonra parti sistemlerine ayrıntılı bir şekilde aşağıda değinilmiştir.

1.2.1. Tek Parti Sistemi

“Tek Parti” ifadesi hedefi istikametine doğru atılmayan bir ok gibidir, diğer bir ifade ile “tek” ve “parti” kelimeleri anlamları icabı bir arada kullanılmaması gerekmektedir. Zira “parti” parça, kısım, bölüm gibi anlamlara gelmekte ve “tek” olunca da bir ülkenin siyasi alanını rakiplere yer ayırmadan kendisi “tek basına” doldurmaktadır. Bu durumda ülke siyasetinin tamamına hâkim olduğundan biraz “total” i çağrıştırmaktadır (Sakal 2009:135).

Tek parti sistemi örneğinde, gerçek bir diktatörlükle karşılaşmıştır. Batılı siyaset bilimcilerine göre, yarışma-seçim siyasal sistemlerin demokratik niteliğinin temel bir kriteridir. Serbest ve rekabetçi seçimin olmadığı yerde özgürlük de olmamıştır. Parti- devletin ideolojisini parti ifade etmiş, kısa zamanda devletin organlarına egemen olmuştur. Sosyalist demokrasiler gibi tek parti ya da anayasal hakim parti formüllerine başvuran gelişmekte olan ülkelerde, sistemin tutarlılığı tam olmamıştır. Her halükarda, siyasal oyunun kuralları sadece tek parti tarafından konulmuştur (Cotteret, Emeri 1991:93).

Tek parti, devleti birçok halde kurallara uygun olarak değil, zor kullanarak ele geçirmiştir. Görünüşte anayasa kurallarına uyduğu zaman bile (ki Hitler partisi

1933'te aşığı yukarı böyle davranmıştır), derhal anayasanın ruhunu, doğru seçimlere dönüşü bir yana atmak suretiyle bozmuştur. Tek parti rejimlerine gelince, bunların karşısına çıkan meseleler yine partinin tekelciliği esas alınarak anlaşılabilir. Ya bu, ideolojisi olmayan bir partidir, o takdirde iktidarı ve hükümet işlerinin tartışılmasının yönetilenlere yasak ederek elinde tutan bir azınlık söz konusudur. Ya da bir ideolojisi olan toplumu kökünden değiştirme arzusunu taşıyan tek parti söz konusudur (Aron 1976: 68-92).

Bir tekelci parti rejiminin ilkeleri inanç ve korku'dur. Tek parti rejiminin ilkelerinden birinin inanç olduğunu söylemek, aslında başka bir deyimle, onun iş partisi, ihtilalci parti olduğunu tekrarlamaktır. Militanların ve sade yurttaşların ihtilalci bir partiden yana olmayı kabul etmeleri için, bu partinin doktrinine, mesajına inanmaları gerekir. Böyle bir rejimin sağlamlığı tekelci partiye katılmayanların şüpheciliğine veya düşmanlığına göğüs germek zorunda kalır. Devletin emniyetini başta gelen bir husus sayan muhaliflerin ruh hali ne olur? Korku. Devletin resmi doktrinine inanmayanlar, kendilerinin güçsüz olduklarına inanıyor olmalılar (Aron 1976: 74)

Tek parti rejimi, her zaman güçlerin bir merkezde toplanmasına yol açar. Anayasanın hükümet organlarını birçok kategoriye ayırmasının, bunlar arasında işbölümünün haksever bir biçimde yapılması için anayasa maddelerinin dikkatle uygulanmasının hiçbir önemi yoktur; çünkü bu kuruluş, bütünüyle yapaydır. Gerçek iktidar, bütün biçimleriyle, parti yöneticilerinin elindedir; bakanlar, milletvekilleri, yöneticiler, ancak parti sayesinde var olmuşlardır ve partinin direktiflerine göre hareket ederler (Duverger 1994: 34-35). Sovyet Birliği'nin komünist partileri, Nazi Almanyası, Mussolini İtalyası tek parti rejimine örnek verilebileceklerin bazılarıdır.

Geçmişte sosyalist olan yedi ülkeden bir örnek verecek olursak, birden fazla siyasal partileri bulunmakla beraber, bu hiçbir zaman oralarda, liberal ülkelerdeki gibi çoğulculuk olduğu anlamına gelmemiştir. Alman Demokratik Cumhuriyeti, Bulgaristan, Çekoslovakya, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Polonya, Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nde komünist partiler dışında, ufak bir takım başka siyasal partilerde vardır. Fakat bu küçük partilerin hepsi, oraların ana partileri olan komünist partileri yakından desteklemiş, onlarla bir

ortak cephe oluşturmuştur. Buralarda siyasal partiler adeta çokluk içinde teklik durumu arz etmiştir (Gürbüz 1980:149).

Demokrasinin tam anlamıyla yerleşmediği devletlerde tek parti sistemi ortaya çıkmıştır. Ülkeyi yöneten bir lider ve onun etrafında bulunan sadık adamlarından oluşan bir kadro ile oluşturulmuştur. Parti içerisinde dahi demokrasi söz konusu olmamıştır. Yukarıdan aşağıya doğru yönetenlerin kararları halka iletilmiş, halkın istekleri de bu kademeli mekanizmayla yönetenlere ulaştırılmıştır. Demokrasinin varlığının bilinmediği bu yerlerde iktidar, egemenliğini paylaşacak ya da kaybetmesine sebep olacak muhalefetin varlığına müsaade etmemiştir. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti de zaman zaman çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri yapılsa da, 1946 yılına kadar tek parti ile yönetilmiştir. 1946'da demokrasi adına ilk adımı tek partinin lideri İsmet İnönü atarak, nihai anlamda çok partili hayata geçişi sağlamıştır.

1.2.2. İki Partili Sistem

İki partili sistem, adıyla benzerlik kurularak iki partiden oluştuğunu düşünürsek bir yanılgıya düşmüş oluruz. Burada değinilmek istenen, ikiden fazla parti olmasına karşın iktidarın iki parti arasında el değiştirmesidir. Tek partili sistem de olduğu gibi, tek bir ideoloji ve gücün bir partide toplanması değil, güçlerin ayrılması söz konusudur.

İki parti sistemi, şu dört unsurunun birleşmesi ile tanımlanabilir: iki siyasal partinin seçim tekeli, bu partilerin güçlü bir yapıya sahip olması, siyasi oyunun kuralı üzerinde anlaşmaya varmış olmaları ve bu iktidarın bu iki parti arasında el değiştirmesi (Cotteret, Emeri 1991:91). İki partiye de gitmeyen, seçime katılan diğer etkisiz partilere kayan yüzer oylar, iktidarın el değiştirmesinde etkili olmuştur.

İki partili sistemin bulunduğu ülkelerde genelde siyasal istikrar hakim olmuştur. Bunun nedeni; partiler tek başlarına iktidara gelmiş, koalisyonlara rastlanmamış ve hükümetin düşürülmesi zor olmuştur. Bu tip parti sistemlerinin görüldüğü ülkelere örnek olarak: ABD, İngiltere ve Avustralya verilebilir (Tosun, Tepeciklioğlu 2011:251).

Dünya siyasetinden İngiliz rejimi iki partili sistemi açıklayıcı bir örnek oluşturmuştur: İngiltere’de siyasal düşünce alanında, çeşitli görüşleri uzlaştırma konusunda olduğu kadar, esasta da bir fikir birliği vardır. İngiliz iç politikasında, kırıncı, acı ve derin ideolojik tartışmalar yoktur. Ülkedeki siyasi partiler, ideoloji partileri değil, program partileridir. İki parti sistemi içerisinde çoğunluk sağlamak için uğraşan partiler, birbirlerinin programlarına yakın bir ortak noktada birleşirler. Ayrıca, siyasal yaşam, sarsıntılı kopukluklarla, devrimlerle bölünmeyen çalkantısız bir gelişim süreci gösteren İngiltere’de görüş ayrılıkları keskin değildir. Toplumun yapısı ve değerleri üzerinde yüzyıllardan gelen bir fikir birliği olmuştur. Fikir uyuşmazlıkları dış politika konularında değil iç konulardadır. İçerdeki sorunlarda ikiye indirgenmiştir: ülkenin ekonomik politikası ve sosyo- ekonomik eşitlik (Gürbüz 1980: 51-52).

Seçimi kazanan parti salt çoğunluğu da sağlamış olacağından meclislerin kabineyi düşürme olanağı uygulamada gerçekleşmemiştir. Öte yandan, başbakan, parlamentodaki çoğunluğun da lideri olduğundan, uygulamada, hem Bakanlar Kurulu’nun hem de parlamentonun büyük bir bölümünün başkanıdır; yasama gücüyle yürütme gücü arasındaki bağlar çok sıkılaşır. Hükümet, özgür, güçlü ve dengeli olmuştur. Ülkeyi tek parti yönetmektedir, öteki partiye, özgürlüğü koruyan ve hükümete değerli tavsiyelerde bulunan eleştiri görevi düşmüştür. Bir sonraki seçimlerde, yurttaşlar, çoğunluk partisinin yaptığı işlerle muhalefetin eleştirisi arasında özgür bir seçim yaparlar. Çoğunlukla, oylamayı muhalefet kazanır ve o da öğretilerini uygulayabilir, böylece ülke için çok yararlı bir sarkaç hareketi ortaya çıkar (Duverger 1994: 35).

İngiltere’de iki büyük parti, muhafazakar ve işçi partisi vardır. İktidar bu iki parti arasında el değiştirmiştir. İktidar partisi muhalefeti yok etmeyi düşünmediği gibi muhalefet de eleştirilerini dürüst bir şekilde yapmıştır (Çam 1982:85). İki partinin de işlevsel olması gerekmiştir. Yapılarını güçlendirmeli, seçmenleri etkileyecek yeni yollar bulmalı, programlarını geliştirmelidirler. Seçimden galip çıkan parti siyasi karar alma sürecini ele geçirmiştir, muhalefet partisi ise bu süreç içerisinde, halk adına iktidarı denetleyecektir.

1.2.3. Çok Partili Sistem

Çok partili sistem, siyasi sahnede birden fazla partinin varlığını gerektirmiştir. Demokrasinin en önemli özelliklerinden biri de siyasal seçimlerde birden çok partinin varlığıdır. Birden fazla partinin var olması, iktidarı ele geçirme konusunda partilerin birbirleriyle yarışmasına sebep olmuştur.

Bir partinin hedefi esas itibariyle, mutlaka iktidar sahip olma değil, iktidara katılmadır. Birbirine rakip birçok parti olduğuna göre rekabeti düzenleyen kuralların olması gerekir. O halde, birbirlerine rakip partilerin olduğu her rejim bir anayasa rejimidir. İktidarı meşru şekilde kullanma hakkında sahip olan adaylar imkanlarını ve kendilerine yasak edilenleri anayasa ile bilirler. Partilerin çokluğundan, muhalefetin meşru olduğu sonucu çıkabilir. Birçok parti var olma hakkına sahip ise, hepsi birden iktidarda değilse, aralarından bazıları muhalefette bulunurlar. Hükümetlere kanun çerçevesinde muhalefet edilmesi tarihte pek rastlanan bir olay değildir, bu olay batı ülkelerinin rejimlerini karakterize etmektedir (Aron 1976: 59-60).

Çeşitli görüş ayrılıklarının var olduğu Fransa gibi ülkelerde, anlaşmazlık konuları birden fazla demektir. Fransa'da bugüne kadar gelen bir düşünce ayrılığı, Fransa'daki devletle Katolik Kilisesi arasındaki çatışmadan doğmuştur. Bu konuda ortaya çıkan görüş ayrılığı Fransa'daki siyasi partileri iki kutba itmiştir. Sol partileri laik Fransa'yı savunurken; sağ partiler Geleneksek Katolik Fransa'nın savunuculuğunu yapmıştır. Siyasal yaşamda etkili olan ikinci bir bölünme, sınıf esasına dayalı sosyalist-liberal çatışması sonucu ortaya çıkmıştı (Gürbüz 1980: 104-105).

Çok partili sistemlerin oluşmasındaki temel etken bir ülkedeki toplumsal gruplar arasında ideolojik ve yapı farklarının fazla olmasıdır. Bir başka etken ise seçim sistemidir. Nispi temsil sistemi uygulanan ülkelerde hem çok parti sistemi hem de istikrarsız hükümetlere fazlasıyla rastlanmıştır. Türkiye'de de olduğu gibi bu tip parti sistemlerinde yüksek ulusal seçim barajları getirilerek siyasal istikrar sorunu aşılmaya çalışılmıştır (Tosun, Tepeciklioğlu 2011:251).

Normal olarak hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığından birçok partiden oluşan kısa ömürlü koalisyonlara başvurmak zorunda kalınmış; bu durum parlamenter rejimde sık sık hükümetlerin devrilmesine yol açmıştır; ayrıca hükümet

birçok rakip partiden oluştuğundan, varılan görüş birliği çok dayanıksızdır ve tutarlı, kesin bir program uygulamak çok güçleşir; genellikle bir sonraki hükümet bunalımına kadar günlük işlerin görülmesi ile yetinilmiştir (Duverger 1994: 35). Çok partili sistemde bir partinin iktidar olması zor olduğundan koalisyonlara başvurulur. Sıklıkla koalisyon hükümetleri kurulduğundan, siyasal istikrarın daha az görülmesine neden olacaktır.

1.3. Demokratik Hükümet Sistemleri

1.3.1. Parlamenter Sistem

Parlamenter hükümet sisteminin en kısa ve güzel tanımı Leon D. Epstein tarafından yapılmıştır. Epstein'e göre, parlamenter sistem, "yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi" dir (Akt: Gözler 2010:589).

Parlamenter hükümet sistemi, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin yumuşak ayrılığına ya da işbirliğine dayanan sistemdir. Parlamenterizm, parlamenter rejim veya parlamenter hükümet, hukuken ve siyaseten sorumsuz devlet başkanının başkanlığında, yürütme organı ile yasama organı arasındaki Kuvvetler ayrılığının yumuşak olduğu, organlar arasındaki hukuki ilişkinin eşitlik ve dengeye dayandığı bir temsili rejimdir (Fendoğlu 2010:9). Parlamenter hükümet sisteminde, kuvvetler ayrılığının yanı sıra işbirliği ve dayanışma da söz konusudur. İşbirliği ve dayanışma, sistemin aksamadan işleyebilmesini sağlayan bir unsurdur.

Yürütme, yönetim görevini ve yetkisini yerine getirirken yasama tarafından çıkarılmış kanunlara uygun davranır ve şayet kanunlarda eksiklik ya da aksaklık varsa, yürütme, yasamadan bu ihtiyacı karşılar mahiyette yasa çıkarmasını talep eder. Yasama da yürütmeden belirli işlerin yapılmasını talep edebilir ve yürütme de aynı ilkeler çerçevesinde bu talepleri yerine getirir (Parsak 2012:4). Kısaca, yasama ve yürütme organlarının birbirlerinden bağımsız değil, birbirlerine bağımlı olduğu bir sistemdir.

Bu temsili sistem, İngiltere'de gelişmeye başlamıştır. Kralın mutlak iktidarının ilk sınırlandırma denemeleri 1215'de Büyük Şart (Magna Carta) ile Parlamentonun varlığına dayanmıştır. Baronların, krala başkaldırmalarının sonucu

oluşturulmuş bir belgedir. Magna Carta, baronların başlangıçta tamamıyla kendi çıkarlarını gözeterek Krala imzalatmakla beraber, belgenin kaleme alınış biçimindeki esneklik daha sonra halkın lehine işleyen bir mekanizmaya dönüşerek demokratik ilkelerin ilk kaynağı olmuştur. Büyük Şart Kralın mutlak iktidarına bazı kısıtlamalar koyarken, günümüz İngiliz siyasi sistemine ulaşılan uzun yolun ilk aşamasını oluşturmuştur (Çam 1982: 16-17).

İki başlı yürütme: İngiltere’de doğup gelişen parlamenter hükümet sisteminin temeli “ikili rejime” dayanmaktadır. Yani bu sistemde, yürütmenin başlarından biri sorumsuz ve tarafsız olan Devlet Başkanı (Cumhurbaşkanı), ikincisi ve diğeri ise sorumlu ve kolektif bir organ olan Bakanlar Kurulu’dur (Parsak 2012:2). Yürütme işlevinin iki ayrı organ tarafından yerine getirilmesi parlamenter sistemin başlıca özelliğidir. Yürütme yetkisi devlet başkanı ve bakanlar kurulu arasında bölüşülmüştür.

Tarafsız ve sorumsuz devlet başkanı: Parlamenter sistemlerde devlet başkanının rolü semboliktir ve yürütmede sorumsuz olan taraftır. Ülkenin siyasi rejimine göre devlet başkanı ya veraset yoluyla belirlenir (İngiltere örneğinde olduğu gibi kral ya da kraliçe) ya da seçimle işbaşına gelir. Devlet başkanının seçimle geldiği rejimlerde, seçimi yapan organ genellikle parlamento olmakta ve halkın oyuna başvurulmamaktadır.

Devlet başkanının siyasal sorumsuzluğunu bir örnekle daha açıklayıcı kılabiliriz. İngilizler devlet başkanının sorumsuzluğunu alaylı bir üslupla şöyle belirtir: Kral kendi eliyle bir adam öldürürse bundan başbakan sorumlu olabilir, ama başbakanı öldürürse bundan kimse sorumlu olmaz (Fendoğlu 2010: 11). Devlet başkanı ya da cumhurbaşkanı sadece vatan hainliği ile suçlanırsa görevine son verilmektedir.

Parlamentoya karşı sorumlu kabine: Sorumlu ve kolektif organ olan bakanlar kurulu; başbakan ve başbakanın milletvekilleri arasından seçtiği (cumhurbaşkanı tarafından onaylanan), bakanlardan oluşmuştur.

Bakanların sorumluluğu, “adli sorumluluk” ve “siyasi sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Adli sorumluluk, bakanların o ülkenin vatandaşları olarak, diğer insanlar gibi, uymaları gereken kuralları ihlal etmelerinden doğan hukuki ve

cezai sorumluluktur. Siyasi sorumluluk, hükümetin ya da bakanların meclisin güvenini yitirmesinden doğmaktadır. Hükümete karşı güvensizliğe, parlamentoda yapılan meclis soruşturması ve gensoru oylamalarında karar verilmektedir (Karatepe 2013:230).

Yasama, yürütmeyi denetleyebilir: Bu sistemde, yasama ve yürütme organları arasındaki önemli ilişkilerden biri de yasamanın yürütmeyi denetimidir. Bu denetimin iki boyutu vardır. Biri hukuki, diğeri siyasi boyuttur. Hukuki boyutu faaliyetlerin hukuka uygun olması, siyasi boyutu ise, bu faaliyetlerin yerinde, yani ferdin ve kamunun yararına olmasıdır. Bu denetleme, keyfiliği ve sorumsuzluğu önlemenin en önemli yoludur (Kılıçoğlu 2013: 32). Yürütmenin denetimini, yasama ve yargı yapmaktadır. Hukuki boyutunun denetimini, yargı; siyasi boyutunun denetimini ise yasama organı yerine getirir.

Beş temel denetim türü vardır. Bunlar; meclis araştırması, meclis soruşturması, gensoru, soru ve genel görüşmedir. Soru ve genel görüşme dışında kalan üç denetim türü için anayasada ayrıntılı bir düzenleme yapılmıştır. Parlamento, ülke yönetimiyle ilgili bütün sorunları yürütmeden birinci derecede sorumlu bakanlardan ve bakanlar kurulundan sorma, araştırma, bilgi edinme ve hatta onları düşürebilme yetkisine sahiptir. Ayrıca parlamento, kanun tasarılarının ve kanun hükmünde kararnamelerin reddi, kalkınma planlarının onaylanmaması, sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilanı kararlarının onanmaması gibi yöntemleri de kullanarak yürütme organı üzerinde denetimde bulunur (Özer 1999: 38-42).

Yasamanın yürütmeyi denetlemesindeki en önemli aracı güvensizlik önergesidir. Güvenoyu ile seçilen yürütme (faaliyet iktidarı), yasama (kontrol iktidarı) tarafından denetlenmesinin sonucunda güvensizlik önergesi ile hükümet düşürülebilir ve yeni seçimlere gidilebilir. Turhan, bundan dolayı parlamenter sistemin daha esnek bir yönetim olduğunu söyler; çünkü halkın desteğini yitiren hükümetleri güvensizlik oyuyla uzaklaştırabilmek bu sistemde her zaman mümkündür (Turhan 2012: 61).

Yürütmenin parlamentoyu feshi: Parlamentonun hükümeti her zaman güvensizlik oyuyla düşürebilme imkanına karşılık, hükümetin de parlamentoyu feshederek yeni seçimlere gidebilmesi, klasik anayasa hukukçularının çoğunca parlamenter rejimin

asli unsurları arasında sayılmaktadır. Diğer bir deyimle, parlamenter rejimde her iki organın da, diğerinin hukuki varlığına son verebilme yetkisi vardır. Parlamenter sistemde hükümet, parlamento çoğunluğunun güvenine dayanır. Herhangi bir nedenle (mevcut koalisyonun bozulması, çoğunluk partisinden istifalar, vb.) bu çoğunluğun kaybolması halinde hükümet düşürülür ve parlamentodaki yeni çoğunluğu yansıtan yeni bir hükümet kurulur. Bu da mümkün olmazsa, fesih yoluyla yeni seçimlere gidilir. Bu anlamda parlamenter rejim, en tabii ve en mantıksal hükümet biçimidir (Özbudun 2013: 206-207).

Parlamenter sistem deyince akla ilk, sistemin köklerini attığı toprak olan İngiltere gelmiştir. Parlamenter sistemdeki erken seçimler, fesih yoluyla olabileceği gibi kamuoyu yoklamaları ve ara seçimlerle, koltuk sayısını arttırabileceğini düşünen bir başbakanın isteğiyle de olabilir. Michael G. Roskin, İngiltere Parlamentosunu örnek göstererek bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Kurnaz bir başbakan, partisinin çok başarılı olacağını düşündüğü bir anda, yeni bir genel seçim ister. İyi bir ekonomik durum, güneşli bir hava, iktidardaki partinin sandalye sayısını arttıracak olan mutlu bir seçimi doğurmaya müsaittir.” 1974’te, İngiltere iki genel seçim geçirmişti, çünkü Başbakan Harold Wilson, İşçi Partisi’nin Avam kamarasındaki gücünü yukarıya çekebileceğini düşünmüştür nitekim bunu başarmıştır. Kamuoyu yoklamaları ve ara seçimler, başbakanın kraliçeden Parlamento’yu feshetmesini ve yeni seçimler yapmasını istemesinin zamanı konusunda karar vermesine yardımcı olmuştur (2013: 45).

Parlamenter sistem denildiğinde akla ilk gelen, kuvvetler ayrılığına ve işbirliğine dayanan bir sistem olduğudur. Yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden ayrılmış olsalar da, birbirlerinin varlıklarına ihtiyaç duyarlar, bundan dolayı uzlaşma ve işbirliği içinde olmalıdırlar. Kuvvetlerden biri olan yargı, bağımsız olması gerektiği için konu içerisinde değinilmemiştir.

Her ne kadar işbirliği ve uzlaşma içinde olsalar da yasama ve yürütmenin birbirlerini denetleme hakları vardır. Bu da hem yasamayı hem de yürütmeyi kontrol altında tutmaya yardımcı olmaktadır. Parlamenter sistemde, denetlemenin yanı sıra feshetme yetkisi de vardır. Yasama organı denetim mekanizmaları (meclis araştırması, meclis görüşmesi, gensoru, soru ve genel görüşme) ile hükümeti

düşürme yetkisine sahiptir. Yürütme organı da parlamentoyu feshedebilir ve seçimlerin yenilenmesine gidebilir.

Sistemin özelliklerine değinirsek şunları söyleyebiliriz:

- Yürütme iki başlıdır. Bir tarafta sorumsuz devlet başkanı vardır. Diğer tarafta ise sorumlu başbakan ve bakanlar kurulu vardır.
- Devlet başkanı tarafsız ve sorumsuzdur. Devlet başkanı sembolik olarak varlığını sürdürmektedir. Cumhurbaşkanı ya da devlet başkanının yaptıklarından başbakan sorumlu tutulmaktadır.
- Bakanlar kurulunun yasamaya karşı sorumluluğu.
- Yasama ve yürütmenin birbirlerini denetleme ve feshetme yetkisi vardır.

Parlamenter sistem, geniş coğrafyaya yayılmış bir sistemdir. İngiltere’de doğup gelişerek dünyaya yayılmıştır. İtalya, Almanya, İngiltere ve Türkiye gibi ülkelerde uygulanan yönetim sistemidir. Hükümet sistemi tartışmalarında parlamenter sistemin eleştirilen ve tartışılan yönlerine yer verilecektir.

1.3.2. Başkanlık Sistemi

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemin sahip olduğu tarihsel bir yapılanma süreci olmamıştır. Bilinen ilk anayasa olan 1787 Anayasası ile başkanlık sistemine geçişin adımları atılmıştır. Başkanlık sistemi, doğuşunda rol oynayan Amerika Birleşik Devletleri temel alınarak tanımlanmış ve bu sisteme yönelik sorunların çözümlenmesinde ABD modeli örnek alınmıştır. Birçok ülke bu uygulamaya geçmek için ABD’yi örnek alsada, anayasalarında değişmelere giderek, demokratik olmayan sonuçların doğmasına sebep olmuştur.

Başkanlık sisteminin ABD’deki oluşum süreci şöyledir: Bağımsızlık Savaşını (1775-1783) kazanmalarından sonra eyaletler, barış zamanı hükümetlerinin sorunları ile karşılaştılar. Eyaletler yasa ve düzeni uygulamak, vergi toplamak, büyük bir kamu borcunu ödemek ve kendi aralarında ticareti düzenlemek zorundaydılar. Aynı zamanda da Kızılderili kabileleri ile başa çıkmaları ve diğer hükümetlerle görüşmelerde bulunmaları gerekiyordu. George Washington ve Alexander Hamilton gibi ileri gelen devlet adamları yeni bir anayasa kapsamında güçlü bir ulusal hükümetin kurulmasından söz etmeye başladılar (Amerika Hakkında Amerika

Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı, ABOUT AMERICA: THE CONSTITUTION OF THE UNITED STATES OF AMERICA with Explanatory Notes adapted from THE WORLD BOOKENCYCLOPEDIA (c) 2004 World Book, Inc. By permission of the publisher. www.worldbook.com).

1787 yılında Philadelphia’da on üç devletin gönderdiği delegelerin “Philadelphia Konvansiyonu” adı altında toplanılması sağlanmıştır. Uzun tartışmalardan sonra aynı yılın 7 Eylül tarihinde konvansiyonun 55 delegesinden 13 delegenin yerlerine dönmesi, 3 delegenin çekimser kalması sonunda 39 delegenin olumlu oyu ile Amerika Birleşik Devletlerinin ilk ve halen yürürlükte olan anayasası kabul edilmiştir (Çam 1982: 95).

Yürütme organı, yani Başkan, ulusal yasaları uygular; yasama organı, yani Kongre, yasa yapar; ve Yüksek Mahkeme ile diğer federal mahkemeler, kanunları yorumlayarak ve uygulayarak federal mahkemelerde görülmekte olan davaları karara bağlar (Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı, ABOUT AMERICA: THE CONSTITUTION OF THE UNITED STATES OF AMERICA with Explanatory Notes adapted from THE WORLD BOOKENCYCLOPEDIA (c) 2004 World Book, Inc. By permission of the publisher. www.worldbook.com).

Başkanlık sisteminin asli unsurlarından biri kuvvetler ayrılığıdır. Yasama ve yürütmenin birbirini denetleyemediği sistemler için kuvvetler ayrılığını benimsediğini söyleyebiliriz. İki kuvvetinde sınırları kesin çizgilerle çizilmiştir (Kılıçoğlu 2012:37). Parlamenter sisteminde de kuvvetler ayrılığı esastır; ama bu ayrılık daha yumuşaktır, kuvvetlerin işbirliği söz konudur. Başkanlık sisteminde ise, kuvvetlerin ayrılığı daha serttir; yasama ve yürütmenin birbirlerinin görevlerine son verme ve birbirlerine müdahale etme hakları yoktur. Aralarındaki kontrol mekanizması; fren ve denge sayesinde organların varlıkları tehlikeye girmemektedir.

İkincisi, hükümet başkanı ve devlet başkanı ayrımının olmamasıdır. Devlet idaresi tek kişiye, yani Başkan’a bırakılmıştır ve başkan en üst makam, en yetkili kişidir. Diğer bir ifadeyle başkanlık sistemi, tek başlı bir yapıya sahip olup, Başkan hem Devlet Başkanı hem de Hükümet Başkanı statüsündedir (Parsak 2012:7). Devlet başkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir ve parlamenter sistemdeki gibi

görevini yürütürken parlamentonun güvenoyuna gereksinim duymamaktadır. Başkan halk tarafından 4-8 yıllık bir süreç için seçimle görevlendirilmektedir. Peki, başkan nüfuzunu nasıl sağlamaktadır?

Burhan Kuzu, başkanın nüfuzunu, psikolojik ve hukuki olmak üzere iki kaynağa dayandırır. Psikolojik kaynak: seçim sistemidir. Başkanlık sisteminde, başkan halk tarafından seçilmektedir. Bu bakımdan parlamentoya karşı bir nevi minnet borcu altında ezilen, boynu bükük bir devlet reisi değildir. Zira kendisini bu makama parlamento seçmemiştir. Hukuki kaynağı: Amerikan anayasası ve kanunun ruh ve manası dairesinde yerleşen devlet teamülüdür. Başkan sadece, merasimlerde, resmi geçitlerde selamlanan ve ziyaret sofralarında nutuk atan devlet reislerinden değildir. Amerikan anayasası lüksten ibaret bir devlet reisi istememiştir. İngiltere’de öğrendikleri “Kral hükümet etmez, saltanat sürer” kuralını tersine çevirerek “Kral hükümet eder, saltanat sürmez” şekline getirmişlerdir (Kuzu 1996a: 14).

Başkan neredeyse tek başına yürütmeyi temsil eder. Başkanlık sisteminde yürütme organı başkanın egemenliğinde ve güdümündedir. Başkan, devletin tüm kademelerinde önemli atamaları yapar, kabineyi ve kendisine Beyaz Saray’da hizmet verecek kadroyu kendi oluşturur. Bu kişileri istediği zaman görevden alma ve yerine yeni insanları atama yetkisine de sahip olan başkan için, kendi kadrosu ve kabine yalnızca danışman konumundadır. Son karar başkana aittir (Akçalı 2014: 81).

Başkan, kendi kadrosunu oluşturur ve istediği zaman danışmanlarını değiştirme hakkına sahiptir. Danışmanları, profesyonel yöneticiler konumundadırlar. Başkanın seçtiği bu kişiler hükümet üyeleri olmaktadır ve genellikle bakan yerine sekreter olarak adlandırılırlar. Hükümet üyeleri başkana karşı sorumludurlar. Hükümet üyelerinin, temsilciler meclisi ve senatoyla(kongre üyeleri) herhangi bir ilgileri yoktur. Başkan ve hükümet üyeleri yasama üyesi olamazlar. Kongre üyeleri de başkan gibi seçimle işbaşına gelirler ve yeni seçime kadar görevlerine devam ederler. Başkanın da, kongre üyelerini görevden alma ve görev sürelerini kısaltma gibi bir hakkı yoktur.

“Son söz başkana aittir”. Bu söz, bir örnekle oldukça iyi açıklanmaktadır: Bir gün Cumhurbaşkanı Lincoln bir meselede bakanlarla bir konu hakkında istişarede bulunmuş. Yedi bakanın hepsinin fikrinin kendisine karşı olduğunu görünce “yedi

hayır, bir evet; fakat bir evet yedi hayırdan üstündür” diyerek o konuda kendi bildiğini yapmıştır (Kuzu 1996a: 15). Başkanın veto etme hakkı onun yasama karşısındaki gücünü artırmasını sağlar. ABD’nin yanı sıra birçok Latin Amerika ülkeleri de başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Fakat bu ülkeler, yasama karşısında başkanı birçok yetki ile donatıp sistemin yozlaştırmıştır. Başkanı frenleyecek bir mekanizmanın olmayışı demokratik olmayan bir yönetime dönüşmesine neden olmuştur.

Başkanlık sisteminin diğer özellikleri; önceden bilinebilirlik ve hesap verilebilirliktir. Başkanlık sisteminde seçmen oy verdiği aday kazanırsa ülkeyi dört veya beş yıl yöneteceğini bilmektedir. başkanlık sisteminde sorumluluğun teşhisinin kolay olduğu, yürütmenin tek kişinin elinde olması nedeniyle halkın hesap soracağı kişiyi kolaylıkla tespit edeceği söylenmiştir. Bir başka deyişle, başkanlık sisteminde başkanın sorumluluktan kurtulması ve sorumluluğu bir başkasının üzerine atabilmesinin mümkün olmadığı ileri sürülmüştür (Turhan 2012: 66). Tamamıyla doğru olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu durumu eleştirenler vardır; çünkü önceden bilinen başkanın kim olacağıdır. Kabinayı ise başkan seçimden sonra oluşturmaktadır. Parlamenter sistemdeki gibi, seçimlerde seçilen parti, temsil edilen ideoloji ve kabine üyelerinin kim olacağına dair bir bilgiye sahip olamayız.

Başkanlık sistemlerinde sorumluluğun teşhisinin daha kolay olduğu ve seçmenin hesap soracağı kişiyi kolayca bulabileceği söylenmiştir. Ancak başkanlık sistemlerinin bazılarında var olan bir kişinin ancak bir kez başkan olabileceği yolunda bir hüküm varsa, başkanın halk tarafından siyasal açıdan sorumlu tutulabilmesine hukuken olanak yoktur. Eğer başkanın yeniden seçilebilmesi söz konusuysa, bu kez de başkan başarılı olamamasını yasama organında yeterli çoğunluğa sahip olamamasına bağlayabilir. Yeniden seçilme mümkün olsa dahi, başkanlık sisteminde seçmenler başkandan hesap sormak istediklerinde başkanlık döneminin bitmesini beklemek durumundadır (Turhan 2012: 67).

Başkanlık sistemini özetleyecek olursak; Bilinen ilk anayasa olan 1787 Anayasasına dayanmıştır. Kuvvetler ayrılığının sert bir şekilde uygulandığı demokratik yönetim sistemidir. Halk tarafından seçimle iş başına gelen başkan tarafından yönetilir. Yürütmede tek başına başkan söz hakkına sahiptir. Devlet

başkanı ve hükümet başkanı ayrımı yapılmamaktadır. Yürütmeyi sağlayan başkan ve yasama gücünü elinde tutan kongre üyeleri ülkeyi yönetmektedirler. Hem Başkan hem de kongre üyeleri halk tarafından doğrudan ve dolaylı olarak seçildikleri için birbirlerini feshetme ve görev sürelerini kısaltma haklarına sahip değildirler. Başkan güvenoyu ile başa gelmediği için kongre üyeleri tarafından güvensizlik oyu ile düşürülemez. Başkan, yeni seçim dönemine kadar ülkeyi yönetme hakkına sahiptir. Bu süre içerisinde halk başkandan memnun olmaması halinde, bir diğer seçime kadar beklemek zorundadır.

1.3.3. Yarı Başkanlık Sistemi

İlk olarak *Le Monde* gazetesinin kurucusu Hubert Beuve-Mery tarafından 1959'da kullanılan "yarı başkanlık" (semi-presidential) rejimi terimi, akademik alanda Maurice Duverger tarafından 1970 yılında kavramsal çerçevesi oluşturulmuş bir kavramdır (Uluşahin 2003: 201).

25 Nisan 1974 Portekiz Kırmızı Karanfilleri Devrimi'nin ardından kabul edilen 1976 Portekiz Anayasası'nı sunarken Profesör Duverger "yarı-başkanlık rejimi" teriminin kendi buluşu olduğunu belirtmiş ve bu siyasal rejim tipinin iki ayırt edici özelliğini şu şekilde özetlemiştir: (Eyüboğlu 2014: 121-123)

- 1- Doğrudan halk tarafından seçilen ve anayasanın çok önemli yetkilerle donatıldığı bir cumhurbaşkanı vardır, bu özelliği ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başkanlık rejimine yaklaşıp.
- 2- Buna karşılık, parlamento karşısında sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu vardır; bu da parlamenter rejim ile ortak olan noktasıdır.

Yarı- başkanlık rejiminde önemli olan nokta, parlamenter rejimin mi, yoksa başkanlık rejiminin mi daha ağır bastığı olmuştur. Yarı-başkanlık rejimi, her iki rejimin güçlü yanları bir araya getirmiş, eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Bu yeni sistem, farklı tanımlamalara ve uygulamada değişikliklere sebep olarak farklı şekillerde dünyadan örnekler sunmuştur. Ülkedeki siyasi güçler ilişkisi, anayasa metni kadar önem arz etmiş, hangi sistemin(başkanlık veya parlamenter) ön planda olacağını belirlemiştir.

Maurice Duverger'e göre, devlet başkanının halk tarafından seçilmesi yarı-başkanlık için gerekli ancak yeterli bir ölçüt değildir. Dolayısıyla bir ülkenin yarı-başkanlık olarak tanımlanması için, başkanın görece güçlü bir figür olması, yani oldukça önemli yetkilere sahip olması gerekmektedir. Duverger'e göre, yaptığı tanıma uygun altı Batı Avrupa ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkeler Avusturya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İzlanda ve Portekiz'dir. Duverger, 1990'larda bu listeye Polonya ve Romanya'yı da dahil etmiştir (T.B.M.M. Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi(Fransa, Polonya ve Rusya Örnekler),2014: 1).

İlk örnekleri, Avusturya ve Almanya'da karşımıza çıkmıştır. Almanya 1919'da Weimer Anayasası ile hem başkanlık rejiminin hem de parlamenter rejiminin iyi ve olumlu yanlarını alıp kurumlaştırmış ve rasyonelleştirilmiş bir parlamenter rejim kurmuştur (Eyüboğlu 2014: 121-123). Yarı- başkanlık sistemi tanımlamalarında dikkat çeken bir özellik genellikle rasyonelleştirilmiş parlamenter sistem olarak tanımlanması olmuştur.

“Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm”, parlamenter sistemlerde hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırmak için düşünülmüş birtakım usûllere yer veren bir parlamentarizm türüdür. Bu nedenle bazı yazarlar sağlam bir parlamento çoğunluğuna dayanmayan hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırmaya yönelik hukuk kurallarının bütünü olarak tanımlamaktadır. 1958 Fransız Anayasası ve 1982 Türk Anayasası rasyonelleştirilmiş parlâmentarizm araçlarına yer veren örnek anayasalardır (Kılıçoğlu 2013: 38-39). Beşinci Fransız Cumhuriyeti ve benzeri yapılarıdaki dönüşüm, istikrarsız hükümetlere yönelen ve parti hükümeti kavramının yanlış anlaşılma biçiminden kaynaklanan bir tepkidir yeni düzenleme. Parlamento zayıflatılır ve yürütme olabildiğince güçlendirilir. Ortaya çıkan yapı, biraz da kimin çocuğu olduğu belli olmayan garip bir yaratıktır. Kimileri başkanlık sistemine yakın bulur onu, kimileri parlamenter sisteme (Uluşahin 2003: 200).

1982 Türk Anayasasında Cumhurbaşkanına verilen yetkiler ile sistemin yarı-başkanlık sistemine kaydığını düşünenler olmuştur. Bu yüzden ülkemizde son yıllarda başkanlık sistemine dair tartışmaların kökenini 1982 Anayasasına kadar götürülenler vardır. 1982 Anayasasının bir yarı-başkanlık örneğini sunduğunu,

sistemin istikrar ve etkinlik kazanması için anayasada meydana gelen değişmelerin, sistemi değiştirip değiştirmediğinin tartişılmasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı verilen yetkiler arasında parlamentoyu feshetmek olmadığı için sisteme yarı-başkanlık dememiz pek mümkün olmamaktadır. 2007 Cumhurbaşkanı seçiminde halkın oy kullanarak Reisi Cumhuriyet'ini seçmesi ile bu tartişmaların fitili tekrar ateşlenmiştir ve 2016'da Anayasadaki değişme önerilerinin içinde başkanlık sisteminin de olacağı dile getirilmiştir.

Genel itibariyle, üç tür yarı başkanlık sisteminin olduğu söylenebilir: (Yüksel 2013: 52)

1. Başkanın güçlü olduğu yarı başkanlık sistemi. Bu sistem demokratik rejimlerde çok da tercih edilmez. Bunun nedeni, böyle bir durumun sistemi başkanlığa ve yarışta kazananın her şeyi alacağı bir rejime dönüştürecektir olmasıdır.

2.Parlamenter rejime benzeyen, başkanın sembolik yetkilere sahip olduğu yarı başkanlık sistemi. Bu sistem özellikle Avusturya, Bulgaristan, İzlanda, İrlanda, Portekiz ve Slovenya'da görülen sistemdir. Bu sistemde asıl güç Başbakan'ındır ve Başkan ulusun temsilcisi sıfatıyla sembolik yetkilere sahiptir.

3.Başkan ve Başkanın dengeli yetkilere sahip olduğu yarı başkanlık sistemi ise, Fransa, Ukrayna, Polonya ve Hırvatistan'da görülebilir. Bu sistem aslında güçlü başkanlı parlamenter rejim olarak ve diğerlerine göre daha istikrarlı olarak kabul edilebilir.

Yarı başkanlık sistemi, arada kalmış, iki farklı sistemin özelliklerinin harmanlaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Bundan dolayı tanım yaparken ya da sistemin çerçevesini belirlerken genel kabul görecektir bir anlayışı bulmak pek mümkün olmamıştır. Yarı başkanlıkla yönetilen ülkelerdeki siyasal güç ilişkileri de uygulamada farklılıklara sebep olarak tek bir yarı başkanlık örneği sunmamıştır.

Yarı başkanlık sisteminin özelliklerini incelediğimizde doğal olarak iki sisteminde özelliklerine rastlayacağız. Her iki sisteminde iyi işleyen yönleriyle meydana getirilmiş yarı başkanlık sisteminin özellikleri şu şekildedir:

Yasama ve yürütmenin karşılıklı uzlaşmasına dayanır. Yarı başkanlık rejimi, yasama ve yürütme güçlerinin karşılıklı uzlaşma ve işbirliği içinde hükümet

etmelerine dayanan bir rejimdir. Bu nedenle, yarı başkanlık sistemleri parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin birtakım özelliklerinin bünyesinde barındıran; parlamenter rejimlerde rastladığımız “yürütmenin istikrarsızlığı” sorunu ile başkanlık rejimlerinde görülen “yasama ile yürütmenin kilitlenmesi” sorununa çözüm arayan ve üreten bir rejimdir (Demir 2013: 831).

Hükümet parlamentoya karşı sorumludur. Hükümetin sorumlu kanadını oluşturan kabine, yasama organındaki çoğunluğa dayanır. Parlamentodan güvenoyu alarak göreve gelen hükümet, çalışmalarında parlamentoya karşı sorumludur. Bu özelliği bakımından da yarı başkanlık sistemi, başkanlık sisteminden çok parlamenter sisteme benzemektedir (Karatepe 2013: 233).

Cumhurbaşkanının meclisi fesih yetkisi bulunmaktadır. Devlet başkanları, başbakanı atama yetkisine sahip olmalarına karşın başbakanı azletme yetkisine kural olarak sahip değildirler. Bu durum, anayasa hukukunda yetkilerde ve usulde koşutluk ilkesinin her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. Çünkü parlamentonun güvenine dayanan başbakan devlet başkanına karşı sorumlu değildir. Bununla birlikte bazı anayasalar devlet başkanına başbakanı ve dolayısıyla hükümeti görevden alma yetkisini tanımışlardır. Bakanların ise cumhurbaşkanınca görevden alınabilmesi için başbakanın karşı- imzasına gerek vardır (Yücel 2003: 347).

Yasama ve yürütme arasında kilitlenme olması ve bir uzlaşma sağlanamaması halinde, sistemin üçüncü özelliği devreye girmektedir. Bu da devlet başkanının ya kendisinin ya da başbakanın önerisiyle anayasada belirlenen koşullarda parlamentoyu feshetmesidir. Devlet başkanına, tanınan bir yetki, aynı zamanda parlamenter sistemlerde görülen yürütmenin istikrarsızlığı sorununa da bir çözüm yolu olarak görülmüş ve genellikle sistemin uygulandığı ülkelerde kabul edilmiştir (Demir 2013: 832).

Yarı başkanlık sistemi Fransa'nın V.Cumhuriyetinin kurulmasından itibaren adından söz edilmeye başlanan, parlamenter ve başkanlık sisteminden farklı ama her ikisine de benzeyen yönleri olan, Duverger'in adını verdiği bir sistemdir. Yarı başkanlık sistemine sahip birçok ülke olmasına karşın, sistem Fransa ile özdeşleşmiştir. Sistemin amacı, istikrarsız hükümet yönetimlerinin önünü kesmektir. Bunun için parlamento yetkileri azaltılarak, yürütmeyi güçlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanı, doğrudan halk tarafından seçilmiş ve yetkileri arttırılmıştır. Yarı başkanlık olarak tanımlanması için devlet başkanının güçlü olması gerekmiştir. Bu yönüyle başkanlık sistemine benzemiştir. Bir de parlamento karşısında sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu vardır. Bu da sistemin parlamenter sistemle benzerlik gösteren yönü olmuştur. Her iki sistemin parçalarını taşıyan, yarı başkanlık sistemi bu nedenle, ne olduğu tam anlaşılmayan bir sistemdir.

Sistemin uygulandığı ülkelerde siyasi güç ilişkilerine göre içeriği değişmiş ve ağırlık noktaları farklılaşmıştır. Üç farklı yarı başkanlık sisteminden bahsedebiliriz. Birincisi, başkanın güçlü olduğu, parlamentonun yetkilerinin az olduğu yarı başkanlık sistemi. Demokratik toplumlarda pek tercih edilmemiştir. İkincisi, parlamenter sistemin yetkilerinin fazla ve devlet başkanının yetkilerinin sınırlı olduğu yarı başkanlık sistemi, güçlü olan başbakandır. Üçüncüsü, her ikisinin dengede olduğu yarı başkanlık sistemidir. Güçlü başkanlı parlamenter rejim, diğerlerine göre daha istikrarlı bir yönetim sunmuştur.

Özellikleri ise şu şekildedir: Yasama ve yürütme uzlaşmaya dayanmıştır. Bu özellik ile parlamenter ve başkanlık sisteminin eksik yönlerini tamamlamaya çalışılmıştır. Diğer bir özellik, hükümet parlamentoya karşı sorumludur. Bu yönüyle parlamenter sisteme benzemiştir. Cumhurbaşkanının fesih yetkisi ise bir başka özelliğidir. Anayasa da belirlenen koşullarda parlamentoyu feshetme yetkisini devlet başkanı ya da cumhurbaşkanı kullanabilir. Yürütmenin istikrarsızlığını önlemek için başvurulmuş bir yol olmuştur.

Çalışmamızın bu kısmında demokratik sistemlere (parlamenter, başkanlı ve yarı başkanlık) dair bilgilere yer verilmiştir. Sistemlerin oluşum süreçleri, tanımları, özellikleri ve uygulandığı ülkelere dair açıklamalar yapılmıştır. Çalışmamızda demokratik sistemlerden biri olan, başkanlık sisteminin Türkiye'ye uygunluğu bağlamında başkanlık sistemi tartışmalarının sosyolojik incelemesi yapılacaktır. Türkiye'de diğer dünya ülkeleri gibi değişen koşullara uygun olan ve sistemin eksikliklerini giderecek yeni bir sistem arayışı içerisine girmiştir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında demokratik sistemlerin, artlarına ve tartışmaların odak noktasını oluşturan, eleştiri alan eksik yönlerine yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK SİYASİ TARİHİNİN GELİŞİMİ

Başkanlık Sistemiyle ilgili tartışmaların sosyolojik incelemesini yapmadan önce, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar, siyasi tarihindeki önemli gelişmelere yer vermemiz gerekecektir. Üç kıtada hüküm sürmüş bir İmparatorluktan, demokratik bir ülkeye dönüşmesinin önemli dönüm noktalarına değinilecektir.

1.1. Türkiye'de Çok Partili Dönem Öncesinde Siyaset (1876-1946)

Osmanlılar devrinde, bir siyasi parti olarak nitelenebilecek ilk siyasi varlık 1865'te kurulan Genç Osmanlılar örgütü olmuştur. Padişahın baskısına karşı uğraş veren Genç Osmanlılar'ın etkinlikleri sonunda 1876'da, II. Abdülhamid zamanında, Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Anayasası yürürlüğü konmuştur (Kongar 2011:132).

Şinasî, Namık Kemâl, Ali Suavî, Ziya Paşa, Agâh Efendi bu çatı altında, bütün ayrılıklarına rağmen padişahın mutlak otoritelerine karşı ilk muhalefeti teşkil etmişlerdir. Çoğu Avrupa ihtilallerini görmüş olan bu insanlar Tanzimat'ın siyasi düşüncesini olgunlaştırmışlar ve ilk Genç Osmanlılar hareketini meydana getirmişlerdir. Onlar sayesinde ki Osmanlı tarihinde ilk defa, fert iktidar kapsamından çıkarılmış, şahsî hürriyet rejiminin hukukî garantilere bağlanması bu yönden çağdaş devlet formülüne varılması tezi savunulmuştur (Kızıltan 2006:254).

II. Abdülhamit'in irade-i seniyesi ile 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren ve Meşrutiyet yönetiminin de temelini oluşturan Kanun-i Esasi, aynı zamanda açılması öngörülen Meclis'in kuruluşunu, işleyişini ve yetkilerini de belirlemiştir (Kılıç 2011:27-28).

Kanun-i Esasi, halkı temsil eden bir kurucu meclis tarafından hazırlanmamıştır. Keza Kanun-i Esasinin kabulü için bir referandum da yapılmamıştır. Kanun-i Esasi, hukuki olarak Padişahın tek yanlı bir işleminden

doğmuştur. Kanun-i Esasi monokratik anayasa yapma usullerinden biri olan ferman usulüyle yapılmıştır (Gözler 2007:19).

Kanun-i Esasinin getirilerinden biri de meclisin varlığıydı. Devletin iki meclisi olacaktır; bu meclislerden “Meclis-i Mebusan”ın üyelerini halk, “Meclis-i Âyân”ın üyelerini de padişah seçecektir (Kili 1998:70). Kanun-i Esasi katı bir anayasadır. Değiştirilmesi için değişiklik teklifinin önce Meclis-i Mebusan sonra Meclis-i Âyân tarafından üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla kabul edilmesi ve Padişah tarafından onaylanması gerekir (Gözler 2007:21).

1876 Kanun-i Esasisinde, devletin temel organları, modern sistematiğe uygun olarak yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılarak düzenlenmiştir. Yasama organı: Meclis-i umumi; Yürütme organı: Padişah ve Heyet-i Vükela ve Yargı organı: Mehakim (mahkemeler) şeklinde güçler ayrılmıştır (Gözler 2007:20-22). Günümüz parlamenter hükümet sistemi özelliği olan kuvvetlerin ayrılığı söz konusudur. Fakat yasama ve yürütme erklerinin birbirinden açıkça ayrılmamıştır. Her erk kendi üstüne düşen yaparak en son sözü padişaha bırakmaktadır. 119 maddeden oluşan Osmanlının ilk anayasasında, padişahın kişiliği kutsal sayılmış ve hiçbir konuda hukuki ve cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. Bir anayasaya ve meclise sahip olursa dahi, yürütmenin özellikle de padişahın üstünlüğü söz konusudur.

1876 yılında Kanun-i Esasi ile başlayan I. Meşrutiyet, uzun süre yaşamamış olmasına rağmen meşrutiyet konusunda zihniyet dünyasında önemli bir temel taşı olmuştur. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet’le birlikte demokratik anlamda ciddi bir adım atılmıştır. Dönemin kuşakları II. Meşrutiyet’i hürriyetin ilanı olarak algılamış, gerçekte de sonuçları itibariyle “hürriyetin ilan”ı olmuştur (Çaha 2011:234).

İttihat ve Terakki Devrimi (1908-1918), 1876 Anayasası ile vaat edilen; fakat Abdülhamid idaresi tarafından kaldırılan hak ve özgürlükleri yürürlüğe koymak için yapılmıştır (Karpaz 2010:44). Peki İttihatçılar kimlerdir? İttihat ve Terakki örgütü ne zaman kurulmuştur? İttihat ve Terakki, Abdülhamid döneminde kurulmuş gizli örgütlerin içerisindeki en güçlü yapılanmaya sahip örgüt olmuştur. Temelleri Jön Türklere ve Genç Osmanlılara kadar uzanmaktadır.

Meşrutiyeti yeniden yürürlüğe koymak uğruna Sultan II. Abdülhamid'le mücadelede Yeni Osmanlıların yerini, onların uzantıları olan "Jön Türkler" almıştır. Kendilerine Batı'da Fransızca tabirle "Jeune-Tures", Türkçe'ye uyarlanması ile "Jön Türkler" demişlerdir. Bunların sonunda, Jön Türklerin büyük bir kısmını içinde toplayacak olan İttihat ve Terakki Cemiyeti(İTC) 19.yüzyılı ıslahat hareketlerinin ve özellikle Genç Osmanlıların 'Yeni Osmanlılar' çizgisinde bir uzantısından ibaret olmuştur. İttihatçılar da Genç Osmanlılar gibi yalnızca İmparatorluğun nasıl kurtulacağı sorunu ile ilgilenmişlerdi (Durdu 2003:296). İki grup arasındaki ilişki yalnız amaçların birleşmesinden değil, fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yeni Osmanlılar hareketine dahil olmuş kimselerden yararlanması, sosyal desteğin bir kuşak önce belirmiş sosyal kırıldanmalardan alması ve 1860'larda üretilmiş bir ideolojiyi kendine şiar edinmesinden doğmuştur (Mardin 2008: 33).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 2 Haziran 1889 yılında İstanbul'da Gülhane Parkı'ndaki Askeri Tıbbiye Mektebi'nde kurulmuştur. Cemiyeti kuranlar: Konyalı Hikmet Emin, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarıbekirli İshak Sükuti, Ohrili İbrahim Ethem (Temo), Kafkasyalı Mehmet Reşit adlı beş tıbbiye talebesidir. Bu arkadaşlar bir yıldan beri fena idarenin amillerini araştırmak ve aralarında hasbıhal etmekle kaynaşmış idiler. Cemiyetin maksadı iki idi: (Karabekir 2009: 281)

- 1- Devletin gittiği yolun inkıraz olduğunu, baş mesulün padişah olduğunu, etrafındakilerin de onun cinayetlerine vasıta olduklarını halka anlatmak.
- 2- Vatan ve milleti içinde bulunduğu tehlikeli yerden kurtarmak için icap eden her fedakarlığa atılmak.

1906 yılından başlayarak – Anadolu ya da Makedonya olsun- hemen hemen bütün kıtalardaki erat arasında huzursuzluk baş göstermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devrimci propaganda etkinlikleri ile 1906, 1907 ve 1908 yılları boyunca yönetime karşı gerçekleşen askeri başkaldırıları arasında sıkı bağlantılar kurulması belgesel kanıtların eksikliği nedeniyle zor olsa da, 1908'den başlayarak, erat arasındaki devrimci hareketin İttihatçılar tarafından sürdürüldüğü bir gerçektir (Kansu 1995: 98).

Temmuz 1908 Devrimi 3.(Makedonya) ve 2. (Trakya) Orduları'ndaki İttihatçı subayların eylemlerinin sonucu olmuştur. İmparatorluğun Avrupa'daki vilayetlerinde

bu yeterince açıktı, çünkü İTC, Meşrutiyet rejiminin yeniden kurulduğunu ilan etmek ve Meşrutiyetin yararlarını halka açıklamak için her büyük kente heyetler göndermişti (Zürcher 2000:139).

1908 Devrimi'nin asıl önemi, II. Abdülhamid yönetimini hemen yok etmekten ziyade toplumsal bir kıvılcık, daha sonra geniş bir düşünce canlılığı dönemi açmasıdır. II. Abdülhamid yönetiminin kurduğu tutucu baskı yönetimi kalktıktan sonra, olayın devrimsel etkileri gözükmeye başlamıştır. Bu etkilerin yayılmasını hızlandırmada, sıkıyönetimin tutunmasında da etkili olan, telgraf büyük bir rol oynamıştır. Telgraf bütün Osmanlı ülkeleri düzeyine olayı hemen yaymıştır. Günümüzde radyonun oynadığı rolü, 1908 Devrimi'nde telgraf oynamıştır. Kimsenin nerede olduğunu bilmediği esrarlı İttihat ve Terakki Merkez Komitesi'nin başındakiler, telgraf örgütü sayesinde önemli bir yığına ulaşma aracını elde etmiştir (Berkes 2002:402).

Meşrutiyetin birinci genel seçimi 1908 Kasım ayı sonunda yapılmıştır. Rumlar, Ermeniler ve Bulgarların; Türk aleyhtarı kampanya gösterileri içinde yapılan seçimde İttihat ve Terakki rakipsiz durumdadır (Tunaya 1988:6). Meşrutiyet'in ilk seçiminin tarihsel mesajı şu olmuştur: Birinci Meşrutiyet'in, son 1877 seçiminden itibaren otuz yıl, en azından 8 genel seçimlik bir dönemin istibdat yönetiminde geçmesinden sonra, Meclis'te hiçbir suretle türdeş olmayan, her an bölünmeye ve çatışmaya hazır, 200-300 arası bir mebus kitlesi oluşmuştur. Bu seçim henüz yerleşmiş çok partili bir rejim içinde yapılmış değildir. Bu bakımdan geçici olarak İttihat ve Terakki çatısı altında birleşmiş bir gruptan oluşmuştur. Bu grup içerisinde geleceğin muhalifleri de bulunmaktadır (Tunaya,1989:163-164). Geleceğin muhalifleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile aynı safta yer almış olsa da, kısa süre içerisinde kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda muhalif hareketler sergilemeye ve ülke içinde huzursuzluk çıkarmaya başlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde büyük bir başarı elde etmiştir, ancak başarısına rağmen artan muhalefetle de uğraşmak zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki, Ahrar Fıkrası'nın, seçimlerdeki başarısızlığından dolayı artan bir şekilde ki muhalefeti; bir diğeri ise, II. Abdülhamid'in hükümeti kurmakla görevlendirdiği Kamil Paşa'nın muhalefettir.

İTC'nin karşısına çıkan başka bir muhalefet türü, özellikle ulema ile tarikat şeyhlerinin alt tabakasından olan muhafazakâr dinci çevrelerden gelmiştir. Ekim 1908'e rastlayan Ramazan ayı sırasında, meyhane ve tiyatroların kapanması, fotoğraf çekiminin yasaklanması ve kadınların hareket özgürlüğünün kısıtlanmasının talep edildiği birçok olay ve en az iki ciddi ve şiddetli gösteri olmuştur. 3 Nisan'da, Nakşibendî Şeyhi Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesi etrafında çoktandır faal bir topluluk olan dinci aşırıları, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nde örgütlenmiştir (Zürcher 2000:143).

31 Mart olayı (Mart 1325, 13 Nisan 1909) bugün de sık sık adı geçen, yıldönümlerinde üzerine yazılar yazılan bir konu olmuştur. Olaya bu denli önem verilmesi, laiklik savunucularının bunu dinsel gericiliğin çok belirgin bir örneği olarak görmeleri ve bütün gericilik akımlarının tehlike ve kötülüklerini o olayla açıklamak istemelerinden ileri gelmektedir. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, konumuz olan ayaklanmada, parola, Şeriat isteriz idiyse de, gerçekte, ayaklanmanın baskın niteliği, muhalefetin İttihat ve Terakki'ye karşı kalkıştığı, fakat kötü düzenlediği için ne olduğu pek belirmemiş, başarıya ulaşamamış bir askerî hükümet darbesi olduğudur (Akşin 1980:108).

İsyanın başladığı Taşkışla'da bando teğmeni olarak bulunan ve olayları yaşayan Mustafa Turan'a göre, "31 Mart, İttihatçıların düzenlediği uydurma bir ayaklanmadır. Sahte heyet gerek Taşkışla'ya ve gerek Beyoğlu Topçu kışlalarında fermanı okudukları sırada, çavuş, başçavuş kılığında askerleri teşvik için bir hayli casus sokmuşlar, heyetin kışladan ayrılmasıyla bunlar faaliyete geçtiler. Bunlardan Ömer Naci Bey, kışla avlusunda bir istihkam arabası üstünde bağırıma başladı: Heyyy! Asker kardeşler, geliniz toplanınız, sizlere diyeceklerim var, sizler Müslüman değil misiniz? Şapka giymek ne demek? Din-i mübin-i İslamın evlatlarını düpedüz gavur yapacaklar, ne duruyorsunuz? Bütün ecdadımız bu uğurda kanlarını canlarını verdiler. Müslümanlık elden gidiyor, dönüp avcı askerlerine, 'sizlere söylüyorum, gavur olmak için mi hürriyeti yaptınız? Sizin vazifeniz hem hürriyeti, hem de dinimiz olan Müslümanlığı muhafaza etmek değil mi? Ne duruyorsunuz, haydi hep beraber Mebusan-ı Meclis'e gidelim derdimizi anlatalım.'"(Akt: Avcıoğlu 1998:50-51). "Muhaliplerden mizancı Murat da, Mustafa Turan' a benzer biçimde nefer elbisesi giymiş İttihatçı subayların 31 Mart irticamı körüklediğini ileri

sürmektedir. Fakat inandırıcı delillerden yoksun bu iddiaları ciddiye almak mümkün değildir. Bu iddialar, İttihatçılara duyulan kinin bir ifadesinden ibaret sayılabilir.”(Avcıoğlu 1998:51).

1909 Nisanındaki gerici ayaklanmanın bastırılışını, bir harp divanının kurulması, bir asi ve gericinin alenen asılması ve hürriyetçilerin tutuklanması izlemiştir. İlk asılan saray Baş Haremağası Nadir Ağası olmuştur. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa şehirde sıkıyönetim ilan etmiş ve bu iki yıl daha uzatılmıştır. İlk üç ordunun Umumi Müfettişi olarak yeni kurulan görevinde büyük bir kudret mevkii işgal etmiş ve bazı çağdaşlar tarafından bir diktatör, olarak tanımlanmıştır (Lewis 1993:218-219).

İttihat Terakki’ye zarar veren bir diğer darbe girişimi Bab-ı Âli Baskını’dır. Balkan Savaşı yenilgisi, İttihatçılara karşı olan hükümetin durumunu çok zayıflatmıştır. Kamil Paşa kabinesi, Büyük devletlerin ortak notasına verilecek yanıtı hazırlarken, Enver Paşa önderliğinde İttihatçı bir grup, hükümetin toplantıda bulunduğu “Bab-ı Âli”yi basmıştır (Kongar 2011:134).

Bu baskının planını hazırlayan Talat Bey’dir. Talat Bey planını doğrudan doğruya gözü pek beş on kişinin, etraflarına kırık elli arkadaş alarak Bab-ı Âli’de kabineyi basıp, iktidarı zorla ele almaları esasına bağlanmıştır. Enver Paşa icracıların başında, Kabinenin toplandığı odaya saldırmıştır. Bu sırada bazı mukavemetler olmuş ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüştür. Kamil Paşa, görevden ayrılmaya zorlanmıştır. Enver Paşa, sarayda padişahın hem Kamil Paşa’nın istifasını kabul etmesini hem de Mahmut Şevket Paşa’nın Sadrazam olmasını önermiştir. Padişah her iki öneriyi de kabul etmiştir. Kabine, tam değilse de İttihat ve Terakki kontrolünde bir kabine olarak kurulmuştur (Aydemir 1993: 175-176).

1908’de İhtilali başarıp siyaset sahnesine atılan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1918 sonlarına (Birinci Dünya Harbinin kaybedilişi, liderlerin kaçı, 9 Kasım.1918) kadar iç buhranı, bir türlü partileşememek ve gizli terör komitesi ruhunu yaşatmak şeklinde sürdürmüştür (Aydemir,1993:134-135).

İttihat ve Terakki’nin son kongresinde iki tez çarpışmıştır: Bir öneriye göre İttihat ve Terakki kendini feshederek siyasal yaşamdan kesin olarak çekilmelidir. Karşı öneriye göre İttihat ve Terakki programı ile siyasal sabıkası olmayan,

yıpranmamış isimler yeni bir parti kurmalıydılar. Bu takdirde İttihat ve Terakki “mefsub” (feshedilmiş) sayılmayacak, biçim değiştirerek, aynı “öz”le, başka bir siyasal partiye dönüşecektir. İkinci tez kazanmış ve tasarı hazırlamakla görevli bir komisyon, bir de hesap tetkik encümeni kurulmuştur. Bu arada en üst kademe liderlerinin yurt dışına kaçtıkları haberi kongreyi sarsmıştır. Kongrenin son günü (5 Kasım 1918) yeni fikranın ismi üzerinde hararetli konuşmalar olmuş, 4 çekimser ve 9 muhalif oya karşı 35 oyla İttihat ve Terakki adının tarihe karıştığı kabul edilmiştir (Tunaya 1986:51).

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hukuken kendi kendisini feshetmesi, fırkanın tamamen siyaset sahnesinden çekilmesi anlamına gelmemelidir. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti o dönemde, İmparatorluk sınırlarındaki en küçük kadar nüfuz etmiş ve seçkin kişilerle donatılmış bir siyasi teşekküldür (Kısıklı,1990: 109-110). Cemiyetin, etkisi uzun süre devam etmiştir. Cemiyetin kadrosundaki çoğu kişi ulusal bağımsızlık mücadelesinde Atatürk’ün yanında yer almış ve kurulan Meclis’te aktif olarak rol oynamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla kararlaştırılmıştır (Karpaz 2010:119). Galip devletler, savaştan yenilgiyle ayrılan Osmanlının topraklarını bölüşmeye başlamış ve ülkenin dört bir yanını işgal etmiştir. Yeni bir ülkenin kuruluşunun temelleri de, ülkeyi düşman işgalinden kurtarmak için başlatılan Milli Mücadele ile olmuştur.

Ülkenin işgalinin üstüne, İngiltere tarafından silahlandırılan ve kışkırtılan Yunanistan da, galip devletlerin bir maşası olarak Anadolu'ya saldırmıştır. Bu saldırının ters-yüz edilmesi ancak silah gücü ile mümkün olabilirdi. Halbuki Türk Milleti ve Türk askeri sekiz yıldan beri savaştan savaşa koşmuştur. 1911-12'de İtalya ile Trablusgarp savaşını, 1912-13'te dört Balkan devletiyle (Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Yunanistan) Balkan Savaşlarını yapmış ve arkasından 1914-18 Birinci Dünya Savaşına girmiştir. Birinci Dünya Savaşında Türk Milleti, Kafkaslar, Irak, Kanal Cephesi ve Çanakkale olmak üzere 4 cephede savaşmıştır. Bu yetmiyormuş gibi, Avusturyanın Rusya cephesine de (Galiçya cephesi) asker göndermiştir. Savaş sona erdiğinde Türk Milleti sekiz yıllık bir yorgunluğun içindeydi. Üstelik galip

devletler Osmanlı Devletinin bütün askerini silahsızlandırmıştı. Ankara Hükümetinin elinde, Kazım Karabekir Paşa'nın komuta ettiği az bir kuvvet kalmıştır (Armaoğlu 1999:33).

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal, Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basmıştır. O gün, Türkiye tarihinde yeni bir devrin açılmasının ve memleketin iki ayrı kampa bölünmesinin başlangıcı olmuştur. İstanbul'da Padişah ve hükümeti, Müttefiklerle işbirliği ederek padişahlık idaresinin devamını sağlamaya çalışacaklar; Anadolu'da ise Mustafa Kemal ile onun çevresinde toplananlar memleketin toprak bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığı uğruna benzersiz bir mücadeleye atılacaklardır (Karpuz 2010:120).

Anadolu ve Rumeli'nin paylaşılması gündeme gelince, yer yer Reddi İlhak ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde bunları Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirmiştir. Bu yeni oluşumda ağırlığı İttihat ve Terakki'nin eski kadroları oluşturmuştur.(Kışlalı 2005:273) Sivas Kongresi'nde, Erzurum'daki kongrede olduğu gibi bir Heyet-i Temsiliye seçilmiş ve Mustafa Kemal başkan olarak atanmıştır. Bu heyet bundan böyle direniş hareketinin ulusal yürütme organı olarak çalışmıştır (Zürcher 2000:220).

Ulusal Kurtuluş Savaşı temelde askeri bir eylem olmuştur. Fakat, Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yapısını da değiştirmeyi amaçladığından, bu askeri eylemi yerel toplumlara örgütlemekte kullanmıştır. Yerel toplumlardan gerekli siyasi ve mali yardım almıştır. “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri” işte bu yardım ve yerel destek için kullanılan araçlar olmuştur. Bağımsızlık Savaşı'nda, yurdun her yerinde tabandan örgütlenme başlamıştır (Kongar 2011:136).

1919 yılının son aylarında Osmanlı İmparatorluğunun son genel seçimleri yapılmıştır. Osmanlı Meclis-i Umumi'nin yeni üyeleri Müdafaa-i hukuk Cemiyeti'nin tam denetimi altında bütün Anadolu'dan seçilmiştir. 28 Ocak'ta “Misak-ı Milli”yi bir resmi amaçlar beyannamesi olarak kabul eden Meclis-i umumi sonraki birkaç ay boyunca, direniş hareketinin sözcüsü olmuştur. İngilizlerin İstanbul'u işgalinin an meselesi olduğu anlaşılınca, Mustafa Kemal Meclis-i Umumi'nin açık kalmasını kabul etmiş, ama liderlerin özellikle de Hüseyin Rauf

Bey'in Ankara'ya dönmelerinin acilen istemiştir. Ancak onlar kalmaya karar vermiş ve 16 Mart'ta ve bunun hemen ardındaki günlerde içlerinde Meclis-i Umumi'nin önde gelen 14 üyesinin de bulunduğu 150 ünlü Türk tutuklanmıştır (Zürcher 2000:220-221).

Mustafa Kemal, bu gelişmelere ulusal hareketin karargahı olan Ankara'da kurulacak bir parlamento için seçim çağrısı yaparak karşılık vermiştir. 23 Nisan 1920'de kendisine Büyük Millet Meclisi diyen yeni parlamento, Ankara'da toplanmıştır. Bu parlamento Mayıs ayı içinde, Mustafa Kemal başkanlığında kendi Yürütme Komitesi'ni atamıştır (Ahmad 2002:66). Millet Meclisi'nin toplanmasıyla direniş hareketi bir aşama kaydetmiştir. Padişah- Halife'nin otoritesini resmen tanımaya devam etmekle birlikte, milliyetçi hareketin Ankara'daki komuta merkezi artık tam bir hükümet niteliği almıştır (Zürcher 2000:221).

Birinci Meclis'in (23 Nisan 1920'de açılan Meclis) çok çarpıcı özellikleri vardır. Yabancı dillerde Türk olarak ifade edilmesine, hatta imparatorluktan Türk İmparatorluğu olarak bahsedilmesine rağmen, devletimizin ismi ilk defa "Türkiye" olarak zikredilmiştir; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti. Bu, konvansiyonel dediğimiz meclis hükümeti sistemidir, yani bir ihtilalci hükümettir. Fakat, tarihteki diğer meclis hükümetlerinden, konvansiyonel meclislerden bir farkı vardır; burada muhalefet vardır. Yani Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan gelen ve Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanan itirazsız tabi olan üyelerin dışında muhalifler vardır (Ortaylı, Küçükkaya 2012: 35). Cumhuriyet'e karşı olan ve Mustafa Kemal'in kişisel diktatörlüğünden çekinen 'mebuslar' Müdafaa-i Hukuk grubuna karşı ikinci bir grup oluşturmuştur. Bu "İkinci Grup"un özelliği, Mustafa Kemal'e karşı olması, Sultanlık ve Halifelik ile simgelenen eski toplumsal siyasal düzene bağlı bulunmasıydı (Kongar 2011: 137).

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin işgal güçlerince dağıtılması üzerine 1920'nin Nisan'ında Ankara'da toplanan TBMM, hemen 1921 yılının ilk ayında 24 maddelik bir "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" hazırlayıp kabul ederek yeni devletin ilk anayasasının temelini oluşturmuştur (Günay 2013: 124). 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çok kısa bir anayasadır. Kendisinden önceki anayasa niteliği taşıyan;

padişahın yetkilerini bir heyetle paylaştığı (parlamento niteliğinde) “1876 Kanun-u Esasi”de aynı zamanda yürürlüktedir.

Anayasanın çıkarılmasıyla Mustafa Kemal iki ereğe varmayı amaçlıyordu. Birincisi, düşman olanları da kapsayan bir biçimde bütün yabancı ülkelere, Ankara hükümetinin yeni Türk Devleti’nin temsilcisi olduğunu bildirmektir. İkincisi de, Padişahın geleneksel gücüne karşı çıkan yeni devletin hukuksal temellerini atmaktır (Kongar 2011:93). Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu’nun enkazı üzerinde yeni Türk Devletini kurmayı ve bu devletin ulusal bağımsızlığa kavuşmasını istemiştir. 1921 Anayasası ile yeni devletin hukuksal temellini atarak düşmanlarına karşı ülkenin sahipsiz olmadığını, demokratik bir Türk Devletinin temellerinin atıldığını göstermiştir.

Ülkenin dört bir yanı, işgal edilmiş ve Kuvay-ı Milliye ve düzenli ordu ülkeyi işgal altından kurtarmak için savaşmaya devam etmiştir. Farklı devletlerle savaşılmış, bazı savaşlarda galibiyet bazısında ise mağlubiyet ile savaşlar sonuçlanmıştır. Kurtuluş Savaşının kazanılması ve yeni Türkiye’nin Lozan Barış Konferansında, diğer devletler tarafından tanınması Mustafa Kemal Atatürk’ün siyasi gücünü daha da arttırmıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması, her şeyden önce Ankara Hükümeti’ni Türkiye’nin gerçek temsilcisi konumuna yükseltmiştir. Ateşkes Antlaşmasının hükümlerine göre; bir barış antlaşması imzalanıncaya kadar İtilaf Devletlerine ait askeri birliklerin İstanbul’daki varlıklarını sürdüreceği olması, Ankara Hükümeti’ni barışın imzalanması konusunda hızlı hareket etmeye teşvik etmiştir (Babaoğlu 2012:67).

20 Kasım 1922 günü İsviçre’nin Lozan kentinde Barış Konferansı açılmıştır. Türkiye’yi, Mudanya’da göstermiş olduğu başarı dolayısıyla İsmet Bey temsil etmiştir (Akşin 1997:40). İsmet Bey Lozan Konferansı’na, Türkiye’nin davet edilmesi hakkında şunlara değinmiştir: “Müttefik devletler, daha önceki konferans davetlerinde olduğu gibi, Lozan Konferansı’na bizimle beraber İstanbul Hükümetini de davet etmiştir. Bundan dolayı ihtilaf çıktı. Yeni bir vaziyet hâsıl olmuş ve İstanbul’da hükümet kalmamıştır. Böylece biz İstanbul hükümetine de el koymak

durumuna girdik. Lozan'a yalnız Ankara hükümetinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin murahhasları gidecek." (İnönü 1998a:53).

Lozan Muahedesi, Türk siyasi hayatında başlı başına bir yer tutan milli bir eser halindedir. Lozan Muahedesi yeni bir Türk devletin kurulmasında temel unsur olan bir siyasi vesika olmuştur. Bu milli devlet, tam manasıyla medeni ve bağımsız bir devletin bütün haklarına sahip olmuştur (İnönü 1998b:85-86). Lozan Barış Konferansı kesintilere uğramış olsa da açıldıktan dokuz ay sonra, 24 Temmuz 1923'te sonuçlanmış ve Meclis 23 Ağustosta onaylamıştır. Lozan Antlaşmasını imzalayan İsmet İnönü, üstün bir başarı sağlamıştır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı kazanılmış ve düşmanlar ülkeden tamamen çıkarıldıktan sonra, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi görevini tamamlamıştır. Mustafa Kemal'in, Meclis içinde karşıtı olan birçok kişi mevcuttur ve bu kişiler Meclis'te ikinci bir grup oluşturmuştur. Mustafa Kemal, hem Meclis içindeki karşıt olan kişileri temizlemek hem de ülkenin siyasi yapısında değişikliğe gitmek istemiştir.

Ülke seçimlere hazırlanırken, Mustafa Kemal siyasal mücadeleyi Meclis'ten bütünüyle hakim olduğu partiye çekmeye karar vermiştir. Sık sık değişime önderlik edecek bir parti kurmaktan söz etmiştir (Ahmad 2002: 69). 8 Nisanda, Mustafa Kemal, Halk Fırkası adı altında yeni bir partinin, Müdafaa-i Hukuk yerine kurulacağını bildiren bir seçim beyannamesini, Müdafaa-i Hukuk Grubuna tasvip ettirmiştir. Beyanname de aynı zamanda, yeni siyasi partinin programını teşkil edecek dokuz temel prensip de anlatılmıştır (Deny 2000: 43).

Atatürk ve arkadaşları tarafından kurulan bu partinin programını şöyle özetleyebiliriz:

"Millî hâkimiyetin halk tarafından ve halk için yapılmasına önderlik etmek, Türkiye'yi modern bir devlet hâlinde yükseltmek, Türkiye'de kanunları hâkim kılmak, kanun önünde herkesi eşit kılmak, imtiyazsız ve sınıfsız bir halk oluşturmak" (Taşkıran 1994: 257).

Seçimler yapılmış ve 11 Ağustos 1923 tarihinde İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, örgütlü bir karşıt grubu dışarıda bırakmış olarak açılmıştır. Bu Meclis bir devrim Meclisi idi. Lozan Antlaşması'nı onaylamış ve Cumhuriyet'i kurmuştur.

(Kongar 2011: 138) Partinin kurucuları arasında Mustafa Kemal (Atatürk), İsmet (İnönü), Celal (Bayar), Recep (Peker), Saffet (Arıkan) gibi önemli şahsiyetler bulunmaktaydı. Halk Fırkası, Cumhuriyet ilân edildikten kısa bir süre sonra, 10 Kasım 1924 tarihinde verilen bir karar ile adını Cumhuriyet Halk Fırkası olarak ilan etmiştir (Taşkiran 1994: 257).

Cumhuriyetin öncülüğünü, Osmanlı bürokratları arasından yükselen lider kadrolar yüklenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, varlığını ve gelişmesini, Kurtuluş Savaşı'nı, ardından da inkılapları gerçekleştiren bu kadrolara borçlu olmuştur. Cumhuriyet'in, belki de en büyük şansı, Osmanlı'dan, parlamenter sistem ile tecrübesi olan, yetişmiş "elit bürokrat" kadroları devralmış olmasıdır. Yine, bu kadrolarla beraber, devletin gücünün, bürokrasinin tekelinde bulunduğu, bürokratik ve merkezî devlet anlayışı ve uygulaması, Cumhuriyet'e aktarılmıştır. Başka bir deyişle, Cumhuriyet'in bu "seçkin-devletçi" bürokrasi yaklaşımı, Osmanlı devlet anlayışının bir devamı olmuştur (Acun 1999: 160-161).

1924 yılında yeni bir anayasa hazırlanarak 1921 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. İsmet İnönü, 1924 Anayasası ile ilgili şunları dile getirmiştir: Atatürk'ün yakından meşgul olarak vücuda getirdiği bir eserdir. Bu anayasanın hazırlanmasında, mebuslarla, hukukçularla özel çalışmalarda hükümet olarak, başvekil olarak ilginç azdır. Zaten anayasa tasarısı Meclis'e bir teklif olarak gelmiş de değildir. 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanı için yapılan tadil teklifi açıklanırken, Anayasa Komisyonu'nun 1921 Anayasası'nı ele aldığı ve lüzumlu değişikliklerle Meclis'e sevk edeceği ifade edilmişti. Yani bu defa, 1924 Anayasası'nın esasları doğrudan doğruya, o zamanki adıyla "Kanunu Esasi Encümeni"nce hazırlanıp Meclis'e getirilmiştir (İnönü 1998c:51).

1924 Anayasası hazırlanırken saltanat henüz kaldırılmış bulunduğu, Cumhuriyet rejimini korumak için, Anayasada yapılacak bir değişiklikle saltanata dönülmesini önlemek amacıyla uygun olarak Cumhuriyet rejiminin değiştirilmez olduğu ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği anayasa hükümleri arasında konulmuştur (Ramazanoğlu 2012: 205). Atatürk, 1921 Anayasasında saltanatlık konusuna yer vermemiştir. Bunun nedeni olarak o dönemdeki koşulların bu durumu dile getirmeye uygun olmadığıdır. 1 Kasım 1922'de Saltanatlık kaldırılınca, Teşkilat-

1 Esasiye Kanununda değişiklik yapılarak 1924 Anayasasında Türk Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğu ve değiştirilemeyeceği esas hükümler arasında yer almıştır.

1924 Anayasasının kurduğu hükümet sistemi, bazı yönleriyle meclis hükümeti sistemine, diğer bazı yönleriyle de parlâmenter sisteme benzemiştir. Bu nedenle, 1924 Anayasasının bir “karma sistem” kurduğu söylenmektedir. Bu sisteme de “kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi” ismi verilmiştir. Yasama ve yürütme kuvvetleri teorik olarak birleşmiştir ve bunlar Mecliste toplanmıştır (m.5). Ancak, Meclis sahip olduğu yürütme kuvvetini bizzat değil; Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu marifetiyle kullanabilmiştir. Yani yürütme görevi veya fonksiyonu meclise değil, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna aittir (Gözler 2007:38).

1924 Anayasası, sert bir anayasaydı. Bu anayasanın 102. maddesine göre, anayasada değişiklik teklifinin meclis üye tam sayısının en az üçte biri tarafından imzalanması şarttır. Değişiklik tekliflerinin kabulü de üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyuyla mümkündür. 1924 Anayasası, bunun dışında “Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz.” (m.103) hükmünü de taşımıştır (Özbudun 2003:20).

1924 Anayasası, “çoğulcu” değil, “çoğunlukçu demokrasi” anlayışına sahip olmuştur. Çoğunlukçu demokrasi anlayışına göre, çoğunluğun yönetme hakkı mutlakdır; bu hak azınlık hakları vb. nedenlerle sınırlandırılmamalıdır. Bunu, Anayasanın hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir (m.3) ve TBMM milletin tek ve gerçek temsilcisi olup millet namına hakimiyeti hakkını kullanır (m.4) diyen hükümlerinden anlaşılmalıdır. Bu hükümler doğrultusunda Meclisin iradesinin sınırsız olduğunu ve Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran parti veya grup istediğini yapmakta serbest olduğunu söyleyebiliriz (Gözler 2007:40). 1924 Anayasası ile muhalefet partisi kurmanın önü açılmıştır. Bu dönemde muhalefet parti denemeleri olmuş, fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, demokrasinin, tam anlamıyla sağlanabilmesi için muhalefetin varlığına gerek duymuştur. Çok partili hayata geçiş denemelerini bizzat kendi isteği ile yapmış olsa da parti denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İlk parti

denemesi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), ikinci denemesi ise Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşuyla 1932 yılları arasındaki muhalefet, ilkinde bir ölçüde vahşi, ikincisinde daha nazik bir şekilde olmak üzere iki kere bastırılmıştır. İlkinde muhalif parti, Terakkiperver Fırka idi. Doğu vilayetlerinde “milletin istiklalini tehlikeye sokan” Kürt isyanından, resmen sorumlu tutularak kapatılmıştır. İkincisinde mağdur, dikkate değer bir ilgi ve taraftar topluluğuna mazhar olan Serbest Fırka olmuştur (Mardin 1991:180).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırka, 17 Kasım 1924'te kurulmuştur. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, partinin genel sekreteri olmuştur. Siyasal özgürlükler bakımından parti programı liberal bir nitelik taşımış ve dinsel inançlara saygılı bir parti olduğu programda yer almıştır (Kongar 2011: 138). Liberal bir gazeteci TCF'nı, “garip ve acı veren bir diktatörlük altında yaşayan ülke de acılar içinde ve özgürlükten yoksun olarak doğan çocuk” olarak betimlemiştir (Ahmad 2002: 74).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, etrafında kısa zamanda CHF karşıtlarını toplamayı başarmıştır. Dini düşünce ve inançlara saygılı olduklarını programları içinde belirten fırka, dinci örgütleri de çatısı altına almıştır. Dini örgütlerin varlığı, ilerleyen günlerde dinci eylemlere sebep oldukları gerekçesiyle TCF'nın kapatılmasına sebep olacaktır.

1920'lerin başlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürt vatandaşların bir isyana teşvik edildiğinin işaretleri görüldüğünde, o zaman başvekil olan İnönü, Atatürk'le birlikte ülkenin ulusal birliği ve toprak bütünlüğüne yönelik potansiyel tehlikeyi sezdiklerinden, sert önlemler alınmasını önermiştir (Heper 2008: 164).

13 Şubat 1925'te Şeyh Sait Ayaklanması Bingöl'e bağlı Piran'da başlamıştır. Kısa zamanda Lice'ye yayılmıştır. İsyancılar bir yandan Elazığ'ı ele geçirmiş, bir yandan Muş-Varto bölgesinde yayılmıştır. 7 Mart'ta Diyarbakır'a saldırdılar. Anlaşılan, ayaklanma Fethi Okyar Hükümeti'nce ilk önce basit bir asayişsizlik hareketi olarak algılanmıştır. Oysa isyancılar karşılıklarına çıkan ordu birliklerini yenilgiye uğratmışlardı. Sait Nakşibendi tarikatına bağlı bir ağaydı ve aşiretler üzerinde nüfuz sahibiydi. Ayaklanma şeriat ve halifelik adına yapılmıştır (Akşin 1997:62).

İnönü'ye tekrar başvekillik teklif edilmiştir. İnönü iki koşul öne sürmüştür: bölgeye bir kolordunun gönderilmesi ve İstiklal Mahkemelerinin bütün ülkede yetkili olmak üzere yeniden kurulması. Her iki koşul da kabul edilmiştir. İnönü hükümete iki yıl için idari önlem olarak genel asayiş açısından rahatsızlık kaynağı olarak görülen herhangi bir örgütün ya da yayını yasaklama yetkisi veren Takrir-i Sükun Kanunu'nun çıkmasını sağlamıştır. Bu yasayla ve İstiklal Mahkemeleriyle donanan İnönü, 1925 Kürt isyanını nispeten hızla sona erdirmiştir. İsyanın liderleri yakalanmış, İstiklal Mahkemelerince ölüm cezasına çarptırılmış ve bu hükümet infaz edilmiştir. Bütün bu gelişmeler boyunca İnönü'nün düsturu, "Devlet eşkıyaya ödün vermez" olmuştur. (Heper 2008:164-165)

Cumhuriyet tarihinin ilk muhalif girişimi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, kısa süre içinde, bölücülüğe sebep oldukları iddia edilerek kapatılmıştır. İlk denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur. Takrir-i Sükun Kanunu ile ülkenin genel asayiş ve yeniliklere karşı oluşacak her türlü hareketin,, İstiklal Mahkemeleri kurularak en kısa sürede önlenmesi sağlanmıştır. Bu dönemde CHF tek başına, ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur ve muhalif görüşler susturulmuştur.

1929 yılındaki ekonomik kriz, tüm dünyayı etkisi altına almış ve Türkiye'de kendini bu krizin içinde bulmuştur. Yıllarca süren savaşlar, sanayileşmenin tam anlamıyla gerçekleşemediği bir ülke, devlet desteği ile canlandırılmaya çalışılan ekonomi, halkın yaşadığı geçim sıkıntısı, artan işsizlik vb. birçok faktör ülke içindeki huzursuzluğun artmasına ve halkın bu durum karşısındaki gösterdiği tepkiler yeni bir firkanın ortaya çıkışında etkili olmuştur.

1930 yılında, hoşnutsuzluğun farkında olan Mustafa Kemal, raporlarını ve ülkede sık yaptığı inceleme gezilerinin sonucunda, toplumsal hoşnutsuzluğun belli bir yöne yönlendirmek ve rahavet içerisindeki Cumhuriyet Halk Fırkası'nı hareket geçirmek gibi çifte bir amaçla sadık bir muhalefet partisinin kurulmasına izin vermeye hatta teşvik etmeye karar vermiştir (Zürcher 2000:260).

SCF kuruluşu ile ilgili olarak, Mustafa Kemal ile görüşmesini anlatan Fethi Okyar, M. Kemal'in ikinci bir parti kurup başına geçmesi konusunda ısrar ettiğini, onun devletin dış dünyada bir diktatörlük olarak görülmesinden ve tek parti iktidarından kaynaklanan denetimsizlikten bıktığı için bu yola başvurduğunu

belirtmiştir (Altaş 2011:12). Mustafa Kemal Atatürk'ün, Batı benzeri bir siyasal sistem isteği ve tek partili sistemden doğan diktatörlük görüntüsünden hoşnut olmayışı da, SCF kuruluşunda etkili olmuştur.

Serbest Fırka önderleri bir yurt gezisinden sonra, SCF başkaldırmayı, gericiliği ve Cumhuriyet karşıtlığını desteklemekle suçlanmıştır. Çünkü, tek parti yönetiminden bıkmış olan halk, SCF yöneticilerine büyük bir ilgi ve bağlılık göstermiştir. Büyük halk kitleleri ile yönetim arasında çatışma olmuştur. Hükümet, yönetime karşı bu direnmeleri, Cumhuriyet'in devrimci yapısına karşı gösterilen gerici tepkiler olarak yorumlamıştır (Kongar 2011: 141-142). Serbest fırka denemsi çok kısa zamanda bir felakete dönüşmüştür. Fethi Bey'in İzmir'e yaptığı ziyaret, kanlı olaylarla noktalanmış çığınca gösterilere vesile olmuştur. Bu gidişin nerelere varabileceğini kestiren Fethi Bey ve arkadaşları 17 Kasım 1930'da fırkayı kapatmıştır. Serbest fırka ancak üç ay yaşayabilmiştir (Akşin 1997:72-73).

Halk Partisi, dinci gericilerin Serbest Fırka'yı kendi maksatları için bir kalkan gibi kullandıklarını ileri sürerek bu partinin kapanışını isabetli bulmuştur; buna delili olarak da Serbest Fırka'nın kapanışından altı hafta sonra patlak veren Menemen Ayaklanması'nı göstermişlerdir. Ancak bu iddianın doğruluğunu ispat eden kesin bir delil henüz yoktur (Karpata 2010:153-154).

Cumhuriyet'in getirdiği siyasal rejim, bir büyük eksik dışında, Avrupa parlamentarizmine oldukça benzemeyi başarmıştır. Bu büyük eksik bilindiği gibi, çok partili sistemdi. Bizzat, Atatürk, iktidarı süresince iki defa bu eksikliği gidermeyi denemiş, fakat doğan tepkiler karşısında gerilemek zorunda kalmıştır (Eroğul 1990:46-47).

Kamuoyu tek parti idaresinin güçlenmesini, özellikle 1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra, kaygıyla karşılamıştır. 1938'den sonra bürokrat zihniyetli küçük bir grup, iktidarı ele geçirerek memleketteki bütün faaliyetleri kendi sıkı kontrolü altına almıştır. Bu duruma karşı 1939 Parti Kurultayı'nda açık bir hoşnutsuzluk kendini az göstermişse de aynı yıl İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, birleşik bir cephe muhafaza etmek ihtiyacı, hürriyet tartışmalarını geriye atmıştır (Karpata 2010:227).

Türkiye'nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçişini, siyasi, sosyal ve ekonomik iç gelişmelerle Cumhuriyet'in temelinde var olan liberal fikirler hazırlamıştır (Karpas 2010:225). Zürcher, meydana gelen iç gelişmeleri, halkın tek parti dönemine ve devleti özdeşleştirdikleri CHP yönetimine tepkilerini şu şekilde ele almıştır: (2000:299-301)

- Toplam nüfusun %80'ini oluşturan kırsal kesimdeki küçük çiftçiler, yaşam seviyelerinde, sağlıkta, eğitimde ya da iletişim olanaklarında hiçbir büyük iyileşme görmemiştir.
- 25 yıllık Kemalist yönetim süresince köylülerin tanıdığı oldukları modern devletin bir niteliği de, merkezi devletin kırsal kesim üzerindeki etkin denetimi olmuştur. Jandarma ve vergi tahsildarından eskisinden çok daha fazla korkulmaya başlanmıştır.
- Devletin laik politikaları özellikle de popüler dinin ifade şekillerini bastırması, devlet ve uyrukları arasındaki en önemli ideolojik bağı kopardığı için bu öfke daha da artmıştır.
- Sanayi işçileri halen küçük bir azınlıkta olsalar da, Haziran 1945'e kadar sınıf temelinde örgütlenmelerin ve grevin yasaklanması tepkilere neden olmuştur. İşçilerin alım gücü azalmış ve geçim masrafları artmıştır.
- Fiyat denetimini kurumlaştırarak ve aşırı kazançlara Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisiyle ağır vergiler getirilerek siyasetin toplumsal etkilerini hafifletmeye çalışılmıştır. Fakat, bu durum bürokrasi içerisinde gerginliklere yol açmıştır.
- Toprak Mahsulleri Vergisi ve özellikle Ocak 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun getirilmesi büyük toprak sahiplerini soğutmuştur. Bu durum savaş sonrası Türkiye'sinde muhalefetin doğuşunda hayati bir rol oynamıştır.

İsmet İnönü, çok partili hayata geçişte önemli bir rolü olmuştur. Önce 19 Mayıs 1945'te Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nda yaptığı konuşmada, sonra da 1 Kasım 1945'te Büyük Millet Meclisinin yedinci döneminde yaptığı konuşma ile çok partili hayata geçme isteğini belirtmiştir: "...Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz

olarak daima itham edilmiştir.(...) Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasın tabii işlemsi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır (Akşam Gazetesi, 2 Kasım 1945).

CHP içindeki görüş ayrılıkları Toprak Reformu Tasarısı görüşülürken ortaya çıkmıştır. “Sertlik yanlısı Kemalistler, bu önlemlerle Türkiye’yi bağımsız bir mülk sahibi köylüler cumhuriyetine dönüştürerek, toprak sahiplerinin ve savaş zenginlerinin siyasal gücünü kırmak istemiştir. Tasarımı eleştirenler hükümete, biri ekonomik diğeri anayasal olan iki nedenle saldırmışlardı. Onlara göre toprak reformu bütün olumsuz sonuçlarıyla birlikte üretimde azalmaya yol açacaktı; anayasanın garanti altına aldığı özel mülkiyet ilkesi de ihlal edilmiş oluyordu. Haftalar süren tartışmalardan sonra parti disiplini sağlanmış ve tasarı Meclis’ten geçmiştir.”(Ahmad 2002:126).

Demokrat Parti’nin gelecekteki önderleri etkili bir karşıt görüş savunmasında bulunmuştur. Bu kişiler aynı ay içinde tartışılan bütçe sırasında da sert eleştiriler yapmıştır. Böylece bir yeni partinin çekirdeği Meclis’teki tartışmalar sırasında belirlenmiştir. 7 Haziran 1945 tarihinde, Cumhuriyet Halk Partisi’nin dört milletvekili, sonraları “dörtlü takrir” adıyla ünlü olan önergeyi partinin meclis grubuna vermiştir (Kongar 2011:145). Dörtlü Takrir, İzmir Milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuad Köprülü ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes tarafından hazırlanıp; CHP Meclis Grup Başkanlığı’na, Dörtlerin lideri Celal Bayar tarafından verilmiştir (Altaş 2011:22-23).

Bu takrir “1.Milli hakimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis, murakabesini Anayasamızın yalnız sekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin aranması, 2.Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun gerektiği genişlikle kullanabilme imkanlarının sağlanması, 3.Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamıyla uygun bir şekilde yeniden bastan tanzimi...” gibi maddelerden

oluşmuş ve “*Dörtlü Takrir*” olarak isimlendirilmiştir. Bu takrirden artık çok partili bir siyasal yasama geçilmesi açıktan açığa söylenmese de ima edilmiştir. Dörtlü takrir 12 Haziran 1945’te CHP meclis grubunca reddedilerek bu üç milletvekili (Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan) 21 Eylül’de CHP’den ihraç edilmiştir (Kaştan 2006: 128). Takriri hazırlayan bu dört kişi, tek partili dönemden çok partili döneme geçişte önemli bir adım atmıştır. Takririn meclise sunulmasından yaklaşık 6 ay sonra yeni bir parti kurarak, demokrasinin gereklerinden biri olan muhalefeti oluşturmuştur.

1.2. Çok Partili Dönem

1945 yılındaki gelişmeler, bir muhalefet partisinin kuruluşu için gerekli koşulları sağlamaya başlamıştır. CHP cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yönetimin tek sahibi olmuştur. Uzun süren bir tek adam, tek şef ya da bazılarının söylediği gibi diktatörlük görüntüsü artık son bulacaktır. Çok Partili döneme geçiş ortamı hazırlayan gelişmeler, artık farklı seslerin muhalif bir grupta temsiline, belki de iktidarın el değiştirmesine neden olacaktır.

İlk muhalefet partisi, Nuri Demirağ’ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi (MKP) olmuştur. 24 Temmuz 1945 tarihinde Valiliğe parti programıyla başvurunca resmîyet kazanmıştır. Faaliyetlere ise iki ay sonra hükümetin işlemlerin tamam olduğunu bildirmesinden sonra geçebilmiştir. Aynı dönemde MKP’nin yanında birçok parti kurma girişimi olmuştur (Öz 1996:67). MKP, başarılı olamamasına rağmen, ilk muhalefet partisi olduğu için çok partili sürece geçişte önem taşımıştır.

CHP iktidarının yönetiminden hoşnut olmayan halk, yeni sığınacak bir liman aramıştır. Dörtlü Takrir’in Meclis’e sunulmasından sonra, partiden ihraç edilenler ve istifa edenler olmuş ve yeni dönemin habercisi olan bu gelişmeler halkın ilgisini çekmiştir. Türk Siyasi Tarihi’nin en önemli gelişmelerinde biri, Demokrat Parti’nin kuruluşu olmuştur.

1.2.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve İktidar Oluşu

Dörtlerin (Takrir’i hazırlayanlar) lideri konumundaki Celal Bayar, Meclis’e getirdiği Basın Kanunu ile ilgili değişiklik tasarısının parti içerisinde hoş

karşılanmamasına rağmen, herhangi bir yaptırımla karşılaşmamıştı; ancak Bayar, ihraç olayları yüzünden milletvekilliği ve CHP üyeliğinden istifa etmiştir (Altaş 2011:31). Dörtlü Takrir’i hazırlayan; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan yeni partinin kurucu kadrosunu oluşturmuştur.

7 Ocak 1946’da Dâhiliye Vekâleti’ne vermiş olduğu kuruluş dilekçesiyle hayat bulmuştur. Celal Bayar, partinin önde gelenlerinin de öncülük yapmasıyla, parti genel başkanlığına seçilmiştir. Parti teşkilatları, ilk kurulduğu andan itibaren büyük bir ilgi göyerek, CHP’den memnun olmayanların toplanma alanının haline gelmiştir. Demokrat Parti (DP)’nin birinci amacı, adından da anlaşılacağı üzere, ülkede demokratikleşmeyi sağlamak olacaktır. DP, ilk günlerden itibaren halk arasında, “*Demir Kırat*” şeklinde anılmaya başlanmıştır (Şahin, Tunç 2015:41).

Demokrat Parti’nin, SCF’nin 1930’da ve Bağımsız Grup’un savaş sırasında davrandığı gibi, meşruluğuna fiilen meydan okumadan, hükümeti uyanık tutacak sembolik bir muhalefet olarak davranacağı umulmuştur. İnönü’nün, sonucu kestiremeyen Bayar’ı muhalefetin başına geçmeye zorlamasının nedeni budur. Bu nedenle başlangıçta DP halk tarafından bir “denetim partisi”, halktan gelen düşmanca duyguları giderecek ve bir halk ayaklanmasını önleyecek bir emniyet vanası olarak görülmüştür (Ahmad 2002: 128).

DP’nin ilk dönemde üzerinde durduğu konular; idarenin tarafsızlığı, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılması ve halkevlerinin bağımsızlaştırılmasıydı. Celal Bayar, bu programın basının sıkı takibi ve tazyiki altında bulduklarından dolayı farklı mekanlarda hazırlandığını söylemiştir (Altaş 2011:33).

Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresinde konuşmaların konusu, üslupları, ileri sürülen fikirler, halk kitlesi ile o güne kadar devleti yönetenler arasındaki derin uçurumu bütün ayrıntıları ile ortaya dökmüştür (Ağaoğlu, 1993:48). DP Birinci Büyük Kongresi, Anayasaya aykırı kanunların tasfiyesi, Seçim Kanunu’nun güvenceli hale getirilmesi, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılmasını isteyen Hürriyet Misakı’nı ilan etmiş ve bunlar yerine getirilmediği müddetçe, Meclis’ten çekilip “sine-i millet”e dönme yetkisi verilmesi kararının Kurucuların hakim olduğu GİK(Genel İdare Kurulu)’e verilmesini karara bağlamıştır (Çaylak

2007:26). Bu kongrede en şiddetli eleştirilen tek parti devrinin şöhretli adamları ile yeni kuşakların aydınları, köylerden, ilçelerden, şehirlerden halk adamları yan yana gelmiştir (Ağaoğlu 1993:48).

İnönü, DP'yi hem çok partili sürecin temsilcisi, hem de en azından bir süre denetleyebileceği bir muhalefet partisi olarak desteklemiştir. DP basın özgürlüğünün en büyük savunucusu olmuştur. Buna karşılık DP'nin iktidara gelmesinde basın önemli rol oynamış, DP'yi kurtarıcı olarak kamuoyuna sunmuştur. CHP, bu gelişmeler karşısında 1947'de yapılması gereken genel seçimleri erkene alarak (21.7.1946), DP'nin beklenmeyen yükselişinin önünü kesmeye çalışmıştır (Yıldız 1996:482-483). Genel seçimlerden önce 5 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan kanun ile seçimlerin tek dereceli olması, seçim kurullarının atanmış kişiler yerine belediye meclis üyelerinden oluşması, kullanılan oyların kapalı bir zarf içinde sandığa atılması kabul edilmiştir (Çufalı 2012: 1).

CHP'nin 1946 Kurultayında parti nizamnamesinin iki dereceli seçim sistemini öngören maddesi değiştirilerek tek dereceli seçim sistemi benimsenmiştir. Bu değişikliğin yapılabilmesi için hazırlanan gerekçede ve komisyon raporunda tek dereceli seçim sisteminin CHP'nin kurulduğu andan itibaren partinin isteği olduğu, ancak koşullar gereği uygulanamadığı belirtilerek bu değişikliğin CHP'nin kuruluş dinamiklerine de uyduğu özellikle vurgulanmıştır. Seçimlerin tek dereceli yapılması kararının alınması, Türkiye'de Osmanlı'dan itibaren uygulanan seçim sistemine son verilmesi anlamına gelmektedir ki, olay bu çerçeveden değerlendirildiğinde, yaptığı yeni düzenlemeyle CHP'nin ülke siyasetinde oldukça önemli bir değişimin altına imza attığı söylenebilir (Uzun 2013:151).

1946 seçimlerine altı parti (Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi) katılmıştır. Fakat bu partilerden yalnız CHP ve DP milletvekili çıkarabilmiştir. Partiler yaptıkları propagandalarda farklı konular üzerinde durmuştur. CHP en çok demokratikleşme yolunda attıkları adımlar ve savaş sırasında göttükleri dış politikanın ülkeye getirdiği yararlar üzerinde durmuştur. DP ise demokrasi, özgürlük ve geçim sıkıntısına vurgu yapmıştır. Seçimler öncesi yapılan tahminler CHP'nin seçimi büyük farkla alacağı yönündeydi. Bu sonuca DP'nin

teşkilatlanmasını henüz tamamlayamamış olması, yeterince aday gösterememesi, yeni bir parti olması ve daha da önemlisi CHP'nin devletin gücünü elinde bulundurması gibi nedenlerle varılmıştır. Dönemin gazetelerine bakıldığında CHP, muhalefetin en fazla 60-70 milletvekili çıkaracağına, DP ise 140-150 milletvekili kazanacağına inanılmıştır (Çufalı 2012: 1-2).

1946 seçimleri bürokrasi için soğuk bir duş olmuştur: Muhalefet partisi kısa bir örgütlenme döneminden sonra şaşkıncu bir güce erişmiştir. Seçimlerde hile yapıldığına dair yaygın iddialar arasında CHP yeniden iktidara gelmiş, muhalefet partisi de Meclis'te küçük bir azınlık elde etmiştir (Keyder 2014: 146).

Muhalefet platformunun iki temel direğinden biri devlet müdahalesi karşısında pazarı savunan iktisadi özgürlük, diğeri siyasi baskı ve merkezin ideolojik tecavüzü karşısında mahallî gelenekleri savunan din özgürlüğüydü. Din ile pazarın burjuva muhalefetinin iki ana boyutunu oluşturması şaşkıncu değildir; bürokratik sistemlerde benzer ideolojik araçlarla donanmış hareketlerin ortaya çıktığı sık sık görülmüştür. 1950 Türkiye'sinde de bu burjuva platformu kitleleri peşinden sürüklemeyi başarmıştır (Keyder, 2014:147). DP, hem liberal bir parti olduklarına hem de din özgürlüğünü savunduklarına programlarında yer vermişlerdir.

1950 seçimlerine giden süreçte "46 ruhu" olarak adlandırılan ideal giderek ivme kazanırken bu ruhu en iyi yansıtan ve 1950 seçim kampanyasına damgasını vuran ise şu slogan olmuştur: "Yeter, Söz Milletindir!". Siyasi iletişim tarihinin ilk ve en etkili sloganlarının başında kabul edilen bu slogan aynı zamanda halkın tek parti iktidarına ve baskıcı uygulamalara duyduğu tepkinin de bir ifadesidir. Halkın iktidara ortak olma isteğini en etkili ve yalın bir şekilde eden bu slogan daha sonraki yıllarda Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi gibi bazı partiler tarafından da kullanılmıştır (Bulut 2009b:76).

14 Mayıs 1950 seçimlerini Zafer Gazetesi, "Türk milleti nihayet beklediği güne erişti" başlığı ile haber yapmış ve Türk milletinin vatandaşlık görevini yapmaya davet etmiştir. Seçime dair yazılanlar şunlardır: Beklenen büyük gün geldi! Bugün, bütün Türk milleti, dört sene müddetle memleketin mukadderatına hakim olacak, Vekillerini seçecek ve Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi bu suretle teşekkül edecektir. Yeni Seçim Kanunu vatandaşlara her türlü emniyet ve huzuru sağlamıştır.

Kanun tam manasıyla dürüst olarak tatbik edildiği zaman, seçilecek Milletvekillerinin de vatandaşlar çoğunluğunun isteğine uygun olacağı şüphesizdir. Yeni Seçim Kanununun hazırlanmasında esas olan gizli rey ve aleni tasnif prensibi bütün endişeleri bertaraf etmiştir. Bu prensibe karşı en ufak bir müdahalede bulunanları kanun, en ağır şekilde cezalandırmıştır (Zafer Gazetesi 14 Mayıs 1950). Özellikle Yeni Seçim Kanununun getirdiği “gizli oy ve açık sayım” ile vatandaşların oylarını rahatça kullanabileceklerini, kimseye hesap verme zorunluluklarının olmadığı sıklıkla dile getirilmiştir.

27 yıllık tek parti dönemine karşı biriken tepkiler, 1950 yılında yapılan ilk serbest genel seçimlerde, Demokrat Parti'nin rahat bir çoğunlukla iktidara gelmesine yetmiştir. Kırsal kesimden büyük destek sağlamış ve köylünün siyasal yaşama katılımını önemli ölçüde arttırmıştır (Kışlalı 2005:273). Türk siyasi hayatında “beyaz ihtilal” olarak da adlandırılan 14 Mayıs 1950 seçimleri ile seçmen beklentilerine çözüm öneren denememiş muhalefeti seçmiştir. Demokratik bir seçim sonucunda, kavgasız ve kansız bir şekilde iktidarın el değiştirmesi birçok bilim adamı tarafından demokratik ihtilal olarak değerlendirilmiştir (Bulut 2009b:76). DP, 1950 seçimlerinde ezici çoğunluğa sahip olarak seçimden iktidar olarak çıkmıştır.

DP, iktidarı 22 Mayıs 1950'de devir almıştır. Aynı gün yeni Meclis'in yaptığı ilk iş de Atatürk'ün de yakın arkadaşı deneyimli ve ılımlı bir devlet adamı olarak da bilinen Celal Bayar'ı Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına seçmek olmuştur. Menderes'e de Hükümeti kurma görevi verilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilen Bayar, Parti Genel Başkanlığını da bırakmıştır. Bu da demokrasi tarihimizde yeni bir başlangıç olmuştur (Duman, Birsnel 2012:303).

DP milletvekillerinin toplumsal özelliklerine bakıldığında, Kemalist dönemdekilerden ayrılan birtakım farklılıklar göze çarpmaktadır. DP milletvekilleri ortalama olarak daha gençti, seçim bölgeleriyle çok daha köklü ilişkilere sahiptiler, üniversite eğitimi görmüş olan daha az, ticaret veya hukuk formasyonuna sahip olan daha fazlaydı. CHP'yle olan en çarpıcı farklılık, bürokratik veya askeri formasyona sahip milletvekillerinin hemen hemen olmayışındaydı. Türkiye seçkinlerinin hayli farklı bir kesiminin iktidara gelmiş olduğu açıktı (Zürcher 2000:321). İktidar olan DP,

oldukça farklı kesimlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve halk, kendisinden gördüğü Demokrat Partililerin tarafını tutarak destek vermiştir.

DP'nin, sosyal alandaki ilk girişimleri; 16 Haziran 1950'de toplanan Meclis, "Arapça Ezan Yasağı"nı kaldırmıştır. İkinci önemli adım ise, 14 Temmuz 1950'de kabul edilen genel af kanunudur. Bu kanunlar CHP devrinde işlenmiş bütün suçlar affedilmiştir (Eroğul 1990:58). Arapça Ezan Yasağı'nın kaldırılmasıyla, DP dini kesime karşı olan borcunu ödemiştir. Genel Af Kanunuyla ise oldukça tepki almıştır. Altaş'a göre; Genel af, DP yandaşlarınca, "yeni dönemde sosyal barışın sağlanması için atılan önemli bir adım" olarak değerlendirilirken, karşıtları çıkan kişiler için, sosyal hayata intibakları konusunda gereken hazırlıklar yapılmadığı gerekçesiyle "DP siyasal amaçları uğruna hırsızları, katilleri affetti." yorumunu yapmıştır (2011:71).

8 Ağustos 1951'de TBMM Halkevleri ve Halkodalarnı devletleştiren bir yasayı kabul etmiştir. Halkevleri ve odaları CHP'ye bağlı bir örgüt olmuştur. Tek parti döneminde bu durumun belki pek bir sakıncası olmamıştı. Fakat çok partililikte hiçbir anlamı yoktu, çünkü bu örgüt bir parti hizmeti değil, bir kamu hizmeti yapıyordu. DP iktidarı, örgütü devletleştirirken bunu yapması gerekirken, bütün o kültür yuvaları (478 Halkevi ve 4332 Halkodası) bir taşınmaz ve taşınır mal yığını halinde Hazine'ye intikal ettirilmiştir (Akşin 1997:125).

1950 öncesinde en çok eleştirilen konu radyonun hükümet tekelinde kullanılması iken, 1950-1954 döneminde devlet radyosunu DP tekeline almıştır. Yasalardaki anti-demokratik öğeleri ayıklamayı vaat ederek iktidara gelen DP bu konuda özellikle basına karşı hoşgörülü davranmayı başaramamış, eleştirilere tahammül gösterememiştir (Bulut 2009a:126).

DP'nin en önemli silahı ekonomik atılımlar olmuştur. I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve II. Dünya Savaşı sebebiyle çok büyük sıkıntılar çeken Türk halkına, "Her mahallede bir milyoner yaratacağız.", diyerek ilk kez ekonomik bir slogan siyaset literatürünün içine sokulmuştur (Altaş 2011:76). Hükümet, bütün gücünü iktisadi kalkınmaya vermiştir. Zaten o sırada koşullar da buna elverişliydi. 1950'de patlak veren Kore Savaşı dünyada bir takım hammaddelerin ve tarımsal ürünlerin fiyatlarını yükseltmiştir. Bu sırada Türkiye'de sayıları gittikçe artan traktör

ve diğ er tarım aletleri sayesinde tarım üretiminde önemli artış elde edilmiştir (Akşin 1997:123).

İlk defa, devlet parasının ve yabancı sermayenin katılmasıyla özel girişimi desteklemek üzere bir banka “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası” kurulmuştur. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, Türkiye Hükümeti, yerli bankalar ve sanayiciler bu kuruluşa katılmıştır. Bankanın elindeki Türk parasının yarısını Merkez Bankası ödünç vermiştir (Eroğul 1990:59).

1950 yılı ortalarında Avrupa Kalkınma Planı'na dahil edilen Türkiye'ye 100 milyon dolar ayrılınca, yerli ve yabancı sermaye sahipleri çeşitli endüstri dallarında yatırım yapmaya başlamıştır. Demokratlar tarafından çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, karların dışarıya transferine müsaade etmek suretiyle yabancı sermayeyi Türkiye' de yatırım yapmaya teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bu arada Türkiye'ye yabancı ülkeler tarafından birçok kredi de açılmıştır. Bu imkanlara dayanan hükümet, elektrik santralleri, çimento ve şeker fabrikaları inşasına girişmiş; tarımda makineleşmenin sağlanması için çiftçilere bol bol kredi verilmiştir. Fakat hükümetin yatırım politikası, endüstrileşme hamlesi tam bir başarıya ulaşmadıkça, küçük bireysel teşebbüsleri ülke ekonomisini güçlendirecek nitelikte değildi. Üstelik yatırımlar, bütün iktisadi alanlardaki faaliyetleri hızlandıracak ve halkın hayat seviyesini eşitlik içinde yükseltecek şekilde dağıtılmamıştır. Ayrıca yatırımlara girişilirken hammadde tedariki, kredilerin iftası gibi sorunlar yeteri kadar ele alınmamış, programlar iyi hazırlanmamıştır. İktisadi kalkınmanın bariz niteliği, yabancı sermayeye ve dış kredilere dayanmıştır (Karpaz 2010:496).

DP, dış politikada Batı çizgisini takip edeceğinin ve ABD ile ileri seviyede ilişkiler geliştireceğinin ilk işaretini 1950'de patlak veren Kore Savaşı'na asker yollamak ile vermiştir. Bundan sonra DP Batı çizgisine göre belirlenen politikayı takip ederek Rus yayılcılığı karşısında, bu siyaseti izlemeye devam ettirmiştir. Özellikle Rus yayılcılığına karşı ABD tarafından geliştirilen Kenar Kuşak Stratejisinin en kritik coğrafyasına sahip olan Türkiye, 1950 yılından itibaren başlayan yeni dönem boyunca Batı ve ABD'nin rahat bırakmadığı bir ülke konumuna gelmiştir (Duman, Birsal 2012:300). DP, iktidara gelmeden önce, NATO üyeliği için başvurmuş, ama kabul edilmemiştir. Adnan Menderes NATO'ya üye

olabilmek için Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Türkiye Hükümeti, Kore Savaşı'na asker yolladıktan sonra NATO'ya ikinci kez başvurmuş ve 1952 yılında NATO üyeliği kabul edilmiştir.

NATO'ya üye olduktan sonra, Türkiye dış siyasette aktif bir politika izlemiştir. Türkiye-Yunanistan ilişkileri gelişmiş, 28 Şubat 1953 yılında "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşmanın içeriği, kültürel alışverişi artırma ve savunmada ortak bir anlayışı kapsamıştır. Bu, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması 1954'te daha da geliştirilmiştir. Öyle ki Yunanistan, aynı dönemde Kıbrıs Meselesi konusunda Rumları kışkırtırken, öbür tarafta Türkiye ile ilişkisini kesmemiştir (Altaş 2011:105).

9 Ağustos 1954 de Yugoslavya'da Bled'de, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan ittifakı imzalandı. 20 yıl için yapılmış olan bu ittifaka göre, taraflardan herhangi birine veya daha fazlasına yöneltilen bir saldırı, hepsine birden yöneltilmiş sayılacak ve saldırıya karşı kollektif bir savunma kuracaklardı. Ayrıca, üç devletin dışişleri bakanlarından meydana gelen bir Daimi Konsey kurulacaktı (Armaoğlu 1999:267).

Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955 de Bağdat Paktı'nı imza ettiler. Taraflar arasında "güvenlik ve savunma" konusunda işbirliği yapılmasını öngören bu Pakt'ın 5'inci maddesine göre, bu Pakt'a her devlet katılabilirdi. Yalnız şu şartla ki, bu devletin ya bir Arap Ligi üyesi olması veya taraflarca "tanınmış" olması gerekmektedir (Armaoğlu 1999:268-269).

Balkan İttifakı ve Bağdat Paktı kısa süreli olmuştur. Balkan İttifakı Stalin'in ölümüyle gelişen olaylar sonucunda son bulmuştur. Bağdat Paktı ise, Irak'ta ihtilal olmasından sonra Irak pakttan ayrılmış ve paktın adı CENTO olarak değiştirilmiştir.

1954 seçimlerinden önce Meclis, seçim yasasında bazı değişikliklere gitmiştir. 17 Şubat 1954'te 6272 sayılı kanunla kabul edilen değişikliğe göre; seçim sisteminin daha demokratikleşmesi bir uygulamaya gidilmiştir. Seçmen kütüklerinin partilere verilmesi hususunda kanuna bir hüküm eklenmiştir. Ayrıca ilk kez bu seçimlerde, seçim tutanaklarının oylanması TBMM'den alınıp Yüksek Seçim Kurulu'na verilmiştir (Altaş 2011: 92).

Ülkemizde 1950, 1954 ve 1957 yıllarındaki genel seçimlerde uygulanan sistem, geniş bölgeli (liste usulü) çoğunluk sistemiydi. Çoğunluk sistemi, en fazla oyu alan adayın seçilmesini ve meclis içi çoğunluğu öne çıkardığı için küçük partilerin milletvekili çıkarma olasılığını düşürür ve partilerin birleşmesini, çoğunluk hükümetlerinin kurulmasını teşvik eder. Diğer yandan Türkiye'deki uygulamalarda olduğu gibi partilerin aldıkları oy oranlarıyla, mecliste sahip oldukları sandalye oranları arasında çok önemli dengesizliklere sebep olmuştur (Ünlükaplan 2003: 47).

Çoğunluk sisteminin avantajı basitliğinden gelir. Buna rağmen, alternatif oy ya da karma liste yapma gibi bazı değişkeler seçmenin büyük bir çaba göstermesini ve büyük bir yurttaşlık eğitimini gerekli kılmaktadır. Bu basitlik çoğu kez, seçimlerden çıkan hükümetin istikrarlı olmasını sağlamaktadır. Ancak seçim tarzı ile hükümetin istikrarı arasındaki ilişki açık değildir. Sistemin sakıncaları ise basitliğiyle ilgilidir: Çoğunluk sistemi adil değildir ve çoğu zamanda gayri- ahlakidir. Örneğin; 1954'te DP, oyların %58'i ile sandalyelerin %93'ünü kazandı (Cotteret, Emeri 1991: 43-44).

1954 seçimlerinden sonra da tek başına iktidar olmayı başaran DP, 1955 tarihine kadar sanayide, ekonomide, tarımda gerçekleştirdiği atılımlarla halkın sevgisini kazandığı iddia edilmiş, ancak bu tarihten sonra bu olumlu hava dağılmaya, giderek ekonomik sıkıntılar uç vermeye ve DP karşıtı güçlerin iktidara sert eleştiri ve saldırıları ortaya çıkmaya başlamıştır (Emiroğlu 2016:3).

1954 seçimlerinin ardından DP'nin iktidardaki tavrı giderek sertleşmiş, arka arkaya birçok baskıcı uygulama birbirini takip etmiştir. Memurların siyasi haklarının kısıtlanmasının ardından, yargıçların ve profesörlerin erken emekli edilmesini ve memurların görev sürelerine bakılmaksızın işten çıkarılmasını sağlayan yasalar çıkartılmıştır. En ağır tedbirler ise bu uygulamaları eleştiren basına yönelik alınmıştır (Bulut 2009a:127). Nitekim tahkikat komisyonlarını kurması, DP'ye oy vermeyen illeri ilçe yapması, yargıç güvenliğini kısıtlaması gibi durumlar bazı çevreler tarafından eleştirilmiştir (Emiroğlu 2016:4).

Dış borç ödeme güçlükleri, 1954 ve 1955'teki kuraklık dolayısıyla kötü ürün alınması ve görece az ihracat yapılması, ayrıca Amerikan yardımının da iktisadi kalkınmayı gerçekleştirebilecek seviyeye çıkmaması, son olarak Türk hükümetinin

(300 milyon dolarlık) kredi talebinin Amerika tarafından reddedilmesi konjonktürü yavaşlatmıştır. Endüstri artık iş arzını karşılayamaz olmuş, fabrikalar hammadde ithal edememiş, tarım makineleri için yedek parça bulunamamıştır. Öte yandan, az sayıda kişinin elinde toplanan tarım gelirleri ekonomik bakımdan verimli sayılacak sahalara yatırılmamıştır. Bu gelirlerin büyük bir kısmı şehirlerde apartman, otomobil ve lüks sayılabilecek eşya satın almak için kullanılmış, arsa spekülasyonu yoluyla büyük servetler elde edilmiştir. Tarım gelirleri vergiden istisna edilmiş olduğu için çiftçiler vergi ödememiş, böylece kamu hizmetlerinin gerektirdiği masraflar endüstriye, endüstri işçilerine ve memurlara yüklenmiştir (Kapat 2010:498).

Ekonomik tedbirlerde uygulama hataları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaçınılmaz yüksek enflasyon oranları hayatın çekilmez hale getirirken toplumsal tepkiler de yükselmeye başlamış durumdadır. Muhalefeti ve söz konusu bu toplumsal tepkiyi bastırmanın yollarını arayan DP hükümeti ise çareyi basın organlarını, aydınları, öğrencileri susturmak için tedbirler almakta bulmuş ve 6/7 Eylül olaylarından daha 15 gün öncesinde sıkıyönetim uygulaması için harekete geçmiştir (Keser 2012:199).

1955 yılı Demokrat Parti hükümeti için zorlu bir yıl olmuştur. Bir yandan demokrasi için girilen yolda kamplaşmalar kesinleşirken diğer yanda ekonomi kötüye gidişin sinyallerini vermekteydi. İşte bu sırada uluslararası bir mesele haline gelin Kıbrıs Sorunu'nda Türkiye taraf olmak zorunda kalmıştır. 1955 Ağustos ayında Londra'da toplanan üçlü konferans sonucu Türk kamuoyu da Kıbrıs Sorunu'nun uluslararası bir sorun haline geldiğini görmüştür. Bu durum milli duyguların güçlenmesine de katkı da bulunmuştur. Böyle gergin bir ortamda Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığına dair basında yer alan bir haber, gerginliğin fiziksel şiddete dönüşmesine sebep olmuştur (Sakin 2010: 378).

İnsanlar, ellerinde bayraklar ve Atatürk posterleriyle "Kıbrıs Tüktür Türk kalacaktır" temposu tutmaya başlamıştır. Taksim Meydanı Cumhuriyet anıtı önünde duran kalabalık, İstiklal Marşını okuyarak göndere Türk Bayrağını çekmiştir. Sanki gizli bir el, bir anda kitleleri sokağa dökmüştür. Saat 20.30 sıralarında Rumlara ait dükkanları ve evleri yıkıp yağmalama olayları başlamıştı (Demir 2007:43-44). 6-7 Eylül'de meydana gelen olaylarda hükümet, malları yağmalanan ve zarar görenlere

tazminat ödeneceğini açıklamıştır. Vergiden muafiyet, inşaat malzemesi, bankadan kredi yardımı gibi birçok konuda zarar görenlere yardım edilmiştir.

1950-1954 döneminde yükselen DP iktidarı, 1954 seçimlerinden sonra iktidara tek başına sahip olmasının verdiği güven ile demokratik olmayan uygulamalara girişmiştir. Hem muhalefete hem de kendisini eleştirenlere karşı baskıcı bir tutum sergilemiştir. Ekonominin kötü gidişi, halkın endişelenmesine neden olmuş ve toplum içinde huzursuzluk baş göstermiştir. Kötü iklim koşullarından dolayı, tarımdaki verimsizlik, gerekli tüketim mallarının karaborsaya düşmesi, dış ülkelerden borç alınamaması, enflasyon, işsizlik ve baskıcı yönetim gibi sebepler DP'nin düşüşünü hızlandırmıştır.

Adnan Menderes'in 27 Ekim 1957 seçim sonuçlarına karşı bakış açısı "Allah bana 27 Ekim gibi bir gece daha yaşatmasın." ve 10 Aralık 1959 tarihli DP Meclis Grubu toplantısında "1950'de kazandık, 1954'te kazandık, 1957'de yaralandık, kazandık." sözleri ile dile getirilmişti. Nitekim 1957 seçimlerinden sonra muhalefet Menderes rejimine karşı mukavemetini arttırdınca DP Başkanı, iktidarını tehlikede görmeye başlamış ve bu durumu vatani tehdit eden bir tehlike varmış gibi yansıtmıştı (Arslan 2012:4). Seçimlerden sonra, hükümet ile partiler arasındaki ilişkiler iyice gerilmiştir. Diğer partiler, seçimlerde hile yapıldığını iddia etmiştir.

Hükümetin eleştirilere tepkisi kendisine sempati duyanları "Vatan Cephesi" adı altında toplamak ve baskı önlemlerini arttırmak olmuştur (Kongar 2011:154). Adnan Menderes'in Manisa konuşmasında "...politikadan ve ihtirastan varesten vatandaşların karşımıza kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperverane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir Vatan Cephesi kurulması... Bu cephe milletin hizmetinde hiçbir şeyden yılmadan çalışanların karargâhı olacaktır." sözleri ile ülke halkının iki karargâha ayrıldığına dikkat çekilmiştir (Arslan 2012:4).

Bu durum karşısında CHP bir çatışmaya girmeden, iktidarın baskılarına boyun eğmeyeceğini belli edince, DP, CHP'yi toptan ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bunun için 28 Nisan 1960'da iktidar Meclis'te bir tahkikat komisyonu kurmuştur. Bu komisyon, savcıların, sivil ve asker yargıçların bütün yetkileriyle donatılmıştır. Komisyon'un kararları kesindi ve buna karşı başvuracak bir üst makam

yoktu. Komisyon'a, bütün yayınlara sansür koymak, her türlü toplantıyı ve siyasal eylemi yasaklamak gibi daha pek çok olağanüstü yetkilerde verilmiştir (Kongar 2011:154).

Demokrat Parti'nin ilk yılları (1950-1954) başarılı geçmiştir ve toplumdaki birçok kesim tarafından desteklenmiştir. Ancak 1954 seçimlerinden sonra DP'nin bir yandan ekonomik sorunlarla bir yandan da siyasal bunalımla uğraşması gerekmiştir. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için ekonomide çözüm önerileri aranmış fakat başarılı olunamamıştır. Siyasal bunalımın üstesinden gelebilmek için ise muhalefete karşı tavrını daha da sertleştirmiştir. Demokratik olacaklarına dair söz vermiş olan Demokrat Parti, 10 yıl süren iktidar döneminde şartlar kötüye gittikçe daha baskıcı ve antidemokratik uygulamalara yönelmiştir. Türk siyasal tarihinin bir dönüm noktası çok partili hayata geçiş ile olmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu ve iktidar oluşu Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi adına önemli bir adım olmuştur. Ancak, 27 Mayıs 1960'da askeri darbe ile Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidar serüveni son bulmuştur.

1.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 1961 Anayasası

Demokratik ülke olma yolunda atılan büyük adımlardan biri; çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti ile özdeşleştirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ve sonraki seçim dönemlerinde ezici çoğunluğa sahip olarak iktidar oluşu, toplumdaki bazı kesimleri ve muhalefeti hem endişelendirmiş hem de iktidarın el değiştirmesi için farklı yollar aramaya itmiştir. Demokrat Parti iktidarda kaldığı sürece, birçok kez önü kesilmek istenmiş ve darbe hazırlığına girilmiştir. Fakat, bu girişimler bir eyleme dönüşmemiştir. Toplumdaki huzursuzluğun ve kötüye giden gidişatın önü 27 Mayıs 1960 tarihinde kesilmek istenmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde 1960 darbesine ortam hazırlayan koşullara ve darbe sürecine değinilmiştir.

Darbe ortamına sebebiyet verdiği düşünülen olaylar şunlardır: Önemli sebeplerden biri, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda karşılaştığı gibi, siyasete dinin alet edilmesi olmuştur. Şeriatçı akımlar, 1946'dan başlayarak yeniden dikkat çekmeye başlamıştır. Doğan Avcıoğlu, Menderes'in dini kullanma yönündeki politikasını şu şekilde dile getirmiştir: "Menderes gibi politikacılar, 1949'da Sivas'ın

ünlü Nakşibendi Şeyhi İsmail Efendi'yi ziyaret edip elini öpmüşler, daha sonraları Said-i Nursi'lerden medet ummuşlardır. Meclis'te ezan okuyacak cesareti bulmuşlardır. Şeriata dönüş isteyen, hilafeti ve Abdülhamit'i savunan yayınlar alıp yürümüştür. Atatürk heykelleri kırılmıştır. "Büyük Cihad" dergisi Millet'in Atatürk devrimine minnettar olduğunun asla doğru olmadığını yazmıştır. Yeşil sarık, seçim kazanma yolunda seferber edilmiştir. Atatürk pozitvizminin sol akımlara etkili biçimde karşı koyamadığı, solculuğa karşı din eğitiminin geliştirilmesi Hamdullah Suphi gibi kişiler tarafından Meclis'te ve CHP Kurultayı'nda savunulmuştur." (1996: 564). Askeri darbeye meşruluk kazandırmaya çalışanların bazıları, bu görüşe sıkıca sarılmışlardır. Dini kullanarak, iktidar partisinin toplumda bölünmelere neden olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Toplum içindeki bölünmelere sebebiyet veren bir diğer konu ise, "Vatan Cephesi" olmuştur.

1957 seçimlerinden sonra, siyaset sahnesi oldukça kasvetli bir havaya bürünmüştür. DP'nin bundan sonra ki süreçte izlediği yol gerginliğin artmasına sebep olmuştur. "Adnan Menderes'in 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa konuşmasında vatandaşları milli birliğe davet ederek bir "Vatan Cephesi" oluşturulmasını gündeme getirmesi ile iyice gerginleşmiş ve bu cephe siyaseti 27 Mayıs Darbesi'ne gidişte önemli bir zemin oluşturmuştur."(Arslan 2012:1-2).

DP'nin demokrasiyi engelleyen yasaları çıkarması, tahkikat komisyonlarını kurması, DP'ye oy vermeyen illeri ilçe yapması, yargıç güvenliğini kısıtlaması gibi durumlar bazı çevreler tarafından, DP'nin demokrasiden uzaklaştığının düşünülmesine sebep olmuştur. Üniversitelere uygulanan baskı, öğretim elemanlarının siyasete karışmalarının yasaklanması ve yargı üzerindeki baskı demokrasinin elden gideceği endişesine neden olmuştur (Emiroğlu 2016:4).

Bu nedenlerin yanı sıra, hızlı büyüme ve sanayileşme adına plansız yapılan ekonomik atılımlar, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durumun daha da kötüye gitmesine sebep olmuştur. Ekonomik bunalımdan, kurtulmak için uluslararası kuruluşlardan destek talep etmişlerdir. Dış desteği arkasında aldıktan sonra, 1958 yılında istikrar tedbirleri yayınlayarak var olan ekonomik sorunlara çözüm arayışına girişilmiştir.

İstikrar tedbirleri çerçevesinde; TL %68,9 oranında devalüe edilmiş, ithalata yeniden serbesti getirilmiş (ithalat üçer aylık dilimlere bağlanmış, ara ve yatırım malları ithalatına öncelik verilmiştir), para arzı ve bütçe harcamaları kısıtlanmış, KİT üretim ve hizmetlerinin fiyatları yükseltilmiştir. İstikrar tedbirlerinin uygulanmasıyla dış ekonomik ilişkilerdeki tıkanıklık giderilmiştir. Dış kredilerin açılması ve ithalatın artması sonucu ekonomi yeniden canlanmıştır. 1959'dan itibaren ihracat artmaya başlamış ve dış ticaret hacmi yeniden genişlemiştir. Aynı yıl Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) başvurmuş, bu başvurunun kabulü üzerine 27 Eylül 1959'da Toplulukla görüşmeler başlamıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, dış ödeme güçlükleri ve işsizlikle beliren ekonomik bunalım dönem sonunda ciddi bir siyasal bunalıma dönüşmüştür (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu 2012: 261-262).

Bülent Tanör, 27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesinde ekonomik ya da sosyal nedenlerden değil, daha çok siyasal nedenlerden kaynaklı olduğunu düşünmektedir. “DP'nin baskıcı bir rejim kurma girişimleri ve buna karşı giderek güçlenen muhalefet ve gençlik hareketi. Din sömürücülüğü ve Atatürk Devrimi ilkelerinden verilen ödünler de bir gerginlik unsuruydu. Menderes hükümetinin muhalefet liderlerinin yurt gezilerini engellemede ordudan yararlanması ve 28 Nisan öğrenci hareketi üzerine sıkıyönetim ilan etmesi ise, silahlı güçleri politik arenaya iyice itmişti.”(2014:275). 28 Nisan öğrenci hareketi, darbe ortamına zemin hazırlayan ve gerginliğin had safhaya çıkaran en önemli olay olmuştur.

28 Nisan 1960 sabahı İstanbul Üniversitesi'nde başlayan olaylar bütün Türkiye'de askerî darbeye yol açacak sürecin kaldırım taşları olmuştur. Hadiselerin yatışmaması üzerine 1 Mayıs'ta sıkıyönetim tarafından sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve sıkıyönetim emirlerini dinlemeyenlere silahla karşılık verileceği yönünde bir tebliğ yayınlanmıştır. Ancak, şiddet tedbirlerine başvurulması ve baskılar olayları durdurmadı, aksine daha da alevlenmesine neden olmuştur (Dikici 2014:25).

Yukarıda sıraladığımız birçok farklı nedenden ötürü, DP'nin iktidarına son verme girişimi, bazı kesimler tarafından haklı görülmüştür. Orta rütbeli bir grup genç subay Türk Silahlı Kuvvetleri adına 27 Mayıs 1960 sabahı ülke yönetimine el koymuştur.

Ülkedeki huzursuzluk ortamından rahatsız olan halk darbeyi ilk başta büyük bir coşkuyla karşılarken, daha sonraları halk ve bazı parti mensupları arasında darbeden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Aydemir, kitabında şu sözlere yer vererek darbenin başka bir yüzünü göstermiştir: “Eğer İsmet Paşa bu kadar sert, insafsız ve muhalefet bu kadar kırıncı olmasaydı, iktidar öylesine kendisini kaybetmezdi. İhtilal de olmazdı. Yani aslında ihtilali besleyen, İsmet Paşa ve muhalefettir!..” (1999: 306). Bir yandan iktidar partisinin antidemokratik uygulamaları eleştirilmiş diğer bir yandan iktidarın yaptırımlarının sebebi olarak muhalefet suçlanmıştır.

27 Mayıs ile birlikte Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) 1 sayılı kararıyla TBMM feshedilirken; TBMM'nin bütün hak ve yetkileri MBK'ne verildi. 27 sayılı tebliğ ile Cemal Gürsel'in Başbakanlığı'nda 3 asker ve 14 sivilden oluşan MBK Hükümeti kurulmuştur. DP kapatılmış, Anayasayı ihlalle suçlanan DP, aynı isimle açılmayacaktı. DP kapatıldığında, partinin 4 milyondan fazla üyesi bulunmaktaydı. Bu üyeleri kendi partilerine çekmek için merkez sağda iki parti kurulmuştur (Çavuşoğlu 2009:166). Bu partilerden biri Adalet Partisi diğeri ise Yeni Türkiye Partisi olmuştur.

7 Aralık 1960'ta MBK'nde kabul edilen yasaya göre Kurucu Meclis iki bölümden oluşmuştur. MBK ve Temsilciler Meclisi (TM) . Buradaki Temsilciler Meclisi, genel oya dayalı seçimle gelen bir organ değildir. Altmış yedi ilde siyasi partilerin (DP dışında) ve çeşitli meslek kesimlerinin (barolar, basın, emekli subaylar, esnaf kuruluşları, gençlik, işçi sendikaları, sanayi ve ticaret odaları, öğretmen kuruluşları, üniversite ve yargı organları) temsilcileri aşamalı ve piramitsel yollardan seçilmiştir. Bu üyelere ayrıca devlet başkanı ve askeri komite kontenjanından girenler ile bakanlar kurulu üyelerini eklemek gerekir (Özdemir 1989: 202-203).

Milli Birlik Komitesi, bir grup akademisyeni bir komisyon oluşturarak yeni bir anayasa hazırlamaya davet etmiştir. Komisyon, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında kurulmuştur. Entelektüelleri kapsamak için alınan bu karar, 27 Mayıs hareketinin niteliğini tamamen değiştirmiş ve onu sıradan bir hükümet darbesinden kurumsal bir devrime dönüştürmüştür (Ahmad 2002:153).

Anayasa Komisyonu tarafından bir metin hazırlanmış ve TM sunulmuştur. Anayasa tasarısı TM’nde tartışılmış ve MBK’nde görüşülmüştür. 27 Mayıs 1961’de yapılan Kurucu Meclis birleşik toplantısında 260 kabul ve 2 çekimser oyla tasarının son metni kabul edilmiş ve 9 Temmuz 1961 günü halk oylamasına sunulmuştur. Katılma oranı %80’in üzerinde olmuştur. Geçerli oyların %61.5’i “evet”, %38.5 “hayır” yönünde çıkmıştır (Gözler 2007:42-43).

1924 Anayasası’nın millet egemenliğini tek başına temsil eden üstün yetkili meclis anlayışına karşılık, 1961 Anayasası, egemenliğin kullanılışı bakımından hayli farklı bir formül benimsemiştir. Egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milleti’nin olduğu yolundaki ifade korunmakla birlikte, milletin egemenliğini “Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle” kullanacağı belirtilmiştir (m.4). Böylece TBMM, egemenliğin kullanımında tek yetkili organ olmaktan çıkarılmıştır, egemenliğin kullanılmasını anayasada belirtilen diğer devlet organları ile paylaşır olmuştur. Bütün bu organlar, millet egemenliğini ancak anayasanın koyduğu esaslara göre kullanabileceklerdir (Özbudun 2003:24).

“En özgürlükçü anayasa”nın 1961 Anayasası olduğu genel bir kabuldür. 1961 Anayasası ile bireysel özgürlükler ön plana çıkarılmış, anayasa maddelerinde bireyin haklarının devlet karşısında dahi korunması gerektiğinin önceliğine, yer verilmiştir. Aynı zamanda bireyin özgürlüğünün korunup, geliştirilmesi için devletin üstüne düşen görevlerden bahsedilmiştir. Temel hak ve ödevlerin yer aldığı anayasa maddeleri şu şekildedir: (Resmî Gazete, 31.05 1961- 10816.)

Madde 10- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

İkinci fıkrasında, devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak suretle sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

Bireyin özgürlüklerinin devlet tarafından korunmasının yanı sıra özgürlüklerin geliştirilmesi söz konusudur. Bireye tanınan hak ve hürriyetlerin devletin tarafından karşılanması ve korunması bizlere sosyal devlet anlayışını ile bağ kurmamızı sağlamaktadır. Ve birey huzurunun, sosyal adalet ve hukuk devleti

ilkelerine ters düşecek ve sınırlayacak her türlü engeli ortadan kaldırmak devletin görevidir. 1961 Anayasasının bireye sağladıkları genel anlamda, özgürlük(seçim özgürlüğü) ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi fikridir.

1961 Anayasası, anayasayı TBMM dahil bütün organ ve kuruluşların üstüne çıkarmış, “üstün ve bağlayıcı” ilan etmiştir. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.(mad. 8/2) yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Bu 1961 Anayasasının en önemli yeniliğidir (Tanör 1994:20-21). 1924 Anayasasında kanunlar anayasaya aykırı olamaz, maddesinin dışında anayasanın üstünlüğü 1921 ve 1924 Anayasalarında yer almamıştır.

1961 Anayasası ile yürütme organına zayıf bir statü verilmiştir. Yürütme organına tanınan bu zayıf statü sonucu idari mekanizma işlemez duruma gelmiştir. Kuvvetler arasında bozulan denge 1971 ve 1973 de yapılan değişiklikler ile de düzeltilememiştir (Kuzu 1992:217). 1961 seçimlerinden sonra, birçok zorunlu ve gönülsüz koalisyon hükümetleri kurulmuştur.

Anayasanın temel amacı, demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak olarak belirtilmiştir. Bu anayasa, klasik hak ve özgürlükler, sosyal ve siyasi haklar bakımından bazı Avrupa anayasalarından daha kapsamlı olup, meclisin takdir alanını hak ve özgürlükler aleyhine kullanması olanağını daraltmıştır (Kardaş 2010:243-244). Hukuk devleti ilkesi 1961 Anayasasının temel ilkelerinden biri konumuna gelmiştir. Bu ilkenin özü yönetilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet düzenidir ve bu durum hak ve özgürlükler açısından büyük önem taşımaktadır (Yapıcı 2002:49).

Anayasa da dikkat çeken en önemli husus, yürütme organının arka planda tutulmuş olması ve gücünün kısıtlanmış olmasıdır. Hatta anayasa maddelerinde yasama ve yargı için yetki kelimesi kullanılırken, yürütme için görev kelimesi kullanılmıştır. Burhan Kuzu, “ Kanaatimizce, 1961 Anayasası hazırlanırken Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Tasarısında yer alan gerekçeler dikkate alınsa idi, yürütme organı belki de bu kadar güçsüz ve çelimsiz durma düşmezdi.” Demektedir (Kuzu 2013: 26). SBF tasarısında şu satırları görüyoruz: Bilindiği gibi, kuvvetli bir icra organı bizde gelenektir. Bu gelenek demokratik gelişmeden beri de devam

etmiştir. Böyle bir geleneğin Türkiye’de yerleşmesi tesadüfi değil, bünyevi zaruretlere mahsulüdür ve bunun devamında büyük milli menfaat vardır (Kuzu 2013: 26). Başkanlık Sisteminin en çok tartışıldığı konularından biri de istikrarsız yönetimlerdir. 1961 Anayasasında yürütme organının gücünün kısıtlanmış olması, istikrarsız yönetimlerle ülkeyi karşı karşıya getirmiştir.

1961 Anayasası ile ilk kez MGK gibi yarı-askeri bir kurulu anayasal organ haline getirmiş, yürütme erkine ortak etmiştir; ilk kez askeri mahkemeleri ve Askeri Yargıtay’ı anayasal organ haline getirerek asker kişiler açısından tabii hakim ilkesine aykırı olarak askeri yargıya geniş bir görev alanı belirlemiş, sivilleri bazı önemli suçları nedeniyle askeri yargının görev alanına sokmuştur (Kardaş 2010: 244).

Aynı zamanda bu dönemde dikkat çeken bir diğer konu, 1961’de Ordu Yardımlaşma Kurumu’nun (OYAK) kurulmuş olmasıdır. Askeriyenin iş ve sanayi alanına doğrudan girmesini sağlamıştır. Yeni yasa, Silahlı Kuvvetlerdeki subayların maaşlarından daha sonra geri ödenmek üzere yüzde 10 oranında fona katkıda bulunulmasını öngörüyordu. Yaklaşık 80 bin subayın katılımıyla OYAK, önemli bir sermaye birikimi sağlamayı başarmış ve ekonominin en karlı bazı alanlarına yatırım yapmıştır (Ahmad 2002: 157). OYAK yatırımları ile ekonominin niteliği değiştirilmeye çalışılırken, özellikle Ordu Pazarları, tüketim toplumunun değerlerinin halk arasında yaygınlaştırılmasına katkı yapmıştır (Köse 2008:89).

Anayasayı hazırlayan, TM ve MBK, hak ve özgürlükler bağlamında getirdiği geniş imkanları kurumsal güvencelerle de desteklemeyi ihmal etmemiştir. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından ve üniversiteler gibi yükseköğretim kurumlarından başlayarak girişilen özerkleştirme çalışmaları, düşünce özgürlüğü alanının da, o güne dek gelen bastırıcı tutumları aşarak gelişebilme imkanına kavuşmuştur (Ayan 2007:20).

1.2.3. 1960 Darbesinden Sonra Kurulan Ortak Hükümetler

Darbe sonrasında idarenin sivil yönetime devredilmesi, 15 Ekim seçimlerinden sonra gerçekleşmiştir. Seçim sonuçlarına göre, hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu sağlayamamıştır. Birden çok partinin işbirliği ile koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümeti kurma yetkisi İsmet İnönü’ye

verilmiştir. En çok oyu almış olan iki parti Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Adalet Partisi (AP) ortak hükümeti, İnönü başlığında kurulmuştur.

TBMM'ye dayanan, ondan kuvvet alan ve Meclise karşı sorumlu bulunan hükümet, normal demokratik rejimin bütün icapları ile işler halde bulunmasını başlıca vazife bilecektir. Hükümetin kurulması ile fevkalade tedbirleri lüzumsuz kılacak bir huzur devri başlayacak ve Anayasanın hükümlerine uygun şekilde işleyen tarafsız bir idarenin nimetlerinden bütün vatandaşlarımız fark gözetilmeden faydalanacaklardır (Neziroğlu, Yılmaz 2015:4).

CHP dört yıl öncesine oranla daha az oy almıştır. AP, eski DP'nin oylarının hepsine ulaşamamıştır. AP gibi DP'lilere kapılarını açan Yeni Türkiye Partisi (YTP) de önemli bir oy alarak, bir yandan AP oylarını bölerken, diğer yandan AP gibi eski DP'nin devamı olduğunu iddia edecek ve politikasını bu merkezde yürütecek kadar, seçimde başarılı olmuştur. DP'nin bir kısım oyu da Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ne gitmiştir (Şimşek ? :2959).

1950, 1954 ve 1957 yıllarındaki genel seçimlerde uygulanan geniş bölgeli çoğunluk sisteminin istikrar ilkesini gerçekleştirmesi ancak, temsil (adalet) ilkesi açısından olumsuz sonuçlar vermesi, bu sisteme bir tepki olarak 1961 Anayasası ile temsilde adaleti öne çıkaran nispi temsil sistemine geçilmesini gerektirmiştir (Ünlükaplan 2003: 51). Nispi temsil esasına dayalı çevre barajlı d'Hont sisteminin uygulandığı 1961 seçimlerinde aşkın/eksik temsil oranları çok düşük olmuş ve partilerin aldıkları oy oranları ile çıkardıkları milletvekili sayısı arasındaki fark azalmıştır. Mecliste farklı partilerin temsili sağlanmakla beraber tek parti hükümeti kurulamamıştır. Türkiye 1961 seçimleriyle birlikte koalisyon hükümetleriyle tanışmıştır (Yüce 9).

Bu sisteme göre, bir seçim çevresinde geçerli oyların toplamı o seçim çevresinden çıkacak olan milletvekili sayısına bölünerek o seçim çevresindeki seçim sayısı bulunacak ve bu sayı baraj kabul edilerek, bu sayının altında oy alan partiler ya da adayla o seçim çevresindeki milletvekili paylaşımına katılmayacaklardır. Bir seçim çevresinde barajı aşan partiler ya da adaylar arasında, o seçim çevresinde çıkarılacak olan milletvekilleri, d'Hondt sistemine göre paylaşılacaktır (Yüzbaşıoğlu 1996:115).

1961 yılında hiçbir parti tek başına iktidar olacak oyu alamadığı için bir hükümet buhranı ortaya çıkmıştır. Bu buhranın yeni darbelere yol açmaması ve memlekette idamlar sonrası oluşan gerginliğin azalması için CHP-AP arasında zorunlu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur (Yalansız 2012:2587).

Adalet Partisi'ne kısaca değinecek olursak; 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala'nın önderliğinde kurulmuştur. Parti programının içeriğine bakıldığında, DP'nin oy tabanına sahip olmak isteyen diğer partiler (Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) gibi olduğu düşünülmüştür.

Devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan AP, bu yönü ile DP'nin ekonomik misyonunu devralmış görünmektedir. Oldukça geniş tabanlı bir kitleyi kucaklayan AP'nin kısa süre içinde örgütlenebilmesi ancak DP'nin bölgesel örgüt teşkilatlarını devralmasıyla sağlanabilmiştir (Bulut 2009b: 80). Aynı zamanda anayasa oylaması sırasında “hayır'da hayır vardır.” sloganı arkasında Anayasa'ya karşı propaganda yürütmüşlerdir (Şimşek ? :2958).

CHP ve AP koalisyonu gönülsüz bir birleşme olmuş ve kısa sürede bozulmuştur. Bazılarına göre; Silahlı Kuvvetler Birliği'nden gelen sürekli tehdit ve tahrikler nedeniyle olabildiğince uzun (yaklaşık altı ay) sürmüştür (Ahmad 2002: 164). Bazı yazarlara göre ise bu ortaklığın erken bitmesinin nedeni; eski Demokratların bağışlanma tarihi hakkındaki tartışmalara ve bunlara ek olarak iki parti arasındaki temel toplumsal-ekonomik uzlaşmazlıklar, ortaklığın bozulmasına yol açmıştır (Kongar 2011: 163).

İkinci koalisyon hükümeti, 25 Haziran 1962 tarihinde CHP, Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Bağımsızlar tarafından kurulmuştur. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı ve işçi hakları bu hükümet zamanında kabul edilmiştir. Partilerin genel yaklaşımları arasında büyük farklılıklar olduğu için ortak hükümet bir süre sonra etkinliğini yitirmiştir (Kongar 2011:163).

Üçüncü koalisyon hükümeti, 25 Aralık 1963- 13 Şubat 1965 tarihinde CHP ve Bağımsızlar tarafından kurulmuş ve YTP tarafından desteklenmiştir. Bu sırada Yunanistan'la savaş tehdidinde yol açan Kıbrıs krizi patlak vermiştir. Meclis'te artık çoğunluğu temsil etmeyen İnönü, 3 Ocak 1963'te güvenoyu almıştır. Bu oylamada muhalefet partilerin bazı üyeleri kriz nedeniyle hükümeti desteklemiştir (Ahmad

2002:164-165). Kıbrıs konusundaki ciddi uluslararası bunalımın ağırlaşması sebebiyle koalisyon o yıl yerinde kalmıştı, ama bunalım geçince, AP koalisyonu devirmek için hemen harekete geçmiştir. İnönü bütçesini parlamentoda kabul ettiremeyince 13 Şubat 1965'te istifa etmiştir. Bundan sonra ülkeyi Ekim'de yapılan parlamento seçimlerine kadar, eski diplomat ve bağımsız milletvekili Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki geçici bir kabine yönetmiştir (Zürcher 2000:164).

Adalet Partisinin yeni başkanı Süleyman Demirel, parti içinde modern dünyaya uygun, karmaşık bir ekonominin işleyişini anlayan bir teknokrat olarak görülmüştür. Ayrıca, büyük bir beceriyle kullandığı mütevazı köylü geçmişi sayesinde, büyük kentlerin gecekondu semtlerinde oturan hırslı kırsal göçmenlere “kendini yetiştirmiş adam”, “içlerinden biri” gibi görünüyordu (Ahmad 2002: 166). Demokrat Parti'nin yarattığı etki, AP'nin oy potansiyelini yükseltmiştir. Halk, kendinden olana ya da kendi gibi görüneneye daha ılımlı bakmış ve AP her kesimden insanı bir araya getirmiştir.

1.2.4. Adalet Partisi'nin İktidarı

10 Ekim 1965 genel seçimlerinde 14 milyona yakın seçmen oy kullanmıştır ve katılım %71.3'tür. AP, oyların %52.87'sini alarak tek başına iktidar olmuştur. CHP oyların %28.75'ini almıştır. Bu seçimlerde ilk defa sosyalist partinin temsilcileri olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) milletvekili çıkararak meclise girmiştir (tr.wikipedia.org).

Milletvekillerinin dağılımında seçim sisteminin de rolü olmuştur. 1965 seçimlerinden önce seçim yasasında yapılan değişikliklere göre, bir seçim çevresinde değerlendirilmeyen fazla artık oyların ülke düzeyinde birleştirilerek kalan sandalyelerin partileri arasında dağıtılması öngörülmüştür (milli bakiye sistemi). Sistemin 1965 seçimleri açısından en önemli sonucu, sosyalistlerin parlamentoda ilk kez grup (TİP) kurmalarıdır. (Özdemir 1989: 216).

Türkiye'de en fazla oy alarak tek başına iktidar olmuş hükümetler genellikle darbelerden sonraya rastgelen seçimlerde olmuştur. 1965, 1974, 1983 ve 2002 tarihlerinde tek başına iktidara gelen hükümetler hep bir darbeyle hesaplaşma umuduyla toplumun yöneldiği kesimler olmuştur (Ete 2012:6). Adalet Partisi de, 1960 darbesinin yarattığı huzursuz bir ortamın ve zorunlu koalisyonların sonucunda,

iktidara gelmiştir. Halk, istikrarsız koalisyon hükümetlerinden yorulmuş ve 1965 seçimlerinde bunu sandığa yansıtmıştır.

AP sanayiciler, küçük tüccar ve esnaf, köylüler ve büyük toprak sahipleri, dinci gericiler ve Batı'cı liberallerin bir koalisyonundan oluşmuştur (Zürcher 2000:365). İktisadi büyüme, iş çevrelerinin yanı sıra pazara açılmış köylülüğü ve küçük burjuvaziye de kapsayan geniş bir sağ koalisyonun durumuna imkan vererek, AP'nin popülist retoriğini sürdürbilmesini sağlamıştır. Parti liderleri kapitalizmin gereklerine uyup burjuvaziye ayrıcalık tanıyan politikaları sürdürürken, devletçilik aleyhtarı ve anti-elitist söylemlerinin devam ettirmiştir. Bu başarı ancak 1970'lerde iktisadi büyüme hızının yavaşlamasından sonra azalmaya başlamıştır (Keyder 2014:244).

Demokrat Parti programının yeni bir versiyonunu devam ettiren AP, 1965 yılında hükümeti kurmuştur. Bu noktada, CHP'nin 1950'dekine benzer bir yenilgiyi tekrar yaşayacağından korkan partinin daha genç politikacı kuşağı, partinin imajını özellikle rakibinin kırsal kesimdeki taraftarlarının vurguladıkları 'seçkinci' özelliklerinden arındırmak suretiyle yenilemeye çalışmıştır. Böylece partinin köylü desteğinin artacağı ümit edilmiştir (Mardin 1991:258). 1965 seçimlerinden önce CHP, oy potansiyelini arttırmak ve AP' ne oy verenleri kendi taraflarına çekebilmek için yeni bir söylem ortaya atmıştır: "Ortanın solu".

CHP'de yeni politik çizgi konusunda bir ortak tavır olmamasına karşın parti lideri bu yeni çizgiyi tanımış ve desteklemiştir. İsmet İnönü; ortanın solu politikasının partinin düşüncesi olduğunu, "CHP bünyesi itibarıyla devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştır." diye isimlendirerek kamuoyuna açıklamıştır (Bozkır 2005:232). Seçim sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi, bu kimlik tanımından ne seçmenler hoşlanmış, ne de parti örgütünün kendisi bunun gerçekte ne demek olduğunu anlayabilmiştir. Dolayısıyla da parti üyeleri "ortanın solu" hareketinin komünizmden başka bir şey olmadığını söyleyen karşı propagandayla mücadelede yetersiz kalmıştır (Ayata 1995: 82).

Zürcher, Demirel'in seçimlerdeki başarısını ve farklı kesimlere mensup oy verenleri bir arada tutmasını sık sık başvurduğu iki taktiği bağlamıştır. Özellikle de seçimler sırasında partinin İslami niteliğinin ve geleneksel değerlerden yana

olduğunun altını çizmiş ve sürekli bir komünizm aleyhtarı propaganda ve sol hareketi hırpalama kampanyası sürdürmüştür (2000: 366).

Demirel'e göre ise bu başarının nedeni bir kütle partisi olmaktan geçiyordu. Adalet Partisi Avrupa'nın en iyi teşkilatlanmış, en güçlü, halka en iyi kenetlenmiş partilerinden biriydi. Avrupa'nın, yalnız buranın değil. Yani tam bir kütle partisiydi, her çeşit insanın bulunduğu bir kütle partisiydi ve Türkiye'nin bütün her tarafını kucaklayan bir partiydi, içerisinde kimseyi incitecek bir şey yoktu; vatandaşlık kavramı çok iyi yerleşmiş, herkes birbirini kardeşi sayan bir şeyin içerisindeydi; doğulusu, batılısı, vesairesi hepsi bir ocağın içindeydi (Süleyman Demirel'in Dinlenme Tutanağı 2012: 15).

Tevfik Çavdar'ın tespitlerine göre, toplumun bütün kesimlerinde ancak filmlerde görülebilen tüketim düzeyine erişme umutları uyanmış, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi eskiden lüks sayılan dayanaklı tüketim malları ailelerin sıradan-normal eşyaları haline gelmiştir. Karayolları ve enerji alt yapısının o günkü şartlarda yeterliliği, üstelik enerji maliyetinin çok düşük olması, otomotiv sanayisini özendirmekte ve iç pazarı canlı tutmaktaydı. Yabancı lisans, teknoloji ve sermaye ile de işletilse, yinede montaj hattı olmaktan öte özellik taşımasa bile, sanayideki birikim küçümsenmeyecek düzeydedir. Batıda firma içinde oluşan işbölümü ile Türkiye'de ucuz maliyet ve yüksek kazanç arzusu ile firma dışına kaymış, bu yoldan küçük atölye sahiplerine iş imkanı çıkmıştır (Akt: Özdemir 2002:34).

1967'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'deki işçiler daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için verdikleri mücadelede daha da militanlaşmıştır. İşverenler direnmiş ve iki taraf arasındaki mücadele, grevler ve lokavtlarla şiddetlenmiştir. 1960'larda yaşanan olaylar, özellikle İşçi Partisi'nin yaptığı propaganda işçileri de siyasallaştırmıştır. Sonuç olarak 1967'de bir grup sendikacı hükümet yanlısı konfederasyondan, Türk-İş'ten ayrılmış ve radikal DİSK Konfederasyonu'nu kurmuştur. Türk-İş Amerikan modeline göre kurulmuş, ekonomik taleplerle yoğunlaşmış ve kendi içinde siyasal eğilimlerin gelişmesini önlemiştir. Avrupa örneğini izleyen DİSK ise ekonomik taleplerin ancak siyasal eylemle

kazanılabileceğini öne sürmüş ve bu nedenle TİP'İ desteklemiştir (Ahmad 2002:170-171).

1968 yılında ise, tüm dünyayı etkisi altına alan öğrenci hareketleri Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Üniversite öğrencileri, yetersiz eğitim olanakları, mezuniyet sonrası işsizlik tehlikesi ve Batı Avrupa'daki benzer olaylar sonunda dersleri boykot etmiş ve kimi kez de binaları işgale başlamışlardır. 1968 yılının sonuna doğru, bu eylemler siyasi nitelik kazanmıştır. Amerikan emperyalizmine ve o günkü iktidara karşı gösteriler başlamıştır (Kongar 2011:167).

Türkiye'deki öğrenci ve işçi hareketleri hararetle bir şekilde devam ederken seçim öncesi iktidar partisi önlem almak zorunda kalmıştır. İktidar partisi, milli bakiye sistemini kaldırmak istemiştir. Buna 1965 seçimlerinde koltuk kazanan küçük partiler karşı çıkmış, ama engel olamamışlardır.

AP, 1969 seçimlerinde oyların yüzde 47'sini almıştı ama iktisadi durum tıkanma nokrasına gelmiştir. 9 Ağustos 1970 tarihinde 1958'den sonraki ilk devalüasyon yapılmış ve doların karşılığı 9 TL yerine 15 TL olmuştur. Ayrıca Demirel ve AP'nin sanayi burjuvazisini tarım burjuvazisine yeğlediği ortaya çıktığı için, AP bir parçalanma yaşamıştır. 40 kadar milletvekili AP'den koparak, Feruh Bozbeyle'nin başkanlığında Demokratik Parti'yi kurmuştur. (18 Aralık 1970) (Akşin 1997: 143).

1969 seçimlerinde, bağımsız 13 milletvekili meclise girmiştir. Bunlardan biri de Türk siyasetinde uzun süre rol oynayacak Necmettin Erbakan olmuştur. Erbakan AP listesinden aday olmak istemiş, Demirel'in vetosuyla karşılaşınca Konya'dan bağımsız aday olmuş ve kazanmıştır. Bundan bir süre önce olaylı bir biçimde Türkiye Odalar Birliği Başkanlığından uzaklaştırılan Erbakan'ın AP listesine alınmaması karşısındaki basın tavrı ise, aşırı sağın AP'ye musallat olmasına engel olduğu şeklinde olmuştur (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu 2012:388).

1970'de olaylar tırmanışa geçmiştir. 15-16 Haziranda DİSK'e yönelik bir yasa tasarısını protesto eden işçiler, İstanbul'da yaptıkları gösterilerle her şeyi durdurmuştur. Öğrenci olayları da "kent gerillası" tipine doğru kaymıştı. Banka soygunları ve Amerikalılara yönelik eylemler yapılmış ve üniversitelerde de büyük olaylar çıkmıştır. Deniz Gezmiş'in Türk Halk Kurtuluşu Ordusu 3 Mart 1971'de 4

ABD’li subayı kaçırmıştır. Güvenlik güçleri ODTÜ’de kaçırılan subayları aramaya kalkışınca üniversite savaşı alanına dönmüştür. İşte bu ortamda Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ve 12 Mart Muhtırası’nı verdiler. Muhtıra durumundan hükümeti ve Meclis’i sorumlu tutuyordu, çünkü Atatürk’ün ve anayasanın öngördüğü reformlar yapılmamıştı (Akşin 1997: 143-144). 1960 darbesinden sonra yine bir ara rejim çağrısı yapılmıştır. Ancak, bu seferki işleyiş bir öncekinden farklı olmuştur. Meclisi kapatmak yerine, var olan hükümetin istifa etmesi istenmiş ve partiler üstü bir hükümet kurulmasına karar verilmiştir.

1.2.5. 12 Mart 1971 Muhtırası

Türkiye, hem iç meseleleri hem de dış dünyadaki sorunların etkisiyle 60’lı yılların sonlarına doğru birçok olaya şahitlik etmiştir. Ekonominin kötüye gidişi, işçilerin hak arayışları ve dünyada hızla yayılan öğrenci hareketlerinin Türkiye’deki yansımaları vs. ülke içindeki gerilimleri arttırmıştır. Türkiye, 1961 Anayasasının yarattığı kurumların ve askeri kesime verdiği yetkilerin sonucunda, yeni bir dönemin içine sürüklenmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan hoşnut olmayan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) cumhurbaşkanına bir muhtıra vererek hükümetin istifasını istemiştir. Tırmanışa geçen ve huzursuzluğu yol açan olayların sorumlusu, hükümet ve hükümetin uyguladığı politikalar olarak görülmüştür. 1960 darbesinden farklı bir nitelikte olan 1971 Muhtırası yeni bir ara rejim dönemi yaşanmasına sebep olmuştur.

12 Mart 1971’de ordunun üst kademesi siyasete tekrar müdahale etmeye karar vermiştir. Meclis’in Atatürk ilkeleri doğrultusunda güvenilir, güçlü ve sorun çözebilecek bir hükümet kurması gerektiğini, bunun derhal yapılmaması durumunda ordunun iktidara el koyacağını belirtmişlerdir. Demirel hükümeti istifa etmiş ve ordunun isteğiyle, Nihat Erim tarafından bir “partiler üstü hükümet” kurulmuştur (Heper 2008: 220).

Ülkeyi muhtıraya götüren birçok farklı neden olmakla birlikte, Abdulvahap Akıncı en önemlisinin, 1961 Anayasasının getirdiği yeni sistemin kurumsallaşamaması olduğunu düşünmektedir. Bu yeni sistem daha önceki, döneme göre daha liberal içerikliydi; birey hak ve özgürlüklerine önem veren bir sistem durumundaydı. Daha da önemlisi, milli egemenliği TBMM’nin diğer kurumlar ile birlikte kullanılmasını öngörmekteydi. Bu durumla yürütmenin hareket alanını

daraltmayı amaçlamaktaydı (2014:66). Çalışmamızın, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 1961 Anayasası başlığında da değinildiği gibi, 1960 darbesine giden süreçte yürütme gücünün kısıtlanması anayasanın en göze çarpan özelliklerinden biri olmuştur. DP döneminde, yürütmenin yetki genişliğinden kaynaklanan sorunların tekrar yaşanmaması için, 1961 Anayasasında yürütmenin gücü sınırlandırılmıştır ve yetkileri diğer kurumlarla paylaştırılmıştır. Bu durumdan rahatsızlık duyan Süleyman Demirel, AP'nin iktidar olduğu dönemde anayasanın değiştirilmesi konusunu sıklıkla dile getirmiştir.

Muhtıradan sonra kurulan hükümetin yaptırımlarını özetlediğimizde; 1971 muhtırasından sonra, birçok ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, pek çok kişi tutuklanmış, TİP ve MNP kapatılmış, basın özgürlüğü kısıtlanmış ve bazı gazeteler kapatılmıştır (Demir, Üzümcü 2002:160). Meslek odaları, işçi sendikaları ve öğrenci derneklerinin kapatılması. Dahası, toplu sözleşme ve grev düzeninin askıya alınması ile sanayideki büyüme hızının gerisinde olmakla birlikte, 1960'tan beri artan gerçek ücretler ilk olarak 1971-1974 arasında düşürülmüştür (Özdemir 1989:230). 12 Mart muhtırası ile birlikte ilerleyen yıllarda 1961 Anayasası üç defa değiştirilmiştir. Bunların ikisi 1971 yılında diğeri ise 1973 yılında gerçekleşmiştir. Muhtırayla birlikte anayasanın değiştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu değişikliklerin en önemlileri şunlardır: (Özdemir 1989:232)

1. Temel hakların kullanılmasına yeni sınırlamalar getirilmiş, bu amaçla genel bir yasak eklenmiştir.
2. Gözaltında tutma süresi önce 7 sonra 15 güne çıkarılmıştır.
3. Memurların sendikalara üye olmaları yasaklanmıştır.
4. Hükümete kanun gücünde kararname çıkartma yetkisi tanınmıştır.
5. TRT'in özerkliği kaldırılmıştır.
6. Üye seçiminde hükümetin etkin olduğu Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması öngörülmüştür.

Ferit Melen hükümeti, zamanında en önemli mesele yeni cumhurbaşkanının seçimi olmuştur. Görev süresi dolacak olan Cevdet Sunay'ın yerine geçecek yeni cumhurbaşkanının seçimi meclisi ve silahlı kuvvetleri karşı karşıya getirmiştir. Yeni cumhurbaşkanının seçimi için Bülent Ecevit: "Asker dayatmasıyla bir

cumhurbaşkanı seçimine Sayın Demirel de bende karşı çıktık. En azında demokrasiye geçiş sürecini geciktirebileceği veya yozlaştırabileceği kaygısını taşıyorduk. Askeri rejimin uzayabileceği veya uzadığı izlenimi vereceği kaygısını taşıyorduk.” Demirel (12 Eylül Belgeseli 1998).

Demirel ise, 1971 muhtırasının nedeninin cumhurbaşkanının seçimi olduğunu düşünmektedir. 1971 muhtırası niye oldu? sorusuna Süleyman Demirel “Solcular yaptı çünkü Faruk Gürler’i cumhurbaşkanı seçmek istiyorlardı.” dedi. Türkiye’de cumhurbaşkanlığı seçimi her zaman bu ülkenin meselesi olmuştur. 27 Nisan süreci, 1960’dan başlayarak 1971 muhtırası, 1980 darbesi vs. benzer bir senaryonun farklı şekilde, roller değişerek oynandığı bir dönemdir (Baş 2012:12). Cumhurbaşkanı, bu zamana kadar asker kökenli kişilerden seçilmekteydi ya da kim olacağına önceden karar verilir sadece mecliste oylanıyormuş gibi gösterilmiştir. 1973 yılında Sunay’ın yerine geçecek olan yeni cumhurbaşkanının seçiminde işler pekte istenildiği gibi gitmemiştir. Asker kökenli olan Faruk Gürler’in yeni cumhurbaşkanı seçileceği düşünülürken, Demirel ve Ecevit birlikte hareket ederek 6 Nisan 1973’te Fahri Korutürk’ün cumhurbaşkanı olmasını sağlamışlardır. Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerinin doğrudan denetimi sona erdirilmiştir.

Korutürk, cumhurbaşkanı seçilince, Başbakan Melen görevinden ayrılmıştır. Çünkü, Orgeneral Gürler adına, cumhurbaşkanlığı seçimine çok karışmıştır. Melen kabinesi dağıldıktan sonra cumhurbaşkanı, Naim Talu’yu hükümeti kurmakla görevlendirmiştir (Kongar 2011: 179).

Naim Talu hükümeti, AP, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Bağımsızlardan oluşan bir koalisyon hükümetiydi. Talu, 20 Nisan 1973 tarihinde Meclis’te yeni hükümetin programını şöyle anlatmıştır: Hükümetimizin programında, 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerine kadar geçecek kısa sürede, yeniden, uzun vadeli hedef ve tedbirlere yer vermesi elbette ki beklenemez. Bununla beraber, güveninize mazhar olduğumuz takdirde, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde, vatandaşın güven duygusunu güçlendirmeye ve 1973 yılı programında öngörülen yatırımları zamanında ve program uyarınca gerçekleştirmeye gayret edeceğiz. Özellikle Üçüncü Beş Yıllık Plan hedeflerine ulaşmak bakımından önem taşıyan ve öngörülen ekonomik yapıyı sağlamada hayati ehemmiyetli büyük projelerin bu yıla

düşen dilimlerini gerçekleştirmeye özel bir dikkat göstereceğiz. Hükümetimizin başlıca amacı, milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek ve ekonomik sosyal kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirleri işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak olacaktır (Akt: Neziroğlu, Yılmaz 2015:417).

1.2.6. 1973 ve 1977 Seçimleri

1973 genel seçimlerinin sonuçları oldukça şaşırtıcı olmuştur. AP'nin büyük bir başarıyla seçimden galip çıkması beklenirken, oylarının diğer sağ partilere kaymasından dolayı son seçimlerdeki oylarında düşüş yaşanmıştır. CHP ise tahminlerin aksine seçimin birinci partisi olarak oy yüzdesini yükseltmiştir. Seçime katılan yedi siyasal parti olmuştur. Bu partilerden hiçbiri salt çoğunluğu sağlayamamış ve koalisyon hükümetlerinin önü açılmıştır.

14 Ekim 1973 genel seçiminde 11 milyondan fazla seçmen oy kullanmıştır. Seçim sonuçları şu şekildedir: (www.ysk.gov.tr)

- CHP: %33.3 (185 Milletvekili (MV))
- AP : %29.8 (149 MV)
- Demokratik Parti: %11.9 (45 MV)
- Milli Selamet Partisi (MSP): %11.8 (48 MV)
- CGP: %5.3 (13 MV)
- Milliyetçi Hareket Partisi(MHP): %3.4 (3 MV)
- Bağımsızlar (BĞMZ): %2.8 (6 MV)
- Türkiye Birlik Partisi (TBP): %2.8 (6 MV)

Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini Ecevit'e vermişti. Ecevit'in ortaklık kuracağı partinin AP olduğu düşünülmüş, ama farklı iki uç noktanın koalisyonu söz konusu olmuştur. Bu dönemi değerlendirenlerin sıklıkla kullandığı ifade “düşman kardeşlerin koalisyonu” olmuştur.

26 Ocak 1974 günü CHP ile MSP, Ecevit başkanlığında koalisyon hükümetini kurmuşlardır. Bu koalisyon ülkenin siyaset anlayışında yeni ve önemli bir dönüm noktası olmuştur. Özdemir'e göre; İslami düşünceyi savunan parti

böylece meşrutiyet kazanmıştır. Devleti kuran ve laikliği titizlikle yerleştiren CHP'nin günün birinde MSP gibi İslam'ı ön planda tutan bir akım ile iktidar ortaklığı yapması daha önce düşünülemezdi bile (1989:238).

“*Tarihi yanlış* da denilen koalisyona MSP'ye oy veren seçmenlerin çoğu karşıdır. CHP ise tabanına, bu durumu laiklik dışı eğilimleri, denetim altında tutmanın ve zamanla sosyal demokrat bir politikanın potasında eritebilmenin yollarından biri olarak açıklamaya çalışmıştır. CHP'nin MSP gibi sağ bir partiyle iktidara gelmiş olmasından rahatsız olan muhalefetin koalisyonu yıkmak için var gücüyle çalışmasına neden olmuştur.”(İlman, Dönmez 2015:167).

Yeni kurulan hükümeti çözmesi gereken toplumsal ve ekonomik sorunlar, 12 Mart'ın yarattığı hasarlardan oluşmaktaydı. Bu süreç boyunca, geçici hükümetler kurulmuş ve bu hükümetler uzun soluklu olmayı başaramamışlardır. Sorunların bir kısmı şöyledir: 12 Mart'tan sonra tutuklanmış olan solcu ve sağcılar için bir genel bağışlama yasası çıkarılması, ekonomi üzerindeki “enflasyonist” baskılar ile uğraş ve daha adil bir ulusal gelir dağılımı sağlamak için “düzen değişikliğinin” sağlanması olarak özetlenebilir (Kongar 2011:183).

Koalisyon hükümeti iktidarda birkaç ayını ancak doldurmuştu ki Kıbrıs bunalımı patlak vermiştir. Ecevit, bu bunalımın üstünden gelmesi ve Kıbrıs işgali sayesinde bir ulusal kahraman haline gelmiştir. Ecevit, halkın gözünde kazandığı bu yeni ününden erken seçimlerde salt çoğunluk elde etmede yararlanmak istemiş ve bu nedenle 16 Eylül 1974'te istifa etmiştir. Ecevit'in kendilerini sönmüştürme bilincinde olan öteki parti liderleri, erken seçimi önlemek için yeni bir koalisyon hazırlığına girişmişlerdir (Zürcher 2000:380). Ecevit'in istifasından sonra, yeni hükümeti kurmak için Sadi İrmak görevlendirilmiştir. Yeni kurulan hükümet Meclis'ten güvenoyu alamamasına rağmen uzun süre iktidarda kalmıştır.

Adalet Partisi, 1977 seçimlerine hazırlanırken yayınladıkları parti beyannamesinde, muhtıra sonrası kurulan istikrarsız hükümetleri eleştirmiştir. Beyannamede şu sözlere yer verilmiştir: 1973 seçiminin kazananı yoktur. Seçimlerden sonra 100 gün Hükümet kurulamamıştır. 100 gün sonra kurulan CHP-MSP Koalisyonu, ancak 7,5 ay dayanabilmiş, memleketin meselelerinin içinden çıkılmaz hale getirdikten sonra kaçıp gitmiştir. Neticede Hükümet kurulamamış ve

bağımsız Başbakan idaresinde “Partiler dışı Kabine” modeli icat edilmiştir. Parlamento bu modele güvenoyu vermemiştir (Adalet Partisi 1977:6).

CHP'nin iktidarını engellemek isteyen sağ partiler birleşmiştir. AP, MSP, CGP, MHP ve Bağımsızlar arasında kurulan “Milliyetçi Cephe (MC)” hükümeti, Demirel'in başarısı olarak görülmüştür. 12 Mart'ta asker zoruyla görevden ayrılan başbakan, halkın serbestçe yaptığı seçimler sonunda kurulan hükümet ile yeniden başbakanlık koltuğuna oturmuştur (Kongar 2011: 184).

5 Haziran 1977 genel seçiminde 15 milyondan fazla seçmen oy kullanmıştır. Seçim sonuçları şu şekildedir: (www.ysk.gov.tr)

- CHP :%41.4 (213 MV)
- AP :%36.9 (189 MV)
- MSP :%8.6 (24MV)
- MHP: %6.4 (16 MV)
- BĞMZ: %2.5 (4 MV)
- CGP: %1.9 (3 MV)
- Demokratik Parti: %1.8 (1 MV)

1977 seçimlerinin sonuçları, 73 seçimlerinin sonuçlarıyla büyük farklılıklar gösterememiştir. Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti, Meclis'ten güvenoyu alamamıştır. Hükümeti kurma görevi ise ikinci büyük partinin lideri Demirel'e verilmiştir.

AP grubundan 25'e yakın milletvekili MSP ve MHP ile değil CHP ile koalisyon kurulmasını istemiştir. Ancak Demirel MSP ve MHP liderleriyle görüşmüş ve koalisyon kurmada prensip olarak anlaştıklarını belirtmiştir. Ecevit II. MC Hükümeti'nin kurulmasını önlemek için Demirel'e beklenmedik tekliflerde bulunmuştur. Demirel ise bu önerileri kesin bir dille reddetmiştir (İlman, Dönmez 2015:186). 20 Temmuz 1977'de AP, MSP ve MHP koalisyonu, II. Milliyetçi Cephe Hükümeti güvenoyu alarak kurulmuştur.

II. Milliyet Cephesi Hükümeti, ancak beş ay gibi kısa bir süre görevlerini sürdürebilmişlerdir. Ardından, AP'den transfer edilen ve her birine birer bakanlık verilen 11 milletvekili sayesinde Ecevit hükümet i kurabilmiştir. Ocak 1978'den Ekim 1979'a değin süren hükümet büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Ekim 1973'te

patlak veren petrol bunalımı dünyada akaryakıt fiyatlarında önemli yükselmelere yol açmıştır. Fakat art arda gelen hükümetler, seçmen tepkisinden korkarak, bu fiyatları tüketiciye yansıtılmamaya özen göstermişlerdir. Bu uğurda pahalı bir dış borçlanma biçimi olan “dövizle çevrilebilir mevduat” (DÇM) yoluna başvurulmuştur. Sonuç olarak Ecevit döneminde büyük mal darlıkları ve sıkıntılar yaşanmıştır. Yemek yağı ya da tüp gaz bile bulmak bir sorun olmuştur (Akşin 1997: 148-149).

Ekonomik olayların yanı sıra şiddet ve terör olayları da tırmanışa geçmiştir. Ecevit'in programını okuduğu 15 Ocak 1978 günü bile Meclis salonunda büyük bir kavga çıkmış ve oturuma ara verilmiştir. 1978'in ilk 15 gününde siyasal amaçlı 30 öldürme ve 200'ün üzerinde yaralama olayı olmuştur. 11 Temmuz 1978 günü Ankara'da Profesör Bedrettin Cömert, görev yaptığı Hacettepe Üniversitesi'nde sağ terör olaylarını soruşturmak için kurulan bir komitede yer aldığı için öldürülmüştür. Bütün ülkeyi sarsan bir cinayet de Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi'nin 1 Şubat 1979'da öldürülmesi olmuştur. Bir diğer terör eylemleri de Alevilere karşı yapılan saldırılar olmuştur. İlk büyük saldırı 18-19 Nisan günü Malatya'da olmuştur. Bunu 1978 Eylül'ünde Sivas'ta, Ekim'de de Bingöl'de Alevilere karşı saldırılar izlemiştir. Kahramanmaraş'ta meydana gelen katliam 22 Aralık'ta başlamış ve ertesi 31 ölü ve yüzlerce yaralıyla sona ermiştir (Ahmad 2002: 202-204).

Sıkıyönetimin ilanından sonra olaylar sürmüştür. Ecevit, komutanlar üzerinde sivil otorite kurmaya çalıştığı için, muhalefet tarafından orduya görevini yerine getirmesi için gerekli yetkileri vermemekle suçlanmıştır (Ahmad 2002: 204).

14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimleri, Türkiye'deki “Koltuk değnekli Sosyal Demokrat Deneyim”in yazgısını noktalamıştır. Halk, Ecevit hükümetini desteklemediğini kullandığı yerel oylar aracılığı ile belli etmiştir (Kongar 2011:186). Bu ara rejimden AP'nin güçlenerek çıkması üzerine Ecevit Hükümeti istifa etmiş ve yerine Demirel tarafından öteki sağcı partilerce dışarıdan desteklenen örtülü III. MC Hükümeti kurulmuştur. 12 Kasım 1979- 12 Eylül 1980 arasında görev yapmış olan hükümetin en önemli işi ünlü 24 Ocak Kararları olmuştur (Özdemir 1989:246).

Turgut Özal, 24 Ocak 1980'de Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı iken bir dizi ekonomik karar almıştır. Bu kararları, Türk ekonomisinin uzun süredir devam eden gerilemesini önleyecek son deneme olarak dönemin Başbakanı Süleyman

Demirel'in izniyle almıştır. Özal ve Demirel'in esas gayesi tutalı bir politika sağlayarak ekonomiyi istikrarlı hale getirmektir. Böylece 24 Ocak kararları, orta sınıfın gelir seviyesini yükseltmek ve ülkeye istikrar kazandırmak için enflasyonu düşürmeyi hedeflemiştir. Başak bir deyişle, 24 Ocak kararları insanların ekonomik refahını sağlayacak verimli bir ekonominin kurulmasını önleyen engelleri yok etmeyi amaçlamıştır (Abulaban 2002:637).

Türkiye için ekonomik istikrar ve iyileşme gerekli adımlardan biri olsa da en önemli şey ülkede kaos ortamının çözüme kavuşturulmasıydı. Bunun içinde gerekli olan şey ekonomik istikrardan önce siyasal istikrar'ın sağlanması olmalıydı. Terör ve şiddetin olayların artışı devam etmiş, ülkede iç savaş ortamı hakim olmuştur. Kitlese çatışmalar büyümüştür. Hükümetin bastıramadığı bu olayları, tekrar sahneye çıkmış olan Türk Silahlı Kuvvetleri bastırmıştır. 12 Eylül 1980 günü yeni bir darbeyle TSK yönetime el koyarak düzeni sağlamaya çalışmıştır.

1.2.7. 12 Eylül 1980 Darbesi ve 1982 Anayasası

1971 Muhtırası'ndan sonra toplumsal olaylar artmaya devam etmiştir. Sıkıyönetimin ilan edilmesi, anayasa değişiklikleri, kurulan hükümetler vs. hiçbiri toplumdaki huzursuzluğu giderememiştir. 1980'e doğru sağ ve sol arasındaki çatışmanın boyutları büyümüş, ekonomideki kötüye gidiş devam etmiş, işçi ve öğrenci eylemleri artmıştır. Belki de en önemlisi her geçen gün bu kargaşa ortamında ölen insanların sayısının artıyor oluşuydu. Bu kötü gidişatı hükümetin durdurabileceğine kimsenin inancı kalmamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri de gidişata dur demek için halk adına 12 Eylül 1980 günü yeniden yönetimi ele almıştır.

Darbeyle meclis ve Hükümetin faaliyetine son verilerek, yasama ve yürütme faaliyetlerini ifa etmek üzere, emir komuta sistemi içerisinde, kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi kurulmuştur. 20 Eylül'de ise Bülent Ulusu'nun Başbakanlığında bir Bakanlar Kurulu oluşturulmuştur (Akıncı 2013:44). Milli Güvenlik Konseyi; Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanından oluşmuştur.

Milli Güvenlik Konseyinin bir numaralı bildirisinde “*ülkenin bütünlüğünü korumak milli birliği ve beraberliği sağlamak muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik*

düzenin işlemlerine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak” olarak açıklanmıştır (Dursun 2008:423).

12 Eylül darbesine ilişkin açıklamaların bir kısmı, TSK'nın siyasete müdahale eğilimini öne çıkarırken, diğerleri sivillerin yetersizlikleri ve uzlaşamamaları nedeniyle demokrasiyi yozlaştırdıklarını öne sürerek, asıl sorumluluğun bu gruba ait olduğunu ifade etmişlerdir (Demirel 2001:45). Örneğin; Yazar Pervin Erbil'e göre, 1978'e gelindiğinde darbe hazırlığına başlanmış, bu darbeyi meşru kılabilmek ve haklılık kazandırabilmek için şiddet tırmandırılmış, kaos ortamı oluşturulmuş, kitleler üzerinde iktidar boşluğu hissi uyandırılmıştır. 80 öncesi dönemde provokasyon, katliam ve çatışmaların artmasının sebebi bu olmuştur (Akt: Emiroğlu 2016:12). Yazarın söylemini destekleyici durumlar darbeden sonraki süreçte izlenmiştir. Terör ve şiddet ortamı TSK'nın el koymasıyla bıçak gibi kesilmiştir. Darbeye giden sürecin planlı olma söylemini destekleyici nitelikte örnek oluşturmuştur.

Süleyman Demirel'e göre, güvenlik ve huzuru sağlamak için devletin elindeki son ve tek çare olan sıkıyönetim 20 ayı aşkın bir süre yürürlükte kalmasına rağmen Türkiye'de akan kanı durduramamış ama “ 11 Eylül günü akan kan, 13 Eylül günü durmuştur.” Demirel suçlamalara kanıt olarak, 12 Eylül'den sonra komutanların sadece Sıkıyönetim Kanunu'nda önemsiz birkaç değişiklik yaptıklarını; bunun da müdahale öncesinde meclisten istenilenlerin gerçekten gerekli olmadığını gösterdiğini, “sonradan görülmüştür ki devlet güçsüz değil. Sadece devlet işletilmemiş. 12 Eylül'den sonra devlete ne gücü eklenmiş, ne olmuş? Devlet yine aynı devlet” diyerek ifade etmiştir (Demirel 2001:45-46).

1980 darbesine halk tepki göstermemiştir. Davut Dursun, darbe sonrası vatandaşların tepkisiz kalmasının nedenleri olarak şunları görmektedir: Artan terör dolayısıyla, işveren örgütleri ise sendikal faaliyetler yasaklandığı grevler son bulduğu için darbeyi desteklemişlerdir. Aynı şekilde üniversiteler, TOBB vb. kurumlar da yayımladıkları bildirimlerle darbeyi desteklediklerini dile getirmişlerdir. Bu darbenin kabul görmesinde etkili olan faktörlerin birisi de darbenin toplumun herhangi bir kesimine dönük olmamasıydı (Akt: Akıncı 2013:44).

Darbeye giden süreçte en etkili olan sorunların başında ekonomideki kötü gidişat gelmekteydi. Mustafa Durmuş, 12 Eylül öncesindeki ekonomiyi şu şekilde değerlendirmiştir: Türkiye’de 1960 sonrasında görülen sanayileşme, savaş sonrası yeni uluslar arası işbölümüne denk düşen, tamamlayıcı bir işleve sahip bir sanayileşmeydi. 1970’lerin sonlarına doğru yaşanan kriz, 1930’lardaki gibi dışarıdan ithal edilen bir kriz olmaktan ziyade, bu sözü edilen sanayileşme sürecinin ve büyüme modelinin krizi olmuştur yani bu kriz basit ödemeler dengesi krizi olmayıp, ekonominin kendi yapısından ve işleyişinden kaynaklanmıştır (2011:105). TSK, darbe sonrası ülkenin en önemli sorunlarından biri olan ekonomiyi 24 Ocak Kararları’nı hazırlayan Turgut Özal’a teslim etmiştir. 12 Eylül’den sonra ki ekonominin değişimini ise Pınar Kaya Özçelik şu şekilde değerlendirmiştir: 12 Eylül’ün olağanüstü devleti koşullarında, ithal ikameci birikim rejiminden, ihraç ikameci birikim rejimine geçişin nesnel gereklilikleri yerine getirilmiştir. 1980-1983 dönemi, ülkenin hızla neoliberal politikalara istikrar paketleri ve yapısal uyum programlarıyla eklemlendiği dönemdir. İhraç ikamesi sermaye birikimi rejimi içerisinde büyük sermayenin devletin stratejik seçiciliğine mazhar olduğu söylenebilir. Gerek 24 Ocak Kararları gerekse de askeri yönetim altında International Monetary Fund (IMF) ile imzalanan 1980-1983 yıllarını kapsayan stand by anlaşması ve Dünya Bankası ile de 1980-1984 yılları arasındaki Yapısal Uyum Kredileri’ne ilişkin anlaşmalar, askeri rejimin sağladığı görece istikrar ortamında dünya kapitalizmiyle bütünleşmenin araçları olmuştur (2011: 77-78).

Askeri rejiminin amaçları arasında yalnızca ekonomik iyileşme yoktu. Aynı zamanda devlet otoritesini tesis etmek amacıyla siyasal sistemde köklü değişiklikler yapmayı da amaçlamıştır. Bunun için öncelikle 1961 Anayasası askıya alınmıştır. Hükümetin merkezi organlarını ve yerel yönetimleri görevden uzaklaştırılmış, parlamento ve siyasi partiler feshedilmiş, eski siyasetçilerin siyaset yapmaları 10 yıl süreyle yasaklanmıştır. Yeni partilerin kurucularının Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması şartı getirilmiş, yeni partilerin kadın ve gençlik kolları kurmasını ve köylerde şube açmasını yasaklamış, siyasette aktif olarak ilgilenen hemen her kesimi siyasetten uzaklaştırmış ve bütün iktidarı MGK’nde toplamıştır (Özen 2011:126).

Darbe sonrası, 1961 Anayasası kurumsallaşamadığı ve taleplere cevap veremediği gerekçesiyle değiştirilmek istenmiştir. 1961 Anayasası 1971-73 yıllarında iki kere değiştirilmiştir. 1982 Anayasası da hazırlanarak halka sunulmuştur.

Devlet aygıtlarının (devlet sisteminin) yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, özellikle 1982 Anayasasında göze çarpan temel husus, yürütmenin yasama ve yargı karşısında güçlendirilmesi ve özellikle yargının bağımsızlığını sınırlandıracak çeşitli düzenlemelerin gerçekleştirilerek merkezleşmenin artırılmasıdır (Özçelik 2011: 83:84). Yasama organı karşısında düzenleyici işlem yapma yetkisi bakımından güçlendirilen yürütme, kendi içinde de güçlendirilerek cumhurbaşkanına yeni bir statü tanınmıştır. 1982 Anayasası 1961 Anayasasından farklı olarak Cumhurbaşkanına tanınmış olan yetkileri bir tek madde (md.104) halinde toplamıştır. Cumhurbaşkanına verilmiş bazı yeni yetkilere rağmen, yürütmenin karar sürecine doğrudan doğruya ve aktif bir şekilde katılması mümkün değildir. Bu durum cumhurbaşkanının kararsızlık ilkesine tam olarak uyulması şartı ile böyledir (Kuzu 1992:217).

Murat Türkyılmaz, 1982 Anayasası ile güçlü yetkilerle donatılan cumhurbaşkanlığı makamı için şunlara değinmiştir: cumhurbaşkanına verilen güçlü yetkilerin hükümet ile çatışmaya sebebiyet verebileceği riski “öngörülmemiştir” ya da böyle bir çatışma potansiyelinin statüko lehine “güvenlik paranoyasını” güçlü tutması ve “rejimin sopası”nın gölgesinde kullanışlı bir demokrasi tesis edilebilmesi gayesi belirleyici olmuştur (2017: 103).

1982 Anayasası uygulamalarına bakıldığı zaman, hükümet sistemi merkezli olarak yaşanan temel sorunların başında Cumhurbaşkanı-Başbakan başkanlığında Bakanlar Kurulu çatışmaları yaşanmış; bu çatışmalar bazen sistemin tıkanmasına varabilecek düzeye erişmiştir. Bu çatışmacı ortamda cumhurbaşkanlarının klasik parlamenter sistemde olması gereken siyasi etkinliğin çok ötesinde bir güç sergilemeye çalıştıkları olmuştur (Küçük 2013: 825).

1982 Anayasası, temel hak ve özgürlüklerini içeren maddelerde, hak ve özgürlüklerin kapsamına atıfta bulunulmuş, öncelikli hedef devletin korunmasına yönelik olduğundan, maddelerin birinci fıkrası bireyin nelere hakkının olduğunu,

ikinci fıkrası ise bu hakların hangi hallerde ve nasıl kullanılmayacağını hüküm altına almıştır (Aldan 2013:167).

Çalışmamızın bu bölümünde 1982 Anayasasının güçlendirdiği yürütme üzerinde durmamızın nedeni; anayasa hazırlığı sürecinde ve günümüzde devam etmekte olan başkanlık sistemi tartışmalarının önemli noktalarından biri olmasıdır. 1980 darbesi ve anayasanın değiştirilmesi gerekliliği üzerine 1982 Anayasasının inşası sonunda askeri yönetim yerini sivil yönetime bırakmaya hazırlanmıştır. 15 Mayıs 1983'te siyasi partilerin kurulması serbestliğini getirmiş, ama bu durumu şarta bağlamıştır. Kurulacak olan partilerin MGK'nin onayından geçmesi gerekmiştir. 1982 Anayasası ile hem homojen bir yasama organı oluşturmak hem de koalisyon hükümetlerinin önünü kesmek ve istikrarı sağlamak için partiler yasası ile seçim sisteminde değişiklik yaşanmıştır. Seçimlerde %10 barajını (d'Hondt sistemi) geçmesi şartı eklenmiştir.

1982 Anayasasında yapılan değişiklikler: (Fendoğlu 2010:7-8)

- Birinci Anayasa değişikliği, Anayasanın yapımından hemen beş yıl sonra, 1987 tarihinde, ikinci Anayasa değişikliği ise, 1993 tarihinde yapılmıştır. 8 Temmuz 1993 tarih ve 3913 sayılı kanunla yapılan değişiklikler ile Anayasanın 133'üncü maddesi değiştirilmiş, radyo-TV yayıncılığında devlet tekeline son verilmiş, özel radyo-TV istasyonlarının kurulmasına izin verilmiştir.
- Üçüncü Anayasa değişikliği, 1995 yılında yapılmıştır. 1995 değişikliği, o ana kadar yapılan değişikliklerin en kapsamlısı olmuştur. Bu değişiklik ile Başlangıç ve 14 adet madde değiştirilmiştir.
- Dördüncü Anayasa değişikliği 1999 yılında yapılmış10 ve Anayasa'nın 143'üncü maddesi değiştirilmiş, DGM'deki askeri hâkim ve savcılarının yerine sivil hâkim ve savcılarının atanması kabul edilmiştir. Bu değişimde AİHM kararları etkili olmuştur.
- Anayasa'da 2001 öncesinde yapılan toplam bu 4 değişikliği, liberal demokratik anayasacılık açısından olumlu karşılamak gerekir. Ama bütün bu değişiklikler yetersiz görülmüş olmalı ki Anayasayı değiştirme düşüncesi sürmüştür. Çünkü yapılan reformlarla Anayasanın temel felsefesi, birey

devlet ilişkileri ve yönetim sisteminin tam olarak değiştirilebildiği söylenemez. Bu nedenle de Anayasa sorunu güncelliğini sürdürmüş, yeni anayasa yapma arayışları devam etmiş, yeni anayasa önerileri yapılmıştır. Bütün bu değişikliklerin ulusal istek kadar, dış politika önceliklerinden ve uluslar arası yükümlülüklerden doğduğu eklenmelidir.

- 1982 Anayasasında yapılan değişikliklerin en kapsamlılarından biri 2001 yılında 4709 sayılı kanunla yapılmıştır. 2001 yılında Anayasa iki kez değiştirilmiştir. Birincisi 13 Ekim 2001 tarihindedir; ikincisi ise Anayasa'nın sadece 86. maddesine ilişkin bir değişiklik olup 21 Kasım 2001 de yapılmıştır. 2001 Anayasa değişikliklerinin yaklaşık yüzde 85'i temel hak ve özgürlüklerle ilgilidir.
- 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile Anayasal değişimlerin en kapsamlısı yapılmış, Anayasanın 26 maddesinde esaslı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, HSYK, ombudsmanlık ve bireysel özgürlüklerle ilgilidir.
- 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile Anayasa değişikliği teklifi kabul edilmiştir. 18 maddelik anayasa değişikliği teklif edilmiştir. Yeni anayasa ile birlikte hükümet sisteminde değişikliğe gidilmiş ve parlamenter sistemden Türk tipi başkanlık sistemine geçilmiştir (Ek.1 Anayasa Değişikliği Teklifi).

Uzun bir süre dillendirilmeyen başkanlık sistemi tartışmaları, 1982 Anayasasının 2007 yılında cumhurbaşkanının seçimi üzerine yapılan değişikliği ile tekrar ülke gündemine oturmuştur. Cumhurbaşkanı seçiminin gerçekleştirilememesi nedeniyle, anayasada değişiklik yapılarak doğrudan halk tarafından seçilmesi kararı alınmıştır.(2007 referandumuyla değişiklik gerçekleştirilmiştir) Tartışmalar, sistemin Parlamenter sistemden ziyade yarı başkanlık sistemine daha çok benzemesinden kaynaklanmıştır. Birçok araştırmacının ilgilendiği ve ülke gündemini işgal eden bir mesele olmuştur.

1.2.8. ANAP ve Özal Dönemi (1983-1993)

12 Eylül döneminde askerlerin ekonomiyi emanet ettiği Özal, Kenan Evren'in de onayını alarak Anavatan Partisi'ni (ANAP) kurmuştur. Parti, bünyesinde dört eğilimi birleştirdiğini öne sürmüştür.

ANAP içinde birleştirdiğini öne sürdüğü dört eğilim, liberal sağ, mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ ve demokratik sol idi (Kongar 2011: 218). 1983 yılındaki seçim beyannamesinde Özal partisini şu şekilde tanıtmaktadır: “ANAVATAN PARTİSİ milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi, rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir siyasi partidir. Türkiye'yi yepyeni, kavgasız, ileri ve modern bir ülke haline getirmeye azmetmiş insanların partisidir.”(ANAP Seçim Beyannamesi 1983: 52).

1983 seçimlerine Milli Güvenlik Konseyi'nin izin verdiği üç parti katılabılmıştır. Bunlar; Turgut Özal'ın başkanlığındaki ANAP, Necdet Calp başkanlığındaki Halkçı Parti (HP) ve askeri idarinin desteklediği Turgut Sunalp'in başkanlığındaki Milliyetçi Demokrasi Partisi'dir. “Milli Güvenlik Konseyi'nce kapatılan Büyük Türkiye Partisi'nin yerine aynı çevrelerce kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) ile Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) seçime katılmaları vetolar ile engellenmiştir.”(Özdemir 2002:154).

Başlangıçta pek az kişi Özal'ın partisinin seçimleri kazanacağını düşünmüştür; çünkü her şey Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden (MDP) yana gibiydi. Özal, 1982'de patlak veren “Bankerler skandalı” nedeniyle itibarını kaybetmişti. Bu olayda, orta gelir düzeyinde binlerce aile, Özal'ın serbest faiz politikasını yönlendirmelerine ve kullanmalarına izin verilen bankerlerce dolandırılmıştır. Ayrıca ülke hala sıkıyönetim altındaydı ve askeri rejim açıkça kendi partisini destekliyordu (Ahmad 2002:223-224).

12 Eylül öncesi, koalisyon hükümetleri devri olmuş, bundan dolayı da, yeni seçim sisteminin her şeyden önce mümkün olduğu ölçüde istikrar sağlamaya elverişli olması fikri benimsenmiş, bu hedefe yönelik araştırılmıştır. Küçük partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek için, baraj konması gerekli görülmüş ve araştırmalardan sonra yurt genelinde %10 oranında baraj benimsenmiştir. Diğer taraftan illerde de geçerli oy sayısını, çıkması gereken milletvekili sayısına bölmekle

elde edilen seçim sayısını aşamayan partilerin paylaşmaya katılmaması (seçim çevresi barajı), adalete uygun görülerek sisteme konulmuştur (Yüzbaşıoğlu 1996: 123).

1983 genel seçim sonuçları şöyledir: (www.ysk.gov.tr)

1. ANAP: %45.1 (211 MV)
2. HP: %30.5 (117 MV)
3. MDP: %23.3 (71 MV)
4. BĞMZ: %1.1 (-)

1983 genel seçimlerinde Anavatan Partisi (ANAP) ‘bireyin devlet için değil, devletin birey için var olduğu’ sloganında sembolleşen burjuva toplumu yaratma zihniyetiyle hareket etmiş ve seçimin galibi olmuştur. MDP’ni desteklemiş olan devlet seçkinlerinin, ANAP’ın zaferi karşısındaki şaşkınlığının bu kesimde yol açtığı sessizlik; ANAP’a iktidarın teslim edilmeyeceği şeklinde bile yorumlanmıştır. (Sarıbay 2014:172) Düşünüldüğü gibi olmamış ve askerler iktidarı Özal’a teslim etmişlerdir. Seçimin galibi ANAP hükümeti kurmuş ve Turgut Özal başbakan olmuştur.

A. Yaşar Sarıbay, ANAP’ın zaferini belirleyen faktörleri şu şekilde açıklamaktadır: “(...)1980 öncesindeki kutuplaşmanın aksine, parti tarafından uzlaşmacı bir siyaset anlayışının vurgulanması ve yerel yönetimlere özerk bir yapı kazandırılmak istenmesi sayılabilir.(...) En fazla desteği, özel girişimciliği ve devletin küçültülmesi gerektiğini vurgulamasıyla kazanmıştır (2014: 172).

Özal dönemi, 12 Eylül’ü yapan askerlerin arzuladığı biçimde, darbenin sivil bir uzantısı olarak gelişmiştir. Böylece 1987 yılındaki seçime kadar, rakipleri de yasaklı olduğundan, adeta mutlak bir otorite ile bir “dikensiz gül bahçesinde” iktidar olmuştur (Kongar 2011:219).

ANAP, 1983- 1991 yılları arasında tek başına iktidarın sahibi olmuştur. Özal’ın 1989 cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmasıyla birlikte başbakanlığı Yıldırım Akbulut’a bırakmıştır. Aşağıda 1987 seçim sonuçlarına yer verilmiştir. ANAP ve Özal dönemini iki ana başlık altında (ekonomi anlayışı ve siyaset anlayışı) incelenmiştir.

29/ 11/ 1987 genel seçim sonuçları şöyledir: (www.ysk.gov.tr)

1. ANAP: %36.3 (292 MV)
2. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP): %24.8 (99 MV)
3. Doğru Yol Partisi: %19.1 (59 MV)

Bu seçimlere yasaklı olan siyasiler de katılmıştır. (Yasaklı olan siyasilerin tekrar siyasete katılmalarına halk oylamasıyla karar verilmiştir.) Doğru Yol Partisi, Süleyman Demirel'in yeni bir adla kurduğu, yasak kalktıktan sonra başına geçtiği partidir. AP'nin sahip olduğu oy tabanına hizmet etmek için aynı çizgide kurulmuş bir partidir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti ise, Erdal İnönü tarafından kurulmuştur. 1987 seçimlerinde d'Hondt (% 10 baraj) sistemi kullanıldığı için birçok parti barajın altında kalarak mecliste temsilik kazanamamıştır.

Özal, ANAP hükümetinin programlarında ekonomiye öncelik vermiştir. Dünyadaki 1980'lerde başlayan değişim rüzgarı Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi, tüm dünyayı tek bir pazar haline getirme düşüncesi, Özal'ı da etkisi altına almıştır. Ekonomik uygulamalarıyla Türkiye'nin dünyaya entegre olması ama bağımlı bir ülke olmaması için çalışmıştır. Ülke içinde asayiş ve huzurun tesisi için bile ekonomiden yola çıkarak açıklamalarda bulunmuştur. Dış politikada ise siyasi ve güvenlik kaygılarını bir kenara bırakarak ülke ekonomisini büyütecek atılımlar gerçekleştirmiştir.

Turgut Özal, başbakan olur olmaz bütünüyle ekonomi üzerine odaklanmıştır ve ekonominin yapısı ile dışa açılma konularında yeni uygulamalar başlatmıştır. Sabit kur piyasası yerine gerçekçi ve esnek kur politikasına uyum sağlamaya çalışılmıştı; ithalatta büyük ölçüde serbestiyet getirilmişti; yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları teşvik edilmiş, ayrıca ticari bankaların döviz piyasalarındaki faaliyetlerini genişletebilmelerine olanak tanıyan düzenlemeler yapılmıştır (Uluç 2014:124).

Planlama müsteşarlığından sonra Dünya Bankası'nda çalıştığı yıllar, dış dünyayı ve daha sonraki yıllarda küreselleşme olarak anılan süreci herkesten önce kavraması için uygun bir ortam hazırlamıştır. Dünya Bankası'nın hemen sonrasında da özel sektörde çalışması, O'na, Türkiye'deki özel sektörü içeriden tanıma imkanı sunmuştur. Özal, daha sonraki yıllarda özel sektördeki pragmatist çalışma şeklini,

büyük ölçüde devlete taşınmıştır. Nitekim O'na sıkça yöneltilen eleştirilerden birisi, “Devleti özel şirket gibi yönetiyor” suçlaması olmuştur (Bozkurt 2001:180).

Özal, 1984'te Türk parasını konvertibl yapınca pek çok kişi Türkiye ekonomisinin batacağını, herkesin dövize saldırıp Merkez Bankası'nda döviz bulunamayacağını ileri sürmüştür. Oysa döviz ve TL ile birlikte altın ithali ve ihracı serbest bırakılınca, Türkiye gerilemedi aksine ekonomi hızla gelişmeye başlamıştır. Uzun yıllar kimsenin cesaret edemediği bir değişiklik olan bu karar, Türkiye'nin dünyayla bütünleşmesinin anahtarı olmuş ve bütün ekonomik reformların temelini oluşturmuştur; Türk insanının düşünce yapısını değiştirerek dünya standartlarında çağdaş bir yaşam kalitesini aramaya özendirmiştir (İzmirli, Gökbnar, Özer 2014:246).

Özal, Türkiye'nin temel ekonomik sorunlarının önemli bir kısmının devlet bürokrasisinden kaynaklandığının inancındaydı. Bu nedenle, işe hızlı başlamıştır. Birbiri ardı sıra hazırladığı kanun hükmünde kararnamelerle bürokraside ve yerel yönetimlerde bir yeniden yapılanma hamlesi başlatmıştır. 15 Mayıs 1984'de Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Belediye Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan 3004 Sayılı Kanunla; Mahalli İdareler Fonu, Belediyeler Fonu ve İl Özel İdareleri Fonu kurulmuştu. Bu fonlarla yerel yönetimlerin mali kaynak sorununu çözüme kavuşturma yolunda önemli bir adım atılmış oluyordu (Özdemir 2002: 157). Yerel yönetimlerin mali kaynak sorunu çözüme kavuşturulmuş olsa bile çok sayıda fonun kuruluşu ve anayasaya uygun olmayışı da eleştirileri beraberinde getirmiştir. Ahmad, fonların kuruluşunu ve kullanılma şeklini şöyle eleştirmiştir: Fon ekonomisi, 1984'te bütçenin bir çeyreğinden, 1986'da neredeyse yarısını kapsayacak şekilde genişletildi. “Otopark Fonu'ndan, Fak-Fuk-Fon olarak bilinen Fakir Fukara Fonu'na kadar değişen çok çeşitli fonlar vardı. Fonlar neredeyse tamamen keyfî biçimde yaratıldığı için halk bir yana, hiç kimse kesin rakamı bilmiyordu. Fonlardaki bütün paralar Özal'ın takdirine göre harcandı; Meclis, 28 Mayıs 1986'da bu konuda başbakana yetki veren bir yasa çıkardı (2002: 225-226).

“Özal, devletin yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünürken, özellikle devletin ekonomi alanından çekilerek, serbest piyasa ekonomisine ve özelleştirmeye

öncelik vermesini, aksi durumda mevcut devletçi mantıkla gelişme ve kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceğini savunmuştur. Ayrıca Özal, sık sık devletçi ekonomik modelin süresini doldurduğunu ve modelin terk edilmesi gerektiğini vurgulayarak, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin yegâne çözümünü, ferdi özgürlük ve serbest rekabete dayalı piyasa ekonomisinde aramıştır.”(Haydaroğlu, Tatlısu 2016:36).

“Özal liderliği, güçlü bir ekonomiyi aktif ve bağımsız bir dış politikanın ön koşulu addetmekteydi. Bu nedenle de çeşitliliği arttırmaya yönelik pek çok ekonomik ve siyasi programlar başlatıldı. Özalist dış ekonomik politikaya göre, ekonomideki kuvvet ve canlılık siyasete güç ve hareketlilik getirir. Özal liderliğinin dış politika girişimleri güvenlik endişelerinin yönlendirilmesinden ziyade ekonomik hesaplaşmaların yönlendirilmesine dayandırmıştır.” (Ataman 2003:63). Gülistan Gürbey’e göre Özal’ın dış politikadaki uygulamaları fırsatları değerlendirme ve fırsatlardan yararlanma özelliklerini İran-İrak savaşında izlenen siyasi çizgide görmek mümkündür. Tarafsızlık politikası ile iki ülke arasında yoğun bir ekonomik işbirliğine gidilmiştir. Özal’ın ekonomi ve siyaset arasında kurmaya çalıştığı kuvvetli bağ, ayrıca dış gezilerinde beraberinde götürdüğü insanlardan belli olmuştur. Türk işadamlarını dış gezilerde yanında götürmesi dış politikanın sadece siyasetçilerle değil farklı gruplarla da yapılabileceğini göstermiştir (Akt:Dursun 2008: 426).

Özal Hükümetinin iktidarda kaldığı süre içinde meydana gelen bazı ekonomik gelişmeler şu şekildedir: 1985 yılı sonunda İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiş, 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası, 1988’de Döviz Piyasası ve 1989 yılında da Altın Piyasası, Merkez Bankası öncülüğünde hizmete sokulmuştur. 1985-1988 döneminde hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde yıllık ortalama yüzde 6.0 oranındaki Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) büyümesine imalat sanayi katma değerindeki artışların önemli katkısı olmuştur (Kongar 2011: 381).

Özal’ın siyaset anlayışı 1980’lerde dünya ülkelerinde popülerlik kazanan Yeni Sağ, yani liberalizm ile yeni muhafazakarlığın bir araya getirilmiş halidir. Yeni Sağ devlet olgusunun ilkelerini ele aldığımızda; güçlü ekonomi ve siyasal anlamda otoriter, disiplinli ve düzenleyici bir hükümet kavramı ile karşılaşılmıştır. Bir yanda otorite ve disiplin gibi muhafazakar söylem, diğer yanda ise özgürlük gibi liberal

söylem birlikte kullanılmıştır (Haydaroğlu, Tatlısu 2016:32). Yeni sağ devlet anlayışında, muhafazakarlık ve liberalliğin zıtlığı bir araya getirilmiştir. Türkiye’de de Özal’ın siyaset anlayışında bu zıtlığı görmekteyiz.

Özal, bir yandan bireyi ön planda tutarak, devletin yetki alanının sınırlandırılmasını ve bürokrasinin müdahaleci anlayışının azaltılmasını savunmuş, diğer yandan da muhafazakâr ve milliyetçi değerlerle “devlete sadık-toplumcu” bir anlayışı gündeme getirmiştir. Aynı zamanda, değişik toplumsal kesimler arasında gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmak adına sosyal adalet ilkesini savunmuştur (Uluç 2014:116).

“Millet devlet için değil, devlet millet için vardır” sloganı ile devlet toplum ilişkisinde, devleti merkeze koyan klasik devlet anlayışından farklı bir şekilde, merkeze insanı koyan Özal, şiddetle devletçiliğe karşıdır. Kendi kararlarını verebilen, girişimci ve dış dünyaya açık birey düşüncesini hayatın merkezine yerleştiren Özal, devletin bireyin kimliği önünde bir engel oluşturmaması gerektiğine inanmıştır (Uluç 2014: 117).

Özal dünyadaki büyük değişimi ve bunun etkilerini şöyle ifade etmiştir: “1980’li yıllar bütün dünyada ‘ortak bir kanaatler bütününden’ yani, devletçi doktrinlerden, ‘yeni bir bütüne’ devletçilik karşıtı mücadeleye girişildiği yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda kitleler çağının sona erdiği yıllardır. Mikro-enformatik ileri biyo-teknolojinin birleşmesi şeklinde ifade edeceğim teknolojik ihtilal, daha çok refah sağlayabilmek için kitlelerin büyük sanayi tesislerinde, şehirlerde yoğunlaşması gereğini ortadan kaldırmıştır. Kitleler çağının sonu anlamına gelen bu gelişme bir anlamda tekil insanı bir kere daha dünyanın merkezine oturtan, bağımsızlığını ifade eden gelişmedir. Bireye bağımsızlığının iadesi demek, kitleyi birey karşısında üstün kılan anlayışın, yani devleti bireyin karşısında üstün kılan anlayışın, ortadan kalkması demektir. Yeni görüşte güçlü devlet, memurları çok olan devlet değildir; güçlü devlet, harcamaları çok fakat iki yakası bir araya gelmeyen devlet değildir. Güçlü devlet, bir istihdam kapısı değildir, güçlü devlet, bir mabut veya baba değildir.”(Akt: İzmirli, Gökbnar, Özer 2014:246).

Özal, bazılarının göre ülkeyi ileri bir seviye taşımaya çalışmış bazılarının göre ise keyfi ve baskıcı uygulamaları ile 12 Eylül sürecini devam ettirmiştir. Kongar bu

durumu şöyle ele almıştır: “ Bir yandan kendisini topluma, “rejimi sivilleştirten politikacı” olarak takdim ederken, öte yandan, iki yeni yasa ile, ülkedeki baskı rejimini iyice ağırlaştırdı. Bu yasalar kısaca “polis yasası” denilen, “Polis Vazife ve Selahiyet Yasası” ile, yine kısaca “muzır yasası” denilen, “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu” adlı yasalardı.” (2011:221).

Özal döneminde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri de yeni bir aşamaya geçmiştir. “Önceki liderlik zamanında zikzaklı bir seyir izleyen Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine Özal döneminde istikrar kazandırıldı. Özal liderliğinin ekonomik reformlarının neticesinde AB'ye yönelik yükümlülükler yerine getirildi ve 14 Nisan 1987 tarihinde örgüte tam üyelik için başvuruldu. (...) AB tam üyeliği iki açıdan çok önemliydi. Birincisi, ekonomik olarak Türk malları Avrupa malları ile yarışarak yüksek kalite sağlanacaktı. (...) İkincisi de, siyasi olarak Türkiye'nin ABD bağımlılığına karşı bir dengeleme stratejisi olarak benimsenmişti.” (Ataman 2003:58).

Türkiye'de ekonomik iyileştirmeler ve büyüme hedeflerine ulaşmak için çalışmalar sürerken, ülkenin sınır komşularının teröre destek vermesi sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin uzun yıllar uğraşacağı ve her dönem farklı politikalarla engellemeye çalışacağı PKK terör örgütü eylemlerine başlamıştır. Suriye, özellikle ASALA ve PKK terör örgütlerine verdiği lojistik ve askeri desteğin sonucunda istenmeyen olayların yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye, 1983'te Suriye'ye nota vererek ASALA militanlarını ülkesinden çıkarmasını talep etmiştir. Ancak 1983 yılından sonra ASALA'nın yerini PKK terörü almıştır (Dursun 2008:428).

Suriye ile yaşanan PKK sorunu günümüzde bile önemli sorunların başında gelmektedir. Özal PKK örgütü ile birlikte ortaya çıkan Kürt sorununu sadece başbakanlığı değil cumhurbaşkanlığı döneminde de ele almıştır. Özal, Kürt sorunuyla esas olarak Cumhurbaşkanlığı döneminde ilgilenmeye başlamış; bu dönemde hazırlattığı raporlarla, asayiş mantığını reddeden bir perspektifle Kürt sorununa yaklaşmıştır. Bu çalışmalarda Kürt sorunu ile PKK birbirinden ayrı tutulmuş, Kürt meselesine demokratik yollardan çözüm sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Raporlarda öne çıkan diğer hususlar ise, “siyasi irade ve kararlılık” ile Kürt realitesi,

Kürt kimliği ve Kürt dilinin hızla kabul edilerek, Kürtlerin siyasal haklarının verilmesi gerektiğidir (Yayman 2011:16).

Türkiye'deki siyasetin sürekli meşgul olduğu ve askeri çevrelerce endişeye sebep olan konu tekrardan ülke gündemini işgal etmiştir. Laiklik tartışması 1980'lerin sonlarında bilhassa tek bir mesele üzerinde, kamu kuruluşlarında, özellikle de üniversitelerde türban takma yasağı meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çoğu kız İslamcı öğrenciler, bu yasağa karşı bir kampanya yürütmüştür. "Kutsal İttifak" kanadı bu eylemlere sıcak bakan ANAP, meclisten türban takılmasına izin verecek bir yasa geçirmiş, ancak Cumhurbaşkanı Kenan Evren bu yasayı Anayasa Mahkemesi'ne havale etmiştir. Mahkeme yasanın anayasal olmadığını ilan etmiştir. Sonunda, Aralık, 1989'da, yasağı kaldıran ve türban takılmasına izin verme kararını üniversite rektörlerine bırakan bir kararname yayınlanmıştır (Zürcher 2000: 421).

Özal, belediyelere daha fazla yetki verilmesi, adem-i merkeziyetçi bir yapıya geçilmesi, mahalle sakinlerinin yönetim kademesinde etkin faaliyet içinde olması gerektiğine inanmıştır. Ona göre yol, su, sağlık ve eğitim benzeri sosyal hizmet alanlarında yetkilerin merkezi hükümetten alınıp, mahalli idarelere verilmesi gerekmektedir: Devlet idaresinde merkeziyetçiliğin azaltılmasını; hizmetlerin daha etkin, daha müessir, süratli ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için mahalli idarelerin yetkiler ve imkanlar yönünden güçlendirilmesini zorunlu görmüştür (Uluç 2014:118).

1989 yerel seçimlerine, muhalif partilere karşı tutumu nedeniyle, ANAP'ın gazete ilanları damgasını vurmuştur. İlanlarda, iktidar partisi dışına oy veren yerleşim yerlerinin hizmet alamayacağının vurgusu yapılıyordu. Bu ilanlarında etkisiyle, ANAP başta büyükşehirler olmak üzere birçok belediyeyi muhalefet partilerine kaybetti (Koçak, Ekşi 2010: 303). Bir yandan "biz demokratik sistemin temelini mahalli idarelerde görüyoruz" diyen Özal, diğer yandan da muhaliflerine karşı merkezi otoriteyi kullanarak, onlara hizmetin götürülmesini devletin olanakları ile engellemeye çalışmıştır (Uluç 2014:118).

Zürcher, Özal'a ve partisine olan desteğin azalmasının ana nedeninin şunlar olduğunu düşünmektedir: Kuşkusuz süren yüksek enflasyon ve bunun satın alma gücünde sebep olduğu aşınma idi. Bir diğer neden de yönetimi saran, hısımlar ve akraba

kayırcılığı ve yolsuzluklardı. Yolsuzluklara bulaşmış olduğu için, yıllar boyunca, ANAP'lı bakan ve parti liderleri peş peşe istifaya zorlandılar. Özal ailesi, özel televizyondan havayollarına ve Jaguar otomobillerin ithaline kadar sıralan iş faaliyetlerinde yakınlarının kayırılması ve yolsuzluklardan dolayı artan şekilde eleştirildi (2000:417).

1989 seçimlerinden sonra, cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşmaktaydı. Görev süresi bitecek olan Kenan Evren'in yerine cumhurbaşkanı olmak için Özal aday olmuştur. Meclis tarafından muhalefet partilerinin katılmadığı bir oturumda, üçüncü turda, 263 oyla 31 Ekim 1989 sekizinci Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya seçilmiştir (Kongar 2011:224).

“Özal'ın cumhurbaşkanlığı makamına yükseltilmesinin bir sonucu olarak Türkiye, tamamen Özal'a tabi, zayıf ve renksiz bir başbakan olan Yıldırım Akbulut'un başbakanlığı altında yeniden siyasal bir istikrarsızlık dönemine girdi. İktidardaki parti, denetimi sağlamak için birbirleriyle mücadele eden hiziplere bölündü. Muhalefet cumhurbaşkanını tanımıyormuş gibi davranıyordu. Demirel, yeni seçimlerden sonra kurulacak Meclis'in ilk görevinin anayasayı değiştirmek ve Özal'ı cumhurbaşkanlığından indirmek olacağını açıkça ilan etti.” (Ahmad 2002:234).

Başkanlık sistemi tartışmalarını ilk gündeme getiren kişi Özal olmuştur. 1983 yılında Özal'ın başbakanlık koltuğunda oturduğu dönemde Başbakanlık Müsteşarı olan Hasan Celal Güzel bu konunun nasıl gündeme geldiğini şöyle anlatıyor: Özal 12 Eylül kalıntısı Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in müdahalelerinden bunaldığı zaman cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gerektiğini savunurdu. Hatta bana cumhurbaşkanının kararnameler üzerindeki yetkisini azaltan bir kanun tasarısı da hazırlattı. Özal, cumhurbaşkanı seçilince bu düşünceleri değiştirdi ve cumhurbaşkanının yetkilerinin azlığından şikayet etmeye başladı. Öyle ki hem Türkiye'de de ABD'deki gibi başkanlık sistemin getirilmesi gerektiğini önerdi hem de bunun yılmaz bir savunucusu oldu. Özal, bunu dile getirdiğinde en büyük muhalefet o dönem Başbakan olan Süleyman Demirel'den gelmiştir (Nevzat ATAL, Sabah Gazetesi 3 Ocak 2005).

“Özal, “Millet devlet için değil, devlet millet için vardır” anlayışıyla gerek başbakanlığı gerekse cumhurbaşkanlığında Türk siyasi hayatına alışılmadık bir

küresel çizgi getirmiştir. Özal millet ve devleti birbirine kucaklaştırdı, barıştırdı, buluşturdu, bütünleştirdi. Yepyeni, kavgasız Türkiye'yi ileri ve modern bir ülke haline getirecek bir siyasi ortam oluşturdu. “Vizyon”, “Transformasyon Kavramı İçinde Toplumun Sunulan Değişim”, “Ezberleri Bozma”, “Dünya İle Rekabet Etme”, “İhracatçı Ülke Olma”, “Serbest Piyasa Ekonomisi”, “Hür Teşebbüs”, “Hür Düşünce”, “Çağ Atlama”, “Bürokrasinin Azaltılması”, “Milletin Zenginliği Sonucu Devletin Zenginliği”, “Orta Direğin Güçlendirilmesi”, “Dışa Dönük- Hesaplı Riske Giren Aktif Dış Politika”, “Adriyatik’ten Çin’e Kadar Türk Dünyasının Varlığı”, “Hem Siyasette Hem De Ekonomide Demokrasi ve Rekabetçi Düşüncenin Varlığı”, “İçe Dönük Türkiye ve Türkiye İnsanından Dışa Dönük Türkiye ve Türkiye İnsanına” vb. kavramlar onun döneminin temel mantaliteleri olmuştur.”(İzmirli, Gökbunar, Özer 2014:246).

1.2.9. 1991-2002 Koalisyon Hükümetleri ile Ülkeyi Yönetmek

Türkiye, uzun bir süre devam eden tek parti iktidarından sonra yine koalisyon sürecini başlatmıştır. 1991-2002 yılları arasında partilerin çokluğu ve aynı görüşler mensup birden çok parti sebebiyle oylar bölünmüştür. Bundan dolayı yeterli çoğunluk sağlanamadığı için koalisyonların kurulması zorunluluğu oluşmuştur. Koalisyon ortaklarının farklı çizgilerde olması (sağ-sol), kurulan hükümetlerin kısa süreli olmasına ve ülkedeki siyasi istikrarsızlığın toplumun her kesimine yansımalarıyla toplumsal istikrarsızlığa dönüşmüştür. Günümüzdeki başkanlık sistemi tartışmalarının en önemli konusu ve dayanağı da “istikrar” üzerine olmuştur. Türkiye'nin siyasal sistemindeki bu aksaklık (koalisyon kurulmasının zorunluluğu) tek bir yürütme erkine sahip olunmasıyla çözüme kavuşulabileceği düşünülmüştür.

1991-2002 yılları arasında ortaklık kurulan partilere kısaca yer verilmiştir. Bunlar; Doğru Yol Partisi (DYP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Refah Partisi (RP), Anavatan Partisi (ANAP), Demokratik Sol Parti (DSP), Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'dir.

Refah Partisi (RP): Resmi olarak 19 Temmuz 1983 tarihinde kurulan Refah Partisi'nin ilk tohumları 1967 yılında Milli Nizam Partisi (MNP) ile atılmıştır. Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) içinde bir avuç milletvekiliyle

bir senatör, dini motifleri ağır basan yeni bir arayış içine girmişlerdir. Kahramanmaraş Senatörü A. Tevfik Paksu, Adana milletvekili Hasan Aksay ve Rize milletvekili Arif Hikmet Güner'in çalışmalarına, o tarihte Odalar Birliği Başkanı olan Prof. Necmettin Erbakan da dahil olmuştur (Çakır 1994 :21). Fakat MNP 1971 muhtırasıyla kapatılmıştır. Farklı bir adla Ali Türkmen başkanlığında Refah Partisi olarak kurulmuştur. Siyasi yasağı kalktıktan sonra, 11 Ekim 1987'de Necmettin Erbakan partinin ikinci kongresinde genel başkanlığa seçilmiştir (Özdemir 2015:169).

DP ve AP çizgisinin devamı olarak, 23 Haziran 1983'te kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) ,millet iradesinin üstünlüğüne inanan, milliyetçi, muhafazakar, demokrat, laik, liberal ve serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmuştur. 1982 Anayasası'yla siyasetçilere getirilen yasakların, 6 Eylül 1987 tarihli halk oylamasıyla kalkmasından sonra, DYP Genel Başkanlığı'na Süleyman Demirel seçilmiştir (Çavuşoğlu 2014: 21). “Taze isimler olarak, akademisyenler, bürokratlar ve yeni siyasetçilerle vitrinini “düzenlemiş” olan Demirel, tüm seçim kampanyası süresince, “karakollar şeffaf olacak” sloganı ile simgeleşen bir “sosyal demokrat” söylem kullandı.”(Kongar 2011: 227).

Demokrat Sol Parti (DSP), resmi olarak 1985 yılında kurulmuş genel başkanlığına Rahşan Ecevit getirilmiştir. Siyasi yasakların kalkması ile birlikte 13 Eylül 1987'deki kurultayda Genel Başkanlığa Bülent Ecevit seçilmiştir. Bu seçimlerde DSP %8,5 oy alarak, seçim barajını aşamadığı için milletvekili çıkartamamıştır. DSP Bülent Ecevit Genel Başkanlığında 1991 genel seçimlerine katılmıştır. Seçimden önce Ecevit daha kapsamlı bir değişiklik önerisiyle toplumun önüne çıkma gereksinimi duymuştur. Büyük holdinglerin elinde ve tekelinde bulunan medyanın gücünü kullanmanın da gerekli olduğu kanısına varmıştır. TÜSİAD'ın parti lideriyle yapacağı programdan bir gün önce basına “ben değiştim” şeklinde demeç verdi. Bu değişimi “eskiden devletçiydim artık piyasa ekonomisini savunuyorum, pazara devlet müdahalesi olmalı ama yönlendiricilik halkta kalmalıdır. Dinsel inanç ve tarikatlar karşı değilim, tarikatlar serbest kalmalıdır hiçbir parti ile koalisyon yapmam diye bir ön yargım yok” sözleriyle de açıklık kazandırmıştır. DSP 1991 seçimlerinde %10,8 oy oranı almış ve 7 milletvekili çıkarmıştır (Ömeroğlu 2013: 164-165).

Sosyal Demokrat Parti (SODEP) ve Halk Partisi (HP), iki partinin yetkili organlarında görüşülüp onaylanmasının ardından 26 Eylül 1985te Genel Başkanlar birleşme protokolünü imzalamışlardır. Bu protokol doğrultusunda 2 Kasımda HP, 3 Kasımda da SODEP Olağanüstü Kurultaylarını toplamıştır. HP, gerekli tüzük, program, amblem değişikliklerini yaparak Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ismini alırken, SODEP de kendisi feshederek SHP'ye katılmıştır (Gürbüz 2013:154).

“DYP ve SHP arasında oluşan bu koalisyon hükümeti, DYP'nin %27,2 ve SHP'nin %20,8 oy tabanıyla toplam %48 oranında millet iradesi desteğine sahip bir hükümettir. Böyle bir halk desteğine sahip bulunan koalisyon Türkiye’de son 11 yılın en geniş tabanlı hükümeti olarak yüce Türk Milletinin huzuruna çıkmaktadır. Bu genişlikte oy desteğini temsil eden ve halkımızın özlemlerini yansıtan böyle bir hükümetin, sürekli olması ve ülkemizin sorunlarını çözmesi için her türlü çaba gösterilecektir.”(Neziroğlu Yılmaz 2015:1630).

Neziroğlu ve Yılmaz, yeni kurulan hükümetin önündeki sorunları şöyle özetlemiştir: (2015:1630)

- Her gün ülkenin pek çok yerinde etkisini gösteren anarşi ve terör can almaya devam etmekte, güvenlik güçleri mensupları ve masum vatandaşlarımız şehit edilmekte, büyük illerimizde soygunlar birbirini izlemekte, faili meçhul cinayetlerin sayısı artmaktadır.
- Türkiye, Birleşmiş Milletler ölçütlerine göre insan hakları ve demokrasi değerlendirilmesinde 66’ıncı sıraya düşmüştür. Ekonomik bakımdan ise; 24 OECD ülkesi içinde en pahalı ve en fakir, işsizi en çok, en az elektrik, en az demir-çelik kullanan, kişi başına en az otomobili, en az telefonu bulunan bir ülke durumundadır.
- 1991 yılında büyüme hızı sadece %2,2 olabilen ülkemizde yaşam on yılda 70 defa pahalılaşmış, dünyada gelir dağılımı en bozuk ilk 10 ülke arasına girmiş, nüfusunun %50’si sosyal güvenlikten yoksun, dünyanın en borçlu ülkeleri arasında yer almıştır.
- Yatırım ve sanayileşmesi hemen hemen durmuş, işsiz sayısı artmış, pahalılığı önleyememiş, 40 ilinin dışa göç verdiği Türkiye, yolsuzluk iddialarının

doruğa çıktığı, bu bozuk sosyal yapısı ile halkın gelecek ümitlerinin giderek karamsarlığa dönüştüğü bir noktadadır.

- Ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan olumsuzlukların yanı sıra, Türkiye, kamu yönetimi açısından da son yıllarda ağır bir tahribata maruz kalmıştır.

“Geçmişte askeri müdahalelerin olmasına neden olan bu iki parti arasındaki çatışma, toplumun sorunlarına çözüm bulmak ve toplumu huzura erdirmek yerine Özal ve değişim politikalarına olan düşmanlık sayesinde iş birliğine dönüşmüştür. Nitekim, bu hükümet seçimleri kazanır kazanmaz tüm stratejisini Özal’ı, Cumhurbaşkanlığı’ndan indirmek üzere kurmuştur.”(Aktan, Yay 2016:63).

1995 seçimlerinden önce anayasada yapılan değişiklikle, seçim kanunları, “temsilde adaleti ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” şeklindeydi. Bu hüküm gereği çevre barajı kaldırılmış ve ülke barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaya başlanmıştır (www.siyasaliletisim.org.).

Temsilde adaleti sağlayıcı bu önlemler başarıya ulaşmamış, azınlıkta kalan, meclise giremeyen oylar önemli miktarlarda olmuştur. Oy oranı meclisteki sandalye oranı arasındaki ve bir milletvekili çıkarmak için gereken oy sayılarındaki dengesizlik, 1983, 1987 ve 1991 seçimlerindeki kadar olmasa da yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Azınlıkta kalan, ülke barajı nedeniyle meclise giremeyen partilerin oy oranı %14,45 gibi önemli bir oran olmuştur. 1995 genel seçimlerinde uygulanan ülke barajlı d’Hondt sistemi 1983,1987 ve 1991 seçimlerine göre, kontenjan oyunun ve çevre barajının kaldırılması nedeniyle adaletli temsil açısından kısmen daha olumlu sonuçlar vermiş, ancak meclise giremeyen partilerin oy oranları da oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir (Ünlükaplan 2003: 56).

1995 seçimlerinde Refah Partisi (RP) % 21.4'lük oy oranı ile en yüksek oyu almıştır. DYP ve ANAP ikinci ve üçüncü sırada kalmıştır. Refah partisi birinci parti olmasına rağmen hükümeti kurmayı başaramadığından hükümeti kurma görevi ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verilmiştir.(Sezgin 2007:144) Koalisyon kurmak için önceleri Erbakan bir ortak bulamamış ve Mesut Yılmaz’ın başkanlığında ANAP, DYP ile bir hükümet kurmuştur. Bir süre sonra Çiller, Yılmaz’ın yerine geçecekti. Fakat Anayasa Mahkemesi Güven oylamasında yeterli oyların sağlanamadığına karar verince, ANAYOL (ANAP+DYP) Hükümeti 6 Haziran 1996’da sona ermiştir.

Erbakan'a hükümeti kurma görevi verildiğinde, ANAP, Çiller'in örtülü ödeneğiyle ilgili bir önerge sunmuş bulunuyordu. RP önergeye karşı oy verince. Erbakan Çiller'i hükümete katılmaya ikna edebilmiştir. Oysa seçimlerde Çiller partisinin laikliğin güvencesi olacağını söylemiş ve RP ile işbirliğini kesin olarak reddetmişti. Karar DYP'de ufak bir isyana yol açtı. Dört milletvekili ANAP'a geçti, on tanesi güvenoyu vermedi, beş tanesi çekimser kalmıştır (Uyar 2013:115).

Erbakan'ın başbakanlığında kurulan koalisyon hükümeti kısa bir süre sonra laiklik tartışmasıyla MGK tarafından bir muhtıra verilerek istifaya etmeye mecbur bırakılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihi postmodern darbe olarak adlandırılmıştır. "Erbakan hükümetinin düşmesine yol açan süreç, Milli Güvenlik Kurulu'nun hükümete pek de örtülü olmayan bir ultimatom verdiği 28 Şubat 1997 tarihli toplantısına atıfla, genellikle "28 Şubat süreci" olarak adlandırılmaktadır. RP-DYP hükümetinin düşmesini, 1998'de RP'nin laiklik karşıtı faaliyetleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması izlemiştir."(Uyar 2013:115).

28 Şubat 1997'de toplanan MGK toplantısı 9 saat sürmüş ve burada bazı önemli kararlar alınmıştır. MGK kararlarında üzerinde durulan noktalar: Cumhuriyetin yasalarının uygulanmasının tavizsiz yerine getirilmesi; ülkedeki rejim aleyhtarı ve bölücü grupların laik anti-laik ayrımcılığı yaparak ülkenin barışını bozmaya çalıştıkları, toplumsal huzurun ve rejimin teminatının laiklik ilkesinin olduğu, bu gelişmelerin toplumsal huzuru zedelediği belirtilerek gerekli önlemlerin alınmasının Bakanlar Kuruluna bildirilmesinin gerekliliği (Akıncı 2013: 47).

Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdi. Bütün bu çalışmaların sonucunda DYP'den bir grup milletvekili istifa ettiler ve Refah-Yol Hükümeti 18 Haziran 1997'de sona ermiştir. Kurulan hükümetin ilk icraatı, bütün tepkilere rağmen sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi kanunlaştırmak oldu. Buradaki gaye İmam Hatip Lise'lerin önünü kesmektir. Böylece İHL'lerin yanında Kur'an Kurslarının da önü kesilmiştir (Akıncı 2013:49). Bu arada belirtmek gerekir ki 1993 yılında Turgut Özal'ın ölümüyle birlikte Süleyman Demirel Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur.

30 Temmuz 1998'de Meclis'te yapılan oylama sonucunda genel seçimlerin yerel seçimlerle birleştirilerek 18 Nisan 1999'da yapılmasına karar verilmiştir.

Seçimler sonucunda “milliyetçi” söylemleriyle dikkat çeken iki parti Demokratik Sol Parti (DSP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ülkenin iki büyük partisi konumuna gelmişlerdir. MHP'nin %200'den fazla bir artışla ikinci parti konumuna yükselmesi kamuoyunda büyük bir şaşkınlık yaratmıştır (Kapusızoğlu 2011:126).

Bu dönem 3 Kasım 1999' da sona ererken Bülent Ecevit başkanlığındaki azınlık hükümeti görev başında bulunmaktaydı. 1999 seçimlerini DSP % 22 lik oy oranı ile birinci parti durumunda bitirmiş ve DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye ekonomisi cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşamış ve 3 Kasım 2002 erken seçimler yapılmıştır. Bu seçim sonucunda sadece AKP ve CHP % 10 seçim barajını geçen partiler olmuştur. AKP aldığı oy oranı ile tek başına iktidar partisi olmuştur (Sezgin 2007:144).

Türkiye'deki koalisyon hükümetlerinin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında şunları söyleyebiliriz: (Sobacı 2015: 4-6)

- Siyaset müessesesinin itibar kaybına uğra(tıl)masıdır. Daha koalisyon kurma süreçlerinde başlayan ve icraat döneminde de devam eden partiler arası gerginlik ve çatışmalar, siyaset müessesesi ve temel aktörlerinin halkın gözünde yıpranmasına yol açmaktadır. Koalisyon partileri arasında yaşanan bu çatışma ortamında yeterli performans gösterilemeyip, vaatler tutulmadığında siyaset müessesesi sorunsallaştırılmaya başlanmaktadır.
- Koalisyon partileri arasındaki bir uzlaşya dayalı olarak, Türkiye'nin hayati nitelikteki ekonomik ve toplumsal sorunlarına ilişkin gerekli tedbirler alınmadığında, sorunlar krize dönüşmekte ve halk nezdinde siyasete karşı bir hayal kırıklığı ve güvensizlik oluşmaktadır.
- Türkiye'de koalisyonlu dönemler vesayetçi zihniyetin güçlenmesine yol açmıştır. Siyasetin boşluk kabul etmediği noktada, güçlü bir sivil politik iradenin olmadığı ortamda, politik kültürü oluşturan motiflerin bir yansıması olarak, askeri ve bürokratik vesayet, halkın iradesinin ve tercihlerinin yerini almaktadır.

1.2.10. AK Parti Dönemi ve Recep Tayyip Erdoğan (2002-)

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), sağ parti geleneğini sürdürmek için daha önce laiklik tartışmasıyla kapatılan partilerin kadrolarıyla oluşturulmuş bir partidir. Postmodern darbe sonrasında Anayasa Mahkemesinin kararıyla kapatılan RP'nin kadrosunun katılımıyla Fazilet Partisi (FP) kurulmuştur.

FP, başörtüsü konusundaki çalışmaları nedeniyle 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kapatılan partinin kadrolarından, yenilikçilerin olduğu AK Parti ve gelenekçileri içinde barındıran Saadet Partisi kurulmuştur. FP'nin milletvekillerinden 48'i Saadet Partisi'ne geçerken, 51'i AKP'ye geçmiştir (Koç 2013:195).

“Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2002 yılında kurulup Türk siyasal hayatının önemli aktörlerinden birisi haline geldiğinde hem içinden çıktığı Milli Görüş çizgisi, hem de Türkiye derin bir kriz içindeydi. Milli Görüş geleneğinin yaşadığı kriz AK Parti'nin doğuş sebebi olurken, ülkenin yaşadığı kriz, bu partinin tek başına iktidar olmasının yolunu açtı. 2001 ekonomik krizi toplumun bundan önceki krizlerde yaptığını yapmasına neden oldu. Toplum ekonomik ve siyasal riski ortadan kaldıracak bir oy kullanma refleksiyle hareket ederek sorumlu gördüklerini siyasetten tasfiye etti.”(Koç 2011:4).

3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri'ne katılan on sekiz parti olmasına rağmen meclise sadece iki parti girmeyi başarabilmişti. Seçimlere katılım oranı %79.1 olarak gerçekleşmiştir. 2002 genel seçimleri, 1980 sonrasında en düşük katılımı gerçekleştiren seçim olmuştur. Seçime katılan ancak mecliste temsil edilmeyenlerin oranı %46.3'tür. Mecliste temsil edilme şansı bulamayan seçmen kitlesi, çok partili hayat süresince temsil edilmeyen en büyük kitleyi oluşturmuştur. Bu durum, temsile dayalı bir demokrasi açısından meşruiyet sorununu ortaya çıkarmıştır (Kiriş 2011:59).

Seçimlerde barajı geçemeyen partiler mecliste temsiliyet hakkına sahip olamazken, mecliste seçmen kitlesini temsil etmeye hak kazanan partiler AK Parti ve CHP olmuştur. Partilerin eğilimlerine bakıldığında, seçim sonucu Sağ-Sol kutuplaşmasını açıkça ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini Abdullah Gül'e vermiştir. Türkiye'nin 58. Hükümetini kurmuş olan Gül Başbakan olmuştur. 58. Hükümet'in programının içeriği şu şekildedir: (www.akparti.org.tr)

- Ekonomik istikrarı sağlamış,
- Rekabetçi bir piyasa yapısı oluşturmuş,
- Sürdürülebilir kalkınma ortamını yakalamış ve ekonomik refahın nimetlerini adaletle dağıtan,
- Yoksulluk ve yolsuzluğun ortadan kaldırıldığı,
- İnsanlarımızın barış ve refah içinde özgürce yaşadığı,
- Çağdaş dünya ile bütünleşmiş, farklılıkların çatışma unsuru olarak değil zenginlik kaynağı olarak görüldüğü,
- İtibarlı, demokratik, dinamik, bir Türkiye Vizyonu'nu hayata geçirecektir.

“Bu vizyonu gerçekleştirme yolunda hükümetimizin misyonu ise; siyasi iktidarı halkın talep ve beklentileri doğrultusunda kullanmak, hukukun üstünlüğü anlayışı içinde halkın iradesinin yönetime yansımaları sağlamak, toplumun gelişme taleplerine uygun olarak ülkemizin bütün dinamiklerini, potansiyelini ve imkanlarını harekete geçirmektir.”(www.akparti.org.tr).

Recep Tayyip Erdoğan'ın 28 Ağustos 2001 yılında Hürriyet Gazetesinde yayınlanan röportajında partinin ideolojisini şu sözleriyle anlatmıştır: “Ben demokratik düzenden yana, liberalizme açıyım. Muhafazakar bir liberal anlayıştan yanayım. Şu andaki merkeze oturacak yapıda olan bir muhafazakar demokrat diyebilirsiniz.” 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra, AK Partinin siyasi kimlik arayışları “muhafazakar demokrasi”de karar kılmıştır (Yıldız 2004:7-8).

Gül, 2003 yılında siyasi yasağının kaldırılması ile Siirt'in Milletvekili yenileme seçimine aday olarak katılan Recep Tayyip Erdoğan'a 2003 yılında Başbakanlık koltuğunu devretmiştir. Gül'ün kurduğu hükümet istifa etmiştir. Erdoğan 59. Hükümeti kurmuştur.

2004 Başkanlık Sistemi Tartışmaları Ülke Gündeminde

“Başkanlık sistemi tartışmaları, 2004 yılının son aylarında bir kez daha olanca ağırlığıyla Türkiye gündemine oturdu. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa

Birliği (AB) ile müzakere sürecinde ihtiyaç duyacağı söylenen istikrarlı bir yönetim yapısına yapılan vurgular, özellikle Ekim ayında açıklanan AB Komisyonu İlerleme Raporu ile birlikte iyice şiddetlendi. Raporunda, %10'luk seçim barajının indirilmesi yönünde yapılan eleştiriler, Türkiye'nin siyasal parçalanmışlığı karşısında yönetimde istikrar amacına nasıl ulaşılacağı meselesinin tartışılmasına neden oldu. Bu çerçevede özellikle Adalet Bakanı Cemil Çiçek, %10'luk barajın düşürülmesi talebinin uygulanması halinde ülkenin siyasî bir kaosa sürüklenmemesi için, ya belli sayıda "Türkiye Milletvekili" seçilmesini, ya da başkanlık sistemine geçilmesi önerisini gündeme getirdi. Ne var ki, %10'luk seçim barajının değiştirilmemesi yönünde karar alınmasıyla birlikte, başkanlık sistemi tartışmalarının bu bölümü de kapanmış oldu."(Gönenç, Kontacı 2005:117).

2004 Anayasa değişikliği paketi ile 1982 Anayasasının AB müktesebatına uygun olmadığı, aynı zamanda anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla birçok maddesinde değişiklik yapılması istenmiştir. Anayasa paketinde yer alan değişiklikler şöyledir: "Esas olarak iki kategori içinde incelenebilir. Birinci kategorideki değişiklikler, daha önce yapılan Anayasa değişikliklerinin devamı niteliğindedir. Bu bağlamda, ölüm cezasına (m. 5/2, m. 17/4, m. 38/9-10, m. 87), Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne (DGM) (m. 143), basın özgürlüğüne (m. 30) ve kadın-erkek eşitliğine (m. 10) ilişkin değişiklikler, daha önce ilgili alanlarda başlatılan reformların genişletilmesini veya tamamlanmasını ifade ediyordu. İkinci kategorideki değişiklikler ise, Türk anayasal sistemi için tamamen yeni bir takım kurumların oluşturulmasına veya mevcut kurumlarda radikal yenilikler yapılmasına yönelik düzenlemeler niteliğindedir. Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olunması (m. 38/11), Yüksek Öğretim Kurulu'ndan (YÖK) asker üyenin çıkarılması (m. 131), Silahlı Kuvvetler'in harcamalarının sayıştay denetimine tabi kılınması (m. 160) ve milletlerarası insan hakları sözleşmelerine yasalar karşısında üstünlük tanınması (m. 90) bu kategori içinde değerlendirilebilecek olan değişikliklerdi."(Gönenç, Kotancı 2005:118).

2007 Seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolmasıyla yeni cumhurbaşkanı için seçimlerin yapılması gerekmiştir. AK Parti cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ü ilan etmiş, fakat cumhurbaşkanının seçilmesi tekrar bir krize sebep olmuştur.

Türkyılmaz, cumhurbaşkanının seçilememesinin sebebi olarak Genelkurmay'ı ve muhalefeti hedef göstermiştir. Konuya dair düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: "İddiaya göre cumhurbaşkanın seçileceği oturumda parlamentoda 367 toplanma sayısına ulaşamadığı takdirde cumhurbaşkanı seçilemeyecektir. 27 Nisan 2007'de Genelkurmay'ın internet sitesinde yayınlanan bildiri sonrasında, CHP icazetini de almış olarak soluğu Anayasa Mahkemesi'nde alır. Anayasa Mahkemesi *kuruluş felsefesine uygun bir şekilde*, nitelikli toplantı yeter sayısı diye yine bir mucitlik eserine imza atar ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini iptal ederken ikinci tur seçimleri için de yürütmeyi durdurma kararı verir."(2017:116).

Cem Eroğul ise seçimin bir krize dönüşmesinin sebebi olarak AK Parti hükümetini görmektedir. Görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: "2007 cumhurbaşkanı seçimini tam bir kargaşaya sürüklemeyi başarmıştır. Bunda ilk sorumluluk, cumhurbaşkanı adayını, dolayısıyla da kesin olarak kimin seçileceğini belirleme yetkisini, tek bir kişiye, başbakana bırakan iktidar partisine aittir. Hiçbir demokratik ülkede böyle bir uygulama olmaz. Üstelik de, sorumluluk kendisine bırakılan kişi, bu görevini sorumsuz bir biçimde kullanmıştır. Birleştirici bir adaylık arayacağına, toplumun önemli bir kesiminde, haklı ya da haksız olarak, Cumhuriyet'in yercillik (laiklik) niteliğini tehlikeye düşürebileceği kaygısını yaratan bir kişiyi aday göstermiştir. Üstelik bunu, başta kendi partisinden olan meclis başkanı olmak üzere, iktidar çevrelerinin Cumhuriyet'in en yüce kalesini de fethetme havasına girdikleri bir ortamda yapmıştır. Kısacası, bunalıma çağrı çıkaran, iktidarın kendisi olmuştur (2014: 178-179).

İktidar bildiriye, TSK'nın da beklemediği bir şekilde cevap vermiştir. Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek 28 Nisan 2007 tarihinde, basın karşısına geçerek adeta hükümetin e-muhtıraya karşı manifestosunu açıklamıştır. Çiçek, "*Bu açıklama hükümete karşı bir tutum olarak algılanmıştır. Kuşkusuz, demokratik bir düzende bunun düşünülmesi dahi yadırgatıcıdır. Öncelikle söylemek isteriz ki, Başbakan'a bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete*

karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez. Genelkurmay Başkanlığı, hükümetin emrinde, görevleri Anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasamıza göre, Genelkurmay Başkanı görev ve yetkilerinden dolayı Başbakan'a karşı sorumludur” diyerek hükümet olarak bildiriye reddettiklerini dile getirmiştir (Devran, Özcan 2016:13).

İktidar partisi erken seçim kararı almış ve arkasından ANAP'ın desteğini de alarak Cumhurbaşkanını halkın seçmesi için Anayasa değişikliği yapmıştır. Cumhurbaşkanı Sezer bu değişikliği veto ederek meclise geri göndermiştir. Bunun üzerine tekrar onaylanan düzenleme tekrar Cumhurbaşkanına gönderilmiş ve o da referanduma sunma kararı almıştır. Referandum tarihini erkene almak için yapılan değişiklik Sezer tarafından veto edilince, hükümet süreci erkene alma girişiminden vazgeçmiştir (Akıncı 2013: 53).

2007 seçimlerinde çok sayıda bağımsız aday seçime girmiş ve mecliste koltuk kazanmıştır. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun bazı illerinden ve İstanbul üçüncü bölgeden seçilen bağımsız yirmi iki milletvekili seçimlerin ardından Demokratik Toplum Partisi'ne katılmış ve mecliste DTP grubunu oluşturmuştur. Bağımsız olarak katılan, Mesut Yılmaz, Ufuk Uras, Kamer Genç ve Muhsin Yazıcıoğlu da diğer bağımsız milletvekilleri olmuşlardır (Kiriş 2011: 61).

AK Parti, erken seçim kararıyla statükoya meydan okumuş ve askeri vesayete karşı ilk tepkisini koymuştur. Genel seçimlerde aldığı yüksek oy sayesinde mecliste toplantı yeter sayısına ulaşmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve 11. Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül seçilmiştir.

AK Parti 2002'de iktidara geldikten sonra 2007, 2011, 2015 genel seçimlerinde tek başına iktidara sahip olmuştur. Aynı zamanda 2004, 2009, 2014 yerel seçimlerinden de başarıyla çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin en uzun soluklu iktidar partisi olmuştur. Çalışmamızda seçimler ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. AK Parti'nin iktidarda olduğu bu süre zarfında meydana gelen önemli bazı olaylara yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin tekrar bir krize sebep olmaması için, “cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi” teklifi ile referanduma gidilmiştir. 21 Ekim 2007 tarihinde 1982 Anayasa'nın 101. ve 102. maddelerinde yapılan

değişikliklerle cumhurbaşkanının halkın genel oyu ile seçilmesi, görev süresinin beş yıla indirilmesi ve bir kişinin en fazla iki kez seçilebilmesi kabul edilmiştir (Efe, Kotan 2015:78).

Nur Uluşahin, 2007 öncesindeki hükümet sisteminin saf parlamentarizmin özelliği olan çift başlıktan ziyade çift kanat olarak adlandırmaktadır. 1982 Anayasasında cumhurbaşkanına geniş yetkileri verilmesi ile saf parlamentarizm bozulmuş ve çift başlı bir yürütme ortaya çıkmıştır. 2007 öncesinde, devlet başkanı, dolaylı olarak seçilmiş olan bakanlar kurulu tarafından atandığı için meclisin meşruluğu söz konusuydu. Ama 2007 referandumu sonrasında cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmiş olması, hükümet sistemini çift meşruluğa sahip çift başlılığa dönüştürmüştür. Şu sözlerle bu durumu ifade etmiştir: “Sistemde, sistemin odağında parlamentonun bulunduğunu söylemek bir diğer açıdan da son derece anlamlıdır: Sisteme siyasal meşruluk veren tek seçim döngüsü, parlamentoyu oluşturan milletvekillerinin seçildiği seçim döngüsüdür. Dolayısıyla cumhurbaşkanı da, bakanlar kurulu gibi sistemin odağındaki parlamento tarafından seçilmektedir. İşte bu nedenle, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini içeren bir melez formülü kendine eklemeye çalışan bir parlamenter yapı dönüşmüş olur. Zira böyle bir halde odak “tek” olmaktan çıkar ve ayrı bir seçim döngüsü sonucu iş başına gelen cumhurbaşkanı tek meşruluk sistemini, çift meşruluk sistemi haline getirir.”(2011: 33).

Referandumdan “evet” çıkmasıyla birlikte cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edildi. Aynı zamanda bu durum parlamenter sistemin değiştiği anlamına da gelmektedir. Başkanlık sistemi tartışmaları Özal’la başlayıp, belli dönemlerde tekrar gündeme gelmiş olsa da cumhurbaşkanı seçimiyle birlikte tartışmalar farklı boyuta ulaşmıştır. Çünkü, sistemdeki bu değişiklik parlamenter sistemin doğasına aykırıdır. Halkın gücüyle seçilen kişinin, sorumsuz ve sembolik bir devlet başkanı olmayacak ve daha fazla yetkiye sahip olmak isteyecektir. Yeni değişiklik ile sistem yarı başkanlık sistemine dönüştürülmüştür.

Ergenekon Davası

Ergenekon terör örgütü en başta, ‘derin devlet’ ifadesi ile anılan, ülkemizde birçok kanlı eylemler gerçekleştiren, gerçekleştirdiği bu eylemlerle ciddi kriz,

kargaşa, anarşi, terör ve güvensizlik ortamı oluşmasını amaçlayan ve bunu kısmen de olsa başararak ülkemizin gelişme ve kalkınmasının önünde engel olan bir örgüt olarak tanımlanıyordu (Şık 2012:11).

Ergenekon'un tüm iddianamelerde genel olarak düzenlenen suçlar, silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek ile silahlı terör örgütüne üye olmak şeklinde sıralanmaktadır. Bu suçlar dışında düzenlenen suçlar da şu şekildedir: (Avşar 2013:26-27)

- 1- Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı isyana tahrik
- 2- Zorla hükümeti ıskata teşebbüs
- 3- Devletin güvenliğine ilişkin belgeleri temin etme, çalma, tahsis edildiği amacın dışında kullanma
- 4- Silahlı terör örgütüne silah sağlama
- 5- Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydetmek
- 6- Adil yargıyı etkilemeye teşebbüs
- 7- Açıklanması yasaklanan gizli bilgileri temin etmek
- 8- Askeri, itaatsizliğe teşvik
- 9- Tehlikeli maddeleri izinsiz bulundurma
- 10- Örgüte bilerek, isteyerek yardım etme
- 11- Kasten öldürmeye azmettirme
- 12- Korku ve panik yaratacak şekilde patlayıcı madde atmaya azmettirme
- 13- Mala zarar vermeye ve ruhsatsız patlayıcı bulundurmaya azmettirme
- 14- Ateşli silahlar ve bıçaklar ile diğer aletler hakkında kanun (6136)'a muhalefet
- 15- Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik
- 16- Tutuklu, hükümlü veya suçu bildirmeme
- 17- Suç üstlenmeye azmettirme
- 18- 2813 no.lu telsiz kanununa muhalefet
- 19- Suç üstlenme
- 20- Görevi kötüye kullanma
- 21- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ortadan kaldırmaya veya görevini yapmasını engellemeye teşebbüs etme
- 22- Özel hayata ilişkin görüntü ve sesleri ifşa etme.

Ergenekon yargılamasının, 1990'lı yıllarda özellikle Kürt vatandaşlara karşı gerçekleştirilen faili meçhul cinayetleri ve zorla kaybetmeleri ortaya çıkaracak şekilde yeterince derinleşmemiştir. Ergenekon diye tanımlanan ilişkiler ağının tek bir örgüt mü yoksa birden fazla örgütten mi oluştuğu, tarih içinde süregelen bir yapı mı yoksa farklı zamanlarda olaylar bazında örtüşen farklı yapılardan mı oluştuğu gibi konular netlik kazanmamıştır (Avşar 2013:189).

2010 Anayasa paketi referanduma sunulmuş ve referandumdan geçen anayasa paketiyle darbelerin yargılanmasının önü açılmıştır. Yargısal özerkliği hedef alan reformlarla Genelkurmay Başkanlarının dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Ergenekon'u 2010 yılında Balyoz Davası ve 2011'de hükümete karşı propaganda amacıyla kurulan internet siteleri iddianamesiyle birleştirilen "İrticayla Mücadele Eylem Planı" davası izlemiştir. 2012 yılında eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ "İrticayla Mücadele Eylem Planı" çerçevesinde tutuklanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi yargılanmaya başlanmıştır. Bunu 28 Şubat'ı yargılamaya yönelik operasyonlar izlemiştir (Söyler 2012:9).

Ergenekon ve Balyoz davalarının askeri vesayeti ortadan kaldırmak ve tek güç odağı olmak için kurgulanmış bir senaryo olduğunu düşünenler vardır. Ortaya çıkan belgelerin sahte olduğunu ama demokrasiyi tesis etme adına hukukçuların bile hükümet yanlısı ve hukuk dışı davrandığı iddia edilmiştir. AK Parti hükümetinin iktidarda kaldığı süre uzadıkça antidemokratik uygulamaları hem muhalefet hem de halktan tepki almıştır. Gezi olayları da bu tepkilerin bir yansıması olarak tezahür etmiştir. Belki de keyfi ve baskıcı uygulamalara verilen kitlesel tepkilerin en büyüğü olmuştur.

AK Parti'nin Kapatma Davası

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 14.03. 2008 tarihli iddianamesi ile Adalet ve Kalkınma Partisinin, laikliğe aykırı eylemlerin odağı durumuna geldiğinin tespiti ile eylemlerin ağırlığı da gözetilerek kapatılmasına, davalı partinin genel başkanı başta olmak üzere isimleri sayılanların beş yıl süreyle bir başka siyasi partinin kurucusu, yöneticisi, deneticisi ve üyesi olamayacaklarına karar verilmesini istemiştir (Tülen 2010: 29).

Siyasi partilere Şu Şartlarda kapatılma davası aılabılır: Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tur diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez (Tülen 2010: 16).

Anayasa Mahkemesi kararını açıkladı. Mahkeme 6 kapatılmanın 4 hazine yardımı kesilsin 1 red oyuyla AK Parti'nin kapatılmamasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşım Kılıç, AK Parti'nin Hazine yardımının yarısından mahrum bırakılmasına karar verildiğini açıklamıştır. (www.milliyet.com.tr)

Demokratik Açılım ve Kürt Sorunu

2002'de AK Parti'nin iktidar oluşuyla başlayan yeni dönemde, Kürt sorununun çözümü için harekete geçilmiştir. 2007 seçimlerinden sonra başlayan "Demokratik Açılım" süreci ile Türkiye'nin kronikleşen sorununun çözüme kavuşacağı umudu doğmuştur.

SETA ve Pollmark'ın ortaklaşa düzenlediği "Türkiye'ni Kürt Sorunu Algısı" başlıklı araştırmayla, Kürt meselesinin toplum tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkartmaya çalışmışlardır. Çalışmanın birkaç sorusuna verilen cevaplara yer verecek olursak; (2009:35-65)

- "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" Sorusuna verilen cevapların başında işsizlik (%47,2) ve ekonomik (%29,1) sorunlar gelirken, bu sorunları Kürt meselesi ve alakalı sorunlar (%16,2) ile takip etmektedir.
- "Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir?" Verilen cevaplarda dikkate çarpan ilk husus, etnik farklılaşmanın ötesinde, hem Türklerin hem de Kürtlerin %85 civarında aynı temalar (ortak duygu, değer, inanç ve tarih) etrafında kanaat belirtmiş olmalarıdır. Burada göze çarpan bir diğer husus, açık uçlu soru olmasına rağmen, katılımcıların

%26,7'sinin en önemli bağ olarak tek başına 'din' cevabını vermesi olmuştur.

- “Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir?” Kürt sorununun en önemli kaynağını irdelemek üzere açık uçlu olarak sorulan bu soruya verilen cevapların başında %23,1 ile sosyo-ekonomik nedenler gelmektedir. Bu soruda sosyo-ekonomik sebeplerin öne çıkmasında, Güneydoğu'daki geri kalmışlık, geç şehirleşme, göç ve medyanın yönlendirmesinin doğrudan etkisi söz konusudur.
- “Terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna %71,1 Hayır cevabı verilmiştir. Terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarısız olduğu konusunda toplumda bir uzlaşma mevcuttur. Bunu, bugüne kadar uygulanan güvenlikçi perspektifin bir iflası olarak okumak mümkündür. Ancak bu sonuçları, toplumun TSK'nın terörle mücadelede başarısız olduğu kanaatinde olduğundan çok, TSK'nın tek başına aktif olmasının yanlış olduğunu düşündüğü şeklinde okumak mümkündür.
- “Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde aşağıdakilerden hangisi en etkili olur?” Bu sorunun cevaplandırılmasında birden fazla seçeneğin işaret edilmesine müsaade edilmiştir. O yüzden 100 üzerinden dağılım yapılmamıştır. Genel dağılımda en yüksek oranı TBMM almıştır. TBMM (%41,2) ile siyasi partilerin ittifakı (%23,2) bir arada düşünüldüğünde, toplumun Kürt sorununun çözümünde en büyük rolü siyasal partilere verdiği açıktır. Buna hükümet (%39,5) ve Cumhurbaşkanlığı (%20,8) da eklendiğinde, toplumun siyaset kurumundan beklentisinin büyüklüğü daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

AK Parti, sorunun çözümünü “demokrasinin derinleştirilmesi, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve kültürel hakların tanınması” olarak, birbirleriyle bağlantılı üç başlık altında dile getirilmiştir. AK Parti, Kürt sorununa yaklaşımında üç kırmızı çizgisinin olduğunu belirtirken bunları “etnik milliyetçilik”, “bölgesel

milliyetçilik” ve dinsel milliyetçilik” olarak tarif etmiştir. Kürt meselesinin çözümü için “OHAL’in kaldırılması, Kürtçe TV yayının serbest bırakılması, Kürtçe isimler üzerindeki yasakların kaldırılması, yerleşim birimlerinin isimlerinin iade edilmesi” gibi uygulamaları hayata geçirmiştir (Yayman 2011:18).

Kürt sorununun çözümü için, yapılması planlanan uygulamaların bir kısmı hayata geçirilmiştir. Demokratik açılım süreci ile birlikte OHAL kaldırılmış, Kürtçe yayın yapan TV kanalı TRT 6 (Şeş) yayına başlamıştır. Kürtçe isimlerin kullanımı ve yerleşim yerlerinin adlarının yanı sıra kurumların tabelalarında Kürtçe yazılar kullanılmaya başlanmıştır. Demokratik açılım süreci terör ve şiddet eylemlerinin artmasıyla birlikte askıya alınmıştır.

2013 Yolsuzluk Soruşturması

17 Aralık 2013 tarihinde, AK Parti hükümetinden bakanların yolsuzluk ve rüşvet olaylarına karıştığı haberleri ülke gündeminde büyük yankı uyandırmıştır. Medyada yolsuzluklara dair ses kayıtlarına, telefon görüşmelerine ve delillere geniş yer verilmiştir. Olaylar gazete manşetlerine şu şekilde yansımıştır:

“İstanbul ve Ankara’da onlarca işadaminin gözaltına alındığı rüşvet ve yolsuzluk operasyonu sonucu borsada yüzde 3’ü aşkın düşüş yaşandı. Operasyonun yapıldığı 17 Aralık gününde borsadan 25 milyar lira erimiş oldu.” (www.hürriyet.com.tr).

“Adalet Bakanlığı’ndan bir yetkili, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yolsuzluk ve rüşvet iddiaları üzerine başlatılan soruşturma kapsamında eski bakanlar Muammer Güler, Zafer Çağlayan, Erdoğan Bayraktar ve Egemen Bağış hakkındaki fezlekelerin bakanlığa geldiğini söyledi. İçişleri Bakanı Muammer Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar oğullarının da içinde yer aldığı yolsuzluk ve rüşvet iddiaları ile ilgili soruşturma kapsamında 17 Aralık’ta başlatılan operasyonun ardından istifa etmişlerdi.” (www.radikal.com.tr.).

Yolsuzluk operasyonunda, görevli olan birçok savcı ve polisin görev yerleri değiştirilmiştir. Hükümet bu operasyonu siyasi bir operasyon olarak nitelendirmiş ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun yapısında değişiklik yapmak için yasa

çıkartılmıştır. Soruşturmada takipsizlik kararı çıkmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra yolsuzluk operasyonunu yürüten hukukçu, polis ve bürokratlar FETÖ yapılanmasına mensup oldukları gerekçesiyle takibata uğramıştır.

Gezi Parkı Olayları

“Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi”ne bir tepki niteliğinde doğan Gezi Parkı olayları kısa süre içinde hükümet karşıtı bir harekete dönüşmüştür. Gezi Parkı olaylarında, sadece ağaçların kesilmesine karşı olan çevrecilerden ziyade toplum içindeki farklı gruplardan da fazlasıyla destek almıştır. Taksim Meydanındaki olaylar, bir çevreci eylem gibi görünen, fakat arka planında toplumdaki farklılıklarından dolayı dışlanmış, hükümetin politikalarını doğru bulmayan kişilerin seslerini duyurabileceği bir fırsata dönüşmüştür. Hükümet bu eylemleri yatıştırmak için polis şiddetine başvurulmuştur. Polisin kullandığı orantısız güç birçok eleştiriye beraberinde getirmiş ve gerilimin artmasına sebep olmuştur. Gezi Parkı olayları sosyal medya aracılığıyla Türkiye'nin hemen hemen her ilinde yankı uyandırmıştır.

Toplumsal talepler maddi çıkarların ötesinde, çevre duyarlılığı veya farklı kimliklerin tanınması gibi hak taleplerini içerir. Özellikle son yıllarda kadınların bedenlerine sahip olma hakları sorgulanmış, içki içilmesi kısıtlanmış, LGBT hakları hiçe sayılmış, HES'ler, nükleer santral girişimleri, rant kaygısı ile yapılan ihaleler çevreyi tahribata uğratmış, heykeller, tiyatro ve sinema salonları yıkılmış ve genel olarak devlete eleştiri getirebilecek odaklar zayıflatılmaya çalışılmıştı. Gezi mitinglerinin amacı hükümeti devirmek, belli bir ideoloji doğrultusunda devrim yapmak, veya güdülen ideolojiyi hakim kılmak değil, farklılıklara ve farklı hayat tarzlarına saygı duyulmasına ilişkin talepleri dile getirmektir (www.bilimakademisi.org.).

“Gezi Parkı eylemleri bir yönüyle eylemcilerle Başbakan arasında geçen psikolojik bir savaştı. Birbirini tüm duyularıyla algılayabilen, atılan her adımdan, söylenen her sözden, atılan her slogandan ve yapılan her açıklamadan kolaylıkla etkilenen iki taraf arasındaki psikolojik savaş. Araştırma kapsamında kendileriyle mülâkat yapılan eylemcilerin önemli bir kısmı, Başbakan'ın ortamı yumuşatan şeyler söylemesi halinde eylemlere son vereceğini ifade etmekteydi. Diğer yandan, her iki taraf açısından bu psikolojik savaşın dolaylı muhatabı kamuoyu idi. Başbakan algı

yönetimi gereği eylemlerin arkasındaki uluslararası komplolara dikkat çekerken, eylemciler AK Parti'nin ve Başbakan'ın güvenilirliğinin ve inandırıcılığının sorgulanması yönünde açık ve gizli telkinlerle kamuoyunu yönlendirmeyi hedefliyordu.”(Ete, Taştan 2013:32). Gezi Parkı olayları, siyasi taraflarca güçlü bir yönetim ihtiyacına dair bir argüman olarak da kullanılmıştır. Gezi Parkı olayları, tek başına derinlemesine inilerek incelenmesi gereken bir konudur. Bundan dolayı çalışmamız içerisinde ayrıntılarıyla ele alınmamıştır.

2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. 2007'deki Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi kararı verilmişti. Türkiye'nin halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanlığı seçiminin adayları; AK partinin 2001 yılından beri genel başkanlığını yapan başbakan Recep Tayyip Erdoğan, eski İslam Birliği Teşkilatı Genel Sekreteri Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu ve Halkların Demokratik Partisi Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş olmuştur.

Üç aday da sosyo-ekonomik ve siyasi bakımlardan farklı toplum kesimlerini temsil etmiştir ve kimin kazanacağı, -bireysel siyasi bir zaferin ötesinde- ülkedeki egemenlik ilişkileri ve sosyal kesimler arasındaki güç mücadelesi bakımından sonuçlar doğuracaktı. Bu anlamda kimin neyi temsil ettiği, sadece onların söylemlerinden yola çıkılarak değil, ondan çok daha önemli ve açıklayıcı olarak, o adayların hangi çevreler ve partiler tarafından desteklendiğine bakılarak anlaşılabilir (Özipek 2014:95). Prof.Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nu CHP ve MHP çatı aday olarak göstermişti ve İhsanoğlu'nun kazanması durumunda AK Parti'nin egemenliğine darbe vurulmuş olacaktı. Selahattin Demirtaş'ın kazanması ise Kürt sorunu ve demokratik açılım süreci açısından önemliydi. Cumhurbaşkanlığı seçimi, kişilerin bireysel özelliklerinden ziyade temsil ettikleri kesimin gücüyle bağlantılıydı. Bu seçimlerle yeni güç dengeleri oluşturabilecekti.

“Erdoğan cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlanırken “yeni Türkiye” söylemini sıklıkla vurgulayarak, siyasi hareketinin anlamını kurucu bir siyaset çerçevesinden daha da derinleştirmeye çalıştı. Bu siyasi anlayış AK Parti'nin kurulduğu yıllarda hâkim olan yenilikçi söylemin bir devamı niteliğindedir ve üç önemli eksen üzerinde inşa edilmiştir: “Demokratik yönetim”, “refah toplumu” ve

“öncü ülke”. Vizyon belgesinden anlaşıldığı şekliyle başbakanlığı döneminde iç siyasetin “demokratikleşme” eksenindeki tahkiminin sürdürülmesi, ekonomi alanında “refah”, “kalkınma” ve “şehirleşmenin” sürdürülmesi, dış politikada ise Türkiye’nin yükselişinin ve uluslararası sistemdeki gücünün konsolide edilmesi üzerine yükselen restorasyonun tamamlanması Erdoğan’ın öncelikleri arasındadır.”(Miş, Aslan 2014:20).

10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanı seçim sonucu (yurt içi, yurt dışı ve gümrük sandıkları dahil) şöyledir: (www.ysk.gov.tr.)

Recep Tayyip Erdoğan (%51.79) 21.000.143

Selahattin Demirtaş (%9.76) 3.958.048

Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu (%38.44) 15.587.720

İlk kez halkoyuna sunulan cumhurbaşkanı seçiminin kazananı R. Tayyip Erdoğan olmuştur. Erdoğan’ın cumhurbaşkanı olması beklenen bir sonuç olmasına karşın muhalefeti ve AK Parti karşıtlarını endişelendirmiştir. Cumhurbaşkanı statüsü de kullanılarak baskıcı ve antidemokratik uygulamaların artacağı yönünde bir endişe yaratmıştır.

7 Haziran 2015- 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri

2015 yılına kadar tek başına iktidarda kalan AK Parti son yapılan seçimlerde iktidar olamamış ve koalisyon hükümetine giden yol açılmıştır. Koalisyon hükümeti kurulması için partiler arasında görüşmeler yapılmasına rağmen görüş birliği sağlanamadığı için hükümet kurulamamıştır. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden sonra hükümetin kurulamamış olması da toplumdaki kaosun büyümesine sebep olmuştur. Seçim sonrası ülke genelinde birçok terör olayı yaşanmıştır. Bombalı saldırılar sonucunda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Hükümet kurulamadığından dolayı 1 Kasım’da erken seçimlere gitme kararı alınmıştır. Seçim sonucunda AK Parti tek başına iktidara sahip olmuştur. AK Parti, koalisyonların ve hükümet krizinin yarattığı kaosun tekrar yaşanmaması için sistem değişikliğine gitme talebini tekrar gündeme getirmiştir.

AK Parti, seçimden galip çıkmış ve Ahmet Davutoğlu başkanlığında 64. Hükümet kurulmuştur. Fakat Başbakan Davutoğlu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan

arasında çıkan fikir ayrılıkları yeni bir değişimin habercisi olmuştur. “AK Parti’de öne çıkan husus genel başkan değişimi ve bu süreçteki kurumsal dönüşümdü. 1 Kasım 2015 sonrası Davutoğlu başkanlığındaki 64. Hükümet’in yerine 22 Mayıs 2016’da yapılan olağanüstü kongrede Binali Yıldırım yeni genel başkan seçildi ve sonrasında 65. Hükümet kuruldu. (...) Ağustos 2014’ten itibaren belirginleşen Türkiye’de çift başlılık sorunu 2016 yılında AK Parti içinde bir yönetim değişimini de gerekli kıldı. Davutoğlu yerine göreve gelen Yıldırım döneminde yeniden ivme kazanan sistem tartışmaları bu süreçte de somut bir neticeye ulaştırılmadı.” (www.setav.org.).

Davutoğlu’nun genel başkan değişimi ile ilgili yaptığı basın açıklaması şöyledir: AK Parti’nin yeni bir dönemin eşiğinde olduğunu bildiren Davutoğlu, “son Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK) toplantısında yaşanan gelişmeler çerçevesinde yaptığımız istişarelerle ve son olarak da bugün MYK’da arkadaşlarımla istişare ettikten sonra, 22 Mayıs 2016 gününde olağanüstü kongremizi yapacağımızı buradan ilan ediyorum.” demiştir. Konuşmasının devamında ise, “Yaptığım muhasebe, bütün arkadaşlarımla yaptığım istişareler, Cumhurbaşkanımız dahil siyasi tecrübesine güvendiğim ve sorumluluk hissettiğim bütün dostlarımızla yaptığım istişare neticesinde, AK Parti’nin birliğinin, beraberliğinin devamı için refik değişmesinden bir genel başkan değişiminin daha doğru olacağı kanaati bende hasıl oldu. Çünkü herhangi bir şekilde MKYK yenilenmesi partimiz içinde gereksiz tartışmalara sebebiyet verecekti. Bu bağlamda önümüzdeki olağanüstü kongrede bu şartlar altında aday olmayı düşünmüyorum.” demiştir (www.ahaber.com.tr 05.05.2016).

Genel başkan değişiminin ardından Binali Yıldırımın genel başkanlığında yeni hükümet kurulmuş ve göreve başlamıştır. Birkaç ay sonra ise Türkiye’nin tamamıyla gündemini değiştirecek olaylar yaşanmış ve başkanlık sistemi bu sefer ayrıntılarıyla mecliste tartışmaya açılmıştır.

15 Temmuz Darbe Girişimi

Türkiye tarihinde demokrasinin seyrini değiştiren birçok dönüm noktası olmuştur. (Cumhuriyet’e geçiş, Çok partili hayata geçiş, darbe girişimleri vs.) 2016 yılında da Türkiye için dönüm noktası sayılacak gelişmeler meydana gelmiştir. 15

Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişimi, hükümet sistemi ve yeni anayasa tartışmaları 2016'daki büyük değişimin temelini oluşturmuştur. Darbe girişiminin başlangıcı 17 Aralık yolsuzluk operasyonlarına dayandığını söyleyebiliriz. Yolsuzluk soruşturmasından sonra paralel devlet iddiasıyla Fetullah Gülen'e tutuklama emri çıkarılmış ve Gülen ile işbirliği yapanların Fetullahçı Terör Örgütüne (FETÖ) mensup olmakla suçlanmıştır. 15 Temmuz darbe girişimini FETÖ üstlenmiştir.

“15 Temmuz'da TSK içerisindeki FETÖ mensubu bir grup subay tarafından Genelkurmay Başkanlığı Karargahı'nda başlatılan darbe girişimi, tüm yurttaki yaklaşık 22 saatte kontrol altına alındı. AA muhabirlerinin derlediği bilgilere göre, 15 Temmuz Cuma günü saat 22:00'da başlayan FETÖ'nün darbe girişimi, 16 Temmuz Cumartesi günü saat 20:02'de bertaraf edildi.”(www.tccb.gov.tr).

“Bu girişimde halka karşı ateş açılmış ve tarihte ilk kez görülen bir alçaklık olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bombalanmıştır. Cumhurbaşkanı'na suikast planlandığı, millet iradesi ve bu iradeyi temsil eden Cumhurbaşkanı'nın hedef alındığı 15 Temmuz darbe girişiminde, uluslararası destekli FETÖ bir kez daha başarısız olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren askeri yapı, önceki dönemlerden farklı bir özelliğe sahiptir. Bu yapı uzun yıllar boyunca, devletin bütün kademelerinde paralel bir oluşumla gerek kurumlar gerekse kişiler aracılığıyla darbe girişimini planlamıştır. Ancak yaptıkları tüm planlamalara rağmen, kendileri için beklenmeyen bir durumla karşılaşmışlardır. Askeri müdahalelerin hükmünün kalmadığı algısının hakim olduğu bir dönemde gerçekleştirdikleri darbe girişimi karşısında, beklemedikleri bir şekilde halkın direnişiyle karşı karşıya kalmışlardır.”(Karagöl 2016:45-46).

15 Temmuz darbe girişimini değerlendiren birçok araştırmacı ve yazar bu durumun tarihte de örneklerinin bulunduğunu öne sürmektedirler. 15 Temmuz darbe girişimi ile Çanakkale savaşında verilen mücadelenin benzerlik taşıdığı görüşü sıklıkla medyada ve yapılan çalışmalarda dile getirilmiştir. Benzerlik şöyle açıklanmıştır: “Çanakkale'de 1915 yılında gerçekleşen tehdit ve saldırılar karşısında bu toprakların çocuklarının verdiği cevap ve karşılaştığı imtihan ile 2016 yılının 15 Temmuzunda yaşananlar arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Yüzyıl önce Osmanlı Devleti'nin birliği bütünlüğüne kast etmek isteyenlere Çanakkale'de bu Asil Millet

verdiği cevap ne idiye yüz bir yıl sonra 15 Temmuz 2016’da da “Büyük Türkiye” yi hazmedemeyen çok uluslu şer güçlerce desteklenen ve devletin içinde yuvalanmış işbirlikçi hainlerce gerçekleştirilen darbe girişimine aynı kararlılıkla direnmiş ve gerekli cevabı vermiştir.” (Bulut 2016:4).

Siyasi partiler ve medyanın ortak bir tavır sergileyerek “birlik” içinde darbeyi kınanmışlardır. “Yeni Kapı”da düzenlenen mitinge birlikte katılan siyasiler darbelere karşı milli birlik içinde karşı konulması gerektiği mesajını vermişlerdir.

Darbenin başarısızlığa uğramasıyla birlikte Olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiştir. FETÖ mensup olduğu düşünülen ve hakkında şikayet alınan binlerce kişi gözaltına alınmış, kamu görevlileri mesleklerinden men edilmiştir. Halen temizleme operasyonu adı altında tutuklamalar ve görevden almalar devam etmektedir.

“Türk Siyasi Tarihinin Gelişimi” adlı başlığımızda, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu hazırlayan koşullara, dönemin siyasi anlayışına ve parti sistemlerine; Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki tek parti dönemine; siyasi tarihimizin dönüm noktası olan çok partili döneme; bu süreçte gelişen olaylara ve değişen anayasalara yer verilmiştir. Son bölümümüzde ise başkanlık sistemi tartışmaları belli başlıklar altında incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Çalışmamızın bu bölümünde, başkanlık sistemine dair bilgiler sunulmuştur. Sistemin genel özellikleri, parlamenter sistemle karşılaştırılmış ve diğer ülkelerdeki sistemlerle örneklendirilerek birlikte ele alınmıştır. Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmaları, Turgut Özal’ın söylemleriyle başlamış ve ölümüyle birlikte rafa kaldırılmıştır. Günümüzde ise sistem üzerine yapılan tartışmalar ülke gündemini işgal etmiştir. Çalışmamıza başladığımız zamanda sistem üzerinden tartışmalar sürmekteyken, 16 Nisan 2017 tarihinden yapılan referandum ile “partili cumhurbaşkanlığı sistemi”ne (sistemin adı değiştirilmiştir) geçilmiştir. Çalışmamız da siyasi sistemin değişmesi ihtimali üzerine yapılmış olan tartışmalara yer verilmiştir.

1.1. Başkanlık ve Parlamenter Sisteminin Karşılaştırılması

Başkanlık ve parlamenter sistemin karşılaştırmasını yaptığımız bu başlıkta sistemler arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Bu farklılıklar sistem tartışmalarında sıklıkla vurgulandığı için genel hatlarıyla açıklama yapılmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Parlamenter sistemin tarihsel süreç içerisinde anayasal monarşinin doğal sonucu olarak ortaya çıkması karşısında, başkanlık sistemi beşeri aklın ürünüdür. Diğer bir deyişle, parlamenter sistem kendi toprağında yeşermiştir, başkanlık sistemi ise verili koşullara uygun bir şekilde yeşertilmeye çalışılmış ve sonra toprağına taşınmıştır. Bu yüzden başkanlık sistemi dış koşulların etkisine fazlasıyla açıktır (Uluşahin 1999:64).

Kuvvetler ayrılığı sistemleri, kuvvetler arasındaki ayrılığın niteliğine göre, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemi olmak üzere iki türe ayrılır. Başkanlık sisteminde, yasama ve yürütme kuvvetleri kesin ve sert biçimde birbirinden

ayrılırken, parlamenter sistemde ise, bu iki kuvvet yumuşak ve dengeli olarak birbirinden ayrılmıştır (Kahraman 2012:433).

Parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme organı bölünmüş yapıdadır. Bir yanda sorumsuz devlet başkanı(kral veya cumhurbaşkanı), diğer yanda ise sorumlu olan kabine (hükümet) vardır. Kabine de başbakan ve bakanlardan oluşmuş kolektif bir organdır. Oysa başkanlık sisteminde yürütme organı tek kişiden oluşur. O da başkan'dır (Gözler 2010:571). Başkanlık sisteminde yetki sadece başkana aittir. Parlamenter sistem de çift başlılık var iken başkanlık sisteminde tek başlılık vardır. Sembolik bir cumhurbaşkanı makamı yoktur. Aynı zamanda bir kabine de yoktur. Başkan her iki görevi de üstlenmektedir. Yürütme gücü, tek bir kişinin elinde toplanmıştır.

Parlamenter sistem, siyasal aktörlerin işbirliğini gerçekleştirmede daha iyidir; çünkü bu sistemde yasama ile yürütme parlamentoda birleşmektedir. Yani parlamento dışında ayrı ve önemli bir siyasal ödül yeri yoktur. Yasama organında herhangi bir parti çoğunluğu sağlayamadığında koalisyon oluşumuna başvuru ister istemez kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Sistem daha esnek bir yönetime de sahiptir; çünkü halkın desteğini yitiren hükümetleri güvensizlik oyuyla uzaklaştırabilmek bu sistemde her zaman mümkündür (Turhan 2012:60-61). Kuvvetler arasında işlevsel ve organik ilişkiler vardır. İşlevsel olarak kanun tasarılarını yürütme hazırlar, meclis kabul eder ve yürütme bu kanunları uygular. Organik açıdan da, yürütme kuvvetini oluşturan organlar meclis tarafından seçilir veya görevlerine son verilir (Efe, Kotan 2015: 69).

Başkanlık sisteminde, hem başkan hem de yasama organı ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız bir şekilde doğrudan halk tarafından seçilir. Yürütmenin başı olan başkan ve yasama organı birbirine bağımlı değildir. Buradaki temel yaklaşım, yürütmenin başı olan başkan ile yasama organının yalnızca kendilerine ait olan belirli görevleri yerine getirmeleri ve kendi yetkilerini kullanmaları gerektiğidir. Yasaları yapanlar ile yürürlüğe koyanlar aynı kişiler olamaz (Akçalı 2014:80). Başkan, halk tarafından seçildikten sonra, görev süresi boyunca görevde kalır. Başkanın bu süre içinde görevde kalması yasama organının güvenine dayanmaz. Süresi dolmadan

güvensizlik oyu ile görevden alınamaz. Başkan, yasama organına karşı sorumlu değildir. Sadece kendisini seçen halka karşı sorumludur (Gözler 2010: 573).

Parlamente sistemde, parlamentonun “güvensizlik oyu”yla hükümeti düşürmesi ve buna karşılık hükümetin de meclisi “fesh ederek” yeni bir seçimle meclisin oluşumunu sağlamak biçiminde iki temel yetki vardır ve bu yetkiler sayesinde organlar birbirlerini kontrol ederek sistemin düzenli ve sağlıklı işlemlerini sağlarlar. Başkanlık sisteminde, başkanın yasama organını feshetme yetkisi olmadığı gibi, aynı zamanda yasamanın da yürütmeyi (başkanı) düşürme yetkisi yoktur (Parsak 2012:5-8).

Parlamente sistemlerde devlet başkanları tarafsız ve genellikle partiler üstü bir konumdadır; devlet ve milletin bütünlüğünü temsil ederler. Böyle tarafsız bir devlet başkanının siyasal mücadeleyi ılımlaştırıcı bir rolü vardır (Yılmaz 2012:1). Türkiye’deki yeni başkanlık modelinde, başkanın tarafsızlığı ve partiler üstü konumu söz konusu değildir. Aksine başkan, partisi ile ilişkisini kesmemektedir. Bu durum başkanın tarafsızlığına gölge düşüreceği yönündeki eleştirilere neden olmuştur.

Başkanlık sisteminde, başkan devletin tüm kademelerine önemli atamalar yapar, kabineyi ve kendisine hizmet verecek kadroyu kendisi oluşturur. Bu kişileri istediği zaman görevden alma ve yerine yeni insanları atama yetkisine sahiptir. Kendi kadrosu ve kabinesi yalnızca danışman konumundadır. Son söz başkana aittir (Akçalı 2014:81).

Parlamente sistem ile başkanlık sistemi arasındaki temel farklılıklara değinilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde hükümet sistemleriyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

1.2. “İstikrar” İçin Hükümet Sistemi Değişikliği Şart Mı?

Siyasal sistemler ile siyasal istikrar ve meşruiyet sorunsalları bağlamında yapılan tartışmalarda, başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri görece olarak daha istikrarlı ve meşruiyeti olabilecek en yüksek düzeyde sağlayan rejimler olarak sınıflandırılmıştır (Güney 2014: 419). Bilinen en tipik örnekleri de başkanlık sistemi için ABD, yarı başkanlık sistemi için ise Fransa’daki uygulamalar gösterilmiştir.

Türkiye’deki sistem tartışmaların en önemlisi ise “*istikrar*” konusunda olmuştur. Sistemin değişimini savunanların çoğunun dayanağı “daha istikrarlı bir yönetim sistemi” olduğu yönündedir. Sadece başkanlık sisteminin istikrarı sağlayacağını düşünmek, parlamenter sistemin bu konuda başarısız olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Başkanlık sisteminin en iyi işlediği ülke olan ABD’de sistemin uygulanmasında bile sorunlarla karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra İngiltere gibi parlamenter sistemle yönetilen ve başarılı olan bir ülke örneği de mevcuttur.

Çalışmamızın birinci bölümünde *Başkanlık Sistemi* başlığında da değinildiği gibi, ABD’nin başkanlık modeli ülkenin tarihinden gelen birikimlerin ürünü olarak oluşmuştur (Birleşik Devletler kuruluncaya kadar süren istikrarsızlık, Birleşik Devletleri oluşturan eyaletler arasındaki sürtüşmeler, iç savaş gibi koşullar). Siyasal istikrarı sağlamayı başarabilmiş olması ya da başarılı bir hükümet sistemi olarak görülmesi, başkanlık sistemine geçmeyi düşünen ülkelerin de aynı başarıyı yakalayacakları anlamına gelmemektedir; çünkü her ülkenin belli bir gelişim çizgisi, geçirmiş olduğu tarihi dönüm noktaları, ideolojileri, sınıfları arasındaki uzlaşmazlıkların boyutları farklılık göstermektedir. Başkanlık sisteminin başarısızlıkla sonuçlandığı ülkeler sıklıkla bu duruma örnek gösterilmiştir. Latin Amerika ülkeleri en sık dile getirilen başarısızlık örneklerindedir.

Latin Amerika ülkelerinin, son çeyrek yüzyıllık siyasal olaylarına bakıldığında Amerikan esinli başkanlık rejimlerinin pek de siyasal istikrarı sağlamada başarılı olamadıkları, bunun da ötesinde ciddi meşruiyet krizlerine yol açtıkları, istikrarsızlık ve meşruiyet krizi arkasından sıklıkla askeri darbelerin olduğu gözlemlenmiştir (Güney 2014:419-420). Türkiye’nin de benzer süreçlerden geçtiği düşünülürse Latin Amerika ülkelerindeki gibi sistemin uygulanmasının başarısızlıkla sonuçlanma ihtimali yüksektir.

Ahmet Aydın, başkanlık sisteminin istikrar getireceğini düşünenlerdendir. Sisteme dair düşüncesini şöyle açıklamıştır: “Başkanlık sisteminde, başkanın belli bir süre ile seçilmesi ve sürenin sonuna kadar çalışması neticesinde istikrar ve güven ortamı oluşturmaktadır. Başkan, önünü görebildiği uzun yıllarda seri projeler geliştirip ciddi reformlar yapabilir. Buna karşılık parlamenter sistemde istikrarsızlık olup bunlar koalisyonlara açık sistemlerdir. Türkiye’de değişim ve dönüşümün

yaşandığı reformlar hep güçlü iktidarlar zamanında yapılmıştır. Koalisyonların olmadığı, tek başına ve adeta fiilen başkanlık modeline yakın görünen güçlü iktidarlar döneminde (Menderesi, Özal, Erdoğan) gerçek manada reformlara imza atılmıştır. Koalisyon dönemleri ise Türkiye'nin kayıp yıllarıdır.”(2013:107). Başkanın belli süre için seçilmesi (4-7 yıl) ve görev süresi dolmadan görevden alnamaması sistemin güçlü yanlarından biridir. Bunu bilen başkan politikalarını bu süre dahilinde kesintiye uğrama tehlikesi olmadan uygulayabilmektedir. Fakat bu aynı zamanda sistemin zayıf yanını da beraberinde getirmiştir. Başkanlık görevini yerine getiremeyen, başarılı politikalar uygulayamayan ve halkın desteğini kaybetmiş bir başkanı, görevinden alacak başka bir merci yoktur.

Parlamenter sistemin bir diğer çıkmazı olarak koalisyonlar görülmektedir. Parlamenter sistemde uygulanan Nispi temsil sistemi neticesi koalisyonlara sürüklenmektedir. Örneğin; Fransa'da 1958 öncesi 70 yılda 104 hükümet kurulmuştur. Yani üçüncü ve dördüncü cumhuriyet dönemlerinde durum bu merkezdedir. Almanya'da Weimar Cumhuriyetinde durum aynıdır. Keza, 1974'te demokrasi ile tanışan Portekiz'de 19 Haziran 1987'de yapılan seçimlere kadar 13 yıl içinde 16 hükümet kurulmuştur. Türkiye'de ise, 1970-1980 arasında 10 yılda 12 hükümet kurulmuştur. 1973-1975 arasında önce 115 gün, sonra 206 gün olmak üzere toplam 321 gün güvenoyu alamamış hükümetlerle yönetilmiştir (Kuzu 2013: 30).

İngiltere de parlamenter sistem ile yönetilen bir ülkedir. İngiltere'de siyasal istikrarın en önemli kaynakları arasında gösterilen iki partili sistemler, siyasal olarak rekabetin temel olarak iki büyük siyasi parti arasında gerçekleştiği ve yapılan seçimlerde iki büyük partiden birinin parlamentoda tek başına hükümet edebilecek çoğunluğu sağlayabildiği sistemlerdir. İki büyük partinin oy yüzdesi toplamı, yüzde doksanlara ulaştığı için, iki partili sistemlerde ikiden fazla parti bulunmasına rağmen bu partilerin siyasal bir etkisi bulunmamaktadır (Vural 2014: 63). Siyasi rekabet, iki parti arasında olduğu için iki partiden biri tek başına iktidar olabilmektedir. Bundan dolayı, İngiltere'de koalisyon hükümetlerinin varlığını rastlamak mümkün değildir.

“Türkiye'nin yaşadığı sorunların hükümet sistemi tercihiinden öte daha derin sebepleri vardır: hukuk devleti zaafiyeti, sivil toplumun yetersiz olması, uzlaşma kültürünün zayıf olması, vesayetçi yapıları destekleyen siyasi ve toplumsal

kesimlerin varlığı, temel hak ve özgürlüklerin ihlali gibi nedenlerle parlamenter sistemin neden olduğu sorunlar olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Oysa aynı siyasi iklim içerisinde başkanlık sistemi uygulanıyor olsaydı da muhtemelen karşılaşılan problemler aynı kalacaktı.”(Efe, Kotan 2015: 67). Sistemde meydana gelen tıkanmaların sebebini sadece parlamenter sistemde aramak, istikrarsızlığı tek bir sebeple açıklamak doğru değildir. Sistemlerin çok kompleks bir yapıya sahip olduğunu çalışmamızın birinci bölümünde ele almıştık. Söz konusu toplumsal sistemler olduğu için, tüm kurumlarıyla ele almak daha farklı çözüm yollarına sevk edecektir. Siyaset kurumu, nasıl ki tüm sistemdeki diğer kurumları zincirleme bir şekilde etkileme gücüne sahip ise ekonomi, aile, din, eğitim vb. kurumlarda dolaylı da olsa siyaset kurumunda etkisini gösterecektir.

Türkiye’de 1987–2006 döneminin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, politik alanda genelde bir istikrarsızlığın bulunduğu bilinmektedir. Yaşanan istikrarsızlığın kaynakları;(Şanlısoy, Kök 2010:103)

- Askeri müdahaleler,
- Ekonomi yönetimindeki başarısızlıklar, yolsuzluklar, politikaya ve politikacılara duyulan güvensizlik seçmenleri sürekli olarak bir arayış içerisine sokmuştur. Bunun sonucunda 1991–2002 döneminde bir yandan zayıf ve kendi içinde uyum sorunu yaşayan koalisyon hükümetleri iktidara gelirken diğer yandan marjinal partiler iktidar ortağı olma fırsatı yakalamışlardır.
- Kurulan hükümetlerin hiçbiri bir seçim zamanını tam olarak dolduramamış, dönem içerisinde yapılan seçimlerin tümü erken seçim olmuştur. Ayrıca hükümetlerin yaşam süreleri oldukça kısa olmuştur. Askeri hükümet dönemi dışarıda tutularak 1983–2007 donemi incelendiğinde, 15 hükümet (45. ve 59. Hükümetler dahil) kurulduğu, ortalama hükümet ömrünün yaklaşık 1 yıl 3 ay olduğu görülmektedir. Gerek bu durum gerekse yapılan seçimlerin (milletvekilliği genel seçimleri ve yerel secimler) sıklığı, bir yandan ekonominin politik manipülasyonuna neden olurken diğer yandan yaşanan ekonomik sorunlara kalıcı çözümler getirilmesini engellemiştir.

- Dönem içerisinde özellikle PKK terör örgütünün faaliyetleri olmak üzere yaşanan terör olayları, İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve Koalisyon Güçleri'nin Irak'a müdahalesi diğer önemli istikrarsızlık kaynaklarını oluşturmuştur.

Kendi siyasi tecrübelerimize bakacak olursak, dönem dönem yoğun siyasi istikrarsızlıklar, dönem dönem de istikrarlı süreçler yaşamış bir toplumuz. Bütün bu deneyimler parlamenter sistem altında yaşandı. Belki başkanlık sistemine en çok benzeyen dönemler askeri diktatörlükler dönemleridir ki, bunlar esnasında hüküm sürdüğü ileri sürülen istikrarın hangi bedellerle sağlandığı izahtan varestedir. Yaşadığımız istikrarsız dönemleri genellikle ülkemizin koalisyon hükümetleriyle yönetildiği dönemler olmuştur. Ancak, koalisyonlar dahi siyasi istikrarsızlığa da yol açan nedenlerin ürünüdür (Turan 2013: 529).

İstikrarlı yürütme görüşü, tamamen yürütme organının görev süresi ve dolayısıyla istikrarı ile ilgili olup, rejimin istikrarı açısından herhangi bir garanti sağlamamaktadır. Nitekim Başkanlık sisteminin uygulandığı birçok Latin Amerika ülkesinde askeri darbelere maruz kalınması, sabit görev süresinin rejimin istikrarı açısından bir güvence teşkil etmediğini göstermektedir. Parlamenter sistemde ise, sık sık hükümet krizleri görülmekte ise de, mevcut mekanizmalar (meclis feshi ve güvensizlik oyu) rejimin istikrarını koruyabilmektedir (Eren 2002: 138). İstikrar için hükümet sistemi değişikliğine gitmek tek başına yeterli olmayacaktır. Politik istikrarsızlık etkisini toplumun her kesiminde göstermektedir. Sadece politik istikrar elde edip ülkedeki diğer sorunların varlığını göz ardı etmek ileride oluşacak yeni sorunlara sebep olacaktır.

1.3. Çift Başlılık Sona Eriyor

Parlamenter sistemde yürütme gücü sorumsuz devlet başkanı ve sorumlu başbakan arasında paylaştırılmıştır. Yürütmenin iki güç arasında paylaştırılmasını, çift başlı yürütme ya da çift başlılık olarak adlandırılmıştır. Başkanlık sistemine geçiş ile çift başlı yürütme gücünü tek başına kullanacak olan başkana devredecektir. Başkanlık sisteminde yürütmenin tek başına sahibi başkandır. Türk tipi başkanlık sisteminde ya da partili cumhurbaşkanlığı sisteminde ise bu gücü tek başına

kullanacak olan cumhurbaşkanıdır. Yürütmenin tek bir kişiye verilmesi bile birçok soruna sebebiyet verirken cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisinin kesilememesi ayrı sorunlara sebep olacaktır. Bu başlığımızda, tek başlılığın ortaya çıkaracağı “tarafsızlık” problemi ve partili cumhurbaşkanlığına dair bilgilere yer verilmiştir.

Başkanlık sisteminde yasama ile yürütme hem işlevsel hem de organik açıdan birbirinden ayrılmıştır. İşlevsel ayrılıktan kastedilen, birer hukuki işlev olarak yasama ve yürütmenin birbirinden bağımsız olarak tanımlanmış olmalarıdır. Birisi “kural koymak” işlevidir, diğeri ise “kuralları uygulamak ve hükümet etmek” işlevidir. Organik ayrılığı ise, yasama işlevi ile yürütme işlevinin ayrı ayrı organlar tarafından yerine getirilmesi ve bu organların birbirinden bağımsız olmaları anlamına gelmektedir. Başkanlık sisteminde, yasama yetkisi parlamentoya, yürütme yetkisi ise seçilmiş bir başkana aittir. Tek başlı yürütme bu sistemin ayırt edici özelliklerindedir (Erdoğan 1996:5).

1982 Anayasası, yasama karşısında yürütmeyi, yürütme içerisinde de siyasal açıdan sorumsuz cumhurbaşkanını güçlendirecek iki başlı yürütme yapılanması kurduğunu söylemek doğru olacaktır. Cumhurbaşkanının vatana ihanet suçu dışından cezai sorumsuzluğunu kabul eden 1982 Anayasası 104’üncü maddesinde cumhurbaşkanını önemli yetkilerle donatmıştır. Anayasadaki bu değişiklik ile saf parlamenter sistemin özelliğinin dışına çıkmıştır (Uluşahin 2013: 326).

2007 Anayasa değişikliği ile “cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi” sistemde bir değişikliğe sebep olmuştur. Anayasa değişikliği ile yarı-başkanlık sistemine geçildiği düşüncesi gündemi fazlasıyla meşgul etmiştir. Hukuki bir dayanağı olmadan fiili olarak yarı- başkanlık sistemine geçilmiştir. Yarı- başkanlık sistemi, hem parlamenter hem de başkanlık sistemini harmanlayıp, sistemlerin kusurlarının giderilmeye çalışıldığı bir sistemdir.

“Cumhurbaşkanının; istediğinde Bakanlar Kuruluna başkanlık edebilmesi, TBMM tatilde ya da ara vermedeyken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve u sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına izin verebilmesi, olağanüstü yönetim usullerinin ilanında ve olağanüstü hal ve sıkıyönetim KHK’lerinin çıkarılmasında Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi, başbakanın teklifi üzerine her

bir bakanın görevine son verebilmesi, Anayasa Mahkemesine gerek doğrudan gerekse teklif edilenlerden birisini seçmek suretiyle 14 üyenin atamasının yapılabilmesi, Anayasal şartlar oluştuğunda Bakanlar Kurulunun görüşünü dahi almadan ama TBMM Başkanının görüşünü alarak TBMM'nin yeniden seçimlere gidilmek üzere feshine karar verebilmesi, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları da diğer kanunlar gibi bir kez daha görüşülmek üzere TBMM'ye iade (şeklinde veto) edebilmesi; güçlendirildiğine ilişkin Anayasamızdaki açık deliller olarak görülmektedir.”(Derdiman 2013: 245).

2016 yılında yeniden sisteme dair tartışmaların başlamasıyla, “Türk tipi başkanlık sistemi” adıyla partili cumhurbaşkanlığı sistemi önerisi iktidar partisi tarafından sunulmuştur. Partili cumhurbaşkanı, aynı zamanda bir siyasi partinin başkanı ve üyesi olan cumhurbaşkanı demektir. Başka bir ifadeyle partili cumhurbaşkanı bir siyasi parti ve parlamento ile organik anlamda ilişkisi devam eden cumhurbaşkanıdır. Partili cumhurbaşkanı uygulaması esasen Türk siyasal hayatına yabancı bir uygulama değildir. Tek parti döneminde M. Kemal Atatürk ve İsmet İnönü hem cumhurbaşkanlığını hem de Cumhuriyet Halk Fıkrası genel başkanlığını bir arada yürütmüşler, partileriyle olan ilişkilerini kesmemişlerdir (Bilir 2013:307).

Partili cumhurbaşkanlığı önerisiyle birlikte başkanın “yansızlığı sorunu” ortaya çıkmıştır. Parlamenter sistemlerde devlet başkanı ya da cumhurbaşkanı seçildikten sonra varsa eğer partisiyle ilişkisi kesilmektedir. Parlamenter sistemde devlet başkanı yasama ve yürütme arasında uzlaşmayı sağlayan kişi olmuştur. Devlet başkanının partisiyle ilişkisinin devam etmesi, uzlaşmadan ziyade kutuplaşma ve çatışmayı daha da körükleyecektir. Bu tehlike sadece partili cumhurbaşkanlığında değil parlamenter ve başkanlık sisteminde de vardır. Eğer devlet başkanı, iktidardaki partiyle aynı dünya görüşüne sahip ise tarafsızlık sorunu yine baş gösterecektir. Örneğin; Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün görev süresi boyunca iktidar partisinin eski bir üyesi olduğu için tarafsızlığı sürekli sorgulanmıştır. Böyle bir durum meşruiyet krizine de yol açacaktır. Devlet başkanı ile hükümetin ya da parlamentodaki çoğunluğun farklı dünya görüşlerini benimsemesi halinde de çatışma çıkacaktır. Örneğin; Özal'ın iktidar olduğu dönemlerde Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile yaşadığı kriz durumları olmuştur. Özal cumhurbaşkanı olduğu zaman ise sık sık başbakan olan Demirel ile de sorunlar yaşamıştır.

Parlamentar sistemle yönetilirken bile yansızlık sorunu ya da taraflar arasındaki fikir çatışmaları dönem dönem krizlere dönüşmüştür. Başkanlık sisteminde bu krizler daha fazla yaşanacak ve başkanını yansızlığı sürekli sorgulanacaktır.

1.4. Diktatörlüğü Dönüşmesi Tehlikesi Var Mı?

Yürütme organının güçlendirilmesi ve tek kişide bütün yetkilerin toplanması, birçok konuda eleştirilmiştir. Eleştirilerin yanı sıra sistemin bu denli güçlü yetkilere sahip bir lider yaratması, sistemin diktatörlüğe dönüşme endişesine sebep olmuştur. Diktatörlüğe dönüşme ihtimali, sistemin en çok eleştiri alan yönü olmuştur.

Batı'da yoğun bir şekilde dile getirilen söz konusu eleştiri, biraz da Batı'nın siyasi ve kültürel hafızasındaki acı tecrübeleriyle de yakından ilintilidir. Monarşi ve mutlak iktidara dayalı yönetimlerden çok çekmiş olan Batı'nın güçlü yürütmeye ihtiyatlı yaklaşmasının kendi tarihsel gerçekliği bağlamında haklılık payı olduğu söylenebilir (Türkyılmaz 2017:123). Batı'nın bu tür endişeleri, siyasi ve kültürel geçmişinden kaynaklandığı gibi, ülkemizin de sahip olduğu siyasi geleneklerini ve tek kişi tarafından yönetilme kültürünü de bu bağlamda düşündüğümüzde güçlü yürütme diktatörlük dair endişesini yaratmıştır. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunun mirasına sahip bir ülkedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra uzun yıllar halkın yeni duruma adapte olabilmesi ve değişimi benimseyebilmeleri için çalışmalar yapılmıştır. Halkın, tek bir kişinin "kul"u değil, kendi kendini yönetebilme yetkisine sahip, devletin önemli meşruiyet dayanağı olduğunun farkına varabilmesi için uğraş verilmiştir. Tarihi süreç içerisinde ülkemiz demokrasi sancısını fazlasıyla çekmiştir. Çok partili hayata geçmek gibi önemli dönüm noktaları, halk için halkın seçtiklerini koltuklarından indirmekle sonuçlanmıştır. Demokrasinin tekrar tesisi ise her defasında darbelerle kesintiye uğramıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüz 2017'sine kadar geçen bu süre siyasi aktörlerin yarattığı tahribatlarla dolmuştur. Demokrasi adına verilen bu kadar çabanın güçlü bir yürütme ile son bulabilme endişesi oldukça manidardır.

Türkyılmaz, diktatörlüğün dönüşme tehlikesinin sadece başkanlık sistemlerinde değil, hakim çoğunluk eliyle parlamenter sistemlerde de yasama eliyle

gerçekleşebileceğini dile getirmiştir. Bu durumu şöyle açıklamıştır: “Yasama ve yürütme arasındaki yumuşak ve dengeli ilişkiyi merkezine alan parlamenter sistem, bu güçlerin sistemi dengede tutan fesih ve iktidardan düşürme silahlarının günümüzde önemli ölçüde işlevini kaybettiğini söyleyebiliriz. Disiplinli ve güçlü siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, denge denetim mekanizmaları işlevsiz hale gelmekte, güçlü başbakanlar hem yasamanın hem de yürütmenin tek hakimi olarak başkanlık sistemindeki başkanlardan çok daha fazla güçlenerek tüm siyasal sistemi kontrol altına alabilmektedirler.”(2017:123-124).

Türkiye’deki başkanlık modelinde, başkan ve onun halk tarafından seçilmesi dışında bir özellik olmadığından, güçler ayrılığının katı hale gelmesi olanaksız görünmektedir. Başkan, Türkiye’nin mevcut başbakanlarından daha güçlü hale gelecektir. Başkan, başbakanın yasama organı üzerindeki gücüne sahip olmaya devam ederken, yasama organı başbakan üzerinde teorik de olsa var olan gücünü (güvensizlik oylaması) tamamen yitirecektir (Kamalak 2014: 33).

Bunun böyle olmasında, seçimlerin de “halk iradesi” gibi aşkın bir referansa dayanmasının; bu aşkın referansın ise, benzer şekilde siyasal oyunun “hep ya da hiç” biçimindeki algısını beslemesinin etkisi vardır. Öte yandan, halk tarafından seçilmiş olmak her zaman sistemin doğasını dönüştürür ve iktidarın kişiselleştirilmesine ilişkin potansiyeli adeta sisteme enjekte eder. Halk tarafından seçilen bir başkan mutlak surette yetkilerini artırma ve sistemdeki artık olanakları kullanma eğiliminde olacaktır. Bunun da sisteme ilave bir çatışma potansiyeli katacağı açıktır (Uluşahin 2011: 36).

Başkanlık rejiminde yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbiri üzerinde hegemonya kuramaması demokrasinin ruhuna daha uygundur. Bu sayede yöneticilerin mutlak güce sahip olmaları önlenir (Efe, Kotan 2015: 70). Türk Tipi Başkanlık sisteminde ise başkanın partisiyle ilişkisinin kesilmemesi, başkanın hem yasama hem de yürütme üzerinde etki sağlayacağı anlamına gelmektedir. Yasamadaki çoğunluğu başkanın partisi oluşturur ise mutlak güce sahip olması ve kullanması önünde engel olmayacaktır.

ABD’den sonra başkanlık sisteminin en iyi uygulandığı ülkeler arasında sayılan Venezuela’nın Başkanı Hugo Chavez’in ölümü üzerine yazılanlara

bakıldığında, birçok kesim Chavez’i diktatör olarak tanımlarken, başka bir kesim de efsanevi devrimci olarak anmış, anlatmıştır (İnce 2013:109). Siyaset, objektif davranabilmenin en zor olduğu alanlardan biridir. Kişinin ideolojisi taraflı davranmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı olayları yorumlarken tarafsız kalmak ve gerçeğe ulaşmak zorlaşmaktadır. Yukarıdaki Chavez örneğinde de görüldüğü gibi insanlar mensup oldukları görüşe göre olayları farklı yorumlayabilmektedir.

Başkanlık sistemi iktidarın kişiselleşmesi eğilimini arttırır. Bu sistemde başkan taraflarının aşırı beklentilerinin odak noktası haline gelebilir. Bu durum başkanda plebisitçi ve otoriteryen eğilimleri besleyebilir ve onun kriz yönetimini daimi hale getirmesine yol açabilir (Erdoğan 1996:7).

Kamalak, “Türk siyasal partilerin yapısal özelliklerinden olan liderin aşırı güçlü olması, başkanlık sisteminin Türkiye’de otoriter yönetimlerin ortaya çıkması olasılığını haklı olarak ileri sürmemize olanak vermektedir.” demiştir. Kamalak, bu savın iki temel dayanağının daha olduğunu söylemiştir. Bunlardan ilki, başkanlık sisteminde yürütmenin tek kişi, başkan üzerine kurulması, ikincisi ise mevcut parlamenter sistemde hükümetin yanında tarafsız olan cumhurbaşkanının/ devlet başkanının olmamasıdır. Diğer bir deyişle zaten çok güçlü olan parti lideri, halkın doğrudan irade beyanı ile tek başına yürütme gücünü eline alacaktır. Bu durumun otoriter yönetimlerin ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlayacağını ileri sürmek mümkündür (2014:387-388).

Sistemin diktatörlüğe dönüşme tehlikesi sadece başkanlık sisteminde değil parlamenter sistemlerde de mevcuttur. Yasama ve yürütmeyi kendi elinde tutan başbakan, halk tarafından seçilmiş başkan kadar güce sahiptir. Türkiye, 2002’den beri tek bir parti tarafından yönetilmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi otoriter sisteme dönüşme tehlikesi her sistemin az da olsa içinde barındırdığı zayıflıktır. Bunun önüne geçmek için güçlü denge ve denetleme mekanizmalarına sahip olmak gerekir. Türkiye’de denge ve denetleme mekanizmalarının ne kadar güçlü olduğu bir sonraki başlığımızda ele alınmıştır.

1.5. Başkanlık Sistemindeki Fren ve Denge Mekanizmaları

Başkanlık sisteminde, kuvvetler mutlak bir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Yasama, yürütme ve yargı güçleri kendilerine çizilmiş sınırlar içinde birbirlerinin gücünü kontrol edebilecek denge ve denetleme mekanizmalarına sahiptirler. Başkan, yürütmenin tek başına sahibi olarak oldukça güçlü olduğu düşünülmektedir, fakat sanılanın aksine sistem, başkanın gücünü sınırlandıracak mekanizmaları içinde barındırmakta, bundan dolayı başkanın gücünü zayıflatmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, başkanın ve diğer kuvvetlerin gücünü sınırlandıran ve kontrol eden fren ve denge mekanizmalarının yer verilmiştir.

Yasama Eliyle Fren ve Denge

Başkanlık sisteminin ilk ve en iyi örneğini oluşturduğu için ABD üzerinden fren ve denge mekanizmaları ele alınmıştır. ABD’de yasa yapma yetkisi Kongreye aittir. Kongre iki meclisli (kamaralı) bir yapıya sahiptir. Bunlar, Temsilciler Meclisi ve Senato adını almaktadır. Temsilciler Meclisi her eyaletin halkı tarafından iki yıl için seçilen üyelerden oluşmaktadır. Her eyaletin göndereceği temsilci sayısı, o eyaletin nüfusuna göre dağıtılmaktadır. Üst bir meclis olarak algılanan Senato, Temsilciler Meclisinden farklı bir kompozisyona sahiptir. Her eyaletin altı yıl için seçeceği ikişer üyeden oluşmakta ve her senatörün bir oyu bulunmaktadır. Başkan yardımcısı aynı zamanda senatonun da başkanıdır (Gülener 2016: 23-24).

Kongrenin en temel görevi olan yasama dışında vergileri belirlemek ve toplamak, kamu borçlarını ödemek, devletin refahını sağlamak, devlet adına borç almak, yabancı ülkelerle ve eyaletler arasında ticareti düzenlemek, para basmak, savaş ilan etmek ve ordu kurmak gibi yetkileri de bulunmaktadır (Gülener 2016: 24).

Yasamanın yürütme üzerindeki temel güçleri başkanın atamalarını reddetmek, başkanın azledilmesi için gerekli yasal süreci başlatmak, başkanın veto ettiği yasaları yeniden çıkarmak ve başkanın onayladığı uluslararası antlaşmaları reddetmektir (Akçalı 2014: 97-98).

Bütçe, yasamanın başkana karşı sahip olduğu en etkin denge ve denetim aracıdır. Yasama organı, yürütme organının hazırladığı bütçeyi kabul etme, etmeme ya da değiştirerek kabul etme yetkisine sahiptir. Yasamanın bu yetkisine karşılık

olarak başkanın da kongreye karşı kullanabileceği veto yetkisi vardır. Bu iki yetki birbirini dengelemektedir (www.birarada.org.)

Yasamanın yargı üzerindeki temel güçleri ise alt düzey federal mahkemeleri oluşturup oluşturmamaya karar vermek, bu mahkemeleri feshetmek, federal mahkeme yargıçlarının görevden alınması sürecini başlatmak ve başkan tarafından atanan federal yargıçları onaylamaktır. Bunlara ek olarak Kongre'nin Yüce Mahkeme'de görev yapacak yargıçların sayısını belirleme yetkisi de vardır (Akçalı 2014: 98).

Yasama organı ile başkanlık ayrı bir seçimle göreve gelir. Ayrıca yasama organının her iki kanadı, başkanlık seçimlerinden farklı zamanlarda tekrar seçime gider. Bu, yasama organının yürütme güdümünde çalışmasını engellemek için önemli bir denge mekanizmasıdır. Seçmenler yürütme ile yasama arasında bir dengesizlik oluştuğunu gördüğünde, seçimler aracılığıyla bir denge işlevi üstlenebilmektedirler (www.birarada.org.).

Seçimlerin zamanlamasının başkanın yasama organındaki çoğunluk desteğine olan etkisini değerlendirirken iki farklı yorum yapılabilir. Bunlardan ilki başkanlık seçimleri ile yasama organı seçimlerinin birlikte yapılmasının kuvvetler ayrılığı açısından sorun teşkil edeceğidir. Çünkü her iki seçimin aynı anda yapılması hem başkanın hem de yasama organındaki çoğunluğun aynı siyasi görüşten gelmeleri sonucunu doğurabilir. Ayrıca seçimlerin aynı anda yapılmasının hem yasama hem de yürütmede aynı siyasi görüşü hakim kılarak çatışma ihtimalini azaltacağı söylenebilir. İkinci olarak, seçimlerin farklı zamanlarda gerçekleştirilmesi durumunda başkan ile yasama organı çoğunluğunun farklılaşma ihtimalinin arttığı ifade edilebilir. Özellikle iki türlü bir başkanlık seçiminin varlığında bu durumun daha da belirginleşebileceği belirtilmelidir (Gülener 2016: 18).

Kongre'yi oluşturan Temsilciler Meclisi üyeleri, nüfus yoğunluklarına göre ayrılmış dar bölgelerde çoğunluk esası dahilinde tek türlü bir seçimle iki yıllığına seçilirler. Temsilciler meclisinin iki yıllık bir süre için seçilmesi, başkanın görev süresinin ortasında çalışabileceği daha uyumlu bir meclis kazanabilme şansını doğurmaktadır. Ancak süresinin kısalığı temsilciler meclisi çalışmalarının etkinleşmesini önlemektedir (Bezci 2005: 79-80).

Uygulanan seçim sistemi sayesinde, yasama üyelerinin kişisel özellikleri, seçilme kriterleri bakımından, parti mensubiyetlerinden daha önemlidir. Bu yüzden, yasama üyelerinin parti yönetimine ve bu arada yürütmeye karşı bağımlılıkları son derece azdır. İki seçim arası dönemde, seçmenlerin öncelikleri belirleyici öneme sahiptir. Yasama organının yürütmeden bağımsız bir biçimde yasama işlevini yerine getirmesi için, hangi süreçler sonucunda oluştuğu (seçim sistemi ve takvimi) ve siyasi parti dinamikleri (demokratik siyasi partilerin mevcudiyeti) hayati önemdedir (www.birarada.org.).

Türkiye’de halihazırdaki parti yapısı ve seçim ve aday belirleme sistemi devam ettiği sürece, başkanlık sisteminin karakteristik özelliği olan yasama- yürütme ayrılığını gerçekleştirmek imkansız gibidir. Türkiye’de parti yapısında başkan seçilen kişinin aynı zamanda çoğunluk partisinin de lideri konumunda olması kaçınılmazdır ve liderin gücü milletvekili adaylarını belirlemek milletvekillerine yaptırım uygulamak dahil birçok kritik konuları kapsamaktadır. Bundan dolayı, başkanın güçlü, disiplinli ve merkezîyetçi parti örgütü aracılığıyla partisinin yasama kanadını da kontrol etmesi işten bile değildir (Erdoğan 2013: 545). Parlatmentonun yürütmeden bağımsız olmaması, aralarındaki işbirliğini arttıracak, bu durum başkanın daha da güçlenmesine sebebiyet verecektir. ABD’deki parti sisteminin gevşek olması ve parti içi disiplininin olmaması yasamanın, yürütme karşısındaki gücünü dengelemesini ve yürütmeyi denetlemesini sağlamıştır.

Yürütme Eliyle Fren ve Denge

İcra organını, tek başına Başkan temsil eder. Başkan alelade bir Cumhurbaşkanı değildir. Eski hükümdarın haşmetini hatırlatacak ve modern diktatörlükleri imrendirecek kadar yüksek otorite ve manevi nüfuz sahibidir. Başkan bu nüfuzunu psikolojik ve hukuki olmak üzere iki kaynaktan alır. Psikolojik kaynak; seçim sistemidir. Halk tarafından seçildiği için parlamentoya karşı bir nevi minnet borcu altında ezilen, boynu bükük bir devlet reisi değildir. Hukuki kaynağı; Amerikan Anayasası ve kanunun ruh ve manası dairesinde yerleşen devlet teamülüdür. Amerikan Anayasası lüksten ibaret bir devlet reisi istememiştir. İngiltere’de öğrendikleri “Kral hükümet etmez, saltanat sürer” kuralını tersine

çevirerek “Kral hükümet eder, saltanat sürmez” şekline getirmişlerdir (Kuzu 1996: 14).

ABD’de başkan, seçmenler tarafından doğrudan seçilmemektedir. Seçmenler tarafından belirlenen “seçici kurul” tarafından seçilir. Amerikan seçim sistemine göre, her dört yılda bir toplanan, ABD’nin dört bir yanından gelen 538 üyeli seçiciler kurulu, seçim yılındaki Aralık ayının ikinci çarşambasını takip eden ilk pazartesi günü, buldukları eyaletlerdeki yerel kongre binalarına giderek, ABD başkanı ve başkan yardımcısını seçmek üzere oy kullanır. Sandık başına veya modern teknolojiyle birlikte ancak güvenilirliği, bildik sandık sisteminden daha çok sorgulanan elektronik oy verme makinelerine konuşan Amerikalılar ise aslında ABD başkanını seçmekle görevlendirecekleri “seçici kurul” üyelerini belirlemektedir. ABD başkanını seçecek seçici kurul üyelerinin kim olacağı da ABD başkanını seçtikleri gün, kendi partileri tarafından belirlenir (Parlak 2013:778).

Başkanın veto yetkisi vardır. ABD’de Başkan kanun tasarılarını beğenmezse Kongreye iade eder veya cep vetosu yöntemiyle o tasarı hakkında hiçbir şey yapmaz; böylece kanun kendiliğinden veto edilmiş sayılır. Başkan kanun teklif edemese de, mesaj göndererek çıkmasını istediği kanunları hatırlatabilir. Fakat çoğunlukla Kongre bu etki altında kalmaz (Yüksel 2013: 46).

Kararnameler, başkanların politikalarını (genellikle belirli durumlar ve belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olarak) hayata geçirmelerine imkan veren bir denge ve denetleme aracı olarak dikkat çekmektedir. Özellikle acil durumlarda ve belirli alanlarda hızlı karar alınabilmesi için tasarlanan bu mekanizma ile başkanların, yasama organının bürokratik karar alma süreçlerine takılma riskinin azaltılmasının amaçlandığı söylenebilir (Gülener 2016:54).

ABD başkanlarının yürütme kararnamesi çıkarma yetkisi bulunmaktadır ancak bu yetki Anayasa’da yer almamaktadır. Başkanların kararname çıkarma yetkisinin ortaya çıkışı 1793 yılına kadar gitmektedir. Bu yetki meşruiyetini Anayasa’nın 2. maddesinden almaktadır. Bu maddede tüm yürütme yetkisinin başkana ait olduğu ifade edilmektedir ve başkanlar bu maddeye dayanarak bağlayıcı kararlar verebilmektedir (Gülener 2016: 54). Bazı Latin Amerika ülkelerinde başkana kararname çıkarma yetkisi verildiği görülmektedir. Şili Anayasası’na göre

anayasanın belirlediği konularda Kongre, yetki devri ile başkana kararname çıkarabilme hakkı tanımaktadır. Brezilya’da ise başkan acil durumlarda kararname çıkarabilir, ancak 30 gün içerisinde kongreye sunulmayan ve kanun haline gelmeyen kararnameler ortadan kalkarlar (Zengin 2016: 18).

Bakanlar da kanun yapımına doğrudan etki edemezler, sadece yön verebilirler. Bakanlar bu sistemde Başkan tarafından belirlenen politikayı yürütmekle görevlidirler. Atanmaları ve azilleri Senatonun uygun bulma koşuluyla Başkan tarafından yapılır. Başkanlık rejiminde Başkan hem devlet başkanlığı hem de başbakanlık yetkilerini üstlenmiştir. Bu nedenle, hukuki ve siyasi açıdan asıl yetkili Başkandır. Başkanın sekreterleri, bir başka deyişle bakanlar parlamento üyesi değildirler; parlamento görüşmelerine de katılamazlar. Bakanların sorumluluğu Meclise karşı değil, doğrudan Başkan’a karşıdır. Başkan karar alırken bakanlara danışabilir, ama son söz Başkan’ındır. Başkan’ın ayrıca Yüksek Mahkeme’nin 9 üyesini ömür boyu görev yapmak üzere tayin etme yetkisi de bulunmaktadır. Bu mahkeme Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve Yüksek Seçim Kurulu olarak çalıştığı gibi; yasama ve yürütmenin anayasaya uygunluğunu da denetler (Yüksel 2013: 46).

Başkanın fesih yetkisinin olmaması, sistemin en önemli zaaflarından biridir. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme birbirlerinin görevlerine son veremezler. Seçilen Kongre ve Başkan görev süreleri bitene kadar görevine devam etmek zorundadır. Yasama ve yürütme arasında çıkan anlaşmazlıklar sistemi kilitleme noktasına getirebilir. Sistemin tıkanması durumunda görev süresinin bitimine kadar uzlaşmaya gitme dışında yapılabilecek bir şey yoktur. Bu zaafi aşmak için başkanlık sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde, başkana yasamayı feshetme yetkisi verilmiştir.

Söz konusu uygulamanın görüldüğü bazı Latin Amerika ülkelerinde rejim krizleri sık sık yaşanmıştır. Özellikle, başkanın siyaset dışı aktörler arasından seçildiği dönemlerde bu riskin arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra başkan ile parlamento çoğunluğunun farklı siyasal geleneklerden gelmesi de “fesih” yetkisini kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olabilir. Bunun en bilinen örneklerinden biri Peru’da yaşanmış, 5 Nisan 1992 yılında Peru Devlet Başkanı Alberto Fujimori, parlamentoyu

kapatmak suretiyle tarihte “auto-golpe” olarak bilinen darbeyi gerçekleştirmiştir (Gülener 2016: 57).

Federal devletin askeri kuvvetleri başkanın emrindedir. Başkan Amerikan ordusunun başkumandanıdır. Askeri ve siyasi hiçbir karar başkan istemezse alınmaz. Generalleri ve ordu komutanlarını başkan dilediği gibi tayin ve azleder. Bütün askeri erkan ona karşı sorumludur (Kuzu 1996: 15).

Yürütmenin yasama üzerindeki güçleri iki temel alanda toplanmıştır: başkan, Kongrenin çıkardığı yasaları veto edebilir (vetoyu geri çevirmek yasal olarak mümkün olsa da uygulamada çok güçtür) ve Kongre’ye kendi partisinden üyeler aracılığıyla yasa önerisi getirebilir. Yürütmenin yargı üzerindeki en önemli gücü ise federal yargıçları atamak ve bazı suçluları affettir (Akçalı 2014: 98).

Yargı Eliyle Fren ve Denge

Yargının yasama üzerindeki en temel gücü, Kongre’den geçen yasaları yorumlamak ve anayasaya aykırılıkları durumunda geçersiz ilan etmektedir. Benzer şekilde yargı, başkanın eylem ve kararlarını da anayasaya aykırı bularak geçersiz sayma gücüne sahiptir (Akçalı 2014: 98).

Amerika Birleşik Devletleri’nde yargının da sistem içerisinde önemli bir belirleyiciliği vardır. Yargı sahip olduğu güç, etki ve bağımsızlık boyutu ile Amerikan sisteminin karakteristik özelliklerini belirler. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri’ndeki siyasi partilerin gevşek olması nedeniyle hukuken sert bir şekilde formüle edilen kuvvetler ayrılığı prensibinin uygulamada iş birliğine ve uzlaşmaya doğru evrilmesini sağladığını da belirtmek gerekir (Efe, Kotan 2015: 70-71).

Yürütme organının, bu organ içinde de başkanın son derece güçlü olmasının doğuracağı muhtemel tehlikeleri, ülkenin federal bir siyasi yapıya olması ve Federal Yüksek Mahkeme gibi bir mahkemenin varlığı engellemektedir. Birçok yasanın federe devletlerin yasama organları tarafından çıkarılması zorunlu olduğu için, federal yönetim istese de dikta rejimini getirecek düzenlemeleri yapamaz (Tunç 2013: 282).

Yerel Yönetimler Aracılığıyla Fren ve Denge

Yerel yönetimler, günümüzdeki anlamıyla il, köy veya belediye gibi belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun üyelerinin, bir arada yaşamaları nedeniyle ihtiyaç duydukları kamusal hizmetleri karşılamak için kurulan, karar organları halk tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerklikten yararlanan ve kamu tüzel kişiliği bulunan kuruluşlardır (Sobacı, Köseoğlu 2016: 13).

Sadece başkanlık sisteminde değil tüm hükümet sistemlerinde, yerel yönetimler, yerinden yönetim ilkesi doğrultusunda, denge ve denetleme işlevi görmektedirler. Örneğin ABD başkanlık sisteminde, merkezi otoritenin yetkileri, eyaletlerin yetkileri ile dengelenmiş ve frenlenmiştir. Birçok yasanın eyaletler tarafından çıkarılması sağlandığı için gücün tek elde toplanmasının önüne geçilebilmektedir (www.birarada.org.).

ABD başkanlık modelinde, başkanın gücünü sınırlandıran ve zayıflatan etkenlerinden biri de federe devlet yapılanmasıdır. Federal devlet yapılanmasına sahip olan ABD de siyasi faaliyetler, yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kendi iç meselelerini ve yurttaşların taleplerinin çoğunu yerel yönetimler karşılamaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısında John Stuart Mill ve Alexis de Tocqueville gibi düşünürlerin de katkılarıyla yerel yönetimler, sivil toplumun bir parçası olarak görülmeye başlanmış, özgürlüklerin korunması ve demokrasinin güçlendirilmesindeki rolleri vurgulanmıştır. Yerel yönetimler, 19. yüzyılın sonundan itibaren devletin üstlendiği görevlerin artmasına dayalı olarak sosyal ve ekonomik fonksiyonları da yerine getirmeye başlamıştır. 20. yüzyıl boyunca sosyal devletin gelişim sürecinde belediyelerin de sorumlulukları artmış ve refahın yeniden paylaşılmasında kent düzeyinde faaliyet gösteren kuruluşlar haline gelmiştir (Sobacı, Köseoğlu 2016: 14).

Amerikan sisteminin anayasa sayesinde olmaktan ziyade anayasaya rağmen işlediğini belirten Sartori de “yerel-merkezli siyaset”i bunu mümkün kılan faktörler arasında saymıştır. Yine Sartori’ye göre, Amerika’da siyasetin ilkeler temelinde yapılmaması ile partilerin zayıf ve disiplinsiz olması da Amerikan sisteminin işlemesini sağlayan “anayasa-dışı” etkenler arasındadır (Akt:Erdoğan 2016:14).

Amerika'nın "kurucu ataları", istibdad tehlikesini bertaraf etmek üzere, devleti kuvvetler ayrılığı temeli üstüne kurdular. "Kurucu atalar" bu konuda o kadar kararlıydılar ki, güçlerin tek elde toplanmasını önleyebilmek için bu işlevsel (veya yatay) kuvvetler ayrılığının yeterli olmayacağı düşüncesiyle, devlet içinde otoriteyi dikey olarak da dağıtmayı, yani federalizmi tercih ettiler. Üstelik, bu adem-i merkezi, gevşek siyasi birlik içindeki birincil aktörün merkezi devlet değil, eyaletler – kurucu devletçikler- olmasını istediler. Kısaca, ABD'de başkanlık sistemi "zayıf hükümet"e olan inanç üzerine kurulmuştur (Erdoğan 2016: 13).

"Dünya'da eyaletlere bölünmeden üniter devlet yapısı ile Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkeler çoktur. Dolayısıyla federalizm olmadan Başkanlık sistemi olmaz demek çok yanlıştır. Ayrıca eyalet yapılı olup parlamenter sistemi uygulayan ülkeler de vardır. Kaldı ki, bir ülkenin eyaletlere bölünmesi hükümet sistemi değil devlet şeklidir. AK Parti, üniter yapıyı muhafaza ederek başkanlık sistemini önermektedir." (Aydın 2013: 106). Üniter devlet, bir ülkede yasama organı ve hükümetin tek olmasını ve dolayısıyla siyasi otoritenin tamamen merkezdeki iktidarda toplanmasını ve hukuki birliğin mevcut bulunmasını ifade eder. Üniter devlette egemenlik gücü sadece merkezi yönetimde toplanmıştır. Üniter devletlerde siyasi yönetimin çoğu başkentten yapılır, yerel yönetimlere ise sınırlı ölçülerde özerklik verilir (Sobacı, Köseoğlu 2016: 15).

Başkanlık sisteminde, federalizm şart değildir. Ancak, federalizmin başkanlık sistemiyle daha uygun ilerlediği bir gerçektir. Türkiye'de yönetim sistemi, toplumun yönetiminde genel yetkiyi yerel yönetimlere tanımaya ilişkin ilk adımı 1981 yılında 12 Eylül hükümeti atmıştır. Ülkede sekiz bölge valiliği kurmaya girişmiş, büyükşehir belediye modelini hazırlamış, su- kanal yönetimini Dünya Bankası kredisi doğrultusunda İSKİ adı verilen modele göre düzenlemiş, yerel yönetim sistemini şimdi kurulan modele göre hazırlamaya başlamıştır. ANAP hükümetleri bu modeli ilerletmiş ve federal esaslara göre çalışacak yerel yönetim sistemi, AKP tarafından 2005 yılında çıkarılan yasalarla kurulmuştur. Genel yetki merkezi yönetimden alınıp yerel yönetimlere verilmiştir. Merkezin idari vesayet yetkisi daraltılıp yerel yönetimler özerklik esasına göre kurulmuştur (Güler 2013: 162).

Türkiye’de başkanlık sistemine ilişkin tartışmalarda neredeyse peşinen kabul gören düşüncelerin başında başkanlık sisteminin doğrudan federalizmi getireceği iddiası gelmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, başkanlık sisteminin prototipi olarak değerlendirilen ABD’nin federal devlet yapısına sahip olmasıdır. Ancak dünya genelinde ABD, Brezilya, Arjantin, Meksika gibi başkanlık sistemine sahip federal devletler olduğu gibi Paraguay, Uruguay, Peru, Şili, Güney Kore ve Endonezya gibi başkanlık sistemine sahip üniter devletler de mevcuttur. Öte yandan Almanya, Kanada ve Avustralya gibi parlamenter sisteme sahip federal devletler de vardır (Sobacı, Köseoğlu 2016: 20).

Federal sistem, iktidarın bölünmesi ve katılım ilkelerini içermesi nedeniyle, demokrasinin güçlenmesi ve insan haklarının korunması bakımından elverişli bir çerçeve sunar (Uygun 2013: 744).

Türkiye’deki başkanlık sisteminin eleştirilen yönlerinden biri, federal yapının Türkiye’ye uygun olmadığıdır. Türkiye uzun yıllardan beri terörle mücadele eden bir ülkedir ve ülke içerisinde bölünmeye elverişli etnik grupların varlığı federal yapıya önyargıyla yaklaşılmasına neden olmuştur. Türk tipi başkanlık sisteminde bu endişeyi giderecek şekilde değiştirilmiş ülke birliğini koruma adına üniter yapının korunacağı açıklanmıştır. Fakat, üniter yapının (tek merkezden yürütme) başkanın tek başına sahip olduğu güçle birleşince otokrasiye dönüşme tehlikesini arttıracığına dair dile getirilen endişeler de vardır

Sivil Toplum Aracılığıyla Fren ve Denge

Sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, baskı ve çıkar grupları ve lobi faaliyetleri gösteren diğer yapılar ABD siyasal yapısının temelini oluşturmaktadır. Söz konusu aktörler zaman zaman siyasal partilerle işbirliği içine girerek ya da doğrudan yasama ya da yürütme üzerine baskı kurarak amaçlarını yerine getirmeye çalışırlar (Parlak 2013:777).

Harry Kantor’un Latin Amerika başkancı sistemlerinde başkanın gücünü sınırlamak için gerekli gördüğü tedbirler arasında “başka iktidar merkezleri kurulması”na da yer vermiştir. Bunu sivil toplumu güçlendirmek olarak yeniden kavramlaştırabiliriz. Yazarın bununla kastettiği, siyasî partiler, sendikalar, işveren örgütleri ve muhtelif çıkar gruplarıyla birlikte, güçlü örgütlü sivil-siyasal yapılardır.

Kantor'un yönetimin gücünü sınırlamak için gerekli olduğunu düşündükleri arasında tarafsız bir bürokrasinin oluşturulması ve iktidarın temelini yerelleştirilmesi de yer almaktadır. Yazara göre, bu tedbirler başkanın/yönetimin yetkisini sınırlamak suretiyle sistemin demokratik işleyişini mümkün kılacaktır (Akt: Erdoğan 2016: 14).

Medya Aracılığıyla Fren ve Denge

Günümüzde medya, yasama, yürütme ve yargının dışında dördüncü kuvvet olarak görülmektedir. Teknolojinin son zamanlardaki ilerlemesini de düşünürsek medya ve sosyal medya aracılığıyla, kamuoyu oldukça hızlı bir şekilde bilgilenmekte ve haberler hızla yayılmaktadır. Doğru veya yanlış bilgilerin hepsi çağın teknolojisi ve globalleşen dünya gerçeğiyle bütün kesimleri kısa süre içerisinde etkisi altına almaktadır. Söz konusu siyaset olunca, medya organlarının kamuoyunu bilgilendirme ve haber yapma aşamasına daha dikkatli olması gerekmektedir. Medyanın üstlendiği rol ve sorumlulukları bu bakımdan önemlidir. Medya, siyasete ve siyasilere karşı tarafsızlığını bozmayacak şekilde sorumluluklarını yerine getirmelidir. Dünyanın ve Türkiye'nin medya organları da güçlü olandan yana bir çizgide durmaktadırlar.

Medyanın siyasi iktidarı denetleme işlevini yerine getirip getiremediği, şu iki kritik soruya verilen cevaplarla ölçülebilir: Bunlardan birincisi, denetleme işlevini yerine getirecek olan medyanın hangi bilgilere ulaşabildiğidir. Bir sistemde medya, bilgi edinme hakkını geniş bir biçimde kullanıyor ise, denetleme işlevini güçlü bir biçimde yerine getirmesi de mümkündür. Buna karşılık, pek çok bilginin sır kapsamına alınarak ulaşılabilirlikten uzak hale getirilmesi, medyanın denetleme işlevini kısıtlamaktadır. İkinci soru ise, bilginin hangi kanallarda dolaştığı ve kimin çıkarına hizmet ettiğidir. Buna göre, medyanın siyasi iktidar üzerinde etkili bir denetim gerçekleştirebilmesi için, devlet kontrolünün ve belirli tekellerin dışında yer alması gerekmektedir (www.birarada.org.).

Yasama, yürütme ve yargı dışında diğer denge noktaları olan yerel yönetimlerin, demokrasi kültürünün ve sivil toplum anlayışının güçsüzlüğü de eklenirse, başkanı dengelemek oldukça zorlaşacaktır. Katı güçler ayrılığının hayata geçirilebilmesi için öncelikle liderlerin gücü törpülenmeli ve adayların seçim çevreleri tarafından belirlenmesi yöntemine geçilerek, temsilcilerin lidere bağımlı olma durumundan kurtarılması gerekmektedir (Kamalak 2014: 34).

Bu minvalde yeni sistemdeki denge ve denetlemeye dair eleştirilerin ortak noktaları şunlardır:

- Türkiye'nin son onaylanan anayasa değişikliği paketinde, güçler ayrılığı ilkesi tam anlamıyla sağlanamamıştır.
- Partili Cumhurbaşkanlığı sistemi ile başkanın tarafsızlığı ve yürütme ile yasamanın ayrışması pek söz konusu değildir. Ülkedeki geleneksel yapı dikkate alındığında, halkın seçeceği başkan aynı zamanda partisini de seçmeye meyilli olacaktır. Bu durumda hem yasama hem de yürütme yetkileri aynı ideolojik çerçeveye sahip kişilerin elinde bulunacaktır.
- Muhalefet partiler etkisiz ve ülkenin genelini temsil etme konusunda meclis yetersiz kalacaktır. Hukuksal bir çerçeveye dayatılmamış olmasına rağmen, son yıllarda iktidarın muhalefete karşı sağır oluşu ve muhalefetin etkisinin hissedilmemesi eleştirilerin odağı olmuştur.
- Sistem, başkanlık ya da yarı başkanlık olmamasına rağmen ülke tek bir kişi tarafından yönetiliyor izlenimi verilmiştir.
- Diğer denge noktaları olan yerel yönetimlerin, demokrasi kültürünün ve sivil toplumunun güçsüzlüğü de hesaba katılınca, yeni sistemde denge ve denetleme mekanizmalarının sağlıklı işlemeceği öngörülmektedir.

Elbette bu eleştiriler henüz çok yeni bir sürecin muhtemel sonuçlarına dair muhalefet kaynaklı eleştirilerdir. Anayasa değişikliğine dair uyum yasalarının henüz tamamlanmamış olması ve uygulama esnasında ortaya çıkacak meselelerin nasıl aşılacağına öngörülememesi gibi durumlardan dolayı sosyolojik sonuçlar çıkarmak için erken bir zamanda olduğumuz kanaatindeyiz.

1.6. Türk Tipi Başkanlık Sistemi

Türkiye'deki başkanlık sistemi tartışmaları son dönemde daha da artmış ve yeni bir sisteme geçiş için anayasa değişikliği çalışmalarına başlanmıştır. Başkanlık sistemine geçiş, Özal'la birlikte tartışılmaya başlansa da AK Parti iktidarı süresince daha fazla gündemi işgal etmiştir. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra ise sistemin değişikliği için ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Tartışmaların odağı olan ABD başkanlık sisteminin Türkiye'ye uygun olmadığı eleştirilerini bertaraf etmek

için AK Parti tarafından yeni bir uygulamanın çağrısı yapılmıştır. Başkanlık sistemi, Türkiye'nin koşullarına uydurularak "Türk Tipi Başkanlık Sistemi" olarak adı değiştirilmiştir.

Sistem tartışmasının Türk tipi vurgusu tartışmanın seyrini tarihi geleneklerimiz açısından başkanlık sistemi değerlendirmesine yöneltmiştir. Bu çerçevede tarihi geleneğin ne olduğu sorusu kadar başkanlık sisteminin bu geleneğe uyumu da tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışma kabaca iki farklı görüşe yol açmıştır: Birincisi, tarihi geleneğimizin başkanlık sistemin andırır bir gelenek olduğu, dolayısıyla başkanlık sisteminin günümüzde de bu tarihi zeminde parlamenter sisteme göre daha olumlu sonuçlar vereceği tezidir. İkincisi, tarihi geleneğimizin başkanlık sisteminin sakıncalarını ve olumsuz yanlarını daha da güçlendireceği gerekçesiyle reddedilmesi tezidir (Kılınç 2016: 89).

Teorik olarak yasama ve yürütme organlarının güçleri arasında eşitlik vardır. Ne var ki, pratikte bu kuvvetlerin biri diğerine üstünlük sağlıyor olabilir. Bu yöndeki görüşler ilk defa Woodrow Wilson tarafından dile getirilmiştir. Wilson, Amerikan sisteminde Başkan ile Kongre arasında eşitlik olmadığını, özel koşullar nedeniyle, bazen Kongrenin, bazen de Başkanın üstün olduğunu belirtmiştir. Wilson döneminde gözlemlediği Kongrenin üstünlüğünü eleştirerek, Amerikan sisteminin "Başkanlık hükümeti" değil, gerçekte bir "Kongre hükümeti" sistemi olduğunu iddia etmiştir. (Gözler 2010:579-580) Tarihi geleneklerimiz ve geçmişe dönme özlemi bizdeki başkanlık sisteminin, ABD'dekinin aksine "Kongre hükümeti"ne değil de "Başkanlık hükümeti"ne dönüşeceği yönünde bir izlenime sebep olmuştur.

Parlamenter hükümet sistemiyle yönetilirken bile yasama ve yürütmenin tek gücü iktidar partisi olmuştur. Muharrem İnce bu konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: R.Tayyip Erdoğan'ın başbakan olduğu zaman kuvvetler ayrımının yürütmenin lehine bozulduğunu belirterek bu durumu şöyle açıklamıştır: "Bunu iddia olarak söylemiyorum, çağdaş demokrasilerin hiçbirinde yürütme bizde olduğu kadar güçlü değildir. Bugün Başbakan Tayyip Erdoğan'ın isteyip de yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Yürütme karşısında fren mekanizmaları olan meclis, cumhurbaşkanlığı, yargı, basın tamamen yürütmenin, hatta bir kişinin emrindedir. Kuvvetler ayrılığı ve dengesi tümüyle kaybolmuştur."(2013:108). Önerilen sistem ile meşruiyeti olmayan

uygulamaları kurumsallaştırarak, sistemin meşrulaşması sağlanacaktır. Yürütmenin hatta cumhurbaşkanının “görev sınırı” tartışmalarının önüne geçilecektir.

Geçmişten günümüze kadar şef, reis, kral, imparator gibi değişik adlar altında somut kişilerce temsil edilen iktidar, hak ve özgürlükler rejiminin bir güvencesi olması amacıyla ortaya atılan kuvvetler ayrılığı kuramı ile farklı fonksiyonlar gören devlet organlar arasında paylaştırılmış, ancak zamanla hükümet sistemlerine özgü yasama- yürütme ilişkilerindeki karşılıklı denge ve eşitliğin yürütme lehine bozulması ile de kişiselleşme eğilimine girmiştir (Gül 2013: 872). Türk tipi başkanlık sisteminin de eleştirilen yönlerinden biri hatta en önemlisi yürütmenin kişiselleşmesiyle diktatörlüğe dönüşmesidir.

Başkanlı sisteminin ortaya atılmasının nedenleri parlamenter sistemin dezavantajları olarak gösterilmiştir: İstikrarsız hükümetler, koalisyon hükümetleri, darbeler vs. Sorunda tam olarak burada başlamaktadır. Bu sebepler olağan siyaseti fazlasıyla etkilemiş, hasar vermiş ve ülkeyi bir karmaşaya sürüklemiştir. “2002 yılından itibaren istikrarlı bir siyaset dönemi yaşayabilmemizi engellemiştir. Dolayısıyla, başkanlık sistemi üzerinde yapılan tartışmalar giderek ortadan kalkan bir ihtiyaca cevabın yürütülen ve kanımca şu anda yapılmasına ihtiyaç olmayan tartışmalardır.”(Turan 2013:529).

Yazıcı'nın bu minvaldeki eleştirileri şunlardır: 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde seçmen desteğini sürekli arttıran AKP hükümetleri yönünden başkanlık ya da yarı başkanlık sistemine geçiş önerilerini haklı kılacak bir nedenin varlığı çok şüphelidir. Gerçekten AKP, on yıl süreyle parlamento çoğunluğu sayesinde azami istikrarı olan hükümetler kurmayı başarmış; üstelik bu süre içinde parlamentarizmin kendisine sunduğu avantajla yasama ve yürütme süreçlerinin her ikisi üzerinde de belirleyici olmuştur. Bu nedenle AKP kurmayları, hükümet sistemi değişikliği önerilerinin gerekçeleri konusunda kamuoyunu aydınlatmalı ve ikna edebilmelidir (2013: 540).

Çok sayıda siyasi partinin mevcut olduğu, ideolojik temelde örgütlenen bu partiler arasında derin görüş ayrılıklarının yaşandığı, demokratik siyasal kültür örüntüsünün mevcut olmadığı Latin Amerika'da başkanlar, yasamayı bypass ederek ülkelerini kararname ile yönetme geleneğini geliştirmişlerdir. Bu ise yönetimde

kişiselcilik anlamına gelmektedir. Türkiye'nin parti sistemi, partiler arasındaki görüş ayrılıklarının derinliği ve siyasal kültürün demokratik özelliklerden yoksun olması, başkanlık sistemine geçiş halinde Latin Amerika'dakilere benzer deneyimlerin yaşanabileceğini akla getirmektedir. Bundan daha önemlisi, Erdoğan ve AKP'nin parlamentarizmin gereği olarak sadece yürütmeye değil aynı zamanda yasamaya da hükmeden bir role sahip olmasıdır. Şu halde yasama ve yürütme süreçlerinin her ikisinde de belirleyici olabilen bir liderin sadece yürütme yetkisiyle yetinmek zorunda kalacağı başkanlık sistemine geçmeyi neden arzu ettiğini sorgulamak gerekir (Yazıcı 2013:540-541).

Bu tartışmayı ilk gündeme getiren Özal olmuştur. 1983 yılında Özal'ın başbakanlık koltuğunda oturduğu dönemde Başbakanlık Müsteşarı olan Hasan Celal Güzel bu konunun nasıl gündeme geldiğini şöyle anlatmıştır: Özal 12 Eylül kalıntısı Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in müdahalelerinden bunaldığı zaman cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gerektiğini savunurdu. Hatta bana cumhurbaşkanının kararnameler üzerindeki yetkisini azaltan bir kanun tasarısı da hazırlattı. Özal, cumhurbaşkanı seçilince bu düşünceleri değiştirdi ve cumhurbaşkanının yetkilerinin azlığından şikayet etmeye başladı. Öyle ki hem Türkiye'de de ABD'deki gibi başkanlık sistemin getirilmesi gerektiğini önerdi hem de bunun yılmaz bir savunucusu oldu. Özal, bunu dile getirdiğinde en büyük muhalefet o dönem Başbakan olan Süleyman Demirel'den geldi. 1993'te Özal'ın ölümüyle bir süre için lafa kaldırıldı. Aynı yıl Demirel cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu. 1997 yılında bir Mısır gezisi sırasında kamuoyu Demirel'in ağzından şu sözleri duydu: 4 yıl 3 aydır cumhurbaşkanıyım. 6 hükümet atadım. Türkiye meclis hükümetleriyle tıkanıyor. Başkanın atadığı hükümetler sistemini tartışmalıyız. Ersin Kalaycıoğlu: Demirel hem cumhurbaşkanının var olan yetkilerinin korunmasını, hem de başkanlık sistemini istedi. Yani parlamenter rejimden gelen hukuki sorumlu olmamayı, siyasetten sorumlu olmamayı dolayısıyla hesap vermemeyi istiyor hem de başkan olmak istiyordu. Diyor. Uzmanların dikkat çektiği gibi başkanlık sistemi tartışmaları özellikle Demirel ve Özal gibi aktif siyasetten gelme cumhurbaşkanları tarafından gündeme getiriliyor. Bu nedenle onların bu sistemi “ iktidarlarının devamı” için, “kendileri için” ileri sürdükleri düşüncesi hakim. Uzmanlara göre, son iki cumhurbaşkanının sorunların yasama-yürütme ilişkilerinden kaynaklandığı iddiasıyla

başkanlık ya da yarı başkanlık sistemine geçiş istemesi konunun objektif biçimde tartışılmasına engel oldu. Gerçekten de Demirel'in görev süresinin dolmasının ardından tartışmalar bıçak gibi kesildi (Nevzat ATAL, Sabah Gazetesi 3 Ocak 2005). Aynı bakış açısıyla AK Parti'nin anayasa değişikliği teklifine bakılarak aslında durumun Özal ve Demirel'in isteklerinden farklı olmadığı görülebilir.

Fedayi'in bakış açısına göre, Erdoğan cumhurbaşkanlığı makamına çıkarken yanında başbakanlık yetkilerini de beraberinde götürmek istemiştir. İki makamdan da vazgeçmek istememiştir. Mevcut sistemde bunun mümkün olmadığını bildiği için de başkanlık sistemini istemiştir. Bu amacına başkanlık sistemi ile ulaşacağını düşünmüştür (2013:687-688).

Anayasa değişikliği teklifinde, iktidarın devamlılığı ve hakim güç olma adına yapılan değişiklikler denge ve denetlemenin ne kadar asgariye indirildiğini göstermiştir. Güçlü yürütmenin, diktatörlüğe dönüşmesini önlemek ve sadece halka hizmeti sağlayabilmek için denge ve denetleme mekanizmalarına ihtiyaç duyulmuştur. Başkanlık sisteminin sahip olduğu fren ve denge (denge ve denetleme) mekanizmalarına üçüncü bölümde ayrıntılarıyla yer verilmiştir. Peki, ABD başkanlık sisteminden farklılık gösteren, Türk tipi başkanlık sisteminin sahip olduğu denetleme mekanizmaları yeterli midir?

Getirilen değişiklik teklifinde Meclis'e bazı denetleme imkanları verilmiş olsa da yetersiz ve kısıtlıdır. Cumhurbaşkanı'na soru sorulamıyor olması, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve önemli bakanlıkların Meclis onayına sunulmaması, bütçe konusunda karışıklıklara sebebiyet verilecek olması, Meclis tarafından çıkarılmış kanunun Cumhurbaşkanı'nca iade edilmesi halinde kanunun yeniden çıkarılmasında zorlaştırma getirilmesi gibi hususlar başta olmak üzere Meclis'in hükümeti denetim imkanı zayıf tutulmuştur (Saadet Partisi 2017: 20).

Bir diğer problem "kanun hükmünde kararnameler" in çıkartılmasıyla ilgilidir. Kanun Hükmünde Kararnameler yoluyla yapılan düzenlemelerin olumsuz etkileri ve bu yolla hukuk düzenimizde yaratılan karmaşa halidir. Gerçekten, Anayasası 91. maddesi uyarınca, kanun hükmünde kararnameler ancak TBMM tarafından kabul edilen ve kanun hükmünde kararnamenin "... amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp

çıkartılmayacağını...” gösteren “ Yetki Kanunları” na dayanmalarına rağmen, bu sınırlamaların pek çok durumda aşıldığı bilinmektedir. Durum böyleyken, Cumhurbaşkanı’na verilen ve kaynağını doğrudan Anayasa’dan alan böyle bir düzenleme yetkisinin, hukuk devleti ilkesi yönünden doğurabileceği sorunlar üzerine ciddiyetle düşünülmesi gerektiği açıktır (barobirlik.org.tr.).

Yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı üst düzey kamu görevlilerini atamasıyla ilgili tek başına karar vermektedir. Üst düzey kamu yöneticilerini ve bunları ne şekilde atayacağını belirleme yetkisi tanınmakta, bu yolla devlet üst kademesinin sürekli biçimde ve kontrolsüz şekilde yenilenmesinin yolu açılmış olmaktadır (barobirlik.org.tr.).

Önerilen modelde başkan ve meclis üyeleri aynı anda ve aynı görev süresi için seçilecekler, başkan meclisi feshedebilecek ancak bu durumda başkanlık seçimi de yenilenecek. Bu durumda, başkan ile meclis çoğunluğunun aynı siyasal partiden seçilmesi suretiyle başkan, zaten yürütme yetkilerini tek başına bulundururken yasama yetkisini kullanmasını da partisi aracılığıyla yönlendirebilecek, ayrıca yasama yetkisini de kısmen de olsa doğrudan kullanabilecektir (Üskül 2013:534). Bu durumda yasamanın yürütme üzerindeki denge ve denetlemesinin önü kesilmiş olacaktır.

Anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi’nin neredeyse tüm üyeleri bir şekilde Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş ve atanmış olmaktadır. Bu şekilde oluşmuş bir Anayasa Mahkemesi’nin de, Cumhurbaşkanı’nın iktidar partisi genel başkanlığını yaptığı Meclisten gelecek kanunların Anayasa’ya uygunluğunu ne kadar etkin bir biçimde denetleyebileceği ya da Yüce Divan görevini tarafsız ve bağımsız şekilde nasıl yerine getirebileceği konusunda endişe duymak ise kaçınılmaz görünmektedir (barobirlik.org.tr.).

İktidarın kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla, Eflatun da Konfüçyüs gibi çözümü, eğitilerek bilge haline getirilmiş kişilerden kurulu bir hükümete aradı. İktidarın sadece “önderlik sanatı”na sahip kimselerin elinde bulunduğu tipte bir oligarşiye hayran olan Bay ve Bayan Sidney Webb, Eflatun’un bu görüşünü yeniden canlandırdı. Eflatun ile Webbler arasında kalan zaman bölümü içinde dünya askeri otokrasiyi, teokrasiyi, kalıtsal monarşi ve oligarşiyi, demokrasiyi ve Azizler

Hükümdarlığını denedi, Cromwell denemesinden sonra Lenin ve Hitler tarafından yeniden canlandırıldı. Bu denemelerin tümü, sorunumuzun hala çözülememiş olduğunu gösterir (Russell 1967:301).

Hala iktidarın kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla çeşitli yollara başvuruyoruz. Eskiye dönmek, demokrasi adına verilen çabaları belki biraz da olsa başarılarını yok etmemek için iktidarın kişiselleşmesini engellemek istiyoruz. İktidarın kişiselleşmesini engellemek için 21.yüzyılda başvurduğumuz yöntemler, yürütmenin gücünü diğer kuvvetler ile dengelemek ve denetlemek üzerine olmuştur. Eğer, yasama ve yargının gücü, yürütmeyi dengeleyemeyecek durumdaysa bu kaçınılmaz olarak demokrasi dışı bir uygulamaya sebep olacaktır.

1.7. Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları

Sistem değişikliğini talep edenlerin ilk sığındığı liman “yürütmede istikrar” olmuştur. Başkanlık sisteminin avantajlarının en önemlisi yürütmede istikrar sağlamasıdır. “Başkanlık sisteminin, yürütmede istikrar ve uyum sağlayacağı iddiası doğrudur. Başkan, sabit bir süre için halk tarafından seçilir ve bu süre içinde, son derece istisnai bir yol olan ve sadece ağır cezai sorumluluk durumlarını düzenleyen “suçlama” yolu dışında görevinden uzaklaştırılmaz.” (Özbudun 2013:206).

Sistemin bir diğer avantajı, yürütmenin doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Halk tarafından seçilen tek kişilik yürütmenin, seçmenlerce hesap sorulabilirlik düzeyini arttırdığı, bunun da sorumlulukların bölünmediği ve birbirine karışmadığı bir durumu ifade ettiği söylenmektedir (Uluşahin 2013:324).

Halk tarafından seçilen tek kişilik yürütme seçmenin oy pusulasını atarken, kim için oy verdiğini ve oy verdiği adayın kazanması halinde kimin hükümet edeceğini bilmesi nedeniyle bilinebilirliğin arttığı; bunun da seçmenlerin geleceğe yönelik tercih yapma gücünü arttırdığı öne sürülmektedir (Uluşahin 2013: 324). Parlamenter sistemlerde, kimin cumhurbaşkanı ya da başbakan seçileceği, seçmen tarafından bir bilinmezlik arz eder. Halk sadece eğilimlerinin en yakın olduğu partiye oy vererek, kendisini temsil edeceği partiyi seçmektedir. Bundan sonraki süreç meclisi oluşturan parti ya da partiler tarafından belirlenmektedir.

Kuvvetler ayrılığının daha güçlü olması diğer bir avantajdır. Yasama ve yürütme organı arasındaki ayrılık parlamenter sisteme nazaran daha katıdır. “Başkanlık sistemlerinde bu iki organ doğrudan halkoyu ile göreve geldikleri ve birbirlerine karşı sorumlu olmadıkları için aralarında hiyerarşik bir ilişki yoktur.(...) Bu durumda yasama ve yürütmenin birbiri ile uyum içinde çalışması ve işbirliğine gitmesi kaçınılmaz olmaktadır.”(Akçalı 2013:407).

Her sistemin avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Başkanlık sisteminin dezavantajları avantajlarının içinde barınmaktadır. Örneğin; kuvvetler ayrılığının güçlü olması bir avantaj sağlarken aynı zamanda dezavantaja da dönüşebilmektedir. Başkanlık sisteminin en büyük sakıncası, yasama ve yürütmenin birbirinden tamamen ayrı olması sebebiyle, aralarında çıkacak muhtemel bir anlaşmazlığın bunalımlara sebebiyet vermesi üzerinde yoğunlaşmaktadır (Derdiman 2013: 254). Yasama ve yürütmenin birbirlerini feshetme hakkı olmamasından dolayı bu sistemin kilitlenmesine yol açabilmektedir. Ne hükümetin düşürülmesi ne de başkanın görev süresi dolmadan görevinden alınması söz konusu olmadığından yasama ve yürütme arasında oluşabilecek anlaşmazlıklar, organlar arasında işbirliği olmadığı sürece çözümsüz kalacaktır.

Eğer yasama ve yürütme anlaşmazlık içinde olduğu konuya çözüm getiremezse siyasal krizlere yol açacaktır. Bu tür bir durumda ortaya çıkan tıkanıklık ve çözümsüzlük demokratik yöntemlerle aşamadığı gibi sistem istikrarsızlığa sürünecektir. ABD dışında uygulanan başkanlık sistemlerinde bu tür krizler ya ordunun yönetime müdahalesiyle ya da başkanın yasama organını devre dışı bırakarak ülkeyi kararnamelerle yönetme yoluna gitmesi ile aşılmaya çalışılmıştır (Akçalı 2013:407).

Çoğulcu değil çoğunlukçu olması sistemin dezavantajlarından biridir. Başkanlık seçimlerinin tek bir kazananı vardır ve kazanan hükümeti kurmaktadır. Başkanlık seçimini kazanan adayın başka partilerle koalisyon kurma ihtiyacı yoktur (Bayram 2016: 36). Başkanlık sistemi siyasi hayatı kutuplaştırmak suretiyle iktidar mücadelesini keskinleştirir. Çünkü, sistemi doğası, yürütme pozisyonunun bölünmesine elverişli olmadığından, siyasi mücadelenin tarafları açısından “ya hep

ya hiç” oyununa dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu ise hem siyasi bunalımları hem de toplumsal gerginliği arttırıcı bir etkidir (Erdoğan 1996:7).

Sistemin avantajlarının en önemlisi olarak dile getirilen istikrar konusu bazen dezavantaja dönüşebilmektedir. Başkanlık sistemlerinde organların görev sürelerinin sabit olması yürütmenin istikrarına katkı yapan bir unsurdur. Yürütme yasama organına ihtiyaç duymadan kendine güvenerek süresini bilip, icraatlarını bu minvalde yapmaktadır. Başkan icraatlarında başarısız olsa bile, halkın bir sonraki seçim sonuçlarını bekleme zorunluluğu vardır. Bu da sistemin zayıf noktalarından biridir (Efe, Kotan 2015:72).

Demokratik sistemlerin hepsinin diğer sistemlere oranla daha iyi olduğu yönleri ya da aksaklıkları mevcuttur. Toplumsal özellikleri dikkate alındığında her ülkenin kendine en uygun sistemi seçerek yönetimde iyileştirmeye gitmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ama tartışmalarda sıklıkla vurgulandığı ve çalışmamızın ortaya koymaya çalıştığı gibi yeni bir sisteme geçmek gerekli miydi? Çalışmamızın sonuç bölümünde bu sorunun cevabını vermeye çalışacağız.

SONUÇ

21.yüzyılda meydana gelen değişimler oldukça hızlı gerçekleşmektedir. Dünya'nın küçük bir köy haline geldiği, teknolojinin sınırlarını aştığı ve insanların sınırsız hayal gücünün çığır açtığı bir yüzyılda dünyadaki dengelerde aynı hızda değişmektedir. 1980'lerle başlayan değişim rüzgarı etkisini arttırarak devam etmiş, dünyanın büyük güçleri dünyanın merkezi olabilmek için savaşmaya devam etmişlerdir. 2017 yılı dünya genelinde birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Dünya'nın en büyük gücü konumundaki ABD'nin yeni başkanı Donald Trump'un olması, tartışmalı bir dönemin başladığının ilk işaretlerini vermeye başlamıştır. Çin ile yaşanacak muhtemel gerilimler, Rusya ile ilişkilerini düzeltme girişimleri, Kuzey Kore ile yaşanan nükleer silah krizi, etnik ve dinsel ayrımcılığın yarattığı gerilimler vs. Trump'un yeni başkanlık döneminde dünya üzerinde hızlı değişimlerin yaşanacağını habercisidir. Avrupa'da ise Almanya, Fransa ve Hollanda'daki genel seçimlerde ırkçı ve popülist partilerin yükselişe geçmesi ve ortaya çıkan sorunlar hem Türkiye hem de dünya ülkeleri üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Türkiye'de dış ve iç sorunlardan kaynaklı ekonomik, siyasi ve sosyal krizler içine sürüklenmiştir. Ekonomik sorunlar diğer alanları etkilemiş ya da siyasi ve sosyal alandaki değişmeler doğrudan ekonomi üzerinde etkide bulunmuştur. Başkanlık sistemi tartışmaları sürerken, özellikle doların sürekli olarak yükselişi dış nedenlerden daha ziyade iç nedenlerden kaynaklandığı düşünülmesine sebep olmuştur. Türkiye'deki gerilimin sebebi 15 Temmuz darbe girişiminden sonra, birlikteliğin dile getirildiği bir dönemde anayasa değişikliğinin gündeme getirilmesi, iktidar partisinin muhalefet partisi MHP'nin de desteğini alarak anayasa değişikliği teklifini meclise sunması hem iç hem de dış piyasalarda dikta rejimine yönelik olarak algılanmıştır. Bu olumsuz algı döviz kurunu, yabancı yatırımcıların güven sorunu, turizm sektörü gibi ekonomik parametreler olumsuz etkilenmiştir. Dışarıda dikta rejimi olarak algılanan başkanlık sistemi tartışmaları, Suriye hareketinin sebep olduğu mülteci sorunu ve Türkiye'nin savaş ülkesi olarak algılanması, terörün yarattığı güvensizlik, darbe girişiminden önce ve sonra meydana gelen siyasi ve dini terör eylemleri vs. Türkiye'deki sosyal, siyasal ve ekonomik alanda birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Sistemi eleştirenler bu sorunların sebebini başkanlık sisteminin ortaya çıkmasında aramıştır. Sistem yanlısı olanlar ise bu sorunların çözümü için başkanlık sisteminin avantajlarına sığınmıştır. Türkiye'deki büyük değişimlerin sebebi genelde halkın devlete talebiyle değil de tam tersi bir şekilde devletin halka dayatması şeklinde gerçekleşmiştir. Bunu birçok yazar şöyle ifade etmektedir: Değişimler tepeden inme bir şekilde gerçekleşmiştir. Atatürk dönemindeki inkılaplarda böyleydi, darbeler sonrası değişime uğrayan ve halka sunulan anayasal değişimler de aynı şekilde tepeden inme bir şekilde gerçekleşmişti. Yıl 2017 olmasına rağmen değişimler halkın ihtiyacı ve talebi doğrultusunda olmadan önüne konulan seçeneklere bırakılmıştır. Peki, bu sistemle bizleri neler beklemektedir? Sistem hangi özellikleri yüzünden talep edilmiştir? Hangi özelliklerinden dolayı eleştirilmiştir?

Başkanlık sistemini savunanların dayanağı:

- Yürütmede istikrar ve uyum sağlar.
- Başkan sabit bir süre için halk tarafından seçilir ve görev süresi dolmadan istisnai durumlar hariç görevden alınmaz.
- Doğrudan halk tarafından seçilen başkan, hesap verilebilirlik düzeyini arttırır.
- Seçmen seçeceği kişiyi oy verirken bildiği için parlamenter sisteme göre bilinebilirliği arttırır.
- Kuvvetler ayrılığı daha güçlüdür. Güçler arasındaki ayrılık diğer demokratik hükümet sistemlerine göre daha katıdır.

Eleştirenlerin sürekli dile getirdiği dezavantajlar:

- Kuvvetlerin sert ayrılığı sistemin kilitlenmesine yol açacaktır. Parlamenter sistem başkanlık sistemine göre daha esnek yapıdadır.
- Yasama ve yürütme arasındaki sorunlar çözülmezse siyasi krizlere yol açacaktır. Bunun nedeni ise hem yasamanın hem de yürütmenin görev süresinin sabit olmasıdır. Parlamenter sistem gibi fesih mekanizması yoktur. Türk tipi başkanlık sisteminde yürütmenin yasamayı feshi söz konusudur. Böyle bir durumda yasama ve yürütme için yeni seçime gidilir. Sistemin tıkanmasının bir nebze olsun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak, yeni seçimlere gitmek yürütmedeki kişinin ikiden fazla başkan olmasına sebebiyet verecektir.

- Başkanlık sisteminin tek bir kazananı vardır. Koalisyon kurma ihtiyacı yoktur. Bu durum istikrarı sağlasa bile siyasi hayatı kutuplaştırarak iktidar mücadelesini keskinleştirir.
- Sistemin avantajlarının en önemlisi olan istikrar sağlama bazı durumlarda dezavantaja dönüşebilmektedir. Görev süresi sabit olan başkan bunu bilerek güven içinde hareket eder ve icraatlarını bunun bilincinde gerçekleştirir. Ancak, başkanın başarısız olması durumunda, görevden alınamayacağı için bir sonraki seçim dönemine kadar beklemek gerekecektir.

Türkiye'deki parlamenter hükümet sistemi 90 yılı aşkın süredir varlığını gösteren ve belli bedeller ödenerek yerleşmeye başlayan bir sistemdir. Bu sistemi yıkarak yerine yeni ve ülkenin yapısına uygun olmayan hatta tarihi gelenekleriyle birlikte düşünüldüğü zaman sistemin dezavantajlarını daha büyük bir sorun haline getirebilecek bir sisteme dönüştürmek devletin demokratik oluşunu etkileyeceği öngörülmektedir.

Başkanlık sistemine, istikrar ve etkin yönetim için tutunanlar, aslında bunun parlamenter hükümet sisteminin bir sonucu olmadığını herhangi bir hükümet sistemiyle de istikrarsız ve aksak yönetimin olabileceğini unutmamalıdır. Türkiye'deki, siyasi istikrarsızlık sorunu 2002'den bu yana tek başına azamade olsa hükümeti kurmayı sağlayan bir iktidar partisiyle ortadan kaldırılmıştır. Ülkedeki istikrarsızlığı, hükümet sistemine bağlamak bu yüzden doğru değildir. Sorun şu ki problem parlamenter hükümet sisteminden çok siyasi parti sistemi ve seçim sistemiyle daha ilişkilidir. Sistemde değişikliğe gitmek yerine bu sorunların çözülmesi ve parlamenter sistem üzerine değişiklikler yapmak daha yararlı olacaktır.

Başkanlık sisteminin ABD'de başarılı bir şekilde işleminin nedenlerinden biri, federal bir yapılanmaya sahip olmasıdır. Türkiye gibi etnik kökenli ve demokrasi sürecini henüz tamamlayamamış ülkelerde ciddi sorunlara sebep olmuştur. (Örneğin; Bazı Latin Amerika ülkelerinde bu durum darbelerle sonuçlanmıştır.) Türkiye, federal değil üniter bir devlet yapılanmasına sahiptir ve yeni anayasa değişikliği paketinde üniter devlet yapısının devam edileceği belirtilmiştir. Bu bir yandan Türkiye gibi etnik yapılı bir ülke için avantaj sağlarken

diğer yandan başkanlık sisteminin önemli fren ve denge mekanizmasını devre dışı bırakılmasına sebep olacaktır.

ABD'deki başkanlık sisteminin başarılı olması; ülkenin tarihi, gelenekleri, federe yapısı, demokrasi kültürü, sivil toplumun gücü, yargının ve medyanın bağımsızlığı vs. gibi birçok faktörle ilgilidir. Bunların tam yerleşemediği ülkelerde başkanlık sistemi otokratik bir yönetime dönüşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının, sendikaların, medyanın güçsüz olduğu; demokrasi kültürünün gelişmediği; yargının bağımsızlığına şüpheyle bakıldığı bir ülkede yasama ve yürütme de aynı tarafta olursa bu ne kadar demokratik olur bunu tartışmak gerekecektir. Türkiye'deki sistem değişikliği gerçekleşmiş olduğu için bu konular etraflıca düşünülmeli ve gerekli yasalar düzenlemeler yapılarak gerekli fren ve denge mekanizmalarına işlerlik kazandırılmalıdır. Pasif fren ve denge mekanizmaları yürütmenin güçlenmesine sebebiyet verecektir.

Türk tipi başkanlık sisteminde, yürütmenin tek gücü olan cumhurbaşkanının tarafsızlık sorunu ortaya çıkmaktadır. Meclisle aynı zamanda seçilen ve aynı sürede iktidarda kalacak olan başkanın, meclisle aynı veya farklı görüşte olması her türlü tarafsızlık problemini oluşmasına sebep olacaktır. Başkanlık sisteminde feshetme durumu söz konusu olmadığı için, sistemde kilitlenmeler yaşanırca eğer istikrarsızlığa sebep olacaktır. Başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi esnek olmadığı için sistemdeki kilitlenmeler uzlaşmaya varılıncaya kadar çözülemeyecektir. Türkiye'deki disiplinli parti yapısı da başkanlık sisteminde farklı görüşlere karşı uzlaşmayı engelleyecektir. Bundan dolayı parti yapısında ve seçim sisteminde gerekli düzenlemeler yapılarak bu sorunun çözülmesi sağlanabilir. Türkiye'de parti yapısında başkan seçilen kişinin aynı zamanda çoğunluk partisinin de lideri konumunda olması kaçınılmazdır ve liderin gücü milletvekili adaylarını belirlemek milletvekillere yaptırım uygulamak dahil birçok kritik konuları kapsamaktadır. Bundan dolayı, başkanın güçlü, disiplinli ve merkeziyetçi parti örgütü aracılığıyla partisinin yasama kanadını da kontrol etmesi işten bile değildir. Parlamenter sistemdeki parti disiplinin ve seçim sisteminin, başkanlık sistemine geçildikten sonra değişmemesi durumunda başkanlık sisteminin güçlü yanlarından (gevşek parti yapılanması ve iki partili sistemi)biri zarar görecektir.

Başkanlık sisteminin en büyük endişelerinden biri olan ve sistem üzerine tartışmalar sürerken dünya siyasi gündemin yer edinen diktatörlüğe dönüşme tehlikesi sadece başkanlık sisteminde değil parlamenter sistemlerde de mevcuttur. Yasama ve yürütmeyi kendi elinde tutan başbakan, halk tarafından seçilmiş başkan kadar güce sahiptir. Türkiye, 2002'den beri tek bir parti tarafından yönetilmektedir. Partinin disiplinli ve güçlü yapısı göz önüne alındığında, parti başkanı oldukça güçlü bir lider konumundadır. Başkanlık sistemine geçişin, Türkiye için doğru bir tercih olmayacağını düşünenler sistemin hakimiyetinin tek bir kişide olmasının diktatörlükle sonuçlanacağı kanaatinde. Yukarıda da değindiğimiz gibi otoriter sisteme dönüşme tehlikesi her sistemin az da olsa içinde barındırdığı zayıflığıdır. Fakat başkanlık sistemi, Türkiye gibi az gelişmiş ve demokrasi kültürünün tam anlamıyla yerleşemediği ülkelerde daha çok diktatörlüğe dönüşme tehlikesi taşımaktadır. Bunun önüne geçmek için güçlü denge ve denetleme mekanizmalarına sahip olmak gerekir.

Güçler ayrılığının tam sağlanamamış olması; partili cumhurbaşkanının tarafsızlığı problemi, fren ve denge mekanizmalarının işlerliği; tek bir kişi tarafından yönetilmenin getireceği otoriter yönetim endişesi vs. sisteme temkinli yaklaşılmasının nedenlerinden sadece birkaçıdır. Yeni bir sürecin muhtemel sonuçları eleştirel yaklaşıma sahip kişiler tarafından sistemin dezavantajlarından yararlanılarak ortaya koyulmuştur. Anayasa değişikliğine dair uyum yasalarının henüz tamamlanmamış olması ve uygulama esnasında ortaya çıkacak meselelerin nasıl aşılabileceğinin öngörülebilmesi gibi durumlardan dolayı sosyolojik sonuçlar çıkarmak için daha fazla zamana ihtiyaç duymaktayız.

Başkanlık sistemi önerisinden sonra herkesin aklını meşgul eden iki sorudan bahsetmiştik: Parlamenter sistemin tüm olanaklarından yararlanan iktidar partisi, hem yasama hem de yürütmede neredeyse tek güç olmuşken sistem değişikliği talebinde neden bulunmuştu. Parlamenter sistemin sebep olduğu istikrarsız hükümetler, 2002'den beri varlığını bile göstermemişken, koalisyon hükümetlerine, istikrarsız hükümetlere ve bunların sebep olduğu darbelere neden bir dayanak olarak tutunmuşlardır. Bu durumu iki nedene bağlamıştık: İlki, gerçekten parlamenter sistem tıkandı ve sistem değişikliği zorunludur. İkincisi ise, siyasi liderlerin en çok düştükleri tuzak ve engel olunamayan iktidar arzusunun neden olduğu "tek adam

olma” niyetidir. İlk nedeni ele alırsak; parlamenter sistem tıkanmadı ama 2007’de anayasadaki değişimden sonra hükümet sistemi, saf parlamenter sistemin özelliklerini kaybetmiştir. Yeni sistem, yarı başkanlığa ya da rasyonel parlamentarizme daha yakın bir sistem görünümünü kazanmıştır. Bu durum hükümetin eylemlerinin eleştirilerine sebep olmuştur. Çünkü, kağıt üstünde parlamenter sistem olan hükümet sistemi, 2007’den sonra parlamenter sistemdekinden daha fazla yetki vererek cumhurbaşkanının yetkilerini arttırmıştır. Sistem üzerindeki bu ikili durum eleştirilen odağı olmuş ve değiştirilmesinin gerekliliği sıklıkla vurgulanmıştır. Bir kesim parlamenter sistemin eksiklerinin giderilmesinin daha doğru olacağını, diğer kesim ise mevcut bu değişimlerin yeni bir sisteme geçilerek meşruluk kazanmasının gerekliliğini savunmuştur. Fiilen sistemde değişimler varken sistemin anayasal ve kurumsal çerçevesi son referandum ile değişmiştir. Parlamenter sistem tıkanmamış olsa da sistemin bu açığı ileride iktidar zaafına yol açması öngörülmektedir. Sistemin adının koyulması ve sınırlarının çizilmesi bu zaafın önüne geçmek için gereklidir. İkinci nedene baktığımızda ise; Özal ve Demirel gibi aktif siyasetten gelme cumhurbaşkanlarının “iktidarlarının devamı” için, “kendileri için” başkanlık sistemini ileri sürdükleri görüşü sisteme temkinli yaklaşılmasının nedenlerinin en güçlü olanıdır. Bu durumu çokta garipsememek gerekir ki uzun süre siyasette aktif olmuş ve en yüksek mevkilerde görev yapmış kişilerin iktidar arzusundan dolayı var olan gücünü devam ettirmek istemeleri olağandır. Başkanlık sistemini teklif eden liderlere baktığımızda başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulunduğunu ve buldukları konumun tek başlarına sahip olmak istemeleri kaçınılmazdır. Her iki neden birlikte düşünüldüğünde sistem değişikliği gerekli olmasa bile “Kim yönetiyor?” ve “Hangi kurallar ile yönetiliyor?” sorusuna cevap verebilmek için sistemin anayasal bir çerçevesinin olması gereklidir. Başkanlık sisteminin avantajlarından yararlanıp dezavantajları yasalarla azaltılırsa eğer Türkiye için yeni bir dünyanın kapıları açılabilir ya da tam tersi bir durum içerisinde başkanlık sistemi, parlamenter sistemi aratacak duruma gelebilir.

KAYNAKÇA

ABULABAN, Abdurrahman (2002). “Özal’ın 1980’lerdeki Liberal Ekonomik Politikaları”. (Ed.Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca). *Türkler Cilt 17*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s.(637-647).

ACUN, Fatma (1999). “ Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne : Değişme ve Süreklilik”. Hacettepe Üniversitesi EFD. 16: 155-167.

Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi (1977). *Kervan Yürüyecektir*. TBMM Kütüphanesi.

AĞAOĞLU, Samet (1993). *Siyasi Günlük Demokrat Parti’nin Kuruluşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

AHMAD,Feroz (2002). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*. (Çev:Yavuz Alogan).İstanbul: Kaynak Yayınları.

AKÇALI, Pınar (2013). “Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 406-411.

AKÇALI, Pınar (2014). “Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(79-110).

AKINCI, Abdulvahap (2013). “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra”. Trakya Üni. SBD. Cilt15. 2: 39-58.

AKINCI, Abdulvahap (2014). “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”. Eskişehir O.G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi. 9(1): 55-72.

AKŞİN, Sina (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi -2-*. İstanbul:Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

AKŞİN, Sina (2010). *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

AKTAN Coşkun C. ve YAY Serdar (2016). “Türkiye’de Statüko ve Değişime Direnç”. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi (Online). Cilt 8. 1:49-71.

ALDAN, Ömer S. (2013). “Yeni Bir Anayasa Üzerine”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 167-172.

ALTAŞ, Sedat (2011). *Çarıklı Demokrasi*. İstanbul: İkinci Adım Yayınları.

Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı (2004). *ABOUT AMERICA: THE CONSTITUTION OF THE UNITED STATES OF AMERICA with Explanatory Notes adapted from THE WORLD BOOKENCYCLOPEDIA (c) World Book. Inc. By permission of the publisher. (www.worldbook.com)*

Anavatan Partisi Programı (1983). *Anavatan Partisi 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesi*. TBMM Kütüphanesi.

ARİSTOTELES (1993). *Politika*. (Çev: Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

ARMAOĞLU, Fahri (1999). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

ARON, Raymond (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*. (Çev:Vahdi Atay). Milli Eğitim Basımevi.

ARSLAN, Zehra (2012). “Vatan Cephesi Davası (Kararname, Savunmalar ve Karar)”. *History Studies: International Journal of History*. Volume 4. 2:1-37.

ATAL, Nevzat. “2005’in İlk Tartışması”. *Sabah Gazetesi*. 3 Ocak 2005.

ATAMAN, Muhittin (2003). “Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış”. *Bilgi Dergisi*. 5 (2):49-64.

AVCIOĞLU, Doğan (1996). *Türkiye'nin Düzeni(Dün-Bugün-Yarın)*. Ankara:Tekin Yayınevi.

AVCIOĞLU, Doğan (1998). *31 Mart'ta Yabancı Parmağı*. Yenigün Haber Ajansı.

AVŞAR, Gülçin (2013). *Ergenekon'un Öteki Yüzü: Faili Meçhuller ve Kayıplar*. TESEV Yayınları. İstanbul: Dijital Baskı.

AYAN, Sezer (2007). "Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası". C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 8. Sayı 2:1-24.

AYATA, Ayşe G.(1995). "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi." Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 50(03): 79-88.

AYDEMİR, Şevket S. (1993). *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

AYDEMİR, Şevket S. (1999). *Menderes'in Dramı 1899-1960*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

AYDIN, Ahmet (2013). "Başkanlık Sistemi". *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 106-107.

BABAOĞLU, Resul (2012). " Nutuk ve Hatıralar Ekseninde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Olayı ve Süreci". Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları. Cilt 11. 22: 63-108.

BAYRAM, Salih (2016). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları*. İstanbul: Seta Yayınları.

BERKES, Niyazi (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BEZCİ, Bünyamin (2005). "Demokrasi ve Başkanlık Sistemi". Yönetim Bilimler Dergisi. 3(2): 78-91.

BİLİR, Faruk (2013). "Hükümet Sistemleri Tartışmaları Bağlamında Hükümet Sistemimiz ve Partili Cumhurbaşkanı". *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 303-308.

BİRAND, Mehmet Ali, 12 Eylül- 12 Mart Kasırgası- Yakın Tarih Belgeseli 1. Bölüm (2008).Ankara: TRT.

BOZKIR, Gürcan (2005). “Cumhuriyet Halk Partisi’nde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. Cilt IV. Sayı 11: 231-248.

BOZKURT, Veysel (2001). “Geleceğin Toplumunu, Dönüşümcü Liderlik ve Turgut Özal”.(Ed: İhsan Sezal, İhsan Dağı). *Kim Bu Özal: Siyaset, İktisat, Zihniyet*. İstanbul: Boyut Yayın. s.(171-196).

BULUT, Sedef (2009a). “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”. *Akademik Bakış*. Cilt 2. 4 (Yaz):125-145.

BULUT, Sedef (2009b). “ 27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SBD*. 19:73-90.

BULUT, Mehmet (2016). “ Çokuluslu Meydan Okumaya Karşı Asil Millettin Direnişi ve Yeniden Dirilişinin Dinamiklerine Bir Bakış”. *ADAM Akademi*. Cilt 6. 2: 3-20.

COTTERET Jean-Marie ve EMERİ Claude (1991). *Seçim Sistemleri*. (Çev:Ahmet Kotil). İletişim Yayınları.

ÇAHA, Ömer (2011). “Demokrasi”.(Ed: Halis Çetin). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Orion Kitabevi. s.(205-238)

ÇAKIR, Ruşen (1994). *Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisini Anlamak*. İstanbul: Metis Yayınları.

ÇAM, Esat (1982). *Devlet Sistemleri*. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.

ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin (2009). “ Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme”. *BAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 12. 22:165-178.

ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin (2014). “Doğru Yol Partisi Açısından 24 Aralık 1995 Seçimlerinin Analizi 1”. *Balıkesir Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 17. 32:19-36.

ÇAYLAK, Adem (2007). “1946- 50 Arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasininin Almış Olduğu Biçim”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 62-1:17-42.

ÇUFALI, Mustafa (2012). *Türk Demokrasi Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

DEMİREL, Taner (2001). “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 56 (4): 43-75.

DEMİR, Osman ve ÜZÜMCÜ Adem (2002). “Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme”. G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi. 1: 155-182.

DEMİR, Şerif (2007). “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi. 12:37-63.

DEMİR, Fevzi (2013). “Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye/ Semi-Presidential System and Turkey”. Journal of Yaşar University. 8:831-876.

DENY, Jean (2000). *Yeni Türkiye*. (Çev: Nurer Uğurlu). Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık.

DERDİMAN, Ramazan C. (2013). “Türkiye’de Benimsenecek Hükümet Sistemi ve “Cumhurbaşkanlığı Hükümetini” Tartışmak”. (Ed:Nagehan Talat Arslan). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. Bursa: Alfa Aktüel. s.(241-274).

DEVİRAN, Yusuf ve ÖZCAN Ömer F. (2016). “15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı”. Online Academic Journal of Information Technology. Cilt 7. 25 (Güz): 71-92.

DİKİCİ, Ali (2014). “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Cilt XXX. 89:11-59.

DUMAN, Olcay ve BİRSEL, Haktan (2012). “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi. Cilt 1. 1: 299-318.

DURDU, Mehmet B. (2003). “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM. 14: 291-318.

DURMUŞ, Mustafa (2011). “12 Eylül Askeri Darbesinin Ekonomi Politikası”. Memleket Siyaset Yönetim. Cilt 6. 15: 95-138.

DURŞUN, Soner (2008). “Türkiye’nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahale Sonrası Dönem”. ÇTTAD. VII. 16-17(Bahar-Güz):421-433.

DUVERGER, Maurice (1994). *Siyasal Rejimler.*(Çev:Teoman Tunçdoğan). İletişim Yayınları.

EFE, Haydar ve KOTAN Muhammed L. (2015). “ Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. KAÜ İİBF Dergisi. Cilt 6. 9: 65-94.

EMİROĞLU, Atiye (2016). “Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Türk Demokrasisi ve Çağdaşlaşmasına Etkileri Üzerine Bir İnceleme”. Tarihın Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 15:1-22.

ERDOĞAN, Mustafa (1996). “Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak”. Liberal Düşünce. 2 (Bahar): 4-12.

ERDOĞAN, Mustafa (2013). “Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 542-547.

ERDOĞAN, Mustafa (2016). “Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye”. Liberal Perspektif Analiz. 3:4-37.

EREN, Emrah K. (2002). “ Başkanlık Sisteminin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye’de Uygulanabilirliği”. G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi. 3:135-162.

EROĞUL, Cem (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

EROĞUL, Cem (2014). “2007 Cumhurbaşkanı Seçimi Bunalımından Çıkarılabilecek Dersler” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 62(3): 167-181.

ETE, Hatem, Türkiye Darbeleriyle Yüzleşiyor, 13 Aralık 2012, Çarşamba/ 11.00-13.00, SETA, Ankara Salonu, Ankara.

ETE, Hatem ve TAŞTAN, Coşkun (2013). *Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri*. SETA Yayınları. Ankara: Pelin Ofset.

EYÜBOĞLU, Ercan (2014). “Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyet’e Doğru”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(111-221).

FEDAYİ, Cemal (2013). “Mazi, Hal, ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 679-691.

FENDOĞLU, Tahsin (2010). *Başkanlık Sistemi Tartışmaları*. Ankara: Başak Matbaacılık.

FENİK, Advie. “Türk Vatandaşı Vazife Başına!”.Zafer Gazetesi.14 Mayıs 1950.

GÖNENÇ, Levent ve KONTACI Ersoy (2005). “ Yaşayan Anayasa 2003 ve 2004 Yılları Anayasa Gelişmeleri”. TBB Dergisi. Sayı 61:107-240.

GÖZLER, Kemal (1999). “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 54-1: 51-62.

GÖZLER, Kemal (2007). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayınları.

GÖZLER, Kemal (2010). “Parlamenter Sistem”. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.1:587-619.

GÜL, Cengiz (2013). “İktidarda Yaşanan Kişiselleşme Olgusunun Yürütmenin Güçlenmesi Üzerindeki Etkileri”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 872-882.

GÜLENER, Serdar (2016). *Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme*. İstanbul: Seta Yayınları.

GÜLER, Birgül A. (2013). “Başkanlık Rejimi ve Kamu Yönetimi”. ?”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 157-162.

GÜNAY, Ertuğrul (2013). “Yeni Bir Anayasa’ya Doğru”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 124-126.

GÜNEY, Atilla(2014). “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Neden Tartışılıyor”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(415-432).

- GÜRBÜZ, Yaşar (1980). *Siyasal Sistemler*. İstanbul: May Yayınları.
- GÜRBÜZ, Ahmet V. (2013). “HP-SODEP-SHP ”. (Der.Mehmet Kabasakal). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İstanbul: Es Yayınları. s.(146-162).
- GÜRKAN, Ülker (1988). “Montesquieu ve Kanunların Ruhı”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt 40. 1-4: 9-31.
- HAYDAROĞLU Ceyhun ve TATLISU Satı (2016). “ Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi”. Bilecik Şeyh Edebali Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 1:27-41.
- HEPER, Metin (2008). *İsmet İnönü*. (Çev: Sermet Yalçın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*. (Çev: Hızır Murat Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- ILIMAN, Arif ve DÖNMEZ, Cengiz (2015). “12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri”. CTAD. Yıl 11. Sayı 21 (Bahar): 163-198.
- İNCE, Muharrem (2013). “Başkanlık Sistemi Çözüm Olabilir mi?”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 108-110.
- İNÖNÜ, İsmet (1998a). *İsmet İnönü’nün Hatıraları Büyük Zaferden Sonra Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması 1*. Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- İNÖNÜ, İsmet (1998b). *İsmet İnönü’nün Hatıraları Büyük Zaferden Sonra Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması 2*. Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık
- İNÖNÜ, İsmet (1998c). *İsmet İnönü’nün Hatıraları Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938)*. Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- İZMİRLİ Resul, GÖKBUNAR Ramazan ve ÖZER Buğra (2014). “Dönüşümcü Bir Lider Olarak Turgut Özal”. Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi. 42:245-256.

KAHRAMAN, Mehmet (2012). “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı- Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”. M.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 9. 18:431-457.

KAMALAK, İhsan (2014). “Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başkanlar”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(17-40).

KAMALAK, İhsan (2014). “Türk Siyasal Sistemine (Yarı) Başkanlık Sisteminin İthalinin Sonuçları Üzerine Bir Deneme”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(367-394).

KANSU, Aykut (1995). *1908 Devrimi*. (Çev: Ayda Erbal). İstanbul: İletişim Yayınları.

KAPUSIZOĞLU, Mehmet (2011). “Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi”. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi. Cilt 3. 2: 121-131.

KARABEKİR, Kazım (2009). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KARAGÖL, Erdal T. (2016). “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi”. ADAM Akademi. Cilt 6. 2: 37-50.

KARATEPE, Şükrü (2013). “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”. Yeni Türkiye. 51:223-235.

KARDAŞ, Ümit (2010). *Demokrasi ve Hukuk Krizi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KARPAT, Kemal (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

KAŞTAN, Yüksel (2006). “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”. AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt VIII. 1:123-140.

KESER, Ulvi (2012). “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. Cilt 12. 25(Güz): 181-226.

KEYDER, Çağlar (2014). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KILIÇ, Selda (2011). “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”. OTAM. 30 (Güz):27-40.

KILIÇOĞLU, M. Sinan (2013). “Türkiye’de Yasama Organının Yürütme Organını Siyasi Denetimi”. EÜHFD. C.XVII. 1-2:31-71.

KILINÇ, Zeynel A. (2016). “Türk Tipi Başkanlık Sistemi Tartışmaları”. Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 2. 3: 86-94.

KISIKLI, Emine(1990). “Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Hareketi İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”. Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 2, Sayı 5.

KIŞLALI, Ahmet T. (2005). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

KIZILTAN, Yılmaz (2006). “I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı”. GÜ Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt 26. 1-251-272.

KİLİ, Suna (1998). *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KİRİŞ, Hakan M. (2011). “Parti Sisteminde Kutuplaşma ve Türk Parti Sistemi Örneği”. Amme İdaresi Dergisi. Cilt 44. 4:33-67.

KOÇ, Yaşar T. (2011). *12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)*. SETA Analiz. Sayı 41.

KOÇ, Hüseyin (2013). “AK Parti”. Der. Mehmet Kabasakal). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İstanbul: Es Yayınları. s.(193-208)

KOÇAK Yaman S. ve Ekşi Ali, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”. Süleyman Demirel Üni. SBD. 21:295-307.

KONGAR, Emre(2011). *21.Yüzyılda Türkiye*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

KÖSE, Hüseyin (2008). “Türkiye’de Geçmişten Günümüze TSK ve Ordu Algılamasının Toplumsal, Kültürel, Siyasal Boyutları”. Stratejik Araştırmalar Dergisi. Sayı 12: 85-96.

KUZU, Burhan (1992). “Yeni Bir Anayasaya Doğru”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt 47. 3: 215-235.

KUZU, Burhan (1996a). “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi-I”. Liberal Düşünce Dergisi. 2 (Bahar): 13-43.

KUZU, Burhan (1996b). “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi-II”. Liberal Düşünce Dergisi. 3 (Yaz): 84:106.

KUZU, Burhan (2013). “Neden Başkanlık Hükümeti?”. Başkanlık Sistemi Özel Sayısı. Yeni Türkiye Yayınları. s.(25-51).

KÜÇÜK, Adnan (2013). “ Türkiye’de Günümüze Kadar Tatbik Edilen Hükümet Sistemleri”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı. Yeni Türkiye.* 51 (Mart-Nisan): 808-830.

LEWIS, Bernard (1993). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

LOCKE, John (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*. (Çev: Fahri Bakırcı). Ankara: Babil Yayıncılık.

MARDİN, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi Makaleler IV*. İstanbul:İletişim Yayınları.

MARDİN, Şerif (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Cilt 1 (2012). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi. Dönem:24. Yasama Yılı:3. (S. sayısı 376).

MİŞ, Nebi ve ASLAN, Ali (2014). *Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu*. İstanbul: SETA.

NEZİROĞLU, İrfan (2003). *Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ Tuncer (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt I*. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları. s.(1-976)

NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ Tuncer (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt II*. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları. s.(977-2016)

NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ Tuncer (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt III*. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları. s.(2017-2839)

OKUTAN, Çağatay (2011). “Siyasal Sistemler”.(Ed: Halis Çetin). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Orion Kitabevi. s.(170-201).

ORTAYLI İlber ve KÜÇÜKKAYA İsmail (2012). *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı 2023*. İstanbul: Timaş Yayınları.

ÖMEROĞLU, Refik (2013). “Demokratik Sol Parti”.(Der. Mehmet Kabasakal). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İstanbul: Es Yayınları. s.(163-175).

ÖZ, Esat (1996). “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci (1944-1950)”. *Liberal Düşünce Dergisi*. 3(Yaz): 61-83.

ÖZBUDUN, Ergun (2003). *Anayasa Hukuku*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. No: 1658.

ÖZBUDUN, Ergun (2013). “Hükümet Sistemi Tartışmaları”. *Yeni Türkiye*. 51: 205-213.

ÖZÇELİK, Pınar K. (). “12 Eylül’ü Anlamak”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(1): 73-93.

ÖZDEMİR, Hikmet (1989). “Siyasal Tarih 1960-1980”. (Ed. Sina Akşin). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*. Cem Yayınevi. s.(191-264).

ÖZDEMİR, Hikmet (2002). “1960-1980 Dönemi”. (Ed.Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca). *Türkler Cilt 17*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s.(15-47).

ÖZDEMİR, Hakan (2015). “28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”. *Süleyman Demirel Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 20. 2: 165-193.

ÖZEN, Hayriye (2011). “Turgut Özal”(Der. E.Toros).*Türkiye’de Siyasi Liderlik:Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar*. Ankara:Atılım Üniversitesi Yayınları. s.(121-177)

ÖZER, M. Akif (1999). “Parlamentolar ve Denetim Fonksiyonları”. *Sayıştay Dergisi*. 33: 24-61.

ÖZİPEK, Bekir B. (2014). “Türkiye Siyasetinde 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi”. *Liberal Düşünce*. Yıl 19. 75 (Yaz):93-105.

PARLAK, Bekir (2013). “ ABD Örneğinde Başkanlık Sisteminin Kritiği: Oluşum Süreci ve Karakteristiği”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 773-778.

PARSAK, Mehmet (2012). “Parlamenter/Başkanlık/Yarı Başkanlık Hükümet Sistemlerine Genel Bakış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Hükümet Sistemi”.*TASAV*. 1:1-24.

PLATON (1998). *Devlet I-II*. (Çev: Azra Erhat, Samim Sinanoğlu ve Suat Sinanoğlu). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji.

RAMAZANOĞLU, M. Yıldırım (2012). *Farklı Bir Bakışla Anayasa Gerçeği*. İstanbul: Ege Basım.

RİTZER, George (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev:Himmet Hülür). İstanbul: Deki Yayınevi.

ROSKİN, Michael G. (2012). *Çağdaş Devlet Sistemleri*.(Çev: Bahattin Seçilmişoğlu). Ankara: Adres Yayınları.

ROUSSEAU, Jean-Jacques (2012). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev: Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

RUSSELL, Bertrand (1967). *İktidar*. (Çev: Mete Ergin). AS Basımevi.

SAADET PARTİSİ (2017). *Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor, Ne Götürüyor?*.saadet.org.tr.

SADAK, Necmeddin. “Türkiye’nin Dünü, Bugünü ve Yarını”. Akşam Gazetesi.

SAKAL, Fahri (2009). “Tek Parti’nin Vatandaşları ve Ötekileştirdikleri”. *History Studies*. 1-1: 134-160.

SAKİN, Serdar (2010). “6-7 Eylül 1955 Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 3. 12(Yaz):378-386.

SARIBAY, Ali Y. (2014). *Postmodernite Sivil Toplum ve İslâm*. Bursa: Sentez.

SENCER, Muzaffer (1985). “Yönetimin Tarihsel Evrimi ve Yönetim Sistemleri”. *Amme idaresi Dergisi*. Sayı 18/2: 141-160.

SETA ve POLLMARK (2009), *Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı*. Ankara: Seta Yayınları.

SEZGİN, Şennur (2007). “Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2003 Dönemi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt 62. 2:135-154.

SOBACI, Mehmet Z.(2015). “Türkiye’nin Koalisyon Tecrübesi: Modeller ve Siyasal Gerçeklikler”. *Seta Perspektif*. Sayı 109:1-8.

SOBACI, Mehmet Z. ve KÖSEOĞLU Özer (2016). *Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler*. İstanbul: Seta Yayınları.

SÖYLER, Mehtap (2012). “Derin Devlet: Tahakküm Biçimleri, Teamüller ve Demokrasi”. *Dosya: Derin Devlet*. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği s.(8-10).

ŞAHİN, Enis ve TUNÇ Bilal (2015). “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. Cilt 1. 2:31-69.

ŞANLISOY, Selim ve KÖK Recep (2010). “ Politik İstikrarsızlık- Ekonomi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006)”. *Doku Eylül Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt 25. 1:101-125.

ŞAYLAN, Gencay (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: Sevinç Matbaası.

ŞENEL, Alaeddin (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ŞIK, Ahmet (2012). “Bir Demokratikleşme İllüzyonu Olarak Ergenekon”. Dosya: Derin Devlet. Perspectives. 1(12): 11-13.

ŞİMŞEK, Derya (2012). “Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükûmeti: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)”.(Ed.Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Salim Cöhce,Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu KARababa Taşkın).*Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. s.(2951-2970).

TANÖR, Bülent (1994). *İki Anayasa 1961-1982*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

TANÖR, Bülent (2014). *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TAŞKIRAN, Cemalettin (1994). “ Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri 1925- 1930”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. Cilt 4. 14:255-265.

T.B.M.M. Araştırma Hizmetleri Başkanlığı (2014). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi(Fransa, Polonya ve Rusya Örnekler)*. Ankara.

TEPECİKLİOĞLU Ali O. ve TOSUN Tanju (2011). “Siyasi Partiler, Siyasi Katılım ve Propaganda”.(Ed: Halis Çetin). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Orion Kitabevi. s.(241-267).

TURAN, İlter (2013). “Başkanlık Sistemi ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 525-529.

TURHAN, Mehmet (2012). “Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları”. *Liberal Düşünce*. Yıl 17 (Bahar). 66:57-75.

TUNAYA, Tarık Z. (1986). *Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt II. Mütareke Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, Tarık Z. (1988). *Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt I. İkinci Meşrutiyet Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, Tarık Z. (1989). *Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt III. İttihat ve Terakki*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNÇ, Hasan (2013). “Türkiye’de Başkanlık Sistemi mi? Parlamenter Sistem mi?”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 280-283.

TÜLEN, Hikmet (2010). “Son Üç Kararı Çerçevesinde Anayasa Mahkemesinin Siyasal Partilerin Kapatılmasına İlişkin İctihadı”.

TÜRKYILMAZ, Murat (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. İstanbul: Sanat Ofisi.

ULUÇ, Vahap A. (2014). “Liberal- Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi”. Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Yönetim Bilimleri Dergisi. Cilt 12. 23: 107-140.

ULUŞAHİN, Nur (1999). “Başkanlık Sistemi ve Değerler Sorunsalı”. *Liberal Düşünce*. 16 (Güz)64-77.

ULUŞAHİN, Nur (2003). “Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: Yarı-Başkanlıktan İki Başlı Yürütme Yapılanmasına”. *C.52. 2*: 199-233.

ULUŞAHİN, Nur (2011). “Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3. 1:29-38.

ULUŞAHİN, Nur (2013). “Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sistemimize Etkileri: Türkiye’de Hükümet Sisteminin Geçirdiği Dönüşüm ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 319-332.

UYAR, Hakan (2013). “Milli Görüş Partileri: MNP-MSP-RP-FP ve SP”. (Der. Mehmet Kabasakal). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İstanbul: Es Yayınları. s.(108-126).

UYGUN, Oktay (2013). “Ademi Merkezîyetçi Bir Yönetim Modeli Önerisi”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 741-768.

UZUN, Hakan (2013). “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1946 Olağanüstü Kurultayı” Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. Cilt 13. 26 (Bahar): 139-161.

ÜNLÜKAPLAN, İlter (2003). “1950 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansıması Açısından İncelenmesi”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11.11: 45-60.

ÜSKÜL, Zafer M. (2013). “Başkanlık Sistemi mi? Neden?”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 530-537.

VURAL, İpek E. (2014). “Siyasal İstikrarın Parlamenter Kökenleri İngiltere Örneği Üzerine Bir Derleme”. (Ed:İhsan Kamalak). *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s.(41-78).

YALANSIZ, Nedim (2012). “27 Mayıs Darbesi Sonrası Celal Bayar ve Eski Demokrat Partililerin Türk Siyasi Hayatına Etkileri”. *Turkish Studies*. Volume 7/3 (Summer): 2585-2598.

YAPICI, Utku (2002). “Türk Anayasacılık Hareketleri Üzerinde Batı Etkileri”. *Aydınlanma* 1923. Sayı 47:39-55.

YAVUZ, Bülent (2009). “Hükümet Sistemi Seçeneklerinde Denge ve Denetleme Mekanizmaları”. *Demokrasi Barometresi Analiz Raporu*. 3 :1-16.

YAYMAN, Hüseyin (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*. Ankara: Seta Yayınları. Cilt XII.

YAZICI, Serap (2013). “Başkanlık Sistemine Geçiş Gerekli Mi?”. *Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*. Yeni Türkiye. 51 (Mart-Nisan): 538-541.

YILDIZ, Nuran (1996). “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt 51. 1:481-505.

YILDIZ, Ahmet (2004). “Ak Partinin “Yeni Muhafazakâr Demokratiği”: Türkiye Siyasetinde Adlandırma Problemi”. *Liberal Düşünce*. 34(Bahar) 5-12.

YILMAZ, Sait (2012). “Başkanlık Sistemi; ABD Türkiye’ye Örnek Olabilir Mi?”. www.aydin.edu.tr.

YÜKSEL, Cüneyt (2013). “Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Yarı- Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri”. Yasama Dergisi. 25:38-70.

YÜCEL, Bülent (2003). “Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya”. C.52. 4: 335-364.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (1996). “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”. İHFM. C.LV. s.s. 103-150.

ZENGİN, Mehmet A. (2016). “ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme”. TADD. Yıl 7. Sayı 2: 1-28.

ZÜRCHER, Erik Jan (2000). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. (Çev: Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.

9’ncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in 07.06.2012 Tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı [Saat: 14.45–18.55].

https://tr.wikipedia.org/wiki/1965_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri. (02.01.2017)

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/Secimler?_afLoop=3377943051279457&_afWindowMode=0&_afWindowId=shd5ewzvm_10#%40%3F_afWindowId%3Dshd5ewzvm_10%26_afLoop%3D3377943051279457%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dshd5ewzvm_40. (13. 03.2017)

http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx. (10.04.2017)

<https://setav.org/assets/uploads/2016/12/siyaset-2.pdf>. (11.04.2017)

https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf. (13.04.2017)

<http://www.milliyet.com.tr/karar--font-color-red-bugun-mu---font--aciklanacak--siyaset-972729/>. (17.04.2017)

<http://www.hurriyet.com.tr/borsada-deprem-operasyon-bazi-hisseleri-kotu-etkiledi-25383748>. (18.04.2017)

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/dort-eski-bakan-hakkindaki-fezlekeler-adalet-bakanligina-ulasti-1170265/>. (18.04.2017)

<https://www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukumet-programi.pdf>. (19.04.2017)

<https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyaset-ve-Toplum-Bilim-Perspektifinden-Gezi-Parki-Olaylari.pdf>. (21.04.2017)

http://www.birarada.org/upload/Node/27109/files/anayasa_degisiklik_kanunu_n_dd_bakimindan_degerlendirilmesi_dda_demokrasi_barometresi_3-web.pdf. (05.05.2017)

<http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/05/05/basbakan-ahmet-davutoglu-gorevi-neden-biraktigini-acikladi>. (18.05.2017)

<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf>. (12.09.2017)

EKLER

Ek 1. Şubat 2017 Anayasa Değişikliği Teklifi

11 Şubat 2017 CUMARTESİ

Resmî Gazete

Sayı : 29976

KANUN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

Kanun No. 6771

Kabul Tarihi:21/01/2017

MADDE 1 – 7/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 9 uncu maddesine “bağımsız” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve tarafsız” ibaresi eklenmiştir.

MADDE 2 – 2709 sayılı Kanununun 75 inci maddesinde yer alan “beşyüzlü” ibaresi “altıyüzlü” şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 3 – 2709 sayılı Kanununun 76 ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Yirmibeş” ibaresi “Onsekiz” şeklinde, ikinci fıkrasında yer alan “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,” ibaresi “askerlikle ilişkili olanlar,” şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 4 – 2709 sayılı Kanununun 77 nci maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“C. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanının seçim dönemi

MADDE 77 – Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.

Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde 101 inci maddedeki usule göre ikinci oylama yapılır.”

MADDE 5 – 2709 sayılı Kanununun 87 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“**MADDE 87** – Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.”

MADDE 6 – 2709 sayılı Kanununun 98 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve kenar başlığı metinden çıkarılmıştır.

“**MADDE 98** – Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

Yazılı soru, yazılı olarak en geç onbeş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usulleri Meclis İhtüzüğü ile düzenlenir.”

MADDE 7 – 2709 sayılı Kanununun 101 inci maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“A. Adaylık ve seçimi

MADDE 101 – Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.

Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüzbin seçmen aday gösterebilir.

Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde;

ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde, sadece Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir.

Seçimlerin tamamlanamaması halinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin diğer usul ve esaslar kanunla düzenlenir.”

MADDE 8 – 2709 sayılı Kanununun 104 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“MADDE 104 – Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.

Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.

Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar.

Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.

Kanunları yayımlar.

Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.

Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.

Cumhurbaşkanı yardımcılarını atar ve görevlerine son verir.

Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.

Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.

Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.

Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.

Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.

Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir.

Kararnameler ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.”

MADDE 9 – 2709 sayılı Kanununun 105 inci maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“E. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu

MADDE 105 – Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.
Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.
Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.”

MADDE 10 – 2709 sayılı Kanununun 106 ncı maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“F. Cumhurbaşkanı yardımcıları, Cumhurbaşkanına vekâlet ve bakanlar

MADDE 106 – Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir.

Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, kırkbeş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Genel seçime bir yıldan fazla kalmışsa seçilen Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim tarihine kadar görevine devam eder. Kalan süreyi tamamlayan Cumhurbaşkanı açısından bu süre dönemden sayılmaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinin yapılacağı tarihte her iki seçim birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, 81 inci maddede yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde andiçerler. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer.

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Bu kişilerin görevde buldukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer.

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır.

Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.”

MADDE 11 – 2709 sayılı Kanununun 116 ncı maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“H. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesi

MADDE 116 – Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.

Seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verilen Meclisin ve Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadar devam eder.

Bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanının görev süreleri de beş yıldır.”

MADDE 12 – 2709 sayılı Kanununun 119 uncu maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve kenar başlıkları metinden çıkarılmıştır.

“III. Olağanüstü hal yönetimi

MADDE 119 – Cumhurbaşkanı; savaş, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemleri bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Olağanüstü hal ilanı kararı, verildiği gün Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile 15 inci maddedeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği kanunla düzenlenir.

Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104 üncü maddenin onyedincifikrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.”

MADDE 13 – 2709 sayılı Kanunun 142 nci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Disiplin mahkemeleri dışında askerî mahkemeler kurulamaz. Ancak savaş halinde, asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askerî mahkemeler kurulabilir.”

MADDE 14 – 2709 sayılı Kanunun 159 uncu maddesinin başlığı ile birinci ve dokuzuncu fıkralarında yer alan “Yüksek” ibareleri madde metninden çıkarılmış; iki, üç, dört ve beşinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş; altıncı fıkrasında yer alan “asıl” ibaresi madde metninden çıkarılmış; dokuzuncu fıkrasında yer alan “kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere” ibaresi “kanun ve diğer mevzuata” şeklinde değiştirilmiştir.

“Hâkimler ve Savcılar Kurulu onüç üyeden oluşur; iki daire halinde çalışır.

Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, üç üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasında, bir üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılar arasında Cumhurbaşkanınca; üç üyesi Yargıtay üyeleri, bir üyesi Danıştay üyeleri, üç üyesi nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir. Öğretim üyeleri ile avukatlar arasında seçilen üyelere, en az birinin öğretim üyesi ve en az birinin de avukat olması zorunludur. Kurulun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin başvurular, Meclis Başkanlığına yapılır. Başkanlık, başvuruları Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon her bir üyelik için üç aday, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işleminin sonuçlandırılmaması halinde ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenemediği takdirde, her bir üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirleme işlemi tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasında, her bir üye için ayrı ayrı gizli oyla seçim yapar. Birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmaması halinde, ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. İkinci oylamada da üye seçilemediği takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi tamamlanır.

Üyeler dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler bir kez daha seçilebilir.

Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki otuz gün içinde yapılır. Seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden otuz gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır.”

MADDE 15 – 2709 sayılı Kanunun 161 inci maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“A. Bütçe ve kesinhesap

MADDE 161 – Kamu idarelerinin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları

yıllık bütçelerle yapılır.

Malî yıl başlangıcı ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü ile yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller kanunla düzenlenir. Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, malî yılbaşından en az yetmişbeş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurulda görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır.

Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılmaması durumunda, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek uygulanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Genel Kurulda kamu idare bütçeleri hakkında düşüncelerini her bütçenin görüşülmesi sırasında açıklarlar, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı önerilerde bulunamazlar.

Genel Kurulda kamu idare bütçeleri ile değişiklik önerileri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oylanır.

Merkezî yönetim bütçesiyle verilen ödenek, harcanabilecek tutarın sınırını gösterir. Harcanabilecek tutarın Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle aşılabileceğine dair bütçe kanununa hüküm konulamaz.

Carî yıl bütçesindeki ödenek artışını öngören değişiklik teklifleri ile carî ve izleyen yılların bütçelerine malî yük getiren tekliflerde, öngörülen giderleri karşılayabilecek malî kaynak gösterilmesi zorunludur.

Merkezî yönetim kesinhesap kanunu teklifi, ilgili olduğu malî yılın sonundan başlayarak en geç altı ay sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesinhesap kanun teklifinin verilmesinden başlayarak en geç yetmişbeş gün içinde Meclise sunar.

Kesinhesap kanunu teklifi ve genel uygunluk bildiriminin Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştayca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önlemez ve bunların karara bağlandığı anlamına gelmez.

Kesinhesap kanunu teklifi, yeni yıl bütçe kanunu teklifiyle birlikte görüşülür ve karara bağlanır.”

MADDE 16 – 2709 sayılı Kanunun;

A) 8 inci maddesinde yer alan “ve Bakanlar Kurulu”; 15 inci maddesinin birinci fıkrasında, 17 nci maddesinin dördüncü fıkrasında ve 19 uncu maddesinin beşinci fıkrasında yer alan “, sıkıyönetim”; 88 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Bakanlar Kurulu ve”, ikinci fıkrasında yer alan “tasarı ve”; 93 üncü maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine.”; 125 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır. Ancak,” ve altıncı fıkrasında yer alan “sıkıyönetim,”; 148 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “, sıkıyönetim”, altıncı fıkrasında yer alan “, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi” ve “Yüksek”, yedinci fıkrasında yer alan “ile Jandarma Genel Komutanı”; 153 üncü maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “tasarı veya”; 154 üncü maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Yüksek”; 155 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Başbakan ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları,” ve “tüzük tasarılarını incelemek,” üçüncü fıkrasında yer alan “Yüksek” ibareleri madde metinlerinden çıkarılmıştır.

B) 73 üncü maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “Bakanlar Kuruluna” ibaresi “Cumhurbaşkanına”; 78 inci maddesinin başlığı “D. Seçimlerin geriye bırakılması ve ara seçimler”; 117 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı”; 118 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcıları,” ibaresi “Cumhurbaşkanı yardımcıları,” “Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından” ibaresi “Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanlarından”, üçüncü fıkrasında yer alan “Bakanlar Kuruluna” ibaresi “Cumhurbaşkanına”, “Bakanlar Kurulunca” ibaresi “Cumhurbaşkanınca”, dördüncü fıkrasında yer alan “Başbakan” ibaresi “Cumhurbaşkanı yardımcıları”, beşinci fıkrasında yer alan “Başbakanın” ibaresi “Cumhurbaşkanı yardımcısının”, altıncı fıkrasında yer alan “kanunla” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle”; 123 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak” ibaresi “kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle”; 124 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Başbakanlık” ibaresi “Cumhurbaşkanı” ve “tüzüklerin” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin”; 127 nci maddesinin altıncı fıkrasında yer alan “Bakanlar Kurulunun” ibaresi “Cumhurbaşkanının”; 131 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “ve Bakanlar Kurulunca” ibaresi “tarafından”; 134 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Başbakanlığa” ibaresi “Cumhurbaşkanının görevlendireceği bakana”; 137 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “tüzük” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı kararnamesi”; 148 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “kanun hükmünde kararnamelerin” ibareleri “Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin”, altıncı fıkrasında yer alan “Bakanlar Kurulu üyelerini” ibaresi “Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları”; 149 uncu maddesinin birinci fıkrasında yer alan “oniki” ibaresi “on”; 150 nci maddesinde yer alan “kanun hükmündeki

kararnamelerin” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin” ve “İktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi” ibaresi “Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve”; 151 inci maddesi ile 153 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “kanun hükmünde kararname” ibareleri “Cumhurbaşkanlığı kararnamesi”; 152 nci maddesinin birinci fıkrası ile 153 üncü maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “kanun hükmünde kararnamenin” ibareleri “Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin”; 158 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “adli, idari ve askeri” ibaresi “adli ve idari”; 166 ncı maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “hükümete” ibaresi “Cumhurbaşkanına”; 167 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlar Kuruluna” ibaresi “Cumhurbaşkanına” şeklinde değiştirilmiştir.

C) 89 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “geri gönderilen kanunu” ibaresinden sonra gelmek üzere “üye tamsayısının salt çoğunluğuyla” ve 117 nci maddesinin üçüncü fıkrasının başına “Cumhurbaşkanınca atanan” ibareleri eklenmiştir.

Ç) 108 inci maddesinin birinci fıkrasına “inceleme,” ibaresinden önce gelmek üzere “idari soruşturma,” ibaresi eklenmiş; ikinci fıkrasında yer alan “Silahlı Kuvvetler ve” ibaresi madde metninden çıkarılmış; üçüncü fıkrasında yer alan “üyeleri ve üyeleri içinden Başkanı, kanunda belirlenen nitelikteki kişiler arasında,” ibaresi “Başkan ve üyeleri,” şeklinde ve dördüncü fıkrasında yer alan “kanunla” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle” şeklinde değiştirilmiştir.

D) 146 ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan “onyedi” ibaresi “onbeş” şeklinde değiştirilmiş, üçüncü fıkrasında yer alan “, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi” ibaresi ile dördüncü fıkrasında yer alan “, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi” ibareleri madde metninden çıkarılmıştır.

E) 82 nci maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi, 96 ncı maddesinin ikinci fıkrası, 117 nci maddesinin dördüncü ve beşinci fıkraları, 127 nci maddesinin üçüncü fıkrasının ikinci cümlesi, 150 nci maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi ile 91, 99, 100, 102, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 120, 121, 122, 145, 156, 157, 162, 163 ve 164 üncü maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 17 – 2709 sayılı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“GEÇİCİ MADDE 21 – A) Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27’nci Yasama Dönemi milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi 3/11/2019 tarihinde birlikte yapılır. Seçimin yapılacağı tarihe kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ve Cumhurbaşkanının görevi devam eder. Meclisin seçim kararı alması halinde, 27’nci Yasama Dönemi milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

B) Bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu Kanunla yapılan değişikliklerin gerektirdiği Meclis İçtüzüğü değişikliği ile diğer kanuni düzenlemeleri yapar. Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenleneceği belirtilen değişiklikler ise Cumhurbaşkanının göreve başlama tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenir.

C) Anayasanın 159 uncu maddesinde yapılan düzenlemeye göre Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyeleri en geç otuz gün içinde seçilirler ve bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonraki kırkıncı günü takip eden iş günü görevlerine başlarlar. Başvurular, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş gün içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yapılır. Başkanlık, başvuruları Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon on gün içinde her bir üyelik için üç adayı üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada üçte iki çoğunlukla seçimin sonuçlandırılmaması halinde, ikinci ve üçüncü oylamalar yapılır; bu oylamalarda üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyunu alan aday seçilmiş olur. Beşte üç çoğunluğun sağlanamaması halinde üçüncü oylamada en çok oyu almış olan, seçilecek üyelerin iki katı aday arasından ad çekme usulü ile üye belirleme işlemi tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu aynı usul ve nisapları gözeterek onbeş gün içinde seçimi tamamlar. Mevcut Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri, yeni üyelerin göreve başlayacağı tarihe kadar görevlerine devam eder ve bu süre içinde yürürlükteki Kanun hükümlerine göre çalışır. Yeni üyeler, ilgili kanunda değişiklik yapılmıyaya kadar mevcut Kanunun Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uyarınca çalışır. Görevi sona eren ve Hâkimler ve Savcılar Kuruluna yeniden seçilmeyen üyelerden, talepleri halinde adli yargı hâkim ve savcılar arasından seçilenler Yargıtay üyeliğine, idari yargı hâkim ve savcılar arasından seçilenler Danıştay üyeliğine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca seçilir; öğretim üyeleri ve avukatlar arasından seçilenler ise Danıştay üyeliğine Cumhurbaşkanınca atanır. Bu şekilde yapılan seçim ve atamalarda boş kadro olup olmadığına bakılmaz, seçilen ve atanan üye sayısı kadar Yargıtay ve Danıştay kadrolarına üye kadrosu ilave edilir.

D) Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinden Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmiş bulunan kişilerin herhangi bir sebeple görevleri sona erene kadar üyelikleri devam eder.

E) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve askerî mahkemeler kaldırılmıştır.

Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dört ay içinde; Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin askerî hâkim sınıfından Başkan, Başsavcı, İkinci Başkan ve üyeleri ile diğer askerî hâkimler (yedek

subaylar hariç) tercihleri ve müktesepeleri dikkate alınarak;

a) Hâkimler ve Savcılar Kurulunca adli veya idari yargıda hâkim veya savcı olarak atanabilirler.

b) Aylık, ek gösterge, ödenek, yargı ödeneği, ek ödeme, malî, sosyal hak ve yardımlar ile diğer hakları yönünden emsali adli veya idari yargıya mensup hâkim ve savcılar, bunların dışındaki hak ve yükümlülükler yönünden ise bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki mevzuat hükümleri uygulanmaya devam edilmek suretiyle Millî Savunma Bakanlığınca mevcut sınıflarında, Bakanlık veya Genelkurmay Başkanlığının hukuk hizmetleri kadrolarına atanırlar. Bunlardan, emeklilik hakkını elde edenlerden yaş haddinden önce bu görevlerden kendi istekleriyle ayrılacaklara ödenecek tazminata ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Kaldırılan askerî yargı mercilerinde görülmekte olan dosyalardan; kanun yolu incelemesi aşamasında olanlar ilgisine göre Yargıtay veya Danıştaya, diğer dosyalar ise ilgisine göre görevli ve yetkili adli veya idari yargı mercilerine dört ay içinde gönderilir.

F) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler, tüzükler, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan yönetmelikler ile diğer düzenleyici işlemler yürürlükten kaldırılmadıkça geçerliliğini sürdürür. Yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler hakkında 152 nci ve 153 üncü maddelerin uygulanmasına devam olunur.

G) Kanunlar ve diğer mevzuat ile Başbakanlık ve Bakanlar Kuruluna verilen yetkiler, ilgili mevzuatta değişiklik yapılmıca kadar Cumhurbaşkanlığı tarafından kullanılır.

H) Anayasanın 67 nci maddesinin son fıkrası hükmü, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra birlikte yapılacak ilk milletvekili genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi bakımından uygulanmaz.”

MADDE 18 – Bu Kanun ile Anayasanın;

a) 8, 15, 17, 19, 73, 82, 87, 88, 89, 91, 93, 96, 98, 99, 100, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113 üncü maddelerinde yapılan değişiklikler ile 114 üncü maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarının ilgaları yönünden, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124 ve 125 inci maddelerinde yapılan değişiklikler ile 127 nci maddenin son fıkrasına dair değişiklik; 131, 134, 137 nci maddelerinde yapılan değişiklikler ile 148 inci maddenin birinci fıkrasındaki değişiklik ile altıncı fıkrasındaki “Bakanlar Kurulu üyelerini” ibaresine dair değişiklik, 150, 151, 152, 153, 155 inci maddenin ikinci fıkrası, 161, 162, 163, 164, 166 ve 167 nci maddelerinde yapılan değişiklikler ile geçici 21 inci maddenin (F) ve (G) fıkraları, birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte,

b) 75, 77, 101 ve 102 nci maddelerinde yapılan değişiklikler, birlikte yapılacak ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin takvimin başladığı tarihte,

c) Değiştirilen diğer hükümleri ile 101 inci maddesinin son fıkrasında yer alan “Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir” ibaresinin ilgası bakımından yayımı tarihinde, yürürlüğe girer ve halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır.

10/02/2017

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

- **Adı Soyadı:** Sevil GENCAN
- **Doğum Yeri:** Baykan
- **Doğum Tarihi:** 15.10.1991
- **Uyruğu:** T.C.
- **Medeni Durumu:** Bekar
- **Ehliyet:** B Sınıfı

İŞ TECRÜBELERİ

- 10/2009- 01/2010 Milli Eğitim Müdürlüğü Ücretli Öğretmen
- 03/2010-06/2010 Halk Eğitim Müdürlüğü -İş Kur Bilgisayar Öğretmeni
- 01/2011-07/2011 Halk Eğitim Müdürlüğü Bilgisayar Öğretmeni
- 10/2015-04/2016 Milli Eğitim Müdürlüğü Ücretli Öğretmen
- 10/2016 –06/2017 Milli Eğitim Müdürlüğü Ücretli Öğretmen

ÖĞRENİM DURUMU

- **Lise:** 14 Eylül Şeref Lisesi- (2007)
- **Ön Lisans:** Adilcevaz Meslek Yüksekokulu -Bilgisayar Teknolojisi ve Programlama (2009)
- **Lisans:** Cumhuriyet Üniversitesi- Sosyoloji (2014)
- **Yüksek Lisans:** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Sosyoloji (2017)

YABANCI DİL VE DÜZEYİ

- İngilizce Orta Düzey

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

(Programları kullanma seviyenizi belirtiniz.)

- MS Office tüm programlarını ileri düzeyde kullanabilme..
- SPSS yazılımını orta düzeyde kullanabilme.

KURS VE SERTİFİKALAR

- Bilgisayar İşletmenliği Sertifikası
- İngilizce Sertifikası
- Halk Oyunları Sertifikası
- Pedagojik Formasyon Sertifikası
- Girişimcilik Belgesi